

รายงานการวิจัย
รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม
กรณีศึกษา แมงสี่หูห้าตาของเมืองเชียงราย
The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being
Case Four ears Five eyes Monster of Chiang Rai

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

The City Of Art: การสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทย
City of Arts: Creating a City of Creative Arts in Thai Society

โดย

นายมานิตย์ กันทะลัก

นางอมลณัฐ กันทะลัก

นายศตวรรษ หน่อแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762004

รายงานการวิจัย
รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม
กรณีศึกษา แมงสี่หูห้าตาของเมืองเชียงใหม่
The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being
Case Four ears Five eyes Monster of Chiang Rai

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

The City Of Art: การสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทย
City of Arts: Creating a City of Creative Arts in Thai Society

โดย

นายมานิตย์ กันทะสัก

นางอมลณัฐ กันทะสัก

นายศตวรรษ หน่อแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762004

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report
Sub-Research Report 3

The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being
Case Four ears Five eyes Monster of Chiang Rai

By

Mr. Manit Kantasak

Mrs. Amolnatha Kantasak

Mr. Sattawat Norkaew

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangrai Buddhist College

B.E. 2562

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610762004

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสีหุห้าตาของเมืองเชียงราย
ผู้วิจัย:	นายมานิตย์ กันทะสัก, นางอมลณัฐ กันทะสัก, นายศตวรรษ หน่อแก้ว
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๒
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา ๒) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม และ ๓) เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาพบว่าเรื่องแมงสีหุห้าตานั้นจากที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทนิทานศาสนา ได้แก่ นิทานชาดก มีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน เน้นแนวทางประพฤติปฏิบัติ สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางอ้อมให้แก่สังคม และจากการศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา ผลการวิจัยพบว่า ๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. การสร้างสรรค์ใหม่ ๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ ๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ ด้านการพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๑. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ๒. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำ ๓. การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการกลุ่ม ๔. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร ๒. การรับฟังความคิดเห็น ๓. การเกี่ยวข้อง ๔. ความร่วมมือ ๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ทางด้านการพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม ประกอบด้วย ๑. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห้าตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ ๒. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุห้าตาของอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย และ ๓. การพัฒนานวัตกรรมสร้างป้ายแมงสีหุห้าตาสอนธรรมะชุมชนดอยเขาควาย อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย เพื่อปลูกพลังการมีส่วนร่วมความสามัคคี และศิลปะตัวแมงสีหุห้าตานี้สามารถสร้างเสริมสุขภาพจิตให้มีความเบิกบาน สร้างสุนทรียภาพแก่สังคมได้ เป็นการส่งเสริมให้คนทำความดี

คำสำคัญ: The Power of Art, กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม, แมงสีหุห้าตา

Research Title: The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being
Case Four ears Five eyes Monster of Chiang Rai.

Researchers: Mr. Manit Kantasak, Mrs.Amolnatha Kantasak,
Mr. Sattawat Norkaew

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Chiang Rai Buddhist College

Fiscal Year: 2562/ 2019

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya

ABSTRACT

This study aimed to 1) To study the process of creating artistic power by using local identity “mang si hu ha ta” (the creature with 4 ears and 5 eyes) 2) To develop learning and participation in the use of artistic symbols and social well-being and 3) To develop art innovations in creating social well-being. This research is Participation Action Research. The data was collected and analyzed based on qualitative methods.

The result of this research showed that “mang si hu ha ta” is an oral literature in religious storytelling categories, such as Jataka tales, which has a purpose of teaching morals to the people, guiding and practicing, creating values and indirect norms for society. The result of creating process of artistic power based on local identity “mang si hu ha ta” showed that there were management of local wisdom, new creations, knowledge dissemination, and promoting recognition awareness, respectively. Furthermore, the result of development of learning and participation in the use of art symbols and the creation of social wellbeing consisted of development of learning through activities, development of learning through leaders, group learning process development, and learning development through creative process, respectively. Moreover, the development of participation consisted of providing information, listening to opinions, being relevant, cooperation, and empowering people. In addition, Art innovation in creating social well-being included, firstly, the development of artistic innovation “mang si hu ha ta” called “Kamsuk” from the 46th Chiang Rai National Games. Secondly, the development of artistic innovation: the creation of “mang si hu ha ta” in Phaya Mengrai district Chiang Rai province. Thirdly, the innovative development of creating “mang si hu ha ta” board of Doi Khao Kwai community in Chiang Rai about teaching Dhamma in order to

promote unity, cheerful mental health. It created aesthetics for the society and promoted people to do good deeds through.

Keywords: The Power of Art, social well-being process, mang si hu ha ta (Four ears Five eyes Monster).

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา เมือง
สีหุห้าตาของเมืองเชียงราย สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้ความกรุณาในการสนับสนุนทุน
งานวิจัยผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ., ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อ
การทำงานวิจัยในครั้งนี้ และทำให้งานวิจัยสำเร็จอย่างสมบูรณ์ที่สุด และคอยเป็นกำลังใจในการ
ทำงานวิจัยให้สำเร็จด้วยความเมตตาตลอดมา

ขอขอบพระคุณศิลปินเชียงราย หน่วยงานภาครัฐและเอกชน อำเภอพะเยาเมืองราย ชุมชน
ในอำเภอพะเยาเมืองรายทุกท่าน ชุมชนดอยเขาควายทุกท่าน ที่ให้การอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลจากการ
สัมภาษณ์ ข้อมูลเชิงลึก การร่วมปฏิบัติการวิจัย นำไปสู่การวิจัยที่เป็นประโยชน์และมีคุณภาพสมบูรณ์
อย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยต้องขออภัยเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ และหวัง
ว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจ หน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่สนใจในงานประเด็นศิลปะกับชุมชน

นายมานิตย์ กันทะสัก และคณะ

๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	ก
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญแผนผัง.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมเชิงอุดมคติแบบไทย.....	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม.....	๒๐
๒.๔ ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม.....	๒๕
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๓๗
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาวะ.....	๔๕
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมด้วยศิลปะ.....	๕๓
๒.๘ แนวคิดสุนทรียศาสตร์.....	๕๗
๒.๙ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสัญญาวิทยา.....	๖๕
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๔
๓.๒ พื้นที่ศึกษาและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๗๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการทดลองการวิจัย.....	๗๘

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๙
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๙
๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย.....	๘๑
๓.๘ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๘๑

บทที่ ๔ ผลการวิจัย..... ๘๓

๔.๑. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่น แม่สืหู่ห้าตา	๘๔
๔.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแม่สืหู่ห้าตา.....	๘๔
๔.๑.๒ กิจกรรมจากการสร้างพลังทางศิลปะของจังหวัดเชียงราย.....	๑๐๐
โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแม่สืหู่ห้าตา	
๔.๑.๓ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่น แม่สืหู่ห้าตา	๑๑๗
๔.๒ พัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๑๒๕
๔.๒.๑ ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม.....	๑๒๕
๔.๒.๑ การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๑๔๓
๔.๒.๒ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๑๕๐
๔.๓ พัฒนาวัตถุกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม.....	๑๕๒
๔.๓.๑. การพัฒนานวัตกรรมการด้านศิลปะ มาทคอตแม่สืหู่ห้าตา “น้องคำสุข”.....	๑๕๒
จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖	
๔.๓.๒. การพัฒนานวัตกรรมการด้านศิลปะการสร้างแม่สืหู่ห้าตา.....	๑๖๒
ของอำเภอพญาเม็งราย	
๔.๓.๓. การพัฒนานวัตกรรมการสร้างป้ายแม่สืหู่ห้าตาสอนธรรมะชุมชนดอยเขาควาย.....	๑๖๖

บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ..... ๑๗๗

๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๗๗
๕.๒ องค์ความรู้จากงานวิจัย.....	๑๘๗
๕.๓. อภิปรายผล.....	๑๘๘
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๙

บรรณานุกรม.....	๑๙๐
ภาคผนวก.....	๑๙๘
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๙๙
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย.....	๒๑๗
ภาคผนวก ค หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล.....	๒๓๓
ภาคผนวก ง รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๒๔๕
ภาคผนวก จ การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๕๔
ภาคผนวก ฉ ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบจากงานวิจัย.....	๒๖๕
ภาคผนวก ช ตารางเปรียบเทียบวัตถุดิบ.....	๒๖๘
ภาคผนวก ซ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๗๓
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๘๘

สารบัญภาพ

ภาพ ๔.๑ คัมภีร์ไบเบิลที่มีการจารึก เรื่อง แมงสีหุห้ำตา	๘๘
ภาพ ๔.๒ ลักษณะภูมิประเทศของดอยเขาควาย	๘๘
ภาพ ๔.๓ รูปปั้นแมงสีหุห้ำตาที่มีลักษณะตามตำนาน บนวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว	๙๑
ภาพ ๔.๔ ภาพวาดแมงสีหุห้ำตาตามตำนานวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว	๙๑
ภาพ ๔.๕ แมงสีหุห้ำตาที่มีลักษณะเป็นพญาวานร เทพอินแปงแมงสีหุห้ำตา	๙๒
ภาพ ๔.๖ รูปปั้นวัดมุงคลแมงสีหุห้ำตาที่มีลักษณะตามตำนาน	๙๓
ภาพ ๔.๗ รูปปั้นวัดมุงคลเทพอินแปงแมงสีหุห้ำตา จากร้านก๋วยเตี๋ยวไก่สามยักษ	๙๓
ภาพ ๔.๘ “ปอย” พจวรรณ พันธุ์จินดา เจ้าของผลงานงานมาสคอต “คำสุข”	๑๐๒
ภาพ ๔.๙ ภาพ น้องคำสุข บางส่วน ในเพจ poypoy	๑๐๓
ภาพ ๔.๑๐ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การรับเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬา	๑๐๕
ภาพ ๔.๑๑ การเขียน Wall art แมงสีหุห้ำตาที่สมาคมข้าวศิลปะ	๑๐๕
ภาพ ๔.๑๒ งานประติมากรรม แมงสีหุห้ำตา ที่มีลักษณะคล้ายอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์	๑๐๖
ภาพ ๔.๑๓ งานประติมากรรม แมงสีหุห้ำตา ที่มีลักษณะคล้ายการ์ตูนมอลเตอร์	๑๐๖
ที่สมาคมข้าวศิลปะ	
ภาพ ๔.๑๔ งานประติมากรรม แมงสีหุห้ำตา ที่มีลักษณะคล้ายวานร	๑๐๗
ที่สถานีขนส่งจังหวัดเชียงราย	
ภาพ ๔.๑๕ งานประติมากรรม แมงสีหุห้ำตา ที่มีลักษณะเป็นหมี่ที่มีอิริยาบถทำยืน กินถ่าน	๑๐๗
และถ่ายเป็นทองคำ ที่สมาคมข้าวศิลปะ	
ภาพ ๔.๑๖ การเขียน Wall art แมงสีหุห้ำตา บริเวณกำแพงสนามกีฬาเชียงราย	๑๐๘
ภาพ ๔.๑๗ การประชุมเพื่อแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวน องค์ประกอบศิลป์ ในแต่ละอำเภอ	๑๑๐
ภาพ ๔.๑๘ ศิลปินลงพื้นที่ในการช่วยเตรียมขบวน องค์ประกอบศิลป์ ในแต่ละอำเภอ	๑๑๑
ภาพ ๔.๑๙ การจัดประชุมกับเครือข่ายทุกภาคส่วน	๑๑๒
ภาพ ๔.๒๐ การประกวดริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ ซึ่งในขบวนต้องมีการสร้างสรรค์	๑๑๓
ของแมงสีหุห้ำตา	
ภาพ ๔.๒๑ มாதคอต แมงสีหุห้ำตา หรือน้องคำสุข ในพิธีเปิดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖	๑๑๔
เชียงรายเกมส์	
ภาพ ๔.๒๒ ตึกตาแมงสีหุห้ำตา เพื่อเป็นที่ระลึกแก่นักกีฬาและเจ้าหน้าที่	๑๑๕
ในช่วงงานกีฬาแห่งชาติ	
ภาพ ๔.๒๓ มாதคอตแมงสีหุห้ำตา บริเวณจุดชมวิวนบนพระธาตุดอยเขาควายแก้ว	๑๑๖
ภาพ ๔.๒๔ ภาพแมงสีหุห้ำตา จากการสร้างสรรค์ใหม่ โดยผู้วิจัย มานิตย์ กันทะสัก	๑๒๒
ภาพ ๔.๒๕ ระเบียบวาระการประชุมในการแบ่งหน้าที่ของแต่ละส่วนงาน	๑๒๘
ภาพ ๔.๒๖ ศิลปินเชียงรายจากสมาคมข้าวศิลปะที่ได้รับมอบหมายในการช่วยเป็นพี่เลี้ยง	๑๒๙
ในการจัดริ้วขบวนอำเภอพญาเม็งราย	
ภาพ ๔.๒๗ การประชุมการจัดริ้วขบวนระหว่างศิลปินเชียงรายร่วมกับหน่วยงาน	๑๒๙

ภาครัฐและเอกชนในอำเภอพญาเม็งราย

ภาพ ๔.๒๘ คู่มือประวัติที่มาและความสำคัญของแมงสีหุห้ำตา	๑๓๐
ภาพ ๔.๒๙ สื่อออนไลน์ เพลงตำนาน แมงสีหุห้ำตา ขับร้องโดย อ.แดนชัย รืออินทร์	๑๓๑
ภาพ ๔.๓๐ ตัวอย่างแมงสีหุห้ำตา ที่สร้างสรรค์โดยนิสิตสาขาพุทธศิลปกรรม.....	๑๓๒
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย	
ภาพ ๔.๓๑ การนำ Art form และชุดความรู้ ไปนำเสนอในการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน	๑๓๓
ภาพ ๔.๓๒ ภาพการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาของชุมชนบ้านแม่เปาเหนือ.....	๑๓๔
หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย	
ภาพ ๔.๓๓ ภาพการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาของชุมชนบ้านทุ่งเจ้าใต้.....	๑๓๖
หมู่ ๑๘ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย	
ภาพ ๔.๓๔ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างตัวชุดแมงสีหุห้ำตา.....	๑๓๗
และภาพแมงสีหุห้ำตาบางส่วน	
ภาพ ๔.๓๕ ภาพหน้าฉากแมงสีหุห้ำตาของชุมชนบางส่วนที่มีการสร้างสรรค์.....	๑๓๘
ตามจินตนาการของแต่ละชุมชน	
ภาพ ๔.๓๖ บรรยากาศการจัดประกวดการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาของแต่ละหมู่บ้าน.....	๑๔๐
ในอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย	
ภาพ ๔.๓๗ แมงสีหุห้ำตาที่ได้รับรางวัล ที่มีรูปแบบการสร้างสรรค์ตามเกณฑ์ที่กรรมการตัดสิน ...	๑๔๑
ภาพ ๔.๓๘ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาของอำเภอพญาเม็งรายในริ้วขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ ..	๑๔๒
ภาพ ๔.๓๙ ชาวบ้านบางท่านที่ยังไม่เคยเห็นรูปร่างลักษณะของแมงสีหุห้ำตา ตามตำนาน	๑๔๕
ภาพ ๔.๔๐ การออกแบบชุดแมงสีหุห้ำตาของชุมชนบ้านทุ่งเจ้าใต้ หมู่ ๑๘	๑๔๙
ภาพ ๔.๔๑ นวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห้ำตา “น้องคำสุข” สร้างสรรค์ใหม่.....	๑๕๔
จากตำนาน	
ภาพ ๔.๔๒ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเวียงแก่น	๑๕๕
ภาพ ๔.๔๓ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอพาน	๑๕๕
ภาพ ๔.๔๔ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอพญาเม็งราย	๑๕๖
ภาพ ๔.๔๕ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเมือง	๑๕๖
ภาพ ๔.๔๖ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอแม่ฟ้าหลวง	๑๕๗
ภาพ ๔.๔๗ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเวียงป่าเป้า	๑๕๗
ภาพ ๔.๔๘ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอแม่สาย	๑๕๘
ภาพ ๔.๔๙ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอดอยหลวง	๑๕๘
ภาพ ๔.๕๐ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอแม่สรวย	๑๕๙
ภาพ ๔.๕๑ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเชียงของ	๑๕๙
ภาพ ๔.๕๒ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอแม่ลาว	๑๖๐
ภาพ ๔.๕๓ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเวียงชัย	๑๖๐
ภาพ ๔.๕๔ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเชียงแสน	๑๖๑
ภาพ ๔.๕๕ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอแม่จัน	๑๖๑

ภาพ ๔.๕๖ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งราย	๑๖๒
ภาพ ๔.๕๗ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งราย	๑๖๓
ภาพ ๔.๕๘ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งราย	๑๖๔
ภาพ ๔.๕๙ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งราย	๑๖๕
ภาพ ๔.๖๐ การประชุมเพื่อระดมความคิดการสร้างป้ายชุมชนดอยเขาควาย	๑๖๖
ภาพ ๔.๖๑ การสำรวจพื้นที่ที่จะติดตั้งป้ายบอกทาง “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ”	๑๖๗
ภาพ ๔.๖๒ ภาพร่างป้ายบอกทาง “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ”	๑๖๘
ภาพ ๔.๖๓ กระบวนการทำป้าย “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ”	๑๖๙
ภาพ ๔.๖๔ กระบวนการทำป้าย “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ”	๑๗๐
ภาพ ๔.๖๕ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ” ร่วมกับชุมชน	๑๗๑
ภาพ ๔.๖๖ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ” ร่วมกับชุมชน	๑๗๒
ภาพ ๔.๖๗ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ” บอกทางไปพระธาตุดอยเขาควายแก้ว... และเขียนปรีชาธรรมที่มาจากแมงสีหุหัตตา คือ พรหมวิหาร ๔ และ ศีล ๕	๑๗๓
ภาพ ๔.๖๘ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ” บอกทางไปพระธาตุดอยเขาควายแก้ว... และเขียนปรีชาธรรมที่มาจากแมงสีหุหัตตา คือ พรหมวิหาร ๔ และ ศีล ๕	๑๗๔
ภาพ ๔.๖๙ การนำยางรถยนต์มาใช้ประโยชน์ต่อ คือ สร้างเป็นเกาะกำบัง (Bunker)..... เพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน	๑๗๕

สารบัญแผนผัง

ภาพประกอบที่ ๑: แผนภูมิกระบวนการสืบสานภูมิปัญญา.....	๓๘
แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๘๒
แผนผังที่ ๔.๑ สรุปข้อมูลของตำนานแมงสึหู้ห่าตา.....	๙๙
แผนผังที่ ๔.๒ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู้ห่าตา.....	๑๒๓
แผนผังที่ ๔.๓ การพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม.....	๑๗๖

ตารางที่ ๔.๑ ปริศนาธรรมของแมงสีหูห้าตา ๙๘

ตารางที่ ๔.๒ ผลจากการประกวดแมงสีหูห้าตาในรวบวนงานกีฬานแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ ๑๓๙

เขียนรายเกมส์ อำเภอฟญาเม็งราย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ชาวล้านนาได้รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์ ผสมผสานกับความเชื่อทางไสยศาสตร์อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีในการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันตัวอย่างเช่นความเชื่อในการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับภูเขา ป่า แหล่งน้ำ แม่น้ำ หรือพิธีเลี้ยงผี โดยมีการสักการบูชาสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีและถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานปรากฏในรูปแบบคติความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอุดมการณ์ของสังคม และวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ด้วยเหตุนี้ ศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏจึงเกิดจากแรงบันดาลใจ ความเลื่อมใสศรัทธาระหว่างพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพุทธศาสนา ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตความคิดและความเชื่อของชาวล้านนาในแต่ละช่วงสมัย ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยช่างหรือสล่าล้านนา ผ่านงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และประณีตศิลป์ ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๑ ซึ่งพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์กับแนวคิดความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวบ้านยังนับถือกันอยู่ คือ นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีสง เทวดา และบรรพบุรุษ ซึ่งลักษณะของการนับถือพระพุทธรูปในสมัยต้นราชวงศ์มังรายนั้น มีการนับถือแนวความคิดทั้งสองเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นผลให้การนับถือทั้งสองประเภทนี้ได้รับการถ่ายทอดและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การนับถือในเรื่องเทวดาอารักษ์ ที่เปี่ยมผสมผสานกับพิธีกรรมทางพระพุทธรูปกับความเชื่อในท้องถิ่น เป็นต้น^๒

อิทธิพลความเชื่อท้องถิ่นมีบทบาทอย่างสูงในวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งระบบความเชื่อของคนไทย ย่อมรวมถึงศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่างๆ ศาสนา ในความหมายกว้างๆ คือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย^๓

^๑ อนุรักษ์ อธิบรรณกุล, “อิทธิพลของคติชาวล้านนาที่ปรากฏผ่านประติมากรรมรูปตัวมอมในภาคเหนือของประเทศไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, (ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖) หน้า ๒.

^๒ พระมหาสุทิตย อากาศโร (อบอุณ), การศึกษาของคความรูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธรูปเรื่องอานิสสงและคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา “วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔-๕๕.

^๓ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๔.

ความเชื่อของคนในภาคเหนือก็เช่นกัน หรือที่คนทั่วไปมักเรียก "ล้านนา" นั้น นับเป็นดินแดนอีกแห่งหนึ่งที่มีมนต์เสน่ห์ดึงดูดใจให้คนอยากไปเยือนอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะวิถีชีวิตที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอันโดดเด่นได้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างไปจากภูมิภาคอื่นๆ จากหน้าบ้านที่กประวัติศาสตร์ในอดีต "ล้านนา" เป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งทางภาคเหนือตอนบนก่อนที่จะมาหลอมรวมกับกรุงรัตนโกสินทร์เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งแม้จะผ่านช่วงพัฒนาการที่ยาวนาน ทั้งการเป็นอาณาจักรที่เป็นอิสระปกครองโดยราชวงศ์มังราย มีความเจริญรุ่งเรืองและเสื่อม จนต่อมาต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและสยามนั้น อาณาจักรล้านนาก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชน ภายใต้ระบบความเชื่อแบบผสมผสานทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยสะท้อนให้เห็นจากมรดกวัฒนธรรม อาทิ ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเอกสารโบราณต่างๆ เช่น คัมภีร์ใบลาน พับสา สมุดไทย และจารึกล้านนาที่มีเป็นจำนวนมาก จากจารึกล้านนาอันเป็นเอกสารโบราณ จากการศึกษาวิเคราะห์จารึกข้างต้นพบว่า ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ผสมผสานอยู่ด้วย กล่าวคือ ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบบุญการกุศล

ความเชื่อของชาวล้านนาก็ไม่ต่างอะไรกับคนปัจจุบันที่เชื่อทั้งในเรื่องพุทธศาสนา โหราศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่โดยความเป็นจริงแล้วความเชื่อของชาวล้านนาดังกล่าวเป็นความเชื่อสั่งสม ที่ผ่านการสั่งสอน และปลูกฝังจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาด้วยระยะเวลาอันยาวนาน จึงปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นเด่นชัดทั้งในโบราณสถาน โบราณวัตถุ และจารึกต่างๆตามที่กล่าวข้างต้น และเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นให้คนประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ความเชื่อบางอย่างก็ได้สูญหายไปกับกาลเวลาและข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อหลายอย่างก็ยังคงอยู่ เพื่อท้าทายให้พิสูจน์ถึงัจจุธรรมความเป็นจริงแห่งชีวิตที่คนทั้งหลายไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่น ตำนานหรือความเชื่อเรื่องแมงสึหู้ห้าตา ที่มักจะพบในวัดทางภาคเหนือ ที่เป็นสัญลักษณ์ในการส่งเสริมให้คนเป็นคนดี^๔

แมงสึหู้ห้าตามีลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย มีกายภาพอย่างหมี และมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย เป็นสัตว์ใหญ่ อ้วนและเตี้ย มีกายภาพคล้ายหมี มีหู ๔ หู มีตา ๕ ตา โดยที่ดวงตาของแมงสึหู้ห้าตาเป็นสีเขียวรับประทานถ่านไฟร้อนเป็นอาหาร และมูลของแมงสึหู้ห้าตานี้เป็นทองคำ อย่างไรก็ตาม มิได้ปรากฏว่ามีอุปนิสัยดุร้ายหรืออย่างอื่นใด แต่มีเรื่องเล่าในล้านนามาแต่โบราณกาล ไว้ว่า แมงสึหู้ห้าตา (พระอินทร์จำแลง กินไฟถ่ายเป็นทอง) สร้างขึ้นจากนิทานพื้นของชาวล้านนาเล่าขานกันมาว่า กาลครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล มีชายหนุ่มกำพร้าผู้หนึ่งฐานะยากจนขัดสนมาก มีที่ดินทำกินเพียงน้อยนิดไว้สำหรับปลูกข้าว มีอยู่ปีหนึ่งเกิดความแห้งแล้งต้นข้าวที่ปลูกไว้แห้งตายไปมากพอสมควร มีพระ

^๔ ธนพร แดงขาว, การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา, “วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

อินทร์บนสวรรค์องค์หนึ่งซึ่งมองเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชายหนุ่มผู้นี้ จึงอยากช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยาก จึงจำแลงกายมาปรากฏเป็นสัตว์ประหลาดตัวหนึ่ง ซึ่งมีหูสี่หู มีดวงตาห้าดวง มาทำลายต้นข้าวในนา บังเอิญชายหนุ่มได้มาพบเห็น จึงเกิดความโมโห คิดจะฆ่าสัตว์ตัวนี้แต่ก็ไม่มีอาวุธใดทำร้ายได้ จึงคิดหาวิธีดักจับจนกระทั่งจับได้ จึงนำมาผูกติดไว้กับต้นเสากระท่อมที่พัก พอตกเย็นชายหนุ่มก็นำอาหารมาให้สัตว์ประหลาดตัวนั้นกิน แต่มันไม่ยอมกินอาหารแต่อย่างใด กลับยื่นตัวสันดูเหมือนว่ากำลังหนาวจัด คงต้องการความอบอุ่น ชายหนุ่มจึงหาฟืนมาก่อไฟให้มัน และในขณะที่ชายหนุ่มจะเข้าพักผ่อนภายในกระท่อมเห็นสัตว์ประหลาดตัวนั้นกำลังจับถ่านไฟก้อนแดงๆ ที่กำลังร้อนจัดกินเข้าไป อย่างไม่รู้สึกร้อนแต่อย่างใด จนกระทั่งชายหนุ่มเผลอหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ต้องตกตะลึง เมื่อพบว่าสัตว์ประหลาดที่กินถ่านไฟก้อนแดงๆ เข้าไปได้ถ่ายออกมาเป็นทองคำ ชายหนุ่มก็พริ้งจึงนำทองคำไปขายจนเกิดความร่ำรวย จึงได้ขบคิด ถ้าชายหนุ่มก็พริ้งใจร้อนฆ่าสัตว์ประหลาดตายเขาก็คงยากจนเหมือนเดิม คงเป็นเพราะมีความเมตตาที่คิดละเว้นชีวิตต่อสัตว์ประหลาดตัวนั้น ถึงแม้จะเกิดความโมโหที่สัตว์ประหลาดมาทำลายต้นข้าวในนา ดังนั้นอยากให้ทุกคนหมั่นรักษาศีล ภาวนาให้มากๆ และมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าคนเรายึดถือสิ่งเหล่านี้ได้ชีวิตเราจะพบแต่ความสุขตลอดกาล^๕ เพราะมนุษย์นั้นประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ร่างกายอาศัยสิ่งที่มีรูปร่างเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ส่วนจิตใจก็มีอาหารเป็นเครื่องบำรุงเลี้ยง ได้แก่ ศาสนา ความรู้ และศิลปะ แต่ศาสนาถ้าขาดความรู้ก็จะเป็นความเชื่อที่มลาย ความรู้ทางศาสนาคำสอนจิตใจก็เชื่อทางวัตถุธรรมว่ามีและเป็นที่สุดเพียงนั้น (โลกายัต) สะพานซึ่งเชื่อมคติความเชื่อทางวัตถุนี้กับทางจิตใจให้ติดต่อกัน ได้แก่ ศิลปะ เพราะผู้ใดเข้าใจและรู้คุณค่าของศิลปะแล้ว ผู้นั้นก็เข้าถึงความเป็นอนันตะ สามารถรู้ได้อย่างแนบแนใจ ซึ่งเป็นความสุขที่แท้จริง (นิรามิสสุข)^๖

แมงสีหุหัตตาเป็นสัตว์ในอุดมคติ จะเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของความเชื่อที่มลายหรือเป็นพลังแห่งความศรัทธาที่แผ่เร้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือจะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของการหลอมรวมอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น แต่ประเด็นที่สำคัญคือ แมงสีหุหัตตาจะส่งคุณประโยชน์ต่อคนในสังคมปัจจุบันอย่างไร สามารถนำมาต่อยอดทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และการท่องเที่ยวได้หรือไม่ ดังที่จังหวัดเชียงรายได้นำแมงสีหุหัตตามาใช้เป็นตัวมาสคอต ในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ “เจียงฮายเกมส์” ครั้งที่ ๓๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑

ด้วยเหตุนี้ เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยอยากทราบว่าเป็นสีหุหัตตาของแต่ละคนจะมีหน้าตา รูปร่าง Art Form เป็นอย่างไร ซึ่งอยากให้คนเชียงรายได้คิดและจินตนาการสร้าง Art Form ที่ได้จากกระบวนการวิจัยร่วมกันและแมงสีหุหัตตานี้ยังอาจทำให้คนในสังคมของเมืองเชียงรายเกิดปฏิสัมพันธ์กันเกิดกระบวนการคิดร่วมกัน และอาจทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางศิลปวัฒนธรรมและการใช้ต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมยังสามารถต่อยอดนำไปสู่การท่องเที่ยวการสร้างแบรนด์การสร้างเทศกาล

^๕ พัน พงศ์พิพัฒน์, วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว วัดแห่งตำนาน "แมงสีหุหัตตา" [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-CR.html>. [๔ ต.ค.๒๕๖๐].

^๖ ศิลป์ พีระศรี, “พวงนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว”, ใน ศิลปะวิชาการ: ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

และการสร้างรายได้จากต้นทุนทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมนี้ทำให้สังคม มีสุขภาพะที่ดีและมีการขับเคลื่อนเมืองเชียงรายได้เป็นเมืองศิลปะ The City of Art และเกิดความยั่งยืนอย่างผลประโยชน์ในทุกๆ ด้านต่อไป

ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญจึงได้นำ แม่งสีหุห่าตา มาเป็นกรณีศึกษา โดยการเรียนรู้กับสังคม ด้วยกระบวนการศิลปะ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมทางศิลปะ เพื่อสร้างความยั่งยืน ของวิถีวัฒนธรรม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จากระดับปัจเจกสู่สังคม ด้วยความรู้ กระบวนการ การพัฒนาคน และการสร้างพลังสังคมด้วยศิลปะ The Power of Art นำไปสู่สร้างสุขภาวะทางสังคม ส่งผลต่อทั้งกาย จิต ปัญญา และยกระดับการใช้งานศิลปะเพื่อสร้างบริบทของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงรายตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ให้กลายเป็นเชียงรายเมืองศิลปะ (Chiangrai the city of Art)

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแหม่งสีหุห่าตา
- ๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม
- ๑.๒.๓ เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแหม่งสีหุห่าตาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมควรมีวิธีการและแนวทางอย่างไร
- ๑.๓.๓ นวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคมควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแหม่งสีหุห่าตา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม และพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษา การวิเคราะห์ ในเรื่องประวัติศาสตร์ แนวคิดความเชื่อ เรื่องแหม่งสีหุห่าตาที่เป็นมายาคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันของชาวล้านนา นำไปสู่การใช้สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของแหม่งสีหุห่าตามาสร้างสรรค์จากศิลปินเชียงราย ตลอดจนนำไปสู่การสร้างกระบวนการในสร้างพลังทางศิลปะ และการพัฒนาการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ทางศิลปะร่วมกับสังคม และชุมชน ทั้งนี้แนวคิด มายาคติ ความเชื่อ ศิลปะจากอัตลักษณ์ของแหม่งสีหุห่าตา เป็นกลไกการขับเคลื่อนพัฒนาสังคมและชุมชน และยังสามารถพัฒนาเป็น

สัญลักษณ์ของเมืองเชียงราย ขยายผลไปสู่การการกระตุ้นเศรษฐกิจ ทั้งเรื่องการท่องเที่ยว การพัฒนาเป็นสินค้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญา ของกลุ่มบุคคลและชุมชนตามมา

๑.๔.๒. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น ตำนานท้องถิ่น ผู้ที่สร้างสรรค์งานศิลปะโดยใช้สัญลักษณ์จากแมงสีหุห้ำตา และผู้ที่ได้รับผลจากความเชื่อในการเชื่อเรื่องแมงสีหุห้ำตา ได้แก่

๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๑๐ คน
๒. กลุ่มพระสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๑๐ รูป/คน
๓. กลุ่มผู้นำภาครัฐและเอกชน จำนวน ๑๐ คน
๔. กลุ่มศิลปินเชียงราย จำนวน ๑๐ คน
๕. กลุ่มประชาชน/ นักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน

โดยสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การจัดเวทีการเสวนาทั้งเวทีชุมชน และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) และผู้เข้าร่วมปฏิบัติการรวม ๕๐ รูป/ท่าน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่มีการใช้อัตลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตาในการเสริมสร้างสังคม จำนวน ๓ พื้นที่ ได้แก่ ๑. พื้นที่ในระดับจังหวัด (เชียงราย) ๒. พื้นที่ในระดับอำเภอ (อำเภอพญาเม็งราย จ.เชียงราย) และ ๓. พื้นที่ในระดับชุมชน (ชุมชนดอยเขาควาย อ.เมือง จ.เชียงราย)

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การความสุขจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีในทุกระดับ ตั้งแต่ ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคมใหญ่ โดยมีความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสร้างการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

๑.๕.๒ แมงสีหุห้ำตา หมายถึง สัตว์ที่อยู่ในตำนานประเภทหนึ่ง ที่มีลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย มีกายภาพอย่างหมี และมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย นอกจากนี้ยังมีหูสองคู่และมีตาห้าดวง โดยที่ดวงตาของแมงสีหุห้ำตาเป็นสีเขียว รับประทานถ่านไฟร้อนเป็นอาหาร และมูลของแมงสีหุห้ำตานี้เป็นทองคำ และยังเป็นปริศนาธรรมตามตำนานฉบับครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาอธิบายว่า จำนวนสีหุและห้าตานั้นแสดงถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร ๔ และศีล ๕ ตามลำดับ เป็นการให้คติแก่พุทธศาสนิกชนให้พึงรักษาและปฏิบัติหลักธรรมดังกล่าว

๑.๕.๓ พลังทางศิลปะ หมายถึง การขับเคลื่อนทางสังคม จากการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของสัตว์ในตำนาน คือ แมงสีหุห้ำตา มาสร้างกระบวนการด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการนำ

ทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้เสริมสร้างศักยภาพและนำไปสู่การสร้างสุขภาวะตั้งแต่ระดับบุคคลไปถึงระดับชุมชน

๑.๖. กรอบแนวคิดการวิจัย

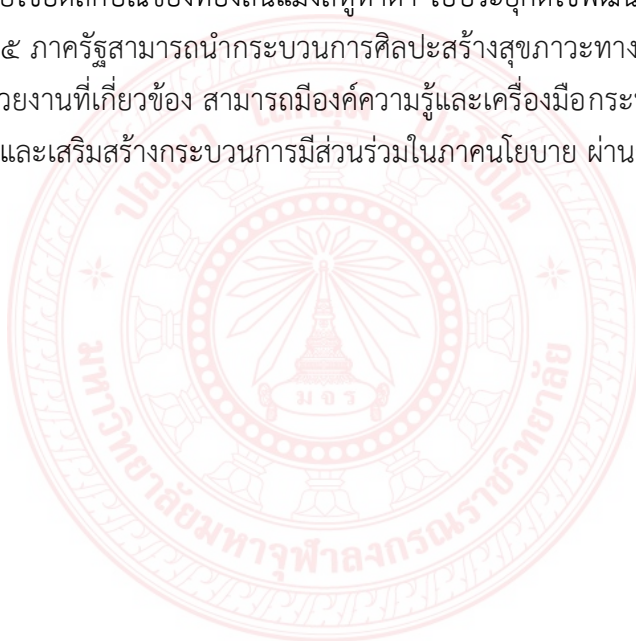
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับด้านปฏิบัติการ

- ๑.๗.๑ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา
- ๑.๗.๒ การสร้างกระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกภาคส่วนจากการใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา จากกระบวนการศิลปะ

ประโยชน์ที่ได้รับด้านนโยบาย

- ๑.๗.๓ เพื่อพัฒนาศิลปิน อาจารย์ นักศึกษา ในด้านการทำงานศิลปะสู่ชุมชน
- ๑.๗.๔ โรงเรียน วัด สมาคมชาวศิลปะ ชุมชน อำเภอ สามารถนำรูปแบบกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา ไปประยุกต์ใช้พัฒนาองค์กรต่อไปได้
- ๑.๗.๕ ภาครัฐสามารถนำกระบวนการศิลปะสร้างสุขภาวะทางสังคม ไปประยุกต์ใช้ให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถมีองค์ความรู้และเครื่องมือกระบวนการ ที่รัฐต้องไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข และเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในภาคนโยบาย ผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง The Power of Art: กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา
แมงสึหู่ ห้าตาของเมืองเชียงราย ผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมเชิงอุดมคติแบบไทย
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
- ๒.๔ ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาวะ
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมด้วยศิลปะ
- ๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์
- ๒.๙ ทฤษฎีเกี่ยวกับสัญญาวิทยา
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมเชิงอุดมคติแบบไทย

๒.๑.๑ ความหมายของวรรณกรรมและอุดมคติในป่าหิมพานต์

ในสมัยก่อน เมื่อครั้งนั้นโลกยังมีลักษณะแบนคล้ายหลังเต่า มีเสาค้ำจุลโลกในยุคนั้นตั้งสี่สูงขึ้นไปยังดวงอาทิตย์ พื้นโลกเต็มไปด้วยสรรพสัตว์นานาชนิด มีการเข่นฆ่ากันอย่างปกติ ไร้เมตตา ผู้อ่อนแอ
ย่อมเป็นเหยื่อของผู้ที่แข็งแกร่ง และพื้นที่ส่วนใหญ่ยังปกครองด้วยป่า ซึ่งเราเรียกโลกนั้นว่า “โลกาหิม
พานต์”

ป่าหิมพานต์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้อยใหญ่มากมาย โดยมีการจัดหมวดหมู่ประเภทออกเป็น
กลุ่มๆ สัตว์ปีก สัตว์น้ำ และพวกที่อยู่บนบก ใจกลางของป่าหิมพานต์ซึ่งเข้าไปในป่าลึกนั้น มีเสาค้ำจุลโลก
อยู่ พื้นของเสานั้นมีซากปลาขนาดใหญ่ลือมนั่นไว้ มีชื่อว่าปลาอนนทซึ่งเป็นปลาขนาดใหญ่ในอดีตเคย
รองรับโลกไว้ ห่างไกลออกไปไม่เท่าไร มีระมาตตัวหนึ่งผู้มีพลังมหาศาลที่สุดในโลกาหิมพานต์ ซึ่งไม่
มีผู้ใดต่อกรเรื่องกำลังกับระมาตตัวนี้ได้ แม้แต่ พญานาคผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ หรือพญาครุฑผู้มีอำนาจ ระมาต
เหลียวมองไปพบกับเทพกษิณผู้เลอโฉม จึงนึกอยากจะเซยชม กษิณจึงรีบบินหนี ระมาตเกิดโทสะ ไล่จับ แต่
กษิณมีความคล่องตัวสูงจึงหลบหลีกได้เรื่อยไป ระมาตหิบบ่อนหิน ดันไม้ไล่ขว้าง ไล่ล่า จากแรงกำลังของ
ระมาตทำให้สั่นสะเทือนไปทั่ว เตือดร้อน พญาครุฑทราบเรื่อง จึงเข้าขวาง ระมาต ยิ่งจับไม่ได้ก็รู้สึก

หยุดหงิดยิ่งขึ้น ข้ายังมีคนมาขัดขวาง ะมาตจึงรวบรวมพละกำลังทั้งหมดพุ่งเข้าต่อกร การต่อสู้ทำให้พื้นน้ำสั่นสะเทือน ปลาน้อยใหญ่ล้วนเหือดร้อนพญานาคจึงขึ้นไปหมายหยุด พญาครุฑเมื่อเห็นพญานาคศัตรูก็ตกใจนึกว่าพญานาคหมายสู้รบกับตน จึงเสียท่า ฤทธมารดาพุ่งชนประทะกับพญานาค จนสิ้นชีพ แรงประทะทั้ง ๓ และแรงมหาศาลของระมาตชนกับเสาค้ำจุนโลก จนเสาค้ำจุนโลกเอียงและไปกระทบกับดวงอาทิตย์ ทำให้ดวงอาทิตย์แตกแยกเป็น ๒ โลกเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดความร้อนขึ้นเนื่องจากพระอาทิตย์แยกเป็น ๒ ไม่มีกลางคืน มีแต่ท้องฟ้าล่ำสื้ม น้ำระเหยแทบเหือด เหล่าสัตว์หิมพานต์จึงได้พยายามหาทางขจัดเภทภัยครั้งนี้ กบิลปักษา ผู้มีลักษณะเชือกขาว จัดเป็นชนชั้นต่ำ ได้แต่เหลียวมองการประชุมเนื่องจากแอบหลงชอบกนิรี นิ่งแะสลักหินรูปร่างกนิรีทุกเพลา พร้าเพื่อถึงนางให้ วนะกำพู เพื่อนพี่รู้จักกันมานานและสัตว์เนรมิตที่กบิลปักษาเลี้ยง นาม มนุสาสิงห์ การประชุมไม่มีที่ทำในทางที่ดี ทุกเผ่าพันธุ์ต่างอยากจะแสดงความสามารถ ทั้งถนถน ทั้งตั้นตระหนก พญานาคผู้ปราดเปรื่องคิดได้ว่า ต้องทำลายเสาเพื่อที่เสา จะได้ชนพระอาทิตย์อีกดวงติดไปไกล จึงถอดดวงอิทธิฤทธิ์แล้วซัดเข้าไปที่เสา เพื่อที่จะพังเสา แต่กลับไม่เป็นผลสำเร็จ นางกนิรีพยายามที่จะให้ทุกคนผ่อนคลาย จึงเล่นดนตรีและร่ายรำ เป็นที่งดงามและสะกดทุกสายตา รวมทั้งกบิลปักษาผู้ต้อยต่ำ ยิ่งทำให้กบิลปักษาหลงใหล เหล่าคชสีห์ แลสิงห์ต่างใช้พละกำลังหมายทำลายเสา แต่ก็ไม่มีใครทำสำเร็จ สิ่งมีชีวิตเริ่มสิ้นใจจากความร้อนไปเรื่อยๆ แม้แต่มนุสาสิงห์สัตว์เลี้ยงของกบิลปักษาก็ใกล้จะสิ้นใจ พญานาคจึงนึกถึงคำกล่าว่ว่าสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงทุกสรรพสิ่งได้นั้นย่อมเกิดจากหัวใจ แต่ไม่มีผู้ใดกล้า พิสูจน์ กล้าที่จะลอง แม้แต่พญานาคผู้ทรงเดช กนิรีจึงเสนอตัวเข้าแลก หากมีใครผู้ใดสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์นี้ได้จากคามงดงามของนาง ซึ่งเป็นที่หมายปองของทุกผู้ในป่าหิมพานต์ กลับทำให้เรื่องเลวร้ายขึ้น เมื่อบรรดาสัตว์ต่างเริ่มสู้รบ กับเพื่อแย่งชิงนางกลายเป็นสงคราม กบิลปักษา ก้มหน้า มือกุมหัวใจ และมองที่มือ พร้อมกับกล่าวว่า “ข้ามีเพียงแค่มือเปล่า แต่จะยอมเข้าไปเผชิญความยิ่งใหญ่ เพื่อจะคอยประคองตัวนางนั้นไว้ ข้ายอมไม่ได้ให้ผู้ใดแย่งชิง ไม่ว่าจะเป็นสรรพชีวิต แม้นแสงอาทิตย์แผดเผา แม้นต้องสู้กับเหล่าพญาผู้สูงศักดิ์” กบิลปักษากล่าวพร้อมบินขึ้นไปบนนภา เค้าใช้มือควักหัวใจที่ถ่อออกมาพร้อมกับตะโกนว่า “แม้นข้าจะมีเพียงมือเปล่า แต่สิ่งก็คืออาวุธของข้า ก็คือ หัวใจ ขอทำเพื่อทุกสิ่งบนโลกา ข้าขอเรียกมันว่า ความเสียสละ” เมื่อกล่าวจบหัวใจในมือกบิลปักษากลายสภาพเป็นดาบและพุ่งเข้าไปหาเสาค้ำจุนโลก พร้อมกับที่ร่างของกบิลปักษาร่วงหล่นสู่พสุธา ดาบแห่งความเสียสละพุ่งเข้าเสียบที่ร่างของปลาอานนท์ เกิดแสงเปล่งประกาย สั่นสะเทือนทั่วโลกาหิมพานต์ เสาค้ำจุนล้มลงและกระแทกกับพระอาทิตย์จนถูกดีดลอยไกลออกไป ส่วนดวงอาทิตย์อีกดวงที่แยกออกมากลับเริ่มดึงดูดผืนพสุธาเข้าหา แปรเปลี่ยนโลกาจากหลังเต่า กลับกลายเป็นรูปลักษณะที่เป็นวงกลมรี ทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มกลับมาปกติอีกครั้ง ร่างของกบิลปักษาที่ไร้หัวใจและวิญญาณแล้วในเพลานั้น ถูกโอบอุ้มด้วยนางเทพกนิรี ตั้งแต่วินาทีนั้น กบิลปักษาทำให้โลกได้รู้จักคำว่า ความเสียสละ ซึ่งเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นโลกใบใหม่ และกลับกลายเป็นปกติสุข และส่วนระมาตเกิดความสำนึกผิดในการกระทำของตัวเอง จึงกลับใจผินตัวเองจากกนิรีเป็นกนิรีพิชแทน และบำเพ็ญจิต และรักสงบนับแต่นั้นมา แลเปลี่ยนชื่อเป็นแรด ในปัจจุบัน

ตำนานป่าหิมพานต์ ตามตำนานกล่าวไว้ว่าป่าหิมพานต์ตั้งอยู่บนเขา หิมพานต์ หรือหิมาลายา (หิมาลัย) คำว่า “หิมาลายา” นั้นเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตซึ่งแปลว่าสถานที่ๆ ถูกปกคลุมด้วยหิมะ ภูเขาหิมพานต์ประดิษฐานอยู่ในชมพูทวีปมีเนื้อที่ ประมาณ ๓,๐๐๐ โยชน์ (๑ โยชน์ เท่ากับ ๑๐ ไมล์ หรือ ๑๖ กิโลเมตร) วัดโดยรอบได้ ๙,๐๐๐ โยชน์ ประดับด้วยยอด ๘๔,๐๐๐ ยอด มีสระใหญ่ ๗ สระ คือ ๑ สระอนดาต ๒ สระกัณณมุนทะ ๓ สระรณการะ ๔ สระฉัททันตะ ๕ สระกุนาละ ๖ สระมณฑากิณี ๗ สระสีหปาทะ บรรดาสระใหญ่ทั้ง ๗ นั้น สระอนดาตแวดล้อมไปด้วยภูเขาทั้ง ๕ ที่จัดเป็นยอดเขาหิมพานต์ ยอดเขาทุกยอด มีส่วนสูงและสัณฐาน ๒๐๐ โยชน์ กว้างและยาวได้ ๕๐ โยชน์

๒.๑.๒ สัตว์ในป่าหิมพานต์

ช้างแก้ว

ช้างเป็นอีกหนึ่งสัตว์ที่มหัศจรรย์ในดินแดนหิมพานต์ คัมภีร์กล่าวว่าช้างแก้วไม่สามารถนำไปนับรวมกับสัตว์อื่นๆ ได้ ลำพังช้างแก้วเองเกี่ยวข้องกับพระจักรพรรดิราช เป็นสัตว์มงคลของพระจักรพรรดิราช และช้างในป่าหิมพานต์ก็มีพลังมหาศาล คือ สามารถเหาะไปได้ในอากาศ แอ้มมีถ้ำที่อยู่เป็นทองคำ ช้างในป่าหิมพานต์มีทั้งหมด ๑๐ ตระกูล ตระกูลที่ถูกพูดถึงเป็นพิเศษคืออุโบสถตระกูล กับ ช้างฉัททันต์ ช้างฉัททันต์นี้เป็นช้างพิเศษ เป็นพญาที่เป็นพระโพธิสัตว์ลงมาบำเพ็ญบารมี ช้างทั้งหลายยามว่างก็จะไปเล่นน้ำกันที่ฉัททันตสระ เป็นสระที่มีภูเขาใหญ่ ๗ เขาล้อมรอบ ในสระนั้น มีนางช้างมาช่วยกันขัดถูให้พญาช้างตัวสะอาดสดใสเหมือนหอยสังข์ขัดใหม่

ปลาใหญ่

ในสามโลกนี้มีการกล่าวถึงปลาใหญ่ทั้งหมด ๗ ตัว เป็นปลายักษ์ มีชื่อและขนาดตัวต่างกันไป เช่น ปลาตึงปิงคัลก็ตัวเล็กหน่อยมีขนาดลำตัวยาว ๕๐ โยชน์ โยชน์นั้นก็ประมาณ ๑๖ กิโลเมตร สิริรวมก็ยาวประมาณ ๖๔๐ กิโลเมตรได้ ส่วนปลาชื่ออานนท์ นิรย อชนาโรหน มหาตี สี่ตัวนี้ขนาดตัว ๑,๐๐๐ โยชน์ ส่วนที่ใหญ่สุดชื่อ มรปิงคัล ไซส์ประมาณ ๕,๐๐๐ โยชน์ ดำราระบุว่าปลาตัวยิ่งใหญ่ ยังมีกำลังมหาศาล ตีฟองที่สะท้อนไกลได้อย่างน้อยๆ ๗๐๐ โยชน์ ปลาใหญ่เหล่านี้อยู่นอกป่าหิมพานต์อาศัยอยู่ในทะเลสีทันดร คือแม่น้ำ ๗ สายที่ไหลคั่นภูเขาทั้ง ๗ ที่รายล้อมเขาพระสุเมรุศูนย์กลางของจักรวาล

ครุฑ

ครุฑเป็นสัตว์กึ่งเทพที่มีฤทธิ์สูง ที่อาศัยของครุฑจริงๆ อยู่นอกเขตป่าหิมพานต์ มีศักดิ์ใกล้เคียงกับเทพดาในสวรรค์ อาศัยบริเวณดินเขาพระสุเมรุ (ยอดเขาพระสุเมรุคือดาวดึงส์สวรรค์) ที่ดินเขาถีนที่อยู่ของครุฑเป็นวิมานชื่อสิมพลี เป็นป่าจ้าวที่ไม่ใช่จะขึ้นรกๆ แต่ขึ้นเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม อาหารของครุฑก็คือนาคแต่ก็ใช่ว่าจะจับกินตามอำเภอใจได้ ครุฑและนาควัดกันด้วยการกำเนิด คือจับได้แค่พวกที่มีกำเนิดต่ำกว่า คือการเกิดด้วยชลาพูชโยนิและอันทชโยนิ (คลอดออกมาเป็นตัวหรือเป็นไข่) จะมีชาติกำเนิดต่ำกว่าพวกที่เกิดแบบมหัศจรรย์ คือ สังเสชโยนิและอุปปาตโยนิ (คือผุดออกมาจากโคล หรือแบบหลังคือเกิดพร้อมเป็นตัวเป็นตนเลย)

นาค

นาคเป็นศัตรูของครุฑ ถิ่นที่อยู่ของนาคอาศัยอยู่บริเวณบาดาลใต้เขาหิมพานต์ นาคพิภพมีความวิจิตรเป็นวิมาน ปราสาทเงิน ปราสาททอง มีดอกบัวสวยงามตระการตา นาคและดินแดนนาคนี้ก็ไม่ใช้กระจอก แต่เป็นเลเวลใกล้ๆ กับพวกเทวดา ฤทธิ์พิเศษของนาคคือสามารถแปลงตน จำแลงกายได้ นาคมีสองประเภทย่อย เป็นสองประเภทที่จะมากำหนดพลังในการแปลงกาย ถลชะ คือเกิดบนบก และชลชะ คือเกิดในน้ำ นาคที่เกิดบนบกจะแปลงกายได้แต่ตอนที่อยู่บนบก ส่วนนาคที่เกิดในน้ำจะแปลงกายได้แต่ในน้ำ

นกกรวิก

นกกรวิกเป็นนกที่มีแหล่งอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ พลังพิเศษของนกตัวนี้คือเสียงที่ไพเราะระดับเหนือโลก คือไพเราะระดับทำให้ไม่ว่าสัตว์หรือมนุษย์ที่ได้ยินก็พากันตะลึงงัน กล่าวว่ขนาดเสือกำลังไล่เนื้อ หรือเด็กที่ถูกไล่ตี พอได้ยินเสียงกรวิกก็จะตกอยู่ในภาวะหยุดนิ่ง เสียงของนกกรวิกมีผลถึงทั้งในน้ำ จนในอากาศ ปลา นก หรือสัตว์ทั้งหลายที่ได้ต่างก็ต้องตกอยู่ในภาวะง่วง

กินรี

กินรีหรือกินนร ร่างท่อนบนเป็นมนุษย์ ท่อนล่างเป็นนก ในไตรภูมิพูดถึงกินรี แต่ไม่ได้อธิบายว่าหน้าตาเป็นอย่างไร ถิ่นที่อยู่ของกินรีอยู่ที่ภูเขาโกลาศ (สะกดตามต้นฉบับ) เป็นบริวารของพระอิศวร ภูเขาโกลาศนี้เป็นหนึ่งในภูเขา ๕ ลูกที่ล้อมสระอโนดาตไว้ สระอโนดาตนี้เรียกได้ว่าดังที่สุดในพื้นที่หิมพานต์ ภูเขาห้าลูกที่ล้อมสระก็ไม่ธรรมดา คือโน้มเข้าหากัน น้ำในสระเลยไม่ต้องแสงพระอาทิตย์หรือพระจันทร์โดยตรง สระนี้จึงเย็นอยู่เสมอ โดยสระอโนดาตนี้ยังเป็นต้นกำเนิดของปัญจมหานที คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี มหิและสรภู

นารีผล

ต้นไม้ประหลาดในป่าหิมพานต์ ในป่าหิมพานต์มีโขงหนึ่งเรียกว่าป่าไม้นารีผล มีลักษณะเป็นต้นไม้ที่ออกผลหน้าตาเหมือนหญิงสาววัยแรกแย้มอายุ ๑๖ ปี พวกชายหนุ่มวัยกลัดมันทั้งหลายก็รักชอบในผลไม้พิศวาสนี้ ว่ากันว่าพวกฤาษี วิชยารที่มีตบะแก่กล้า พอเจอก็มักจะตบะแตก แย่งชิงเอานารีผลไปเสพสังวาส

กบิลปักษี

กบิลปักษีเป็นสัตว์ประหลาดกึ่งนกกึ่งลิง โดยมีปีกนกติดอยู่ที่หัวไหล่ และมีหางเหมือนนก โดยปกติระบายสีกายเป็นสีดำ ลักษณะครึ่งลิงครึ่งนกศีรษะถึงเอวเป็นลิงจากเอวลงไปเป็นนกมีปีก เป็นลิงประหลาดในเรื่องรามเกียรติ์ไม่มี เป็นสัตว์ผสมใหม่

กนิรี และ กนิร

กนิรี และ กนิร เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ ร่างกายท่อนบนเป็นมนุษย์ ท่อนล่างเป็นนก มีปีกบินได้ ตามตำนานเล่าว่าอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เชิงเขาไกรลาส นับเป็นสัตว์ที่มีปรากฏในงานศิลปะของไทยมาก ส่วนในวรรณคดีไทยก็มีการอ้างถึงกนิรีด้วยเช่นกันเป็นสิ่งมีชีวิตในเทพนิยายของทางชมพูทวีปครับ พวกสิ่งมีชีวิตแปลก มักถูกกำหนดให้อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ซึ่งตำแหน่งปัจจุบันตรงกับ ป่าบริเวณเชิงเทือกเขาหิมาลัย

ระมาด

ระมาดในภาษาเขมรแปลว่าแรด ระมาดเป็นสัตว์หิมพานต์ที่ มาจากสัตว์ที่มีตัวตนอยู่จริง แต่อาจจะเพี้ยนไปบ้าง เพราะระมาด หรือแรดเป็นสัตว์ ป่าหายาก ศิลปินไทยในสมัยโบราณไม่รู้ว่าจริงแล้ว ระมาดหน้าตาเป็นอย่างไร จึงได้แต่วาดตามคำอธิบาย ระมาดที่ปรากฏในศิลปะไทยจึงดูคล้ายกับตัวสมเสร็จ ซึ่งมีจมูกเป็นวงสั้นๆ ที่มีอยู่ในเขตตะวันตกของประเทศไทย

อัปสร/วเนก่าพู

วเนก่าพูเป็นสัตว์ผสมระหว่างลิงกับหอยครึ่งบนเป็นลิง ครึ่งล่างเป็นหอย อาศัยอยู่ในน้ำ กินผลไม้เป็นอาหาร

สิงห์

สิงห์ นับได้ว่าสัตว์ในป่าหิมพานต์ส่วนใหญ่จัดอยู่ในหมวดสิงห์ คงเป็นเพราะสิงห์เป็นสัตว์ที่ดุสง่า และน่าเกรงขาม สิงห์ในตำนานหิมพานต์สามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ ชนิดหลักๆ คือ ราชสีห์ และ สิงห์ผสม ราชสีห์เป็นสัตว์ที่มีพละกำลังสูง ราชสีห์มีอยู่ด้วยกัน ๔ ชนิดคือ บันฑุราชสีห์ กาฬสีห์ ไกรสรราชสีห์ และ ตินสีห์ ส่วนสิงห์ผสมนั้นมีอยู่มากมาย โดยปกติสิงห์ผสมคือสัตว์ประสมที่มีลักษณะของราชสีห์กับสัตว์ประเภทอื่นนอกเหนือจากที่มีอธิบายไว้ว่ามีกายสีม่วงอ่อน สิงห์มีลักษณะเหมือนราชสีห์ทั่วไป

คชสีห์

คชสีห์ เป็นสิงห์ผสมที่มีกายเป็นสิงห์ และมีช่วงหัวเป็นช้าง ตามตำรากล่าวว่าคชสีห์มีพลังเทียบเท่าช้างและสิงห์รวมกัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัตว์ที่น่าเกรงขาม คชสีห์มีลักษณะคล้ายสัตว์หิมพานต์อีกชนิดหนึ่งชื่อทักทอ

สุกรนที

สุกรนที สัตว์ผสมระหว่าง หมูกับปลา ท่อนบนจนถึงเอวเป็นหมูจากเอวลงมาเป็นปลา อาศัยอยู่ในน้ำ

หงส์

หงส์ เป็นนกในวรรณคดีไทย มีขนสีเหลืองอร่าม เป็นนกที่สง่างามและมีความสวยงาม มีการนำความงามของหงส์ไปเปรียบกับผู้หญิง

มัจฉามังกร

มัจฉามังกร เป็นสัตว์ผสมระหว่างมังกรกับปลา ครึ่งบนจนถึงเอวเป็นมังกรจากเอวลงมาเป็นปลา จะอาศัยอยู่ในน้ำ ปลาอานนท์ ในสมัยก่อน คนมีความเชื่อกันว่า ใต้พื้นโลกลงไป มีปลาตัวขนาดใหญ่มหึมาหนุนรองรับโลกไว้ เรียกชื่อปลานั้นว่า ปลาอานนท์ เวลาที่ปลาอานนท์พลิกตัวแต่ละครั้งก็จะเกิดแผ่นดินไหวขึ้น ปัจจุบันเราทราบแล้วว่าแผ่นดินไหวเกิดขึ้นมิใช่เพราะปลาอานนท์ แต่เป็นเพราะเปลือกโลกมีการเคลื่อนที่ จึงเกิดการสั่นสะเทือน

๒.๑.๓ องค์ประกอบของศิลปะในวรรณกรรมของไทย

ไทยเป็นชาติที่มีศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองมาช้านานแล้ว เริ่มตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ ศิลปะไทยจะวิวัฒนาการและสืบเนื่องเป็นตัวของตัวเองในที่สุด เท่าที่เราทราบราว พ.ศ. ๓๐๐ จนถึง พ.ศ. ๑๑๑๑ พระพุทธศาสนานำเข้ามาโดยชาวอินเดีย ครั้งนั้นแสดงให้เห็นอิทธิพลต่อรูปแบบของศิลปะไทยในทุก ๆ ด้านรวมทั้งภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม โดยกระจายเป็นกลุ่มศิลปะสมัยต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เมื่อกลุ่มคนไทยตั้งตัวเป็นปึกแผ่นแล้ว ศิลปะดังกล่าวจะตกทอดกลายเป็นศิลปะไทย ช่างไทยพยายามสร้างสรรค์ให้มีลักษณะพิเศษกว่า งานศิลปะของชาติอื่น ๆ คือ จะมีลวดลายไทยเป็นเครื่องตกแต่ง ซึ่งทำให้ลักษณะของศิลปะไทยมีรูปแบบเฉพาะมีความอ่อนหวาน ละมุนละไม และได้สอดแทรกวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความรู้สึกของคนไทยไว้ในงานอย่างลงตัว ดังจะเห็นได้จากภาพฝาผนังตามวัดวาอารามต่าง ๆ ปราสาทราชวัง ตลอดจนเครื่องประดับและเครื่องใช้ทั่วไป

ช่างไทยโบราณแบ่งหมวดหมู่ของศิลปะไทยออกได้ ๔ หมวดด้วยกัน คือ หมวดกระหนก หมวดนารี หมวดกระบี่ และหมวดคชะ หรือที่ช่างไทยรวมเรียกว่า กระหนก นาง ช้าง ลิง แต่ละหมวดก็จะมีรายละเอียดปลีกย่อยลงไป ดังต่อไปนี้

กนก ภาษาสันสกฤต แปลว่า “หนาม” สำหรับช่างเขียนโบราณ กนก คือ ดงป่าดงไม้ มีแบบฟอร์มคือเปลวไฟเป็นรูปสามเหลี่ยม การฝึก่างลวดลาย ให้รู้จักความประสานสัมพันธ์กันของเส้นที่ผู้รวมกันเป็นลายไทย โดยเฉพาะกนกแบบต่างๆ เช่น กนกสามตัวกนกใบเทศ กนกเปลว ถือเป็นปฐมบทที่ต้องฝึกฝนให้ชำนาญก่อนที่จะทำการช่างอย่างอื่นต่อไป

นารี คือ การเรียนรู้ฝึกฝนเกี่ยวกับการเขียนหน้ามนุษย์ เทวดา นางฟ้า พระ และนางทั้งด้านหน้าตรงและด้านหน้าพล่ ซึ่งถือว่าเป็นภาพหลักของภาพไทย เมื่อเขียนได้คล่องแคล่วดีแล้ว จึงฝึก

เขียนทั้งตัวในอริยาบถต่าง ๆ ภาพเหล่านี้จะแสดงอารมณ์ด้วย กิริยา ใบหน้าของตัวภาพจะไม่แสดงอารมณ์ดังนั้นจึงฝึกฝนเขียนตัวภาพไทยให้งดงามถูกต้องตามแบบแผนของศิลปะไทย นอกจากการฝึกเขียนตัวภาพหลักดังกล่าวแล้ว ยังต้องฝึกการเขียนภาพภาคหรือตัวภาพที่เป็นคนธรรมดาและการเขียนภาพจับสำหรับเขียนเรื่องราวเกียติให้เกิดความชำนาญด้วย

กระบี่ คือ การฝึกเขียนภาพมนุษย์ต่าง ๆ ได้แก่ พวักยักษ์ วานร เป็นต้น ในการฝึกจะต้องฝึกจากภาพลึงหรือกระบี่เป็นอันดับแรก เมื่อเขียนได้แม่นยำแล้วจึงฝึกเขียนภาพอื่นต่อไป การฝึกเขียนภาพหมวดนี้จะเป็นประโยชน์ในการเขียนภาพเรื่องราวเกียติ

คช คือ การฝึกเขียนภาพสัตว์สามัญและภาพสัตว์ประติษฐานต่าง ๆ โดยเริ่มจากคชหรือช้างซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ก่อน แล้วจึงฝึกเขียนภาพสัตว์เล็กๆ ต่อไป ในหมวดนี้จะแบ่งสัตว์ที่เขียนเป็นสองประเภท ประเภทแรกคือสัตว์ที่มีอยู่บนโลกมนุษย์ เช่น ช้าง ม้า วัว นก เป็นต้น ประเภทที่สอง คือ สัตว์ประติษฐานหรือสัตว์หิมพานต์ เช่น กินรี ราชสิงห์ เป็นต้น

ป่าหิมพานต์เป็นเหมือนพื้นที่ในตำนานที่อยู่ในความรับรู้ของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ในวรรณคดีหลายๆ เรื่องเวลาพูดถึงเรื่องความมหัศจรรย์ต่างๆ ก็มักจะอ้างอิงเข้าไปในป่าหิมพานต์แห่งนี้

ป่าหิมพานต์มาจากคติความเชื่อแบบพุทธ ในไทยเราปรากฏอยู่ใน ‘ไตรภูมิพระร่วง’ หรือ ‘เตภูมิกถา’ วรรณกรรมพุทธศาสนาเก่าแก่สมัยสุโขทัย เตภูมิกถาเป็นหนังสือที่พูดถึง ‘จักรวาลวิทยา’ แบบพุทธๆ จักรวาลวิทยามีความสำคัญคือเป็นคำอธิบายเรื่องความเป็นไปของโลก ที่สำคัญคืออธิบายว่าเราอยู่ตรงไหนของโลก และจะไปทางไหน ในไตรภูมิเองพูดถึงภาพทั้งสามคือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ อันเป็นภพภูมิที่เราๆ เวียนว่ายอยู่ นอกจากนี้ยังพูดถึงวงจรกำเนิดไปจนถึงการสิ้นสุดของโลก โดยรวมแล้วก็ประมาณว่าโลกเรามีที่พิเศษและแสนสุขแค่ไหน แต่สุดท้ายก็ไม่จริง นิพพานจึงเป็นปลายทางที่ควรไป นอกจากนี้ยังพูดถึงเรื่องการปกครองด้วย เช่น จักรพรรดิราช ที่อธิบายเรื่องบุญญาบารมีและทศพิธราชธรรม เป็นการอธิบายสภาวะปัจจุบันของเราๆ ท่านๆ ของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

ในไตรภูมิ ป่าหิมพานต์ไม่เชิงเป็นป่า แต่เป็นภูเขาวัวเรียกเขาพระหิมพานต์ ถ้าเรามองต้นตอที่มาเขาหิมพานต์รากสันสกฤตมาจากหิมาลัย อันแปลว่าสถานที่ที่ถูกปกคลุมด้วยหิมะ ในคัมภีร์บอกว่าเขาพระหิมพานต์ตั้งอยู่ในแผ่นดินชมพูทวีป หนึ่งในสี่ทวีปใหญ่ในจักรวาลวิทยาแบบพุทธ บนเขามีสระน้ำใหญ่ ๗ สระ สระสำคัญก็เช่น สระฉัททันตะเป็นที่อยู่ของพญาช้าง และสระอนันดาต ที่เป็นยอดเขาของป่าหิมพานต์ ในป่านี้มีสัตว์และพันธุ์ไม้ประหลาดมากมาย เช่น มีต้นหว้าใหญ่ที่เอามือล้วงเข้าไปสุดแขนจึงจะถึงเมล็ด ยางของต้นหว้าเมื่อตกลงในน้ำจะกลายเป็นทองคำ นกที่กินลูกหว้าก็มีขนาดเท่าบ้านเรือน ป่าหิมพานต์จึงเป็นพื้นที่สำคัญที่จิตรกรและกวีจะสร้างสรรค์เรื่องราวน่าอัศจรรย์ รวมไปถึงสัตว์พิเศษพันธุ์ผสมทั้งหลายจากป่าหิมพานต์นี้ อนึ่ง ด้วยความที่ป่าหิมพานต์เป็นเหมือนพื้นที่ที่ไม่สิ้นสุดในการสร้างสรรค์ข้อมูลเรื่องสัตว์หิมพานต์จึงขออ้างอิงกับคติแบบพุทธในความเชื่อเรื่องไตรภูมิเป็นหลัก^๑

^๑ Vanat Putnark, สัตว์ป่าหิมพานต์และถิ่นที่อยู่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา

<https://thematter.co/pulse/himmapan-beast-and-where-to-find-them/๑๒๔๔๔>, [๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

ราชสีห์

ในไตรภูมิภูมิหนึ่งชื่อไตรจันณภูมิ อารมณ์ประมาณอธิบายเรื่อง Animal Kingdom คือพูดถึงสรรพสัตว์อันเป็นภพที่ต่ำกว่ามนุษย์ คือสัตว์ดำรงชีวิตด้วยการกินกันเป็นทอดๆ เป็นลำดับชั้น เป็นสิ่งมีชีวิตที่เอาตัวรอด แต่ไม่ ‘รู้บุญรู้ธรรม’ (คือหาซากที่จากรู้บุญรู้ธรรม นอกจากการเอาตัวรอดตามสัญชาตญาณ) คำว่าไตรจันณ แปลว่า ‘ไปด้วยอก’ หรือการมีร่างกายขนานกับพื้น ราชสีห์ เป็นหนึ่งในสัตว์หิมพานต์ที่พบได้ป่าหิมพานต์ มีทั้งหมด ๔ ประเภท มีเลเวลและพลังอำนาจลดหลั่นกันไป ดินะสิงหะมีตัวเป็นเลื่อมเหมือนปีกนกเขา แต่กินหญ้าเป็นอาหาร (ดิณ แปลว่าหญ้า) กาลสีหะตัวสีดำ กินหญ้าเหมือนกัน บันฑุรสิงหะมีกายสีเหลืองแต่กินเนื้อ สุดท้ายคือ ไกรสรสีหะ เป็นราชสีห์ที่เทพที่สุด ลักษณะเด่นคือมีริมฝีปากและปลายเท้าเป็นแดงชาด มีรูปลักษณ์สง่างาม และมีแผงคอเหมือนสร้อย ส่วนร่างกายนั้นขาวเหมือนหอยสังข์ ระดับความเทพของสัตว์อัครจริยนี้ก็ไม่ธรรมดาเพราะมันมีถ้าหากทอง เงิน หรือแก้วส่วนตัว เลอค่ายิ่งกว่าคอนโดกลางกรุงเทพซะอีก ถึงเวลามันก็ออกจากคอกหาขึ้นไปคำรามพร้อมกับสะบัดขนบนแท่นหินส่วนตัวที่เรื่องเหมือนทอง เจ้าไกรสรสีหะนี้ในยามกลางคืนที่มีตสนิท เวลามันออกมาเดินเที่ยวเล่นก็จะเจิดจ้าและสง่างามเหมือนกับคนที่กำลังถือคบไฟแฉ่งไปมา ว่ากันว่าไกรสรสีหะนี้เป็นเจ้าแห่งสัตว์ทั้งปวง พลังพิเศษของมันคือการคำรามที่ตั้งไกลไปถึง ๓ โยชน์ สัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในรัศมีพอได้ยินเสียงของมันก็จะพากันตกใจจนสลบ ส่วนพวกที่ไม่สลบก็พากันหนี แม้แต่พวกช้างก็ยังเกรงกลัวขนาดว่าถูกผูกไว้ด้วยโซ่ก็แทบจะดิ้นโซ่ขาด สิ่งมีชีวิตที่จะทนเสียงของสิงห์เทพตัวนี้ได้มีแค่ ม้าพลา ๖ ตระกูล และผู้มีบุญระดับพระโพธิสัตว์และพระอรหันต์ รวมถึงไกรสรสิงหะด้วยกันเอง

กล่าวโดยสรุป คำว่า หิมพานต์ หรือ หิมวันต์ หมายถึง ป่าแถบภูเขาหิมาลัย ซึ่งเป็นภูเขาที่มียอดสูงสุดในโลก เป็นภูเขาอยู่ในดินแดนอินเดียและเนปาลติดต่อกันมีหิมะปกคลุม ในไตรภูมิภูมิ อธิบายลักษณะ ป่าหิมพานต์ ชมพูทวีปว่า แผ่นดินมีปริมาณได้ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ทั้งด้านยาวและด้านกว้าง แยกออกเป็นที่อยู่อาศัยของหมู่มนุษย์ ๓,๐๐๐ โยชน์ เป็นป่าเขาพระหิมพานต์ ๓,๐๐๐ โยชน์ เป็นทะเล ๔,๐๐๐ โยชน์ และสูงประมาณ ๕๐๐ โยชน์ กว้าง ๓,๐๐๐ โยชน์ มียอดเขา ๘๔,๐๐๐ ยอด ที่เชิงเขาหิมพานต์มีต้นหว้าใหญ่ใกล้ฝั่งมหานทีสีทันดร ป่าหิมพานต์เป็นที่อยู่ของบรรดานักสิทธิ์ วิทยากร คนธรรพ์ ยักษ์ ฤๅษี ซีไพร ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ทางจิตกล้าแข็งทั้งหลาย อยู่กันอย่างสันติภาพไม่เบียดเบียนกัน มีทั้งสัตว์ตลอดจนแร่ธาตุต่างๆ ล้วนมีพลังอำนาจมหัศจรรย์ ความเชื่อเรื่องป่าหิมพานต์นั้นมีการถ่ายทอดความเชื่อของผู้คนไว้ในงานวรรณศิลป์ จิตรศิลป์

๒.๒. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคม ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา และความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา ซึ่งจะมีความแตกต่างเปลี่ยนไปได้ตามความแตกต่างของแต่ละสภาพแวดล้อมของสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อยังคงมีอิทธิพล เป็นระบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอยู่

มากและถือเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ระดับหนึ่ง ดังที่นักวิชาการหลาย ท่าน ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อไว้ดังนี้

มนุษย์มีความจำเป็นต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อโดยมีอาจหาความเชื่อได้ ชีวิตมนุษย์มีทั้งที่ มองเห็นได้เข้าใจได้และพิสูจน์ได้ ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจทำให้เกิดความสบายใจ และความ เชื่อทำให้มนุษย์บรรลุความสำเร็จได้^๒

ความเชื่อ มีความสัมพันธ์กลมกลืน เกื้อกูลสนับสนุนควบคู่กับชีวิตมนุษย์มาเป็นเวลานาน แม้ ปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าและมีอิทธิพลต่อชีวิตมากขึ้น แต่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธ ความเชื่อทาง ศาสนาและค่านิยมที่มีอยู่ได้ จึงยอมรับค่านิยมในการปฏิบัติต่อความเชื่อในรูปแบบต่างๆ^๓

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อในอำนาจเวทมนต์และอำนาจเหนือธรรมชาติของมนุษย์ว่า เป็นการ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เมื่อมนุษย์เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยจากอำนาจเหล่านั้น ดังนั้นจึง คิดเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น บวงสรวงบูชาสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นกำลังใจและเอาชนะอุปสรรคต่างๆ การ กระทำเช่นนี้ อาจจะได้รับความสำเร็จและหากขัดแย้งก็อาจจะประสบเคราะห์กรรม จะเห็นได้ว่าความเชื่อ มีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อจะมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับระดับความรู้สึกไม่มั่นคงที่มีอยู่ การจะแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อโดยวิธีใดหรือต่อวัตถุใด ก็ ขึ้นอยู่กับความคิดของมนุษย์ว่าสิ่งใดเหมาะสม

๒.๒.๑. ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อหรือความศรัทธาเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ว่าเป็นจริงตามนั้นหรือไม่^๔ และความเชื่อนั้นยังเป็นการยอมรับข้อเสนอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิด จากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้^๕ หรืออีกนัยหนึ่ง ความเชื่อเป็น ทศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นโดยไม่ต้องทราบเหตุผลมาอธิบาย และไม่จำเป็น ว่าสิ่งที่เชื่อถือนั้นจะมีหลักฐานหรือไม่หลักฐาน^๖

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า ศรัทธา คือความเชื่อความซาบซึ่งไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทาง เชื่อมต่อนำไปสู่ความรู้ได้เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ฝากความไว้วางใจใน

^๒ จรัส พยัคฆราชศักดิ์, เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธินิยมในท้องถิ่น, (มหาสารคาม, ปริดาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔.

^๓ บุญลือ วันทายนต์, “ไสยศาสตร์” ใน พุทธจักร. ๓๕(๖): ๔๗; มิถุนายน ๒๕๒๔, หน้า ๔๗.

^๔ แสง จันทร์งาม, ศาสนาวิทยา, (กรุงเทพมหานคร, เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๓.

^๕ สถาพร ศรีสัจจ, การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมและมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นลื้อแห่ง ของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. (ตรัง: ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

^๖ The New Encyclopaedia Britannica, Chicago: The University of Chicago, ๑๙๗๕, pp. ๖๓-๖๖.

ปัญญาของผู้อื่น ยอมฟังและอาศัยความรู้ผู้อื่นหรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะตนเอง ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นทุนประกอบไปด้วยศรัทธานั้นการนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้ เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อผู้อื่นนั้นหรือแหล่งความรู้นี้มีความรู้แท้จริง และมีกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้รู้จักใช้ปัญญา แต่ถ้าเชื่ออย่างมงายคือไม่รู้จักคิด ไม่ใช่ปัญญาของตนเลย และผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นไม่มีความรู้จริงทั้งไม่มีความรู้จริงทั้งที่ไม่มี กัลยาณมิตรที่จะช่วยชี้แนะ หรือมีบาปมิตร ผลอาจกลับตรงกันข้ามนำไปสู่ความหลงผิดห่างไกลจากความรู้ยิ่งขึ้น^๗

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยามความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ นับถือ^๘

สถาพร ศรีสัจจัง^๙ ได้ให้ความหมายของความเชื่อ สรุปได้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับข้อเสนอหนึ่งข้อเสนอใดว่าเป็นความจริง ซึ่งการยอมรับนี้อาจเกิดขึ้นจากสติปัญญา เหตุผล ความศรัทธาโดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลใดมารองรับ

เช่นเดียวกับธวัช ปุณโณทก^{๑๐} ที่ให้ความหมายไว้ว่า คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพยำเกรง

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศรัทธา โดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อปฏิบัติและละเว้น การปฏิบัติสิ่งใดๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลและมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจะเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์

๒.๒.๒ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของชาวไทย สามารถจำแนกตามมูลฐานที่เกิดขึ้นได้ ๔ ประเภทใหญ่ๆ คือ^{๑๑}

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิและศาสนา

^๗ พระธรรมปิฎก, (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ๔๓-๔๔.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๕ หน้า ๒๗๘

^๙ อ่างแล้ว, การประสมประสานทางสังคม -วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ ปรากฏในการเล่นหล่อแห่งของอำเภอกันตังจังหวัด, หน้า ๑๖.

^{๑๐} ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรม พื้นบ้าน : คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ม.ป.ป.

^{๑๑} สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ความเชื่อของชาวภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๒. หน้า ๔๖๗-๔๖๘. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙).

๒. ความเชื่อทางไสยศาสตร์

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับจริยาวัตร

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้

โดยความเชื่อ ๔ ประเภทนี้อาจประสมประวานอยู่ในเรื่องเดียวกันมากกว่า ๑ ประเภท เช่น ความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากศาสนาอาจมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ไปด้วย หรือความเชื่อเกี่ยวกับยา
กลางบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับลัทธินิยมดั้งเดิมและไสยศาสตร์ไปด้วย

วิทยุญ จิตต์ธรรม ได้แบ่งประเภทของความเชื่อออกเป็น ๑๕ หมวด ใหญ่ๆ ดังนี้^{๑๒}

๑. การเกิด การตาย

๒. โชคร้าย โชคดี ลางบอกเหตุร้าย เหตุดี

๓. ความฝันและการทำนายฝัน

๔. ฤกษ์-ยาม

๕. เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง เสน่ห์ และไสยศาสตร์อื่นๆ

๖. การดูลักษณะดี-ชั่วของสัตว์

๗. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา เทพารักษ์ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ อมนุษย์ต่างๆ เช่น ผี ยักษ์ เปรต ผีเสื้อ
สมุทร เงือก ฯลฯ

๘. เคล็ดและการแก้เคล็ดต่างๆ

๙. มงคลและอัปมงคล

๑๐. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ

๑๒. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน

๑๓. ความเชื่อนรก สวรรค์ ชาติ ภพใหม่

๑๔. ความเชื่อเกี่ยวกับ อาชีพ

๑๕. เบ็ดเตล็ด

กล่าวโดยสรุป การจัดประเภทความเชื่ออาศัยหลักเกณฑ์การจำแนกโดยพิจารณาจากสาเหตุ
ที่มา ดังนี้เป็นความดั้งเดิมหรือศาสนาหลักดั้งเดิมหรืออาจจำแนกโดยพิจารณาจากวิธีปฏิบัติใน
ชีวิตประจำวันของมนุษย์ หรืออาจพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นๆ เช่น ความเชื่อที่มี
ต่อมนุษย์ ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นการจัดแบ่งจำแนก
ด้วยหลักเกณฑ์ใดก็ตามก็ถือว่าได้มีหลักเกณฑ์และเหตุผลในแต่ละทัศนะมุมมองของผู้ศึกษาขึ้นอยู่กับว่าจะ
เลือกสรรหลักการซึ่งมาจำแนกให้เหมาะสมกับประเด็นศึกษาเป็นสำคัญ

^{๑๒} วิทยุญ จิตต์ธรรม, “ความเชื่อ” รามคำแหง. ๒(๒):๕๗ กรกฎาคม ๒๕๑๘, หน้า ๑๙๐.

๒.๒.๓ ความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม จะรู้ว่าบุคคลใดมีความเชื่อสิ่งใด มากน้อยเพียงใดย่อมเป็นเรื่องยาก แต่เราก็พอที่จะหยั่งรู้ได้บ้าง จากพฤติกรรมหรือการกระทำที่เขาแสดงออกมาภายนอก โดยอาศัยเหตุผลเทียบเคียงว่าเขามีความเชื่ออย่างไร ดังนั้นความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภท คือ ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความมั่นของอารมณ์อย่างหนึ่งและความเชื่อที่เกิดขึ้นจากเหตุผล หรือการใช้ปัญญาอีกอย่างหนึ่ง^{๑๓} จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นพระองค์ทรงชี้้นำให้เราเชื่อมั่นในสมรรถภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของเราเอง ที่จะหยั่งรู้ความเป็นจริงของโลกและชีวิตและบรรลุความดีงามสูงสุดได้โดยสติปัญญา ซึ่งเมื่อบรรลุถึงธรรมนั้นแล้ว ก็จะสามารถจัดปัญหาความทุกข์ทั้งปวงในชีวิตได้^{๑๔}

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งเหตุผล สอนมิให้พุทธศาสนิกชนเชื่ออะไรง่ายๆ ก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ชาวพุทธมีศรัทธา หรือ ความเชื่อ และให้มี ปสาทะ ความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเลื่อมใส เพราะความเชื่อเป็นคุณธรรมที่จำเป็นเบื้องต้นในการนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คนเราย่อมทำอะไรต่างๆ ตามความเชื่อ เช่น ชาวพุทธปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบรรลุถึงมรรคผลนิพพาน ก็เพราะเชื่อนิพพานมีจริงชาวคริสต์เชื่อว่าสวรรค์มีจริงจึงเคารพรักพระเจ้าเพื่อจะได้ไปสวรรค์ ถ้าไม่มีความเชื่อคนก็ไม่ทำอย่างที่เขากำทำ ถึงทำเพราะถูกบังคับก็ทำอย่างเสียมิได้ ฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นมาก

จึงกล่าวได้ว่า หลักปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธก็คือ สร้างศรัทธาและปสาทะให้เกิดขึ้นในพระรัตนตรัย โดยเจริญพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ และสังฆานุสสติ คือหมั่นระลึกถึงและพิจารณาให้เห็นความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จนเกิดศรัทธา แล้วศรัทธานั้นจะเป็นพละ คือเป็นพลังผลักดันให้ก้าวหน้าต่อไปตามทางปฏิบัติอันถูกต้อง จนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง เพราะฉะนั้นท่านจึงจัดศรัทธาเป็นกำลังอย่างหนึ่งในการปฏิบัติ เรียกว่า สัทธาพล

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

๒.๓.๑ ความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคม

ประเวศ วะสี^{๑๕} ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคม คือ การที่คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่าเกิดทุนทางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ได้ทุกอย่าง

^{๑๓} แสง จันทร์งาม, ศาสนาวิทยา, หน้า ๑๑๓.

^{๑๔} ระวี ภาวิไล, การศึกษาเพื่ออยู่เย็นเป็นสุข และบทความอื่นๆ, (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๑๕} ประเวศ วะสี, “มองย้อนอดีตและอนาคต “ทุนทางสังคม” รากฐานที่แท้จริงของการพัฒนา”, ฐานเศรษฐกิจ, (มิถุนายน ๒๕๔๑), หน้า ๙.

อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๑๖} มองทุนทางสังคมว่า มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน ทั้งในด้านการสงเคราะห์ การเพิ่มโอกาส การพิทักษ์สิทธิ ซึ่งจะไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การระดมทุนทางสังคมจะต้องมองประเด็นพื้นฐานหลัก ๓ ประการ คือ ๑) พื้นฐานทางความคิดและอุดมการณ์ของสวัสดิการไทย ๒) พื้นฐานทางความคิดขององค์กรเอกชนอิสระในสังคมไทย และ ๓) สนับสนุนองค์กรเอกชนอิสระในการปรับเปลี่ยนบทบาทความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสมัยใหม่ กฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ทางสังคมในการตอบแทนกัน การใช้ประโยชน์ร่วมกัน ต่างก็เป็นรูปแบบของทุนทางสังคมซึ่งจะเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากรตามสิทธิของตนอย่างเท่าเทียม

ขณะเดียวกัน บัณฑิต พรหมพักพิง^{๑๗} เห็นว่าในการวิเคราะห์ทุนทางสังคมจำเป็นต้องวิเคราะห์ควบคู่กับทุนวัฒนธรรม โดยสรุปคร่าวๆ ว่า ทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้งระหว่างบุคคล สถาบันและองค์กร ทั้งรูปปัจเจก กลุ่ม และรูปเครือข่าย ทั้งนี้รวมค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิธีการผลิตในครอบครัว ชุมชน

เช่นเดียวกับ อัมมาร สยามวาลา ได้มองเรื่องทุนสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความไว้วางใจและกลไกที่เป็นบรรทัดฐานการอยู่ร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะเวลานาน ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่เพิ่มขีดความสามารถให้ชุมชน ซึ่งเพิ่มหรือลดได้

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สรุปองค์ประกอบหลัก ๔ ด้าน ที่มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

๑. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้ง **ด้านสุขภาพ** ฟื้นฟูให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ **ด้านจิตใจ** ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม แล้วรักชาติ **ด้านสติปัญญา** ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

๒. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน สังคม และการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดย **สถาบันครอบครัว** เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนให้รู้จัก ผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม **สถาบันศาสนา** เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่อมเกล่าจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี **สถาบันการเมืองการปกครอง** ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผน และให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม แก่คนในสังคม ภาคธุรกิจเอกชนใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมซึ่งเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนา

^{๑๖} อานันท์ กาญจนพันธุ์, **มติชุมชน: วิธีท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), ม.ป.ป.

^{๑๗} บัณฑิต พรหมพักพิง, **การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน**, ๒๕๔๖), ม.ป.ป.

ประเทศได้อย่างมหาศาล และสื่อเป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

๓. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ฝังงม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตน เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษามรดก ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

๔. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคน และธรรมชาติ ส่วนความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

อเนก นาคะบุตร^{๑๘} การกล่าวถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยอยู่ ๕ รูปแบบ ที่เป็นมรดกตกทอดในสังคมไทย และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปสังคมไทย และระบบโครงข่ายความคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Net) ให้กับชุมชนรากฐานในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ คือ

๑. จิตวิญญาณระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อบ้านเกิด (Spirit Capital)

๒. ทุนทางภูมิปัญญา

๓. ทุนทรัพยากรมนุษย์

๔. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ

๕. การจัดการกองทุนสาธารณะชุมชน ที่เรียกว่า Social Fund ดังจะเห็นจากการจัดการกองทุนทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น ธนาคารข้าว สหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น

อาภรณ์ จันทรสมวงศ์^{๑๙} ได้แบ่งประเภททุนทางสังคมในลักษณะ ดังนี้

๑. ทุนทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งยึดเหนี่ยวเดียวกัน เช่น ความเป็นชาติเดียวกัน การนับถือศาสนาเดียวกัน

๒. ทุนทางสังคมที่มาจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ ก็คือคนที่สนิทกันมากก็จะเอื้อประโยชน์ต่อกันมากกว่าคนที่ไม่ค่อยใกล้ชิดกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล แต่ทุนทางสังคมยังมีความสัมพันธ์ในระดับกลุ่มโดยผ่านความสัมพันธ์แบบเครือข่าย

^{๑๘} อเนก นาคะบุตร, ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารอมสิน, ๒๕๔๕), ม.ป.ป.

^{๑๙} อาภรณ์ จันทรสมวงศ์, พลวัตรชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๔), ม.ป.ป.

๓. ทูทางสังคมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นของส่วนรวมถือว่าเป็นทูทางสังคม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

อาจุทธ เนติธนากุล และโยธิน แสงดี^{๒๐} ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของทูทางสังคม มีดังนี้

๑. การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร เช่นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น

๒. บรรทัดฐานการเอื้อประโยชน์แก่กันและกัน หรือการช่วยเหลือกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับเครือข่ายทูทางสังคม มีอยู่ ๒ ลักษณะ ดังนี้

๒.๑ เครือข่ายทูทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์กันภายในกลุ่มภายในชุมชน ที่ให้ความรู้สึกของความเป็นเอกลักษณะและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น ในครอบครัวและภายในชุมชน

๒.๒ เครือข่ายความสัมพันธ์นอกชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับชุมชน

๓. การปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งสามารถกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายได้

๔. ความไว้วางใจจะก่อให้เกิดการตกลงใจในการที่จะเข้ารับความเสี่ยง ในภาวะการณ์แวดล้อมของสังคมบนพื้นฐานของความรู้สึกที่เชื่อมั่น ในการที่ผู้อื่นจะตอบสนองตามที่คาดหวัง และจะกระทำการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีเจตนาที่เป็นภัยต่อบุคคลนั้น

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยมองว่า ทูทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่เกิดจากความร่วมมือ โดยแสดงออกในรูปแบบของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเครือข่ายทูทางสังคม

๒.๓.๒ แนวคิดทูทางสังคมในประเทศไทย

สำหรับทางด้านนักคิด นักวิชาการ ตลอดจนนักพัฒนาของประเทศไทย แม้ส่วนใหญ่จะยอมรับว่าได้รู้จักแนวคิด “ทูทางสังคม” (Social Capital) นักวิชาการต่างประเทศ แต่ส่วนใหญ่ยืนยันตรงกันว่า “ทูทางสังคม” ไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นในประเทศไทย หากแต่เป็น “คุณค่าเดิม” ที่สังคมไทยมีอยู่^{๒๑} สังคมไทยที่มีคุณค่าเป็นทูทางสังคมของตนเองมานานแล้ว และมีอยู่อย่างหลากหลายมากมาย เพียงแต่การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเรามุ่งพัฒนาให้ทันความทันสมัยจนหลงลืมคุณค่าเดิมที่เรามีอยู่ ไม่ได้พัฒนาจากรากฐานเดิมของชุมชน และผู้มีปัญญาที่ส่งสมถายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้การพัฒนาประเทศในบางพื้นที่ไม่สมบูรณ์อย่างแท้จริง เนื่องจากขัดแย้งกับวิถีวัฒนธรรมชาวบ้าน นอกจากนั้นยังพบว่าการเรียกชื่อทูทางสังคมแตกต่างกันไปนักวิชาการแต่ละท่าน เช่น ทูทางบ้าน ทูทางนอก คุณภายในชุมชน ทูทางถิ่น เป็นต้น โดยในประเทศไทยมีการใช้คำที่สับสนระหว่างคำว่า “ทูทางสังคม” กับ “ต้นทุนทูทางสังคม” คำที่ใช้แพร่หลาย ก็คือทูทางสังคม ส่วนคำว่า “ต้นทุนทูทางสังคม” จากคำในภาษาอังกฤษว่า “Social Cost” หมายถึง ต้นทุนที่ใช้แล้วไม่สามารถที่จะเรียกคืนมาได้ แต่ทูทางสังคม

^{๒๐} อาจุทธ เนติธนากุล และโยธิน แสงดี, “แนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนในมิติพลวัตทางประชากรทูทางสังคม ทูมนุษย์ และองค์ความรู้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ใหม่”, สุธัชยธรรมาธิราช, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๗) : ๕๖-๖๗.

^{๒๑} สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, *เรียนรู้เพื่อแผ่นดิน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๕๕), ม.ป.ป.

คือว่าเป็นทุนที่มีอยู่หรือสามารถเพิ่มหรือลดได้ แต่จะไม่ใช้ทุนเมื่อนำไปลงทุนแล้วหมดไปเหมือนกับต้นทุนทางสังคม ซึ่งการให้ความหมายก็มีแตกต่างกันไปตามบริบทและสถานการณ์ที่พูดถึงทุนทางสังคม

การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องทุนทางสังคมนิยามนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า ถ้าจะให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงต้องเริ่มจากสมมุติฐานที่ว่า “สังคมไทยมีทุนทางสังคมอยู่มาก เพียงแต่ไม่มีโอกาสได้พัฒนาปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้า ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น” ดังนั้นการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมนั้นต้องเริ่มจากการมองหาทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว และหาทางพัฒนาให้เข้มแข็งขึ้น โดยกล่าวถึงทุนทางสังคมของสังคมไทยที่มีความสำคัญมากและไม่ควรมองข้าม คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติ

การศึกษาและแนวคิดที่อยู่ในแนวเดียวกับทุนทางสังคมของนักวิชาการตะวันตก มีมานานแล้วแต่อาจจะไม่ใช่คำว่า “ทุนทางสังคม” โดยตรง อาทิเช่น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ เป็นแนวที่มุ่งให้ความสำคัญกับชุมชนและหมู่บ้าน ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้

อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๒๒} เห็นว่าสิทธิของชุมชนเป็นสิทธิของส่วนรวม ซึ่งเป็นสิทธิของระบบคุณค่าที่ชาวบ้านมองและเรื่องการใช้ประโยชน์ ส่วนเรื่องการเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับแนวคิดเรื่องสิทธิและอำนาจของชุมชนนั้นนอกจากมี ๓ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน เรื่องพื้นฐานทางความคิดอุดมการณ์ของระบบสวัสดิการในสังคมไทย (เช่น การทำบุญ) เรื่ององค์กรอิสระที่อยู่นอกเหนืออำนาจรัฐ (เช่น วัดและชุมชน) แล้วเรื่องปัญหารากฐานในการระดมทุนทางสังคม (ชนชั้นกลาง อุดมการณ์แบบปัจเจกนิยมและการขยายตัวอย่างมากของภาคราชการ)

๒.๒.๓ ทุนทางสังคมตามแนวคิดนักวิชาการตะวันตก

Douglas North เป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่งในกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์สถาบันใหม่ มองว่าสิ่งที่สำคัญในการกำหนดความเจริญเติบโต ก็คือต้นทุนในการโอนย้ายทรัพยากร ซึ่งมีต้นทุนเป็นจำนวนมาก ต้นทุนที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ต้นทุนสำหรับการแสวงหาข้อมูลที่จะนำไปสู่การตัดสินใจของผู้กระทำทางเศรษฐกิจ โดย นอร์ท มองว่า สถาบันที่ดำรงอยู่ในสังคมมีส่วนช่วยในการลดต้นทุนการโอนถ่ายทรัพยากร (Transaction Cost)

ต่อมาแนวคิดนี้ได้แพร่ไปสู่การศึกษาทางสังคมศาสตร์รวมทั้งศึกษาทางสังคมวิทยา นักคิดหลักกลุ่มนี้ คือ Coleman บอกว่าทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมประสานจัดระเบียบหรือการจัดตั้งองค์กร สมาคม โดยให้ความสำคัญในเรื่องโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ขึ้นโครงสร้างนี้เป็นแหล่งที่ทำให้เกิดความสามารถในการกระทำการ นอกจากนี้ยังมองเห็นว่าหน้าที่ทุนทางสังคมมีอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑) ทุนทางสังคมจะอยู่ในรูปของความคาดหวัง ภาระหน้าที่ และความไว้วางใจต่อโครงสร้าง ๒) ทุนทางสังคมทำหน้าที่เป็นช่องทางการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร และ ๓) ทุนทางสังคมในรูปแบบบรรทัดฐานและประสิทธิภาพของการบังคับให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม

^{๒๒} อานันท์ กาญจนพันธุ์, มิติชุมชน: วิธีท้องถิ่นด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), ม.ป.ป.

อย่างไรก็ตามยังมีทุนทางสังคมในทัศนะนักรัฐศาสตร์ที่เรารู้จักกันในนามของ Putnam มองว่าทุนทางสังคม ประกอบด้วย ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norm) และมีเครือข่ายระหว่างคนในสังคม (Network) โดยการจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีความร่วมมือ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และมีความไว้วางใจกัน

ขณะที่ Mayer^{๒๓} ได้อธิบายว่าแนวคิดทุนทางสังคมมาจากการดัดแปลงแนวคิดเรื่อง “ทุน” มาสู่เรื่อง “สังคม” เป็นลักษณะของการรวมตัวทางแนวคิดที่พยายามล้มล้างแนวคิดเศรษฐศาสตร์และกระแสหลักที่ล้มเหลว การนับเอาตัวแปรที่เป็นพฤติกรรมของมนุษย์มารวมเข้าด้วยกัน การให้คำนิยามของแนวคิดที่ว่าความเด่นชัดในเรื่องการฝังตรึงตัวแปรทางเศรษฐกิจและการเมือง ในโครงสร้างทางสังคมที่เป็นสื่อกลางในการสร้างแนวคิด เช่น เครือญาติ สมาคม โบสถ์ และองค์กรชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเหมารวมในเรื่องการนำเอาทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมนารวมกัน ภายใต้วัฒนธรรมความเชื่อที่เติบโตมาตั้งแต่ประวัติศาสตร์

จากการทบทวนแนวคิดทุนทางสังคมที่มาจากนักวิชาการในประเทศไทย และนักวิชาการตะวันตก ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมเกิดจากการค้นหาศักยภาพหรือสิ่งใด ๆ ในชุมชนที่มีอยู่ โดยทุนทางสังคมที่มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากทุนในมิติทางด้านเศรษฐศาสตร์ คือ เป็นทุนที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในสังคมอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความเกื้อกูล ช่วยเหลือกัน และเกิดเครือข่ายทางสังคม โดยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชุมชนมีอยู่มาอย่างยาวนาน นับเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบชั้นการศึกษาในประเด็น สภาวะทุนทางสังคมในชุมชนเป็นอย่างไร และทุนทางสังคมที่มีอยู่ส่งผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพของคนในชุมชนอย่างไร

๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคมนั้นเป็นกระบวนการที่ยาวนานต่อเนื่องตลอดชีวิต (lifelong process) เกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมาในสังคม กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่ เปลี่ยนสภาพทางชีวภาพ (biological being) เป็นมนุษย์ในทางสังคม (social being) ซึ่งทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ หากมนุษย์คนใดไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมมนุษย์คนนั้นจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างเช่น มนุษย์ปกติทั่วไป กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมในการถ่ายทอดวัฒนธรรม จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีภาษาเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่ใช้ในการถ่ายทอด นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพของคนให้มีความลักษณะตามที่สังคมต้องการ และเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความเป็นตัวตน (self) ซึ่งทำให้บุคคลมีลักษณะที่แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ในสังคม

^{๒๓} ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, วาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการพัฒนาของ ไทย (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๖), (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ม.ป.ป.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๒๔} ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หมายถึง กระบวนการที่คนเรียนรู้การเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือของสังคม โดยการซึมซับเอาบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมมาเป็นของตนและเรียนรู้ในการปฏิบัติตนตามบทบาทและภาระหน้าที่ทางสังคม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๒๕} ได้กล่าวไว้ว่า ครูถือเป็นตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Agent) ที่สำคัญในสถานศึกษา ครูมีบทบาทเป็นทั้งผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในชีวิตประจำวันโดยถือหลัก สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น นอกจากนี้ ต้องดำเนินการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพแนวคิดทางสังคมวิद्याมองการขัดเกลาทางสังคมเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่างๆ ในสังคม

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (๒๕๕๒)^{๒๖} ได้กล่าวว่า กระบวนการขัดเกลาเด็กที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง บุคคลนับตั้งแต่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ประกอบอาชีพจนกระทั่งตายจะต้องผ่านกระบวนการ การขัดเกลาหล่อหลอมหรือที่เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ทางสังคม แก่บุคคลผู้เป็นสมาชิกของสังคม จะหล่อหลอมความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม แรงจูงใจ และบุคลิกภาพของบุคคลโดยรวม โดยผ่านกระบวนการนี้ บุคคลแต่ละคนจะเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีต ประเพณี และวิถีปฏิบัติต่างๆ ของสังคมที่เขาอาศัยอยู่การขัดเกลาทางสังคมจะหล่อหลอมให้บุคคลมีลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมสอดคล้องกับลักษณะที่สังคมปรารถนาและเห็นว่าเหมาะสมกับบทบาทของบุคคล ทั้งบทบาทที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันและที่มีมาในอนาคต เพื่อใช้ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมต่อไป

วัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องการมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่สังคมเห็นว่ามีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้เพื่อให้เป็นวิถีชีวิต และเป็นแบบแผนของการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมต่อไป และเป็นการคงไว้ซึ่งสังคม ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้นี้ เรียกว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

^{๒๔} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๕.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๗๕.

^{๒๖} ขวัญฟ้า รังสิยานนท์, การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัย. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๘.

๒.๔.๑ ความหมายกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

เมอร์เซอร์ และ เมอร์ตัน^{๒๗} กล่าวว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม อุปนิสัย คุณค่าของระบบสังคมที่อยู่ไว้เป็นของตน และยอมทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นนิสัย

เซคคอส และ แบคแมน^{๒๘} กล่าวเพิ่มเติมว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่กระทำต่อกันระหว่างบุคคลโดยที่พฤติกรรมของบุคคลจะต้องทำตามความคาดหวังของกลุ่ม หรือมีพฤติกรรมเหมาะสมตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่

บูม และเซลสไนค์^{๒๙} อธิบายไว้ ๒ ความหมาย ๒ ความหมาย คือ ในมุมมองของสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ และในมุมมองของแต่ละบุคคล กระบวนการขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน

นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ^{๓๐} กล่าวว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงคือการสอนหรือบอกโดยตรง และเป็นการเรียนรู้โดยทางอ้อมโดยอาศัยการสังเกต เลียนแบบของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ เพื่อที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกติรัมย์^{๓๑} กล่าวว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการนำสังคมกับวัฒนธรรมไปสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพ โดยผ่านการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระบบของสังคมนั้นๆ ระเบียบตั้งเครื่องจักรอันสลับซับซ้อนคอยผลิตสินค้าคือ มนุษย์ให้ได้มาตรฐาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการแปรรูปจากสัญชาตญาณของคนให้มีความเป็นมนุษย์ในสังคม

กล่าวโดยสรุป กระบวนการขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และรับเอาระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่างๆ ของกลุ่มคนในสังคมมาพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะต่างๆ ตามที่สังคมยอมรับ

^{๒๗} Mercer, Blaim E. And Merton, Robert k., **The study of Society**. (New York: Harcourt and World, 1958) , p. 12.

^{๒๘} Second, P.F. and Backman, C.W., **Social Psychology**. (Tokyo: McGraw-Hill, 1967), p. 17

^{๒๙} Broom, L. and Selznick, P., **Sociology: A text with adapted Readings**. Fifthed. (New York: Harper and Row, 1973), p. 7.

^{๓๐} สุพัตรา สุภาพ, **ปัญหาสังคม**. (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๗๐.

^{๓๑} มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกติรัมย์, **สังคมวิทยาเบื้องต้น**. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐-๒๒

๒.๔.๒ ความมุ่งหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ปหานี ฐิติวัฒนา^{๓๒} ได้กล่าวว่า ความมุ่งหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้นอยู่ที่ การก่อตัวของบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมนครองของวัฒนธรรมที่สมาชิกรับสืบทอดอยู่ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีจุดมุ่งหมาย ๔ ประการ คือ

๑. การปลูกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน (Basic Discipline) การมีระเบียบวินัยถือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และกิจกรรมทางสังคมของการอยู่ร่วมกันของกลุ่ม จุดมุ่งหมายข้อนี้ทำให้บุคคลยอมรับกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด แม้ว่าอาจจะฝืนใจหรือไม่เต็มใจทำ ระเบียบวินัยจึงเป็นพื้นฐานที่บุคคลถูกขัดเกลาให้ประพฤติปฏิบัติตั้งแต่วัยต้นของชีวิต ในกิจกรรมชีวิตประจำวัน เช่น สอนให้รู้จักระเบียบในการขับถ่าย รู้จักทำความสะอาด มารยาท สังคม ซึ่งผู้ใหญ่ควรทำเป็นแบบอย่าง มีความสม่ำเสมอ มีความยืดหยุ่น และมีเหตุผล เพราะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก

๒. การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิต (Aspiration) โดยปกติบุคคลมักจะไม่อยากปฏิบัติตามระเบียบวินัย แต่มีความมุ่งหวังจะช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่น และยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อลุล่วงสู่ความต้องการ ในอนาคตความลุล่วงที่ต้องการนั้นคือความมุ่งหวังที่บุคคลได้รับจากสังคมหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งได้ถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมมาถึงตัวบุคคล

๓. การกำหนดบทบาทในสังคม (Social Role) การกำหนดบทบาทในสังคม รวมทั้งทัศนคติต่างๆ ที่เข้ากับบทบาทนั้นๆ บุคคลจะได้รับการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมตั้งแต่วัยต้นของชีวิตในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เช่น ลักษณะการวางตัวให้มีพฤติกรรมอย่างไรกับบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย และถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ

๔. การสอนให้มีทักษะ (Skills) การสอนให้เกิดทักษะที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคมกับคนอื่นๆ ในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ วิธีการเรียนรู้จักจะเกิดการเลียนแบบถ่ายทอดกันมานับชั่วอายุคน โดยยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณีสืบทอดกันมา แต่ในสังคมที่สลับซับซ้อนความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของบุคคลเป็นอย่างมาก วิธีการเรียนรู้ของสังคมประเภทหลังนี้ จึงเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการซึ่งใช้ได้ผลมาก เช่น สังคมไทยในอดีต ผู้ชายจะได้รับการถ่ายทอดในด้านวิชาความรู้ ศิลปะป้องกันตัว ฯลฯ จากวัด ซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การขัดเกลาทางสังคมได้เป็นอย่างดี สำหรับเด็กผู้ชายในขณะที่ยังเด็กผู้หญิงจะได้รับการถ่ายทอดทางด้านการบ้าน การเรียน มารยาททางสังคมต่างๆ ที่กุลสตรีพึงจะมีจากภายในวัง แต่สมัยปัจจุบันการศึกษาอย่างเป็นทางการ คือ โรงเรียนได้เข้ามามีส่วนเสริมสร้างทักษะด้านนี้อย่างมากมาย โดยเฉพาะความรู้ในด้านมนุษยสัมพันธ์ต่างๆ ที่ช่วยให้การปฏิบัติต่อผู้อื่นเป็นไปอย่างราบรื่น

บูมและเซลสนิค^{๓๓} กล่าวถึงการขัดเกลาทางสังคมว่ามีความมุ่งหมายหลัก ๔ ประการ ดังนี้ คือ

^{๓๒} ปหานี ฐิติวัฒนา, การพัฒนาเด็ก เยาวชนและสตรี. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐

๑. การปลูกฝังระเบียบวินัย การมีระเบียบวินัยถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินกิจกรรมในสังคมและการอยู่ร่วมกันของกลุ่มการปลูกฝังระเบียบวินัยจะทำให้บุคคลยอมทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดถึงแม้ว่าจะมีความยากลำบากแต่ก็ต้องฝืนใจทำระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่บุคคลได้รับนับตั้งแต่วัยต้นของชีวิตจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่บุคคลควรทำตามระเบียบวินัยอย่างสม่ำเสมอและยึดหยุ่นอย่างมีเหตุผลเพราะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลอย่างมาก

๒. การปลูกฝังความมุ่งมั่นหวังในชีวิตตามที่กลุ่มยอมรับโดยปกติระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ค่อยอยากปฏิบัติแต่ความมุ่งมั่นหวังจากช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่นและยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อลุล่วงสู่ความต้องการในอนาคตความมุ่งมั่นหวังที่ต้องการนั้นคือความมุ่งมั่นหวังที่บุคคลได้รับจากสังคมหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้ถ่ายทอดค่านิยมทางสังคมนั้นมาจนถึงตัวบุคคลเช่นคุณค่าของสังคมไทยที่ยกย่องให้เกียรติคนที่มีการศึกษาสูงค่านิยมทางสังคมจะได้รับการปลูกฝังถึงทางตรงและทางอ้อมทำให้บุคคลเกิดความมุ่งมั่นหวังในค่านิยมเหล่านี้และยอมลำบากทำตามบรรทัดฐานที่กลุ่มวางไว้เพื่อเป็นเป้าหมายในชีวิต

๓. การกำหนดบทบาทในสังคม บุคคลจะได้รับการกำหนดบทบาทจากสังคม รวมทั้งรับรู้ทัศนคติต่างๆที่เกี่ยวกับบทบาทนั้นๆโดยลักษณะของการรับรู้แบบค่อยเป็นค่อยไปเช่นลักษณะการวางตัวให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมถูกกาลเทศะต่อบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ด้วย

๔. การให้ความชำนาญเฉพาะอย่างหรือทักษะบุคคลจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้เกิดความชำนาญหรือทักษะที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคมกับคนอื่น ๆ จุดมุ่งหมายในข้อนี้เป็นผลสุดท้ายที่ต่อเนื่องมาจากจุดมุ่งหมายแต่ละข้อตามลำดับในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ วิธีการเรียนรู้มักเกิดจากการเรียนแบบถ่ายทอดกันลงมานับชั่วอายุคนแต่ในสังคมที่สลับซับซ้อนความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของบุคคลอย่างมากวิธีการเรียนรู้ในสังคมที่ซับซ้อนนี้จึงต้องเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการจึงจะได้ผลโดยแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญคือโรงเรียนนั่นเอง

เนื่องจากการที่มนุษย์จะเป็น “คน” ที่สมบูรณ์ได้นั้นนอกจากการมีร่างกายที่ครบสมบูรณ์แล้วยังต้องเป็นคนที่มีความจริยธรรมด้วยดังนั้นจิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อตนเองและสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ นักวิชาการนอกจากนักสังคมวิทยาแล้วยังมีนักจิตวิทยาสังคมรวมทั้งด้วยนักพฤติกรรมศาสตร์ก็ได้ให้นักพฤติกรรมศาสตร์ก็ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วย โดยให้ความสำคัญกับรูปแบบการประดิษฐ์ระหว่าง บิดา มารดา และบุตรเพื่อพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดี เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี ถูกต้อง เหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมได้ดี ซึ่งเรียกว่า “วิธีการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา” และพยายามแยกรูปแบบการปฏิสังสรรค์ระหว่างบิดา มารดา และบุตรไว้หลายประเภท

^{๓๓} Broom, L. and Selznick, P., Sociology. (Singapore: Harper&Row, 1958), p. 57.

๒.๔.๓ องค์ประกอบของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ซึ่งแบ่งการขัดเกลาออกได้ ๓ ด้าน^{๓๔} ได้แก่

๑. การขัดเกลาทางด้านจิตใจ ได้แก่ การถ่ายทอดในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าทางสังคม (Social Value) หมายถึงการถ่ายทอดในเรื่องความคิด ความเชื่อทัศนคติ และค่านิยมที่สังคมเห็นว่ามีคุณค่าในตัวเอง และมีการบำรุงรักษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังในสังคม เพื่อให้คงอยู่ต่อไป โดยส่วนมากมักจะเป็นนามธรรมไม่อาจประมาณค่าออกมาเป็นราคาได้ แต่มีคุณค่าต่อมนุษย์ทางด้านจิตใจ อาทิ ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติเกี่ยวกับ ศิลธรรมจรรยา ศิลปะและขนบธรรมเนียมและประเพณี

๒. การขัดเกลาทางด้านสติปัญญา ได้แก่ การถ่ายทอดในเรื่องที่เกี่ยวกับ

๒.๑ ความรู้ต่างๆ (Social Knowledge) เป็นการถ่ายทอดทั้งความรู้ที่เป็นทางการ อันได้แก่ ความรู้ตามหลักสูตรในตำราเรียน และความรู้รอบตัวทั่วไป ที่สำคัญก็คือภาษา เพราะถือว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของสังคม และเป็นสื่อกลางในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรวมถึงการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ

๒.๒ ทักษะ ความชำนาญ (Social skill) เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ รวมไปถึงสาขาอาชีพ ที่มีความจำเป็นต่อการอยู่รอดของมนุษย์ เพื่อที่ผู้ได้รับการถ่ายทอดจะได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

๓. การขัดเกลาทางด้านพฤติกรรม ได้แก่ การถ่ายทอดในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้

๓.๑ บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) เป็นการถ่ายทอดกฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผนหรือคตินิยมที่สังคมสร้างไว้เพื่อกำหนดแนวทางให้คนในสังคมยึดถือในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อบอกให้ทราบว่า ในแต่ละสถานการณ์ควรปฏิบัติอย่างไร ทำให้เกิดความแน่นอน และความเป็นระเบียบในสังคม เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคมเป็นตัวกำหนดแนวพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กัน

๓.๒ บทบาททางสังคม (Social Role) เป็นการถ่ายทอดสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด โดยที่บทบาทนี้จะบ่งชี้ถึงสถานภาพและความเป็นตัวตนของมนุษย์ ทำให้ทราบถึงหน้าที่ การวางตัว และสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ มนุษย์ทุกคนล้วนมีบทบาท และแต่ละคนล้วนมีบทบาทที่หลากหลายในคนเพียงคนเดียว โดยบทบาทนี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ และจากการที่มนุษย์อยู่ในสังคม ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การแสดงออกซึ่งบทบาทจะต้องเปลี่ยนไปตามบุคคลที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย เช่น เมื่ออยู่ที่บ้านเด็กจะมีบทบาทเป็นลูกแต่เมื่อเด็กไปโรงเรียน บทบาทของเด็กจะเปลี่ยนไปเป็นนักเรียน ดังนั้น พฤติกรรมที่เด็กจะแสดงออกเวลาที่อยู่ในโรงเรียนกับเวลาที่อยู่บ้านจึงแตกต่างกัน

^{๓๔} ศศิธร อภิสิทธิ์นิรันดร์, การขัดเกลาทางสังคมผ่านรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กประเภทรายการ

๓.๓ พฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) เป็นการถ่ายทอดการกระทำต่างๆ ซึ่งพฤติกรรมทางสังคมนี้ สอดคล้องกับบทบาททางสังคมที่มนุษย์แต่ละคน ได้รับในแต่ละสถานการณ์โดยการขัดเกลาทางสังคมด้านพฤติกรรมนี้ ก็เพื่อให้เกิดการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่สังคมเห็นว่า ถูกต้องเหมาะสม หรือเป็นพฤติกรรมที่สังคมมุ่งหวังให้เกิดการแสดงออก

๒.๔.๔ วิธีการขัดเกลาทางสังคม

ปราณี พุ่มบางป่า^{๓๕} ศึกษาการขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้ ๒ วิธี คือ

๑. การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการ (Formal) เป็นวิธีการขัดเกลาโดยการเรียนรู้จากแหล่งการศึกษาโดยตรงหรือสถานการณ์ที่เป็นพิธีการต่างๆ เป็นการบอกว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร อะไรผิดอะไรถูก ฯลฯ เป็นการชี้แนะหรือแนะแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจัง และเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่งๆ ซึ่งบุคคลตั้งใจหรือรู้ตัวว่ากำลังเรียนรู้บางสิ่งบางอย่าง การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการจะพบเห็นอยู่เสมอในหมู่ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น เช่น ส่วนโรงเรียนจะบอกรับเป็นทางการมากกว่าครอบครัว เพราะเป็นสถาบันอบรมสั่งสอนคนจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและลงโทษอย่างเป็นทางการ เพื่อที่จะให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่ทำให้สามารถประพฤติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของกลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้

๒. การขัดเกลาทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) เป็นการขัดเกลาทางสังคมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง กล่าวคือ บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยไม่ได้ตั้งใจหรือโดยไม่รู้ตัว แต่ได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต หรือการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น มักเป็นการเรียนรู้จากเพื่อครอบครัว และอื่นๆ โดยไม่เป็นทางการ

๒.๔.๕ ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในสังคมย่อมจะผ่านลำดับขั้นต่างๆ ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยกันทั้งนั้น ลำดับขั้นต่างๆ นี้ก็คือ วัยต่างๆ นั่นเอง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมในแต่ละวัยย่อมแตกต่างกันออกไปและมีลักษณะเฉพาะ ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมี ดังนี้

๑. วัยเด็ก เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุด การอบรมนี้จะจะเป็นไปตามระยะเวลาของการเจริญเติบโต ระยะแรกๆ จะเน้นในการตอบสนองความต้องการของทารก เช่น การให้อาหาร การให้ความอบอุ่น เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเริ่มสอนกลาน นั่ง ยืน เดิน พูด

๒. วัยหนุ่มสาว เป็นวัยที่ผ่านการอบรมมากพอที่จะรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งการอบรมสั่งสอนส่วนใหญ่จะได้จากกลุ่มเพื่อน โรงเรียน วัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะพ้นจากสภาพของความเป็นผู้เยาว์และเริ่มเข้าสู่สภาวะของความเป็นหนุ่มเป็นสาว วัยรุ่นจึงเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและ

^{๓๕} ปราณี พุ่มบางป่า, การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ว่าไรต์ในด้านสังคมประกิต. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

จิตใจ เพื่อที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว โดยเฉพาะร่างกายจะเปลี่ยนไปมา ในวัยรุ่นนี้มักจะมีการเปลี่ยนแปลงแบบผู้อื่น เช่น บุคคลที่ตนยกย่องหรือเพื่อ จากการที่เขาได้สัมผัสกับกลุ่มต่างๆ จะทำให้เขามีโอกาสเลือกที่จะยึดบรรทัดฐานใด คุณค่าเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๓. วัยผู้ใหญ่ วัยนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการขัดเกลาทางสังคม แม้จะเป็นผู้มีประสบการณ์มากแล้วก็ตาม ทั้งนี้ เนื่องจากบางโอกาสต้องประสบกับสถานการณ์ใหม่ในสังคมก็ต้องเรียนรู้ระเบียบใหม่ หรือการเข้าไปในสังคมอื่นก็จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นให้ได้ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ยิ่งถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยแล้ว ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง

๒.๔.๖ องค์การที่ให้การขัดเกลาทางสังคม

ปนาณิ ฐิติวัฒนา^{๓๖} ได้ศึกษา พบว่า การขัดเกลาทางสังคมมีบทบาทต่อทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย องค์การที่มีบทบาทการขัดเกลาทางสังคมมี ๖ หน่วย คือ

๑. ครอบครัว นับเป็นหน่วยทางสังคมกลุ่มแรกที่เป็นตัวแทนในการอบรมสั่งสอนครอบครัวใช้วิธีการอบรมแก่เด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่ออบรมให้เด็กได้รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ครอบครัวจึงนับเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัวรวมทั้งกลุ่มเกลาพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางของการขัดเกลาทางสังคมโดยมีบิดามารดาเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้

๒. กลุ่มเพื่อน ประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกันกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญทางอ้อมในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคลกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับบางอย่างบุคคลจำเป็นต้องทำเพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับกลุ่มเพื่อนทำให้บุคคลรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันกลุ่มเพื่อนบางครั้งเปรียบเสมือนดาบสองคมกล่าวคือมีผลในการช่วยเหลือถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ได้ถ้ากลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเรานั้นในทางตรงกันข้ามกลุ่มเพื่อนอาจเป็นแรงยั่วยุผลักดันให้บุคคลทดลองหรือรองดีต่อข้อบังคับระเบียบวินัยที่ผู้ใหญ่ตั้งเอาไว้ปัจจุบันชีวิตในเมืองมีผลทำให้กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากขึ้นเพราะ

๒.๑ ครอบครัวสมัยใหม่มีขนาดเล็กเด็กใช้เวลาส่วนใหญ่เล่นกับเพื่อน

๒.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่นอายุได้พ่อแม่หรือผู้ปกครองกลายเป็นคนล้าสมัยหัวโบราณในขณะที่เพื่อนๆทันสมัยกว่า

^{๓๖} ปนาณิ ฐิติวัฒนา, การพัฒนาเด็ก เยาวชนและสตรี, หน้า ๒๙.

๒.๓ โอกาสที่บุคคลจะทำการเคลื่อนย้ายทางสังคมโดยอาศัยการศึกษาในปัจจุบันมีมากกว่าสมัยก่อนทำให้เด็กมีความมุ่งมั่นในการศึกษาซึ่งพ่อแม่ไม่สามารถให้คำแนะนำพึ่งพาได้ในที่กลุ่มเพื่อนช่วยเหลือกันได้

๓. โรงเรียนเป็นตัวแทนทางสังคมที่ให้การอบรมศึกษาอย่างเป็นทางการมีแบบแผนและมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีศีลธรรมจรรยา ค่านิยมปรัชญาวัฒนธรรม รวมถึงการฝึกระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ต่างๆ แบบแผนของสังคมได้มากขึ้นทำให้รู้จักการปรับตัวรวมทั้งได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติและเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านต่างๆ นับเป็นการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในด้านอารมณ์สังคม และสติปัญญาให้ดียิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน โรงเรียนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากเพราะเด็กใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน

๔. กลุ่มอาชีพเมื่อบุคคลผ่านพ้นจากการศึกษาในโรงเรียนเข้าก็จะเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองต่อไปบุคคลจะพบเพื่อนร่วมงานต่างแต่อาชีพของตนซึ่งมีระเบียบวิธีการแตกต่างกันออกไปบุคคลจำต้องเรียนรู้และรับไว้หากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้นความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นเวลานานอาจทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีอุปนิสัยใจคอทัศนคติความต้องการของชีวิตแตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้

๕. สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่าความเชื่อแบบของความประพฤติและอื่นๆ โดยเฉพาะในสังคมที่เจริญก้าวหน้าถึงมวลชนจะแพร่ขยายและมีอิทธิพลต่อครอบครัวยิ่ง ทำให้บุคคลได้รับค่านิยมและวิธีการปฏิบัติทั้งในด้านบวกและด้านลบมากขึ้นสื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่าวัฒนธรรมและความเป็นไปในสังคมและนับวันจะเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญมากเพราะสื่อเข้าถึงตัวบุคคลได้ดีที่สุดและถึงตัวคนบ่อยที่สุดพร้อมทั้งถึงคนจำนวนมากพร้อมกันการแทรกแนวคิดค่านิยมต่างๆ จึงทำได้ง่าย และได้ผลดังนั้นบทบาทของสื่อมวลชนในการขัดเกลาทางสังคม^{๓๗} ได้สรุปไว้ดังนี้

๕.๑ สื่อมวลชนสอนบทบาทการอยู่ในสังคมมนุษย์จะต้องมีบทบาทต่างๆ เช่น บทบาทของความเป็นแม่เป็นพ่อเป็นครูเป็นนักเรียน ฯลฯ การเรียนรู้บทบาทอันได้แก่การรู้จักสิทธิและหน้าที่นั้นปัจจุบันเราสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อมวลชน

๕.๒ สื่อมวลชนสร้างค่านิยมในขณะที่เรากำลังเรียนรู้บทบาทของการเป็นสมาชิกสังคมต่างๆ จากสื่อมวลชนนั้นเราก็เรียนรู้ค่านิยมไปด้วยไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องการสะสมทรัพย์สิน การดำเนินชีวิตความทะเยอทะยานจุดหมายปลายทางของชีวิตหรือค่านิยมทางเพศก็ตาม

๕.๓ สื่อมวลชนสร้างทัศนคติคือความพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติรอบด้วยความรู้ความรู้สึกและแนวโน้มของพฤติกรรมสื่อมวลชนจะเป็นผู้ให้ข่าวสารแก่เราให้ความรู้แก่เราและจะสอนวิธีการประเมินสิ่งต่างๆ รอบตัวเราตลอดจนชี้แนวทางที่จะเลือกอันวยต่อการปฏิบัติซึ่งทำให้ทัศนคติของคนเราเปลี่ยนไป

^{๓๗} ปราณี พุ่มบางป่า, การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ว่าไรต์ในด้านสังคมประกิจ, หน้า ๒๖.

๕.๔ สื่อมวลชนกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรมซึ่งการกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงที่ตนสร้างขึ้นมาทำให้คนกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๖. องค์การศาสนาการขัดเกลากายทางสังคมโดยผ่านองค์กรทางศาสนาในสังคมไทยมีมาช้านานแล้วในประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเด็กผู้ชายจะมีโอกาสเข้าไปศึกษาหาความรู้ทั้งในลักษณะเป็นครั้งเป็นคราวหรืออาศัยอยู่ในวัดที่เรียกว่าเด็กวัดโดยคอยปรนนิบัติพระและศึกษาเล่าเรียนอ่านเขียนทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามสติปัญญาและความสามารถของแต่ละคนอีกทั้งยังฝึกฝนวิชาชีพที่สามารถเป็นความรู้ติดตัวไปเช่นยุทธวิธีป้องกันตัวกระบี่กระบองวิชาอาคมและอื่นๆ ขนาดที่ใช้ชีวิตในวัดก็จะได้รับการขัดเกลากายสังคมทางวิชาความรู้ศีลธรรมจรรยา มารยาทควบคู่กันไป

กล่าวโดยสรุปแนวคิดกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายทอดระเบียบกฎเกณฑ์ความประพฤติและค่านิยมต่างๆ ของสังคมให้บุคคลมีคุณลักษณะที่สังคมต้องการผ่านตัวแทนต่างๆ ของสังคมได้แก่ครอบครัวกลุ่มเพื่อนโรงเรียนกลุ่มอาชีพและองค์การศาสนา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม Social Learning theory ที่กล่าวว่ามันุษย์จะเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ และนำไปยึดถือปฏิบัติจากประกอบด้วย ๓ กระบวนการคือการสังเกต observation โดยสังเกตจากตัวแบบที่มีอยู่ในสังคมซึ่งอาจจะเป็นคนเช่นพ่อแม่ครูเพื่อนหรืออาจจะสังเกตจากตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์เช่นหนังสือ โทรทัศน์ วิทยุหลังจากสังเกตติดตามจากตัวแบบแล้ว มนุษย์ก็มักจะมีการเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวแบบและนำพฤติกรรมเหล่านั้นไปปฏิบัติถ้าพฤติกรรมนั้นได้รับการเสริมแรงทางบวกเช่นการได้รับคำชมหรือยกย่องก็จะส่งผลให้มนุษย์นั้นยังคงประพฤติปฏิบัติพฤติกรรมนั้นต่อไป แต่ถ้าพฤติกรรมนั้นได้รับการเสริมแรงทางลบเช่นการถูกลงโทษการประนามจากสังคมก็จะส่งผลให้พฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มที่จะได้รับการปฏิบัติน้อยลงเป็นรากฐานที่สำคัญของแนวคิดกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมที่กล่าวว่ามันุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมเมื่อมนุษย์เกิดมามีได้รับการอบรมสั่งสอนจากบุคคลหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวที่ทำให้มนุษย์นั้นมีลักษณะเหมือนมนุษย์ทั่วไป

๒.๔.๗ ลักษณะพื้นฐานทางชีวภาพของกระบวนการขัดเกลากายทางสังคม (Biological Basis of Socialization)

๑. มนุษย์ปราศจากสัญชาตญาณ (absence of instincts) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ไม่มีสัญชาตญาณในการเรียนรู้รูปแบบทางพฤติกรรมเหมือนสัตว์ชนิดอื่นๆ มนุษย์มีแรงขับ (drive) มากกว่าสัญชาตญาณ เช่น ความหิว ความรู้สึกทางเพศ เป็นต้น

๒. มนุษย์ต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (interactional needs) ในการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ในสังคมนั้น มนุษย์ไม่อาจจะอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวหรือตามลำพัง มนุษย์จำเป็น จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่นตลอดเวลา นับตั้งแต่มนุษย์เกิดมา ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์นั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่นๆ เพราะความ สัมพันธ์ของมนุษย์นั้นยาวนานต่อเนื่องตลอดชีวิต

๓. มนุษย์ต้องมีการพึ่งพาผู้อื่นตั้งแต่เกิด (childhood dependence) วัยทารกและวัย เด็กต้องการมีการพึ่งพาผู้อื่นยาวนานมากกว่าสัตว์อื่น เพราะในช่วงวัยดังกล่าวนี้ มนุษย์ ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และเพื่อความอยู่รอด

๔. มนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้ (capacity to learn) มนุษย์จะมีความสามารถ ในการเรียนรู้ที่ยาวนานกว่าสัตว์อื่น ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความเฉลียวฉลาดกว่าสัตว์อื่น

๕. มนุษย์มีภาษา (language) ภาษาถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยม ทศนคติ ถ่ายทอดความรู้ใช้ในการสื่อสาร ใช้ในการมีปฏิสัมพันธ์ และนอกจากนี้ยังมีการใช้เป็นระบบสัญลักษณ์ในสังคมด้วย

๖. จุดมุ่งหมายในการขัดเกลาทางสังคม^{๓๘} (Aims of Socialization)

๑) การปลูกฝังระเบียบวินัย (basic disciplines)

๒) การปลูกฝังความมุ่งหวัง (aspirations)

๓) การสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ (social roles and attitudes) การสอนให้ เกิดทักษะ (skills)

๒.๔.๘ ความเป็นตัวตน (Self)

ความเป็นตัวตน เกิดขึ้นจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเกิดจากการที่ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น การสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นก็จะมีส่วนที่จะช่วยในการพัฒนาบุคลิกภาพของคนด้วย ในช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๐ ได้มีผู้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องความเป็นตัวตน ไว้ ๓ ท่าน ดังนี้

๑. Charles Horton Cooley^{๓๙} ได้เสนอใช้หลัก Looking-glass self หมายถึงการที่เราจะรู้ว่าความเป็นตัวตนของเรานั้นเป็นอย่างไร เราจะรู้จากความรู้สึก- นึกคิดของผู้อื่น ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นนั้นเปรียบเสมือนเป็นกระจกเงาสะท้อนให้เราเห็นว่าตัวตนของเราเป็นอย่างไร อาจกล่าวได้ว่าความเป็นตัวตนของเรานั้นเกิดจากที่ผู้อื่น เป็นผู้ประเมินเรา ไม่ใช่เกิดจากการที่เราประเมินตัวเราเอง

๒. George Herbert Mead (๑๘๖๓-๑๙๓๑) Mead เสนอว่าการที่มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ กับใครนั้น จำเป็นต้องอาศัยสัญลักษณ์ในการมีปฏิสัมพันธ์กัน สัญลักษณ์ที่สำคัญก็คือ “ภาษา” Mead ได้ชื่อว่า “Symbolic Interactionist” Mead ได้อธิบายถึงขั้นตอนในการ พัฒนาความเป็นตัวตน (Stages of Self) ไว้ว่ามีอยู่ ๓ ขั้นตอนดังต่อไปนี้^{๔๐}

๑) The play Stage ในช่วงขั้นตอนนี้เป็นช่วงระยะเวลาที่เด็กจะลอกเลียนแบบบทบาทจากบุคคลที่เขามีความใกล้ชิดผูกพัน และเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อตัว เขา (Significant

^{๓๘} Broom, L., & Selznick, P., **Sociology (4th ed.)**. (New York:Harper&Row, 1971), p. 84-87.

^{๓๙} Cooley, C.H. **Human nature and social order**. (New York: Scribner's, 1964), p.1864-1929.

^{๔๐} James, W., & Zanden, V. **Sociology (๓rd ed.)**, (New York: McGraw-hill, 1993), pp. 77-78.

others) เช่น พ่อ แม่ เป็นต้น แต่ในช่วงขั้นตอนนี้เขาจะมีความเข้าใจใน แต่ละบทบาทเท่านั้น ยังไม่มี ความสามารถในการที่จะเชื่อมโยงในแต่ละบทบาทได้

๒) The Game Stage ในขั้นตอนนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้และเข้าใจในความหมาย ของแต่ละบทบาทมากขึ้น เช่นการเล่นเบสบอล ผู้เล่นแต่ละคนจะเรียนรู้และเข้าใจถึงบทบาทของตนเอง และผู้เล่นคนอื่นๆ เริ่มรู้จักการเชื่อมโยงบทบาทของคนอื่นๆ เข้า ด้วยกัน

๓) The Generalized Other Stage ในขั้นตอนนี้ เด็กจะเกิดความเข้าใจและ จดจำบทบาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือในสังคม และเรียนรู้ว่าอะไร คือ พฤติกรรมที่ เหมาะสมหรือไม่ เหมาะสมอย่างไร การเรียนรู้ในขั้นตอนนี้เขาจะเรียนรู้และสังเกตจากบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคมทั่วไป (Generalized other)

นอกจากนี้ Mead ได้แบ่งส่วนของความเป็นตัวตนไว้ ๒ ส่วน คือ

๑. I คือ ส่วนที่เป็นความคิดของตนเอง ไม่ใช่ความคิดของสังคม

๒. Me คือ ส่วนที่เป็นความคิดเห็นของสังคม ความต้องการของสังคม เป็นสิ่งที่มีคุณค่า เป็นสิ่งที่พึงาม เป็นกฎข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม ระเบียบ ประเพณี Me เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่า I และคนในสังคมมักจะฝ่าฝืน ไม่ยอมปฏิบัติตาม

๓. Sigmund Freud^{๔๑} อธิบายเรื่องความเป็นตัวตน โดยการเสนอว่า บุคลิกภาพของ คนเรานั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนดังนี้

๓.๑ Id เป็นตัวตนที่เกิดขึ้นเองโดยสัญชาตญาณ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่มี แรงขับเคลื่อนออกมาตามธรรมชาติ โดยไม่มีการคิดพิจารณาใคร่ครวญถึงเหตุผลแต่อย่างใด อยากทำอะไรก็ ทำทันที

๓.๒ Ego เป็นส่วนที่มีเหตุผล หรือเป็นตัวประสานระหว่าง Id และ Superego และเป็นตัวที่คอยคุม Id

๓.๓ Superego เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม ระเบียบ ประเพณี กฎ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม ซึ่งเป็นความรู้สึกใฝ่สูง รู้จักพิจารณาว่าอะไรดี อะไรควร อะไรไม่ควร ฯลฯ Superego ของ Freud นั้นเป็นสิ่งที่คล้ายกับ Me ของ Mead

๕.๙ ตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม (Agents of Socialization)

- ๑) ครอบครัว
- ๒) กลุ่มเพื่อน
- ๓) โรงเรียน
- ๔) กลุ่มอาชีพ
- ๕) ตัวแทนทางศาสนา

^{๔๑} Ibid, pp. 77-78.

๖) สื่อมวลชน

๒.๔.๑๐ การขัดเกลาทางสังคมในวัยผู้ใหญ่ (Adult Socialization)

Thio^{๔๒} ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้นจะไม่สิ้นสุด เฉพาะในวัยเด็กหรือวัยรุ่นเท่านั้น วัยผู้ใหญ่ก็มีการขัดเกลาด้วยเช่นกัน เพราะต้องมีการ เรียนรู้บทบาทใหม่ๆ บางครั้งผู้ใหญ่ก็ต้องมีการขัดเกลาทางสังคมที่เฉพาะด้านมากกว่าวัยเด็กหรือวัยรุ่น การขัดเกลาทางสังคมในวัยผู้ใหญ่มี ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) Anticipatory Socialization หมายถึง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่บุคคลต้องเรียนรู้ถึงบทบาทในอนาคต

๒) Developmental Socialization หมายถึง กระบวนการพัฒนาบทบาทใหม่ที่จะเกิดขึ้น เช่นการพัฒนาบทบาทจากลูกสาวหรือลูกชาย เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา หรือ การเป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

๓) Resocialization หมายถึง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมใหม่อีกครั้งหนึ่งในวัยผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลนั้นมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาท หรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตใหม่ (new way of life) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสถานภาพหรือวิถี ชีวิตนั้นๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี “การปรับตัว (adaptation)” ให้ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งมีความแตกต่างไปจากวิถีชีวิตเดิมๆ

แนวคิดทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมนั้น จะทำให้ผู้ที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมได้ เกิดความเข้าใจถึงกระบวนการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม และกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลในสังคม ตลอดจนเกิดความรู้ความเข้าใจถึงความเป็นตัวตน (self) ที่แท้จริงของตนเองด้วย

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

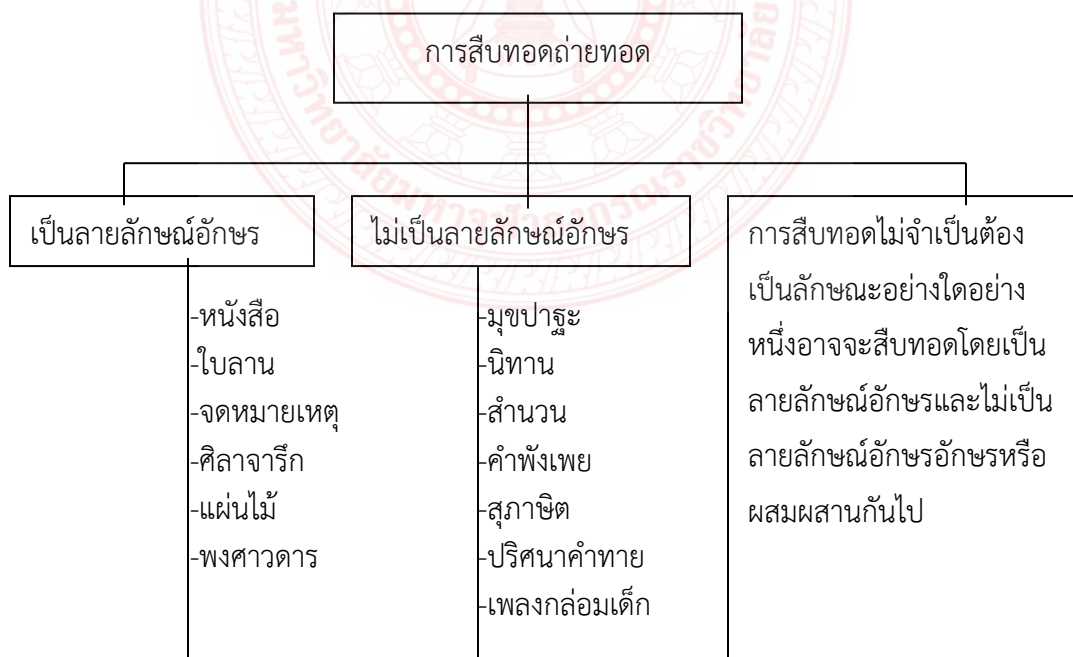
คำว่า “สืบ” หมายถึง การย้อนลงไปในความเป็นมาเพื่อหาเหตุปัจจัยในอดีตว่า วัฒนธรรมนี้เกิดสืบเนื่องมาจากอะไร ต้นตออยู่ที่ไหน และสืบต่อกันอย่างไร ส่วนคำว่า “สาน” คือ การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรมที่สืบมาจากเดิมให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับยุคกับสมัยในสภาพปัจจุบันให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ดำเนินชีวิตอยู่ ดังนั้น คำว่า “สาน” เป็นการทำให้สิ่งที่สืบมาเกิดผลประโยชน์^{๔๓}

กระบวนการสืบสาน นั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ แต่ได้มีการสืบทอดต่อกันมา และมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ ซึ่งกระบวนการในการสืบสานจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ กระบวนการสืบสานเป็นเช่นเดียวกันกับการเรียนรู้ในระบบ

^{๔๒} Thio, A., *Sociology: A brief introduction* (4th ed.), (Boston: Allyn and Bacon, 2000), p. 87.

^{๔๓} จารุวรรณ ธรรมวัตร, *ภูมิปัญญาอีสาน*. (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๔๓), หน้า, ๑๕-๑๗.

อื่นๆ นั่นคือ มีผู้ส่งสาร ตัวสาร และผู้รับสาร คำว่า “ สาร ” นั่นคือ เนื้อหา สื่อ/ วัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรม และวิธีการเรียนรู้โดยทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ก็จะถูกจำกัดในเรื่องของ สถานที่ บรรยากาศ และสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจจะเป็นครอบครัว วัดหรือชุมชน ทั้งนี้ผู้ส่งสารจะถูกเรียกว่าครู และผู้รับสารจะถูกเรียกว่าลูกศิษย์ ปัจจัยพื้นฐานสนกการสืบสาน มีทั้ง วิธีการ บุคคลและ ความรู้ ความรู้ที่ได้จะมีทั้งแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรมี หนังสือ ใบลาน แผ่นไม้ ศิลาจารึก จดหมายเหตุ พงศาวดารและที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรมีมุขปาฐะ เช่นนิทาน สำนวน คำพังเพย เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย สุภาษิต และการสืบทอดไม่จำเป็นต้องเป็นลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะสืบทอดโดยเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือผสมผสานกันไป และมีทั้งทางตรงและทางอ้อมแต่สิ่งที่ทำให้กระบวนการสืบสานแตกต่างไปจากการเรียนรู้ในระบบการศึกษาทั่วไป คือ การเรียนรู้ตามธรรมชาติ ผู้ส่งสารอาจไม่ได้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรง แต่เกิดจากการกระทำร่วมกัน เช่น การลองผิดลองถูก การลงมือกระทำจริง การแลกเปลี่ยนความรู้ หรือแม้แต่ครูพักลักจำก็เป็นกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้และที่ไม่อาจมองข้ามความสำคัญไปได้ คือ ในส่วนของพิธีกรรมและศาสนาเพราะนี่เป็นส่วนสำคัญในการเรียนรู้การสืบสานตามแนวเชิงจิตวิทยา เพราะพิธีกรรมทางศาสนาจะปลูกฝังความเชื่อในการดำรงชีวิตของชุมชนและเมื่อชุมชนยอมรับก็จะกลายเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการสืบสานอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทยมักต้องการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจ

ภาพประกอบที่ ๑: แผนภูมิกระบวนการสืบสานภูมิปัญญา^{๔๔}

^{๔๔} จารุวรรณ ธรรมวัตร, ภูมิปัญญาอีสาน, หน้า ๑๕-๑๗.

ปัญหาของกระบวนการสืบสานในยุคปัจจุบัน พบว่ามีปัญหา หน่วยราชการในท้องถิ่นมักจะทำกิจกรรมพัฒนาเฉพาะทางของหน่วยงานโดยไม่คำนึงถึงพื้นฐานของชาวบ้าน ทั้งยังใช้บทบาทเฉพาะในการนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้วิถีความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้พัฒนาตามแบบของตนเอง โดยไม่สนใจว่าชาวบ้านจะคิดอย่างไร หรือมีความต้องการอย่างไร จึงเป็นสิ่งที่ทวนกระแสกับการเก็บรักษาแบบอย่างประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน นอกจากนี้องค์กรชาวบ้านไม่ได้รับการยอมรับจากทางราชการเท่าที่ควร ซึ่งอาจเป็นผลมาจากชุมชนกำลังกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ทำให้ขาดแนวทางและขาดความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองโดยเฉพาะการคิดถึง “มูลค่า” มากกว่า “คุณค่า” ขณะเดียวกันผู้ถ่ายทอดก็ไม่มีเวลาถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเอง เนื่องจากตนเองต้องประกอบอาชีพประจำตามกระแสนิยม นอกจากนี้ทัศนคติก็มีความสำคัญในการสืบสานของภูมิปัญญาไทย เช่น การยึดมั่นความรู้เดิมจนไม่ยอมสานไปกับความรู้ใหม่ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการสืบสานนั้น เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลแล้วมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่การถ่ายทอดก็ยังคงต้องใช้หลัก “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” โดยมีการสืบทอดภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ที่แตกต่างกันและแนวทางในการแก้ปัญหาในการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญามีทางออกโดยการใช้สติปัญญาในการจัดการในการ สืบสานภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยการสืบทอดมีทั้งที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นลายลักษณ์อักษร

ปัจจุบันมีการมีการนำคำว่า “ภูมิปัญญา” มาใช้แทบทุกด้านจนกลายเป็นกระแสที่ให้ความหมายท่ามกลางความคลุมเครือของการนำไปใช้ เพื่อผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นผลมาจากกระแสต่อต้านโลกาภิวัตน์แล้วหันกลับมาเน้นความสำคัญและยกย่องความรู้และวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น แต่ส่วนใหญ่กลับไม่ได้ลงลึกถึงความหมายและความสำคัญอย่างแท้จริง เพราะมีการนำคำนี้ไปใช้อย่างหลากหลายโดยมีรายได้เป็นตัวตั้ง ทั้งในชีวิตประจำวันและการนำไปใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคมบางที่ก็ใช้กับผลิตภัณฑ์หรือเทคนิควิธี เช่น การท่องเที่ยว และการค้า

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญายังไม่มี ความหมายที่แท้จริงและความหมายก็คลุมเครือเพราะมีการนำไปใช้อย่างหลากหลายโดยไม่ได้ลงลึกถึงความหมายที่แท้จริง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาให้ทราบถึงความหมาย ความสำคัญ ลักษณะและขอบข่ายของภูมิปัญญาอย่างชัดเจน ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของภูมิปัญญา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” ไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้แยกความหมายของคำว่า ภูมิ คือ แผ่นดิน หรือ พื้นที่ สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ส่วนคำว่า ปัญญา คือ ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดแล้วนำมาปฏิบัติ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญา (Wisdom) จึงหมายถึงความรู้ที่เรานำมาปฏิบัติภายในกรอบของสภาพแวดล้อมที่เราอยู่และมีการสืบทอดสะสมต่อกันมาเป็นทอดๆ ตามความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพภูมิอากาศและปัจจัยภายนอกและภายในก็ย่อมทำให้ภูมิปัญญามีกระบวนการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม

เพราะสิ่งแวดล้อมมีทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและธรรมชาติสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอดท่ามกลางเงื่อนไขของสภาวะของสังคมในแต่ละช่วง

ภูมิปัญญา^{๔๕} หมายถึง ความรู้ ความคิดความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้สนองสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

ภูมิปัญญา^{๔๖} หมายถึง ความรู้ ความสามารถความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ๆ

ภูมิปัญญา^{๔๗} หมายถึงความรู้ที่เกิดจากการสะสมสิ่งที่เป็นองค์ประกอบ ทั้งในด้านของศิลปะ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่การผลิต ที่มีการสืบสานและสืบทอดต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนานในแต่ละสังคม ทางด้าน ศิราพร ณ ถลาง^{๔๘} กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่คนคิดเกี่ยวกับเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์สั่งสมของคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(๒๕๕๐) ได้อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืชการเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือ การเกษตร ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน๓ ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

^{๔๕} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.

(นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๙๑.

^{๔๖} สิริกร ไชยมา, ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตล้านนา. (แพร่: โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจังหวัดแพร่, ๒๕๔๔), หน้า ๕๘.

^{๔๗} กฤษฎา เขาวัวทิน, รายงานการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดเทคโนโลยีชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตจังหวัด เชียงราย. (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๖๖-๖๗.

^{๔๘} ศิราพร ณ ถลาง, เพลง ดนตรีปริศนาผ้าทอ ภูมิปัญญาด้านการละเล่นและการช่าง. (กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนส่งเสริมภูมิปัญญา, ๒๕๔๘), หน้า ๖๕.

๑. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
๒. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้ง ๓ ลักษณะนี้คือสามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญา ยังมีความหมายที่คาบเกี่ยวคำอื่นๆ ด้วย เช่น ความรู้ท้องถิ่น ความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้พื้นบ้าน ซึ่งในการให้ความหมายของภูมิปัญญาของนักวิชาการนั้น อาจจะมีการเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) การที่มีคำว่า “ชาวบ้าน” หรือ “ท้องถิ่น” มาต่อท้ายคำว่า ภูมิปัญญา แม้จะเป็นการใช้คำที่ไม่เหมือนกันแต่ก็ใช้ในความหมายที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก็คือความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันในการเอาชนะธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่แล้วมีการถ่ายทอดกันมาเรื่อยๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาคือการเอาชนะสิ่งแวดล้อมด้วยวิถีแนวคิดของคนในชุมชน เพื่อให้การดำเนินชีวิตของตนเองและคนในชุมชนอยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ได้เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องใช้การปรับเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาโดยมีคนเป็นตัวกลางของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือสังคม คนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

๒.๕.๒ ความสำคัญและลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนาประเทศชาติโดยรวม ภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านและชุมชน เพราะนี่คือรากฐานของการพัฒนาประเทศ หากไม่มีภูมิปัญญา ก็ไม่สามารถอยู่รอดด้วยตนเอง ภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมด้วยความคิด ความสามารถของชาวบ้านท่ามกลางสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาใดๆ ก็ตามจึงควรคำนึงถึงความรู้ความสามารถของชาวบ้านเพื่อให้แนวทางการพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นอยู่ ดังนั้นการพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาอันเป็นความรู้ดั้งเดิม นอกจากนี้ตัวภูมิปัญญาเองยังมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นความเจริญงอกงามของชุมชน ซึ่งต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างเสริมสิ่งใหม่บนรากฐานความรู้ที่ค้นพบ

ภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นความรู้ประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง และนักวิชาการจำแนกภูมิปัญญาออกไปตามความแตกต่างของลักษณะที่พบ หากแท้ที่จริงแล้วภูมิปัญญา มีลักษณะของการผสมผสานปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา นั้นเพราะภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นผลผลิตที่ถูกสังคมสร้างขึ้นด้วยเงื่อนไขทางจริยธรรมมากกว่าวัตถุและเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เพราะมีการถ่ายทอดและต่อยอดทางความคิดอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือ

ธรรมชาติ หรืออาจจะแบ่งลักษณะของภูมิปัญญาที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายก็คือภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ภูมิปัญญาแบบนามธรรม เช่น ความรู้สึกนึกคิด และความเชื่อ ส่วนภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลิตภัณฑ์ วัตถุที่จับต้องได้ ซึ่งภูมิปัญญาทั้ง ๒ แบบนี้ จะต้องมีการเชื่อมโยงในความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งภายในและภายนอกจนเกิดการเรียนรู้สั่งสมและปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย^{๔๙}

สำหรับ สรุเชษฐ์ เวชชพิทักษ์^{๕๐} ได้แบ่งประเภทลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้าน ๓ ประการ ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตรกรรมหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุล สอดคล้องกับธรรมชาติมุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

๒. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสั่งสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

๓. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๓^{๕๑} อธิบายว่า การกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทยได้กำหนดไว้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงาน องค์กร และนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนด ในภาพรวมภูมิปัญญาไทยสามารถ แบ่งได้เป็น ๑๐ สาขา ดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพา ตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

^{๔๙} สุรีย์ พันธุ์พงศ์, ภูมิปัญญาไทย. (นครสวรรค์: สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๖), หน้า ๗-๘.

^{๕๐} สรุเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๒.

^{๕๑} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๓. (๒๕๕๐). ภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ จาก <http://www.kanchanapisek.or.th/kp๖/BOOK๒๓/chapter๑/chap๑.htm>.

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทักษะศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

๘. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์การ เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่นการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาของชุมชนสอดคล้องไปกับการพัฒนาประเทศของแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมและลักษณะของภูมิปัญญามุ่งเน้นให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของภูมิปัญญาชาวบ้านที่อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอันเป็นลักษณะของภูมิปัญญาที่เข้ากับยุคสมัยได้อย่างดียิ่ง

๒.๕.๓ ขอบข่ายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญามีขอบข่ายกว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและนักวิชาการได้จำแนกประเภทของภูมิปัญญาไว้เพื่อสะดวกในการหาข้อมูล โดยหลักแล้วภูมิปัญญาจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดขอบข่ายของภูมิปัญญาทั้งหมด ๙ ด้าน ดังนี้ ด้านเกษตรกร ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ด้านโภชนาการ ด้านศิลปกรรม การแยกประเภทดังกล่าวเพื่อนำไปสู่ระบบการศึกษาให้เห็นถึงขอบเขต

เฉพาะด้าน แต่ในความจริงแล้ว เรื่องของภูมิปัญญานั้นจะมีการผสมผสานหลากหลายด้านและมีความเกี่ยวข้องกัน^{๕๒}

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นและขอบข่ายของภูมิปัญญานั้นกว้างขวางมาก ดังนั้นจึงทำให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดขอบข่ายของภูมิปัญญา ซึ่งจะง่ายแก่การศึกษา

๒.๕.๔ การถ่ายทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สังคมสมัยใหม่ของไทยในปัจจุบันจะพบว่ามีเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน ความรู้ ความคิด วิธีการที่มีรากฐานมาจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีของโลกตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลในการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศ ได้ผลักดันให้คนในสังคมไทยหลุดลอยออกมาจากกระบวนทัศน์ในอารยธรรมเดิมที่รู้จักกันเคยมาหลายชั่วคนด้วยความรีบเร่ง คนส่วนใหญ่ปรับตัวไม่ทัน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะการนำความคิดความรู้ วัตถุ วิธีการต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า ภูมิปัญญาสมัยใหม่ มาใช้กับคนที่อยู่มานานกับภูมิปัญญาสั่งสมของตน ไม่ประสานสอดคล้องกัน ความสับสน ความขัดแย้ง จึงเกิดขึ้นนานาประการ^{๕๓}

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรามีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนคติ และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่การทำพิธีบวงสรวงไม้เพื่อให้เกิดสำนักการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาแม่บ้านเยวชนเพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น^{๕๔}

^{๕๒} สุรีย์ พันธุ์พงศ์, ภูมิปัญญา, หน้า ๙-๑๐.

^{๕๓} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย., หน้า ๕๖.

^{๕๔} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่ม ๒๓. (๒๕๕๐). ภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ จาก <http://www.kanchanapisek.or.th/kp๖/BOOK๒๓/chapter๑/chap๑.htm>.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๕๐) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะแพทย์เก่ง ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาแพทย์ที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและมีรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการประกอบอาชีพมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน การลงแขก ทำนาปลูกข้าวและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่า แต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษา ในโรงเรียน มีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงพยาบาลศูนย์ วิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่าง ๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจ มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครองฝ่ายพัฒนา และอื่น ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงไป การทำมาหากินก็เปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากปากก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน และการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาวะ

๒.๖.๑ ความหมายของการสร้างเสริมสุขภาวะ

จารุวรรณ นิพนานนท์^{๕๕} ได้ให้ความหมายของการสร้างเสริมสุขภาวะว่าอาจอธิบายได้ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ มองที่ตัวบุคคลซึ่งจะเน้นที่การปฏิบัติตนเอง เพื่อให้มีสุขภาวะที่ดีทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา อันได้แก่ การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในการรับประทานอาหารที่จะส่งเสริมให้สุขภาพแข็งแรง การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การไม่สูบบุหรี่ การไม่ดื่มสุรา การผ่อนคลายความเครียด และแก้ปัญหาทางอารมณ์ เป็นต้น ลักษณะที่ ๒ ได้แก่การมองที่กระบวนการที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทั้งในตัวบุคคล กลุ่มบุคคล ครอบครัว และชุมชน

^{๕๕} จารุวรรณ นิพนานนท์, ส่งเสริมสุขภาพประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณลำน้ำพอง, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗). หน้า ๒๒.

เอื้อมพร ทองกระจ่าย^{๕๖} มองว่าการสร้างเสริมสุขภาวะ เป็นกระบวนการเพิ่มความสามารถ หรือศักยภาพในการควบคุมดูแลและพัฒนาสุขภาวะของตนเองได้ดีขึ้น มีกลยุทธ์ ๓ ประการที่จะนำไปสู่ การสร้างเสริมสุขภาวะ คือ การชี้แนะ การเพิ่มความสามารถ และการใกล้ชิดประสานประโยชน์ระหว่าง กลุ่มต่างๆ

มีความคิดสอดคล้องกับ สุธะเกียรติ อาชานานุภาพ ได้ให้ความหมายคำว่า การสร้างเสริมสุข ภาวะ คือ กระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการควบคุม และพัฒนาสุขภาวะของตนเอง ในขณะที่ กนกวรรณ จันทร์แดง ให้แนวคิดเสริมสร้างสุขภาวะเป็นทั้งความพยายามที่จะปรับเปลี่ยน พฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคลให้เป็นพฤติกรรมที่ปลอดภัย ไม่ต้องตกอยู่ในสภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรคร้ายใช้ เจ็บ นอกจากนี้การเสริมสร้างสุขภาวะยังมีบทบาทที่มุ่งยกระดับมาตรฐานการดำเนินชีวิตของบุคคลและ สังคมโดยรวม ซึ่งเป็นการหวังผลในระยะยาว เพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนจะสามารถก้าวไปถึง สภาวะที่เรียกว่าการมีคุณภาพชีวิตที่แท้จริง

ส่วน รุจิณา อรรถสิษฐ์^{๕๗} ได้ให้ความหมายของแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาวะ (Conception of Health Promotion) โดยโยงมาจากกฎบัตรออตตาวา ความหมายของการสร้างเสริม สุขภาวะ คือ กระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้ประชาชนมีความสามารถในการควบคุมและพัฒนาสุขภาพ ตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ผลต่อสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ทางจิตใจ และทางสังคม บุคคลและกลุ่มบุคคล จะต้องมีความสามารถในการจำแนกและตระหนักถึงความปรารถนาของตนเอง สามารถตอบสนองความ ต้องการของตนเองได้ ตลอดจนการเปลี่ยนหรือเผชิญกับภาวะแวดล้อมได้ สุขภาพเป็นชุมพลังของชีวิต (A resoure of every life) แนวคิดสุขภาพเชิงบวกเน้นชุมพลังทางสังคมกับชุมพลังของบุคคล นอกจากนี้การ เสริมสร้างสุขภาพไม่ใช่ความรับผิดชอบของภาคสาธารณสุขเท่านั้น แต่ยังคงขยายแนวคิดจาก “ลีลาชีวิต เพื่อสุขภาพดี” (Healthy Lifestyle) ไปสู่ “สุขภาวะ” (Well-Being หรือ Wellness)

จากการทบทวนความหมายของการสร้างเสริมสุขภาวะ ผู้วิจัยได้นิยามความหมายของ “การ สร้างเสริมสุขภาวะ” ว่าหมายถึง การพัฒนาระดับการมีสุขภาวะให้สูงขึ้นเรื่อยๆ โดยให้ทบทวนพฤติกรรม ในแต่ละวันที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และเน้นการให้คุณค่าต่อวิถีการดำรงชีวิต ให้ความสำคัญกับ กระบวนการทางการศึกษา และสร้างความรับผิดชอบต่อให้แต่ละบุคคลได้พยายามดูแลตนเองให้มีสุขภาวะที่ สมดุลและสมบูรณ์

^{๕๖} เอื้อมพร ทองกระจ่าย, คู่มือการส่งเสริมสุขภาพและสุขภาวะชุมชนสำหรับการบริหารส่วนตำบล, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕). หน้า ๒๓.

^{๕๗} รุจิณา อรรถสิษฐ์, เส้นทางสุขภาพชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๕๘). หน้า ๔๕.

๒.๖.๒ กลยุทธ์แห่งการสร้างเสริมสุขภาพ

ประเวศ วะสี กล่าวว่า การสร้างเสริมสุขภาพต้องอาศัยการรวมพลัง อาศัยบทบาทของภาคีหลายฝ่ายมาร่วมกันขับเคลื่อน ซึ่งในระดับสังคม ชุมชน และการเมือง มียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออตตาวา ๕ ประการ คือ

๑. การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Buidhing Healthy Pudlic Policy) เนื่องจากสุขภาพและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กัน สิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อมนุษย์มาก คือ สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อม ผู้มีอำนาจหรือผู้บริหารมีโอกาสตัดสินใจสร้างนโยบาย เพื่อก่อให้เกิดการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนได้ เช่น นโยบายการออกกำลังกาย การตรวจสุขภาพประจำปี เป็นต้น

๒. การสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Creating Supportive Environment) มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการเรียน การทำงาน การพักผ่อน ฯลฯ ดังนั้นจึงควรมีการจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมและเอื้อต่อสุขภาพของประชาชน เช่น ปราสจากมลภาวะ รมรื่น ปลอดภัย เป็นต้น

๓. เสริมสร้างกิจกรรมชุมชนให้เข้มแข็ง (Strengthening Community Action) ชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนและสนับสนุนให้เกิดการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน ในด้านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การปฏิบัติกิจกรรมที่สร้างเสริมสุขภาพในชุมชน

๔. การพัฒนาทักษะบุคคล (Development Personal Skill) มีการแนะนำทักษะชีวิต เพื่อให้ประชาชนทราบข้อมูล เหตุผล ความสำคัญ และทางเลือก ในการควบคุมตนเองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้ประชาชนเรียนรู้เพื่อเตรียมตนเองในการก้าวผ่านระยะต่างๆ ของชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

๕. การปรับเปลี่ยนการบริการสาธารณสุข (Re-Orientation Health Services) ผู้ที่ให้บริการสุขภาพในระดับต่างๆ จำเป็นต้องทำงานประสานกัน และทำงานร่วมกับหน่วยงานหรือภาคีต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการประสานงาน ร่วมแรง ร่วมใจ และการพัฒนาที่เป็นองค์รวมด้านสุขภาพ

ในขณะที่ อดิญาณ์ ศรีเกษตริน และคณะ ได้จำแนกรูปแบบการทำงานด้านสุขภาพ หรือกลยุทธ์ด้านสุขภาพ จำแนกเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. รูปแบบการทำงานด้านสุขภาพในระดับบุคคล (The Individual Health Approach) มุ่งหมายที่จะพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพของระดับบุคคลโดยตรง ทำให้บุคคลมีความเข้มแข็งและมีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาสุขภาพ ตลอดจนสามารถเผชิญกับสถานการณ์ชีวิตและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ พฤติกรรมในการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น หรือมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ กลยุทธ์การทำงานมีความหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การเพิ่มความเข้มแข็งของร่างกายและระบบภูมิคุ้มกัน เพิ่มแรงจูงใจในการดูแลสุขภาพ การให้คำปรึกษา และการให้ข้อมูล ตลอดจนสนับสนุนให้บุคคลมีศักยภาพด้านสุขภาพ โดยผ่านกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรมการฝึกอบรม และการจัดหาสถานที่ออกกำลังกาย

๒. รูปแบบการทำงานด้านสุขภาวะในชุมชน (The Community Health Approach) มุ่งตรงต่อการสร้างและการเพิ่มศักยภาพของระบบนิเวศสังคม (Socioecological System) ให้ดีขึ้น อันจะทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาวะ (Health Environment) กลยุทธ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะระดับชุมชนมีความกว้างมาก ตัวอย่างเช่น การผสมผสานในนโยบายด้านสังคมและเศรษฐกิจ นโยบายด้านการศึกษาและด้านสาธารณสุข นโยบายการจ้างงานและกฎหมายด้านอาชีวอนามัย นอกจากนี้การทำงานหรือกิจกรรมในชุมชนต้องส่งผลดีต่อสุขภาวะ เช่น การสร้างเครือข่ายข้อมูลและเครือข่ายทางสังคมที่สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาวะ ธรรมนูญด้านสุขภาวะ เป็นต้น กล่าวได้ว่ารูปแบบนี้เป็นการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาวะของชุมชน พร้อมไปกับการลดอันตรายและลดความเสี่ยงด้านสุขภาวะชุมชน

๒.๖.๓ แนวคิดและวิธีการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน

งานสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนจะต้องเกิดขึ้นจากชุมชนและปฏิบัติการในชุมชน เน้นการทำงานที่เน้นหลายยุทธศาสตร์ประกอบกัน อันได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านชุมชน ด้านองค์กรและภาครัฐ เพราะปัจจัยทุกด้านก่อให้เกิดผลต่อสุขภาวะโดยตรง วิธีการทำงานของการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนจำแนกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การสร้างเสริมสุขภาวะที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพและการสร้างวิถีชีวิตที่ดีต่อสุขภาวะ (Healthy Lifestyle) มีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาวะ และสามารถเริ่มจากกลุ่มชุมชนที่มีสุขภาวะไม่ดี หรืออาจพัฒนามาจากสุขภาวะที่สำคัญของชุมชนก็ได้ เช่น การสร้างกฎระเบียบที่ปกป้องสุขภาวะของสมาชิกในชุมชน การบังคับใช้กฎหมายด้านสุขภาวะ เป็นต้น

๒. งานสร้างเสริมสุขภาวะที่มุ่งเน้นเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (Socio Environment Approach) เรื่องการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขความเป็นอยู่ บริบททางสังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะชุมชนต้องการให้สมาชิกชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้างเป้าหมายร่วมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มสมรรถนะชุมชนและส่งเสริมการพัฒนาสุขภาวะไปอย่างยั่งยืน

อติญาณ์ ศรีเกษตริน และคณะ^{๕๕} ได้กล่าวว่า แนวคิดและหลักการของการเสริมสร้างสุขภาพบนฐานคิดที่ให้ความสำคัญกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ที่สามารถบ่งบอกและตระหนักถึงความปรารถนาของตนเองได้ และสามารถตอบสนองความต้องการของตนเอง และสามารถปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งคณะทำงานขององค์การอนามัยโลกพื้นที่ยุโรป ได้ก่อตั้งชุดโครงการสร้างเสริมสุขภาพขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และได้พัฒนาหลักการสร้างเสริมสุขภาพมีรายละเอียด ๕ ด้าน ดังนี้

๑. การสร้างเสริมสุขภาพที่ปฏิบัติการโดยตรงต่อตัวกำหนดหรือเงื่อนไขที่หลากหลายที่ส่งผลต่อสุขภาพ

^{๕๕} อติญาณ์ ศรีเกษตริน และคณะ, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพและพฤติกรรมการใช้บริการสุขภาพของประชาชนภายใต้การสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า, (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข และสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๔๗). หน้า ๖๗-๖๘.

๒. การเสริมสร้างสุขภาพที่ปฏิบัติการโดยตรงต่อตัวกำหนดหรือเงื่อนไขที่หลากหลายที่ส่งผลต่อสุขภาพ

๓. การสร้างเสริมสุขภาพมีวิธีและการดำเนินงานร่วมกันแบบหลากหลาย ประกอบด้วยหลายมาตรการ คือ การสื่อสาร การศึกษา กฎหมาย มาตรการคลัง เปลี่ยนแปลงองค์กร การพัฒนาชุมชน และกิจกรรมระดับท้องถิ่นที่จะจัดภัยคุกคามต่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง

๔. การสร้างเสริมสุขภาพมุ่งหมายให้มีการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

๕. นักวิชาการ (โดยเฉพาะในงานสาธารณสุขมูลฐาน) บทบาทสำคัญในการหนุนช่วยและเพิ่มความสามารถในการเสริมสร้างสุขภาพ

Maben and Clark ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพว่ามีความแตกต่างกันเป็น ๕ รูปแบบ ได้แก่

๑. มุมมองความหมายที่เป็นคำกว้างๆ หมายถึง กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่กระทำเพื่อรักษาสุขภาพและป้องกันโรค

๒. ความหมายการให้สุขศึกษา (Health Education) ให้ ๒ คำนี้มีความหมายเหมือนกันและใช้แทนกันได้

๓. ความหมายในตลาดเชิงสังคม (Social Marketing) โดยเชื่อว่าการที่ตนจะปฏิบัติให้มีสุขภาพที่ดี ต้องเกิดจากการที่คนมองเห็นประโยชน์ สุขภาวะที่ดีจึงเปรียบเสมือนสินค้าที่เสนอขายเพื่อให้คนตัดสินใจเลือกซื้อ

๔. เงินทองในความหมายการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิต (Lifestyle) ระดับปัจเจก

๕. เน้นกิจกรรมในระดับกว้าง การให้ข้อมูล รวมถึงการสร้างพลังอำนาจในตนเอง และการสร้างกิจกรรมในระดับสังคม รวมถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมด้วย

จากการทบทวนแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพ ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบของการทำงานด้านสุขภาพมี ๒ รูปแบบ คือ ๑) การพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพในระดับบุคคล ๒) การพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพในชุมชน โดยมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่จะนำไปสู่สุขภาพที่ดี

๒. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

๓. การพัฒนาศักยภาพ ทักษะบุคคลและชุมชน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและมีทางเลือกในการดูแลตนเองและสิ่งแวดล้อมในสังคม

๔. การสร้างนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ

๕. เกิดการสร้างเครือข่ายทางสังคม

ซึ่งการขับเคลื่อนงานเพื่อให้เกิดการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนนั้นต้องเกิดจากชุมชน และคนในชุมชนที่มีความตระหนักถึงความสำคัญ และมีการประสานงานในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพที่ดีในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๒.๖.๔ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสุขภาวะองค์รวม

แนวคิดเรื่องสุขภาวะองค์รวม มาจากความคิดพื้นฐานที่ว่ามนุษย์แต่ละคนนั้น ประกอบด้วย กายและใจ ขณะเดียวกันก็มีอาจแยกตัวอยู่โดดๆ ได้ หากยังต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น เริ่มจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ไปจนถึงผู้คนในสังคม ด้วยเหตุนี้กายและใจจะต้องสัมพันธ์กันด้วยดีควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงจะทำให้ชีวิตมีความเจริญงอกงามหรือมีสุขภาพที่ดีได้

แนวคิดนี้จึงมีได้มองว่า สุขภาพหมายถึงความปลอดภัย (Disease) เท่านั้น เพราะแม้จะปลอดภัยหรือปัจจัยทางกายภาพที่เป็นตัวก่อโรค (Pathogen) เช่น เชื้อโรค สารพิษ ก็เชื่อว่าทุกคนจะมีสุขภาพหรือสุขภาวะที่ดีได้ มีผู้ป่วยไม่น้อยที่รู้สึกอ่อนเพลีย เวียนหัว ทั้งที่อวัยวะทุกอย่างเป็นปกติ บางคนหุนหันวาดหรือเป็นอัมพาต โดยไม่พบรอยโรคหรือความผิดปกติของอวัยวะที่เกี่ยวข้อง แต่เมื่อสาวหาสาเหตุ กลับพบว่าต้นตออยู่ที่จิตใจ เช่น ความเครียด ภาวะกดดันในจิตใจไร้สำนึก ซึ่งอาจสืบเนื่องจากปัญหาความสัมพันธ์กับผู้ใกล้ชิด

แนวคิดดังกล่าวลงมาสู่ทศนะเกี่ยวกับโรค แนวคิดแบบสุขภาวะองค์รวม มองว่าโรคนั้นมิได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งโดดๆ แม้กระทั่งโรคติดเชื้อก็มีสาเหตุมาจากปัจจัยอื่นนอกจากตัวเชื้อโรคเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งสุขภาพองค์รวมมีทศนะว่าโรคแต่ละโรคนั้นเกิดจากหลายสาเหตุ มีหลายองค์ประกอบเข้ามาเกี่ยวข้อง และองค์ประกอบเหล่านั้นมิได้มีค่าองค์ประกอบทางกายภาพ (เช่น เชื้อโรค สารพิษ) เท่านั้น หากยังมีองค์ประกอบทางด้านจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ อาทิเช่น ความเครียด ดังนายแพทย์เฮอเบิร์ต เบนสัน แห่งคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “ความเจ็บปวดของผู้ที่ไปหาหมอร้อยละ ๖๐-๘๐ เป็นเรื่องกาย-ใจ และเกี่ยวข้องกับ ความเครียด”^{๕๙}

สุขภาพของบุคคลแม้กระทั่งในทางกายนั้น ผู้คนหันแน่นกับสุขภาวะทางใจและทางสังคม จิตใจที่แจ่มใส เป็นสุข ไม่เครียด ความสัมพันธ์ที่ราบรื่น ไม่ร้าวฉาน เป็นปัจจัยสำคัญต่อสุขภาพของบุคคล หากมีปัญหาทางจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคมแล้วบุคคลก็สามารถล้มป่วยได้ โดยที่ฟีกานล้มป่วย (Illness) นั้นอาจไม่เกี่ยวข้องกับโรค (Disease) เลย ด้วยเหตุนี้การปลอดภัยจึงไม่ใช่หลักประกันแห่ง สุขภาพอย่างแท้จริง เพราะถึงแม้ไม่เป็นโรคแต่ก็อาจล้มป่วยได้ด้วยสาเหตุทางจิตและความสัมพันธ์ทางสังคม ทศนะที่ว่าสุขภาพหมายถึงการปลอดภัย จึงไม่ครอบคลุมเพียงพอ นอกจากจะเน้นเฉพาะมิติทางกายภาพแล้วยังเป็นการมองสุขภาพในเชิงลบ พระสุขภาพที่แท้จริงเกิดจากสภาวะที่เป็นบวกในทางกาย ใจ และสังคม คือ ร่างกายแข็งแรง ระบบต่างๆ ในร่างกายทำงานได้ดี ใจเป็นสุข ชุ่มชื้น รู้จักมองในแง่บวก ส่วนความสัมพันธ์กับผู้อื่นก็เป็นไปอย่างราบรื่น กลมเกลียว

^{๕๙} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, *สิ่งแวดล้อมกับสุขภาพ*, (นครปฐม: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓-๔๖.

นอกจากนี้ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์^{๖๐} ได้เสนอแนวทางการรักษาสุขภาวะแบบองค์รวมในแต่ ละด้าน ไว้ดังนี้

๑. ด้านกาย ได้แก่ ในการฟื้นฟูและรักษาร่างกายทางระบบ โดยอาศัยยา กระบวนการบำบัด ทางกาย ตลอดจนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อาทิ การกิน การนอน การพักผ่อน การออกกำลังกาย และ การทำงาน

๒. ด้านจิต ได้แก่ การผ่อนคลายจิตทำให้เกิดความสงบ ช่มชื่น ผ่องใส มีเมตตา และกำลังใจ ไม่ท้อแท้สิ้นหวัง

๓. ด้านปัญญา ได้แก่ การเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับโรคและชีวิต หน้าระวังความติดยึด และเป็น อิสระจากความผันผวนแปรปรวนของชีวิต

๔. ด้านสังคม ได้แก่ การมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับผู้อื่น มีครอบครัว ญาติมิตร หรือชุมชนที่ พร้อมเป็นกำลังใจให้ความช่วยเหลือ มีความเอื้ออาทรต่อกัน

๒.๖.๕ สุขภาพสังคม

มนุษย์แต่ละคนนั้นมีอย่างน้อย ๒ สถานะ สถานะที่ ๑ คือ การเป็นปัจเจกบุคคล สถานะที่ ๒ คือ การเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม ไม่เฉพาะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หากยังรวมถึง สภาพแวดล้อมทางสังคม หน้ากากครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน ไปจนถึงประเทศ และโลก ในฐานะที่เป็น ปัจเจกบุคคล สุขภาพของแต่ละคนย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเอง แต่ในฐานะที่เป็น ส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม สุขภาพของแต่ละคนย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่ เกื้อกูล เช่น มีน้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ สังคมมีความเอื้อเฟื้อ มีหลักประกันทางสุขภาพและสวัสดิการ ยัง ช่วยให้สุขภาพบุคคลเป็นไปด้วยดี แต่ถ้าสภาพแวดล้อมเป็นพิษสังคมเสื่อมโทรม สุขภาพของบุคคลย่อม ยากจะเป็นปกติได้

พระไพศาล วิสาโล^{๖๑} แนวคิดเรื่องสุขภาวะขององค์กรนั้น ไม่อาจมองสุขภาพของปัจเจกบุคคล โดดๆ ได้ หากจะต้องมองหลังเชื่อมโยงกับสุขภาพหรือสุขภาวะของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและ ทางสังคม ในปัจจุบันอาณาบริเวณของสังคมนั้นกว้างขวางจนครอบคลุมไปถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พุดอีกอย่างหนึ่งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไปแล้ว ดังนั้นจึงสามารถสรุป ได้ว่าสุขภาพของบุคคลแยกไม่ออกจากสุขภาพของสังคม เช่นเดียวกับสุขภาพของบุคคล สุขภาพของสังคม มี ๓ ด้าน ได้แก่

^{๖๐} โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, *คีนสุนทรียภาพ กระบวนทัศน์ใหม่ จิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็น มนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร:สวนเงินมีมา, ๒๕๕๕). หน้า ๓๔.

^{๖๑} พระไพศาล วิสาโล, *ธรรมเพื่อสุขภาวะบนวิถีความพอเพียง*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสุขภาพ แห่งชาติ, ๒๕๕๒). หน้า ๕๔.

๑. ด้านกายภาพ ได้แก่ การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สะอาด ไม่มีมลพิษทางอากาศ น้ำ และในอาหาร ปราศจากภัยคุกคามทางธรรมชาติ มีทรัพยากรทางธรรมชาติพอเพียงกับการดำเนินชีวิต ด้วยดี ประชาชนมีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สுகภาพอนามัย พลังงาน ตลอดจนรายได้เอื้อให้ ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

๒. ด้านจิตใจ ผู้คนมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตาต่อกัน มีจิตใจเข้มแข็ง ผ่องใส มี ศรัทธาในศาสนา มีความนิยมชมชื่นในศิลปวัฒนธรรม มีสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีค่านิยมที่ ดีงาม มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและโลก มีความสามารถในการแก้ปัญหาชีวิตจิตใจ สามารถ สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ตนเอง สังคม และโลก ได้

๓. ด้านสังคม ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ เคารพในสิทธิ ของกันและกัน ปราศจากอาชญากรรม ครอบครัวยุวมชน และสังคมมีความกลมเกลียวกัน ทุกคนมีส่วนร่วม อย่างพร้อมเพรียงในการสร้างสรรค์ชุมชนและสังคม

สภาพดังกล่าวเกิดขึ้นได้นอกจากจะต้องอาศัยจิตสำนึกและความร่วมมือของประชาชนแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ระบบและกลไกต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นโครงสร้างของสังคม ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา สาธารณสุข วัฒนธรรมและศาสนา ระบบและกลไกเหล่านี้ควรมี ลักษณะ ดังนี้

๑. ระบบเศรษฐกิจ มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความเป็นอยู่แก่ประชาชน โดยไม่เน้น สร้างความเจริญเติบโตทางวัตถุหรือรายได้ จนทำลายสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ในสังคม ขณะเดียวกันก็มีความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ ไม่ขยายช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนให้ถ่าง กว้างขึ้น

๒. ระบบการเมือง มีความโปร่งใส ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ มีการ กระจายอำนาจอย่างทั่วถึง สนับสนุนการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง คำนึงสิทธิและสวัสดิภาพของประชาชน อย่างเสมอหน้า ไม่ถูกครอบงำโดยอำนาจทุนหรือผู้มีอิทธิพล

๓. ระบบการศึกษาและสื่อสารมวลชน ส่งเสริมความใฝ่รู้ยิ่งกว่าใฝ่เสพ พัฒนาปัญญาควบคู่กับ คุณธรรม เพื่อให้ผู้คนมีความรู้และทักษะในการพึ่งตน สามารถแก้ปัญหาของตนเองและของชุมชนได้ สนับสนุนให้ศักยภาพของแต่ละคนได้รับการพัฒนา เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างเต็มที่ ไม่ผลิตคนให้เป็นเพียงแค่แรงงานในทางเศรษฐกิจ หรือเป็นแค่ผู้บริโภคเท่านั้น

๔. ระบบบริการสาธารณสุข สร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และให้บริการสุขภาพด้วย ความเป็นธรรม ไม่เน้นรักษาโรคหรือรวมศูนย์บริการไว้ที่สถาบันแพทย์ หากมุ่งป้องกันโรคโดยส่งเสริม พฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้อง

๕. สถาบันศาสนา เอื้อให้ผู้คนเข้าถึงความสงบภายใน มีสภาวะจิตที่ดีงาม เปี่ยมด้วยคุณธรรม มีปัญญารู้เท่าทันชีวิตและโลก สามารถลดละความหลงใหลติดยึดในวัตถุ ใฝ่ชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ และ เสียสละต่อส่วนรวม

ระบบเหล่านี้หากทำงานด้วยดีย่อมทำให้สังคมทั้งประเทศมีความมั่นคงเข้มแข็ง ก่อให้เกิดสุขภาวะอย่างทั่วถึงในทางกายภาพ จิตใจ และสังคม แต่หากระบบเหล่านี้พิกลพิการหรือไร้ประสิทธิภาพย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับคนไม่ก็คน เราอาจกล่าวนั้นเป็นความรับผิดชอบของตัวเอง แต่เมื่อเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับคนนั้นนับหมื่นนับแสนนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากเป็นปัญหาที่เกิดจากความผิดพลาดของระบบในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นภาพสะท้อนของสังคมที่อ่อนแอและไร้สุขภาวะ

จากการทบทวนแนวคิดสุขภาวะองค์รวม ผู้วิจัยพบว่าองค์ประกอบของสุขภาวะองค์รวมมีอยู่ ๔ มิติ ได้แก่ ๑) สุขภาวะด้านกาย คือ การไม่มีโรค มีร่างกายแข็งแรง ๒) สุขภาวะด้านจิตใจ คือ ไม่มีความเครียด ไม่มีเรื่องวิตกกังวล ๓) สุขภาวะทางปัญญา คือ รู้เท่าทันเหตุการณ์และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ๔) สุขภาวะด้านสังคม คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในชุมชน การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน

ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวม ที่มองว่าสุขภาวะองค์รวมไม่สามารถแยกออกเป็นส่วนส่วนๆ ได้ และไม่ใช่เป็นการมองเพียงเรื่องของการเจ็บป่วยด้านร่างกายเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมหรือการกระทำที่มีความเกี่ยวเนื่องและเกี่ยวข้องกับสุขภาวะทุกด้านอย่างเชื่อมโยงกัน รวมถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมก็ยิ่งส่งผลต่อการมีสุขภาวะที่ดีต่อชุมชน พฤติกรรมและการกระทำของปัจเจกย่อมส่งผลต่อครัวเรือนและชุมชนด้วยเช่นกัน แต่เนื่องจากแนวคิดทุนทางสังคมและสุขภาวะทางด้านสังคมมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาเฉพาะสุขภาวะด้านกาย ด้านใจ และด้านปัญญา เพื่อนำแนวคิดนี้มาประกอบในการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นสถานการณ์สุขภาวะในชุมชนว่าเป็นอย่างใด ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดสุขภาวะองค์รวมสามารถช่วยอธิบายเรื่องดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมด้วยศิลปะ

๒.๗.๑ ศิลปะกับการพัฒนามนุษย์

ศิลปะเพื่อสังคมถูกปรับเพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสมกับปัจจุบันและสถานการณ์ของวงการศิลปะในประเทศไทย ทำให้เงื่อนไขของศิลปะเพื่อสังคม มีคุณค่าเนื้อหาหรือเรื่องเป็นไปลักษณะเชิงนามธรรมซึ่งฐานอันสำคัญของศิลปะเพื่อสังคม มีเนื้อหาที่แสดงความคิด เรื่องราวที่มีคุณค่าต่อสังคมหนึ่งหรือสังคมโดยรวม ซึ่งคุณค่านั้นจะต้องเป็นสิ่งที่แสดงออกมาจากความดีงาม, คุณธรรม ศีลธรรม เป็นต้น เพื่อสังคมจะได้เกิดสติปัญญาและทางออกของปัญหาต่าง ๆ ส่วนความแจ่มชัดของรูปแบบเป็นการนำเสนอที่ชัดเจนแจ่มชัด ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เชื่อต่อระหว่างผลงานกับผู้เสพ เป็นรูปแบบที่นำเสนอเนื้อหาที่ทำให้ผู้เสพเกิดความสนใจและเกิดความเข้าใจอย่างไม่อยากเกินไป และสำนักทางสังคมของศิลปิน เป็นส่วนที่จะบ่งชี้ได้ยากที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นแรงผลักดันผลงาน ของศิลปิน ศิลปินจะต้องมีสำนักทางสังคมอย่างแท้จริง มีอารมณ์ความรู้สึกอ่อนไหวต่อปัญหาที่มองเห็นในสังคม ในบางครั้งศิลปินอาจสร้างผลงานขึ้นมาเพียงเพื่อปัจจัยภายนอกเท่านั้น สร้างเพราะกระแส สร้างเพื่อขาย สร้างเพื่อภาพลักษณ์ ถ้าเป็นเช่นนี้

ศิลปะก็จะกลายเป็นเพียง ผลิตรกรรมที่ไร้จิตวิญญาณและความรู้สึก ซึ่งเราจะสามารถรู้สึกได้กับผลงานเหล่านั้นว่าจิตซิด กระต่าง ขาดความสดและขาดชีวิตชีวา^{๖๒}

ศิลปะแทรกซึมอยู่ในทุกปัจจัยการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งที่เป็นวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ เพราะศิลปะเป็นการปรุงแต่งเพื่อการบริโภคทางอารมณ์ที่อยู่เหนือสัญชาตญาณการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตเผ่าพันธุ์อื่น เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน ศิลปะเป็นผลผลิตอันเกิดจากธรรมชาติจิตใจของมนุษย์ในอันที่จะแสดงออกถึงตัวตน ทศนคติ อารมณ์ ความรู้สึกต่อตนเองและสิ่งรอบข้าง ด้วยความคิดสร้างสรรค์และการนำเสนอผ่านสื่อที่หลากหลาย แต่กระนั้น แม้ว่าใครจะยกย่องคุณค่าของศิลปะที่มีต่อมนุษยชาติให้สูงเลิศล้นสักเพียงใด ศิลปะก็เป็นเช่นเดียวกับทุกสรรพสิ่งในจักรวาล นั่นคือโดยเนื้อแท้แล้วมันก็ได้เป็นคุณค่าอันใดในตัวเอง หากแต่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของมนุษย์ ระดับและประเภทของสุนทรียภาพก็ถูกกะเกณฑ์ขึ้นตามรสนิยมความเห็นของมนุษย์ ซึ่งเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของยุคสมัยตามบริบทของสังคมที่ศิลปะนั้นถูกสร้างขึ้นและรับรู้ การดำรงอยู่ข้ามยุคสมัยของศิลปะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ตั้งอยู่บนเงื่อนไขความต้องการและความพึงพอใจ ทั้งในส่วนของผู้สร้างและผู้เสพ งานศิลปะที่มีความต้องการการสร้างมากกว่าความต้องการเสพไม่ว่าด้วยเหตุผลใด ย่อมจะพ่ายแพ้ต่อกาลเวลาไปในที่สุด ศิลปะใดดำรงตนให้อยู่รอดได้ในยุคสมัยของตนเอง จึงจัดว่าเป็นศิลปะร่วมสมัยโดยอัตโนมัติ แต่จะเป็นผลงานที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าต่อสังคมหรือไม่อย่างไรนั้นถือเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

หากจะตั้งสมมุติฐานว่า เหตุผลที่ทำให้ศิลปะดำรงอยู่เพื่อจรรโลงสังคมในสถานะที่พึงพึงตัวเองได้ ไม่ว่าจะเป็นวิจิตรศิลป์หรือประยุกต์ศิลป์ก็ตาม นั่นคือศิลปะนั้นจะต้องเป็นที่ต้องการหรือต้องรสนิยมของผู้เสพ ซึ่งอาจหมายถึงความต้องการทางด้านการใช้สอย หรือความต้องการทางด้านจิตใจ จึงเป็นหน้าที่ของศิลปินที่จะต้องแสวงหาความอยู่รอดของตัวเอง ภายใต้เงื่อนไขความเป็นจริงต่างๆ ในสังคม ณ ยุคสมัยของตน ซึ่งจะเป็นการต่อสู้ทั้งในเรื่องภาวะเศรษฐกิจ สังคม หรือค่านิยมความเชื่อและความรู้ความเข้าใจของประชาชน การวางพื้นฐานการรับรู้ที่สังคมจะมีต่องานศิลปะ เพื่อให้การเปิดรับและหามองในเชิงการตลาด ก็หมายถึงกระบวนการในการการสร้างความต้องการบริโภคให้เกิดขึ้นนั่นเอง แม้ว่าความต้องการบริโภคจะเป็นดาบสองคมที่นำไปสู่ระบบการผลิตซ้ำ เพื่อให้เกิดงานที่ขายได้ อันจะส่งผลให้ศิลปินขาดแคลนแรงบันดาลใจและความคิดสร้างสรรค์อันบริสุทธิ์ในการสร้างสรรค์งานซึ่งเป็นตัวทำลายคุณค่าของศิลปะในเวลาเดียวกัน แต่ก็ต้องยอมรับว่า หากศิลปินไม่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ งานศิลปะก็จะไม่เกิดขึ้น และหามองย้อนไปถึงจุดเปลี่ยนแปลงก้าวกระโดดของการสร้างสรรค์ศิลปะในประเทศไทย อันเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการแบ่งแยกศิลปะออกเป็นแบบประเพณีและแบบร่วมสมัย ก็จะมีพบว่าจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ อันเป็นช่วงเวลาที่การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในเอเชียอาคเนย์กำลังเฟื่องฟูเพื่อเป็นการปล้นชิงภาพลักษณ์ป่าเถื่อน อันเป็นข้ออ้างส่วนมากในการกลืนประเทศต่างๆ ของตะวันตก พระบาทสมเด็จพระ

^{๖๒} ขวีส จำปาแสน, ศิลปะเพื่อสังคม : การเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์, ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิต

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงดำเนินกุศโลบายอันแยบคาย ด้วยการสร้างอารยธรรมใหม่ขึ้นในสยาม ถือเป็นการเข้ามาอย่าง “เต็มตัว” ของศิลปกรรมตะวันตกและแบ่งตัวออกจากศิลปะดั้งเดิมอย่างชัดเจน

“ศิลปะใหม่” ในเวลานั้น จึงกลายเป็นสินค้าต้นเค้าของศิลปะแบบพระราชนิยมในรัชกาลต่อมา จนกระทั่งหยั่งรากลงเสมือนศิลปะเพื่อความเป็นอารยะของสยามประเทศในที่สุด ก่อนจะมีการวางรากฐานครั้งใหญ่ในด้านการศึกษาและเผยแพร่ศิลปะหลังจากการเข้ามาของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี กับการก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรในเวลาต่อมา

ศิลปะแทบทุกแขนงของไทยในยุคก่อนที่จะก้าวสู่ยุคใหม่ ถูกสร้างขึ้นด้วยแรงบันดาลใจทางศาสนา แต่เมื่อมีศิลปะแนวใหม่ที่สร้างขึ้นจากแรงบันดาลใจและความคิดสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคลเข้ามาทำหน้าที่เหมือนโครงสร้างใหม่ให้กับวงการศิลปะในประเทศไทย มุมมองและวิธีคิดในการสร้างสรรค์จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงจากแนวศิลปะแบบประเพณีนิยมเพื่อศาสนามาเป็นศิลปะของบุคคลแต่ละคน ซึ่งก็เป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าจากการที่จุดหักเหดังกล่าวมีอิทธิพลของศิลปะตะวันตกเข้ามาครอบงำอย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ ไม่ว่าจะเป็นไปรูปแบบใดก็อยู่ภายใต้วิถีเดียวกัน สิ่งที่เป็นบ่อเกิดของอำนาจในยุคสมัยต่างๆ เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ผู้ที่มีอำนาจมากกว่ามีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลในการครอบครองและครอบงำผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า รวมถึงการมีอิทธิพลเหนือกว่าในทางวัฒนธรรม

การขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมอาจไม่จำเป็นต้องใช้การบังคับด้วยกำลัง แต่ใช้การชักจูงใจหรือการชี้ให้เห็นค่า เห็นดีเห็นงาม เมื่อมีผู้เห็นดีเห็นงาม การเปลี่ยนแปลงซึ่งหมายถึงการครอบครองพื้นที่ทางวัฒนธรรมก็เป็นไปโดยสมัครใจไม่มีการสูญเสียเลือดเนื้อ ผู้ที่เห็นประโยชน์ในวัฒนธรรมแบบใหม่ก็จะชื่นชมยินดีกับการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ผู้เสียประโยชน์ก็จะต่อต้านและมองความเปลี่ยนแปลงว่าเป็นความสูญเสีย

๒.๗.๒ การวิเคราะห์สถานการณ์ศิลปกรรมร่วมสมัย

วิเคราะห์สถานการณ์ศิลปกรรมร่วมสมัยในสังคมไทยต่อคำถามที่ว่า ศิลปะร่วมสมัยได้ทำการอันใดกับสังคมบ้าง นอกเหนือไปจากการสะท้อนภาพปัจจุบันของสังคมในแง่มุมต่างๆ และทำหน้าที่หล่อหลอมสังคมในเวลาเดียวกัน คำตอบที่ได้ย่อมหลากหลาย แตกต่างกันไปตามประเภทสาขาของศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นเสียงดนตรีจากโทรศัพท์มือถือ จากอุปกรณ์ดิจิทัล หรือจากวงซิมโฟนีออร์เคสตรา ทุกสิ่งย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจผู้ฟังทั้งด้วยจังหวะ ทำนอง เนื้อหา อันนำไปสู่การตอบสนองและอารมณ์ที่คล้อยตามในรูปแบบที่คาดไม่ถึง เช่นเดียวกับภาพยนตร์ ละครหลังข่าว หนังสือโฆษณา ละครเวที ภาพกราฟฟิคที่ปรากฏอยู่ในทุกแห่งหนแม้แต่ในความฝัน อาคารสถานที่ บ้านพักอาศัย ห้างสรรพสินค้า สำนักงาน หนังสือตำราเรียน วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ข้อเขียนในเว็บไซต์ ที่ส่งผลทางด้านทัศนคติ ค่านิยมของผู้อ่าน เรื่อยไปถึงแฟชั่นการแต่งกาย อย่างไรก็ตามความแตกต่างหลากหลายทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวมก็จะได้ข้อสรุปของสถานการณ์ของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยออกมาได้เป็นแนวทางเดียวกัน โดยปรากฏให้เห็นถึงความพยายามที่จะขับเคลื่อนตัวเองไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ดังนี้

๑. ความพยายามที่จะปรับตัวเองให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกระแสหลักที่เชื่อว่าเป็นภาพรวมของโลกไร้พรมแดน

๒. ความพยายามที่จะแสวงหาหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของตัวเอง จากรากเหง้าเดิม แต่มีความเป็นปัจจุบันในด้านวิธีคิดและกลวิธีในการนำเสนอ

๓. ความพยายามที่จะสะท้อนความเป็นจริงของสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในช่วงเวลาของตัวเอง ออกมาให้มากที่สุด โดยในบางครั้งอาจไม่นำพาต่อกลไกทางสุนทรียภาพ ด้วยความเชื่อว่า ความจริงคือความงาม

๔. ความพยายามยึดเยียดความจริงอันอัปลักขณ์สู่การรับรู้ของสังคมในนามของศิลปะที่ขาดแคลนสุนทรียะ โดยเรียกว่าการยกระดับภูมิปัญญา

๕. ความพยายามที่จะยกระดับตัวเองให้เทียบเท่าผู้ที่เชื่อว่าสูงกว่า เจริญกว่าในระดับนานาชาติ ทุกวิถีทางโดยตระหนักถึงความเป็นจริงหรือคุณค่าที่แท้จริงของตนเองและผู้อื่น

๖. ความพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของตน ให้สอดคล้องกับบริบทการบริโภคกระแสหลักที่เป็นระดับนานาชาติ โดยพิจารณาศิลปะในฐานะที่เป็นต้นทุนหรือทรัพย์สินทางปัญญา บนพื้นฐานความเชื่อว่า ศิลปะจะเป็นเครื่องสร้างมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจ

๗. ความพยายามที่จะชำระตัวเองให้บริสุทธิ์และสูงส่งจนสามารถใช้เป็นเบ้าหลอมเพื่อสร้างสังคมในอุดมคติให้เกิดขึ้น บนพื้นฐานความเชื่อว่า ศิลปะคือผลผลิตของอารยชนมีพันธกิจต่อสังคม และในขณะเดียวกัน ศิลปะก็เป็นปัจจัยการผลิตอารยชนรุ่นใหม่สืบเนื่องกันต่อไป^{๖๓}

๒.๗.๓ ศิลปะในเชิงจิตวิญญาณ

ศิลปะ คือ ความผูกพันที่เกี่ยวข้องกับแง่มุมต่างๆ ในแง่จิตวิญญาณ ไม่ว่าจะรับรู้ศิลปะในเชิงใด ผมมีความรู้สึกว่ามันน่าจะเป็นในระดับเดียวกับศาสนา คือมันมีอุดมคติในตัวมันเอง เรื่องของสุนทรียภาพ เรื่องของความงามทั้งหลาย ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับอุดมคติของความเป็นมนุษย์ ถ้าความงามไม่ว่าในแง่มุมใดๆ สามารถเชื่อมโยงกับอุดมคติของความเป็นมนุษย์ได้ฉันใด ศิลปะในแง่มุมต่างๆ ก็สามารถเชื่อมโยงกับอุดมคติของความเป็นมนุษย์ได้ฉันนั้น หมายความว่า ศิลปะเป็นส่วนที่ทำให้เกิดการรับรู้ที่ไม่แตกต่างไปจากความศรัทธาทางศาสนา ถ้ามองกันในแง่เรื่องต่างๆ ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในชั้นเชิงนี้ ศิลปะก็คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสังคมอย่างแนบแน่น ไม่ว่าเราจะตีความชั้นเชิงของศิลปะในระดับใด ไม่ว่าหยาบหรือละเอียด คำถามที่มักถามกันเสมอก็คือ ศิลปะนั้นสร้างขึ้นมารับใช้สิ่งใด รับใช้ใคร เพื่ออะไร สำหรับผมการถกเถียงกันถึงคำว่า “เพื่ออะไร” นั้นมีข้อยุติแล้ว ในภาพรวมกว้างๆ ผมเข้าใจว่า ศิลปะนั้นมันรับใช้ตัวของมันเอง ในแง่การทำงานของศิลปินแต่ละคน ศิลปะต้องมาจากความพวยพุ่งทางวุฒิปัญญาและความรู้สึกทางใจของศิลปินเป็นประการแรก ส่วนที่ว่าต่อมาจะไปรับใช้ใคร หรือเพื่ออะไร ผมว่าเป็นสิ่งที่ตามมาภายหลัง

^{๖๓} วนิดา อัดัมส์, Self-sufficient Art ศิลปะพึ่งตนเอง, วารสารสยามร่วมสมัย ฉบับที่ ๙ (ออนไลน์).

ศิลปะจะเพื่ออะไรก็ตาม ถ้าหากศิลปะนั้นไม่มีชีวิต ศิลปะนั้นก็ไม่มีพื้นที่ที่จะรับใช้อะไรทั้งสิ้น ประวัติศาสตร์ศิลปะในบ้านเรายังไม่มีภาพรวมที่ทำให้มองเห็นความเป็นมา และมีบทสรุปชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์ศิลปะของทางตะวันตกแล้ว เราจะเห็นว่าของเขาจัดเป็นระบบ และมีข้อมูล ชั้ันต้น ชั้ันสอง ชั้ันสาม ให้ศั้กษาบรู้้อย่างเป็นเรื่องเป็นราวไม่ว่าจะเป็นสมัยเก่าหรือสมัยใหม่ แต่ของเรา เก่าก็ยังไม่เป็นระบบ ส่วนใหม่ก็กระจัดกระจายกันไปแบบตัวใครตัวมัน โดยมีคำว่า ใจรัก มาหล่อเลี้ยงให้ หลอกตัวเองไปเรื่อยๆ เราไม่มีระบบในแง่การจัดหมวดหมู่ที่จะเชื่อมโยงกันให้เห็นภาพรวมทั้งหมด เอาแค่ หอศั้ลประดับชาติ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติก็มีปัญหา ทั้งในแง่นโยบายและตัวบุคคล ว่าไปแล้วโรงอาบ อบนวด หรือร้านคาราโอเกะ ยังมีระดับของการจัดหมวดทางรสนิยมให้เห็นมากกว่าเสียด้วยซ้ำ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราเห็นว่าเป็นศิลปะมาแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน ดนตรี หรือวรรณคดี ผมเข้าใจว่าศิลปะในอดีตนั้นมีลักษณะที่รับใช้สิ่งที่เรียกว่าอุดมคติมากกว่าศิลปะในปัจจุบัน อุดมคติในที่นี้ อาจหมายถึง สวรรค์ โลกหน้า พระมหากษัตริย์ หรือพุทธศาสนา หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ เห็นได้ชัดว่ามันถูก ศั้คความเอาไปรับใช้อย่างแน่อน ปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน ศิลปะถูกมองว่าเป็นตัวสินค้าที่จะนำไปบริโภค ศิลปะตกอยู่ในวงล้อมของรสนิยมแบบคนชั้นกลาง เหมือนที่ครั้งหนึ่งศิลปะตกอยู่ในวงล้อมของกษัตริย์ หรือบรรดาขุนนางผู้มีอำนาจ ศิลปะในปัจจุบันคือการบริโภคทางรสนิยมที่ถูกปลูกฝังด้วยค่านิยมและ ทัศนคติต่างๆ ร้อยแปด ศิลปะกลายเป็นของโชว์ประเภทหนึ่งที่ขึ้นอยู่กับเงินและการศั้ษา^{๖๔}

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์

ความเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และเป็นที่พึงประสงค์ คงมิใช่เพียงแค่ การได้มีความรู้ มีทักษะในการประกอบสัมมาอาชีพเพียงเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ มีความตระหนักถึงสัจจะความจริง ข้อเท็จจริงต่างๆ การรู้สำนึกในคุณค่าแห่งความดี ความมีสุนทรียภาพ ทั้งในตัวเอง ตลอดจนสิ่งแวดล้อมและที่ไกลตัวออกไป การศั้ษาหรือความพยายามใดๆ ที่จะประสบ พหุหนทางที่จะก้าวไปสู่การรับรู้เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ และได้มีโอกาสสัมผัสกับกลิ่นอายของคุณค่า สุนทรียภาพ ทั้งจากแหล่งธรรมชาติและจากผลงานศิลปกรรมด้วยแล้ว ถือได้ว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องด้งาม ที่มนุษย์พึงแสวงหาและได้รับ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งขึ้น อย่างน้อยก็เพื่อเป็นตัว สร้างดุลยภาพให้กับความเป็นชีวิตมิให้สุดโต่งไปข้างหนึ่งข้างใดจนเกินไป เพื่อลดภาวะตึงเครียดที่ต้อง แข่งขันกับความเร็วของการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านจนมนุษย์เกือบจะหลงลืมความเป็นอสรภาพแห่งจิต และปัญญาไปเสียแล้ว การศั้ษาถึงคุณค่าสุนทรียภาพจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมเติมเต็มให้กับดวง จิตและปัญญาของผู้ศั้ษาได้เป็นอย่างดี

^{๖๔} สุชาติ สวัสดิ์ศรี, ศิลปะกับมุมมองทางสังคม, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑. จากเว็บไซต์ <http://www.mediaatyoungstudio.com/home/?p=๖๖๓>.

๒.๘.๑ ความหมายของสุนทรียศาสตร์

คำว่า “สุนทรียศาสตร์” (Aesthetics หรือ Esthetics) เฉพาะคำว่า “Aesthetics” มาจากคำว่า “Aisthetikos” ของกรีกที่ขยายมาจากคำว่า “Aisthanomai” มีความหมายว่า “to perceive by the senses” คือรับรู้ด้วยความรู้สึกสัมผัส^{๖๕}

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ด้วยสัมผัสหรือทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้สึกในเรื่องความงาม^{๖๖} สุนทรียศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การสร้างสรรค์ และความประจักษ์ซึ่งในคุณค่าความงาม^{๖๗} สุนทรียศาสตร์ จึงเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าความงาม ความดี หรือเรียกชื่อเฉพาะทั่วไปว่า “สุนทรียภาพ”

๒.๘.๒ ความหมายของสุนทรียภาพ

สุนทรียภาพ (Aesthetic)^{๖๘} ได้ให้ความหมายว่า

๑. ความสวยงาม ความน่ายินดี ความน่ารัก เปี่ยมด้วยรสนิยม

๒. เกี่ยวกับศิลปะ ความสละสลวย ความอ่อนไหวและความหยั่งรู้คุณค่า หรือความซาบซึ้ง

ศิลป์ พีระศรี^{๖๙} ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรู้สึกโดยธรรมชาติของคนเราทุกคน ซึ่งรู้จักค่าของวัตถุที่งาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสียงและถ้อยคำที่ไพเราะ และราชบัณฑิตยสถาน^{๗๐} ได้ให้ความหมายของสุนทรียภาพว่า เกี่ยวกับความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งงดงาม ไพเราะหรือรื่นรมย์ไม่ว่าจะเป็นของธรรมชาติหรือผลงานศิลปะ ความรู้สึกนี้เจริญได้ด้วยประสบการณ์หรือการศึกษาอบรม ผึกฝน จนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยม (taste) ซึ่งย่อมจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

จากคำกล่าวข้างต้นนี้ พอที่จะกล่าวได้ว่า สุนทรียภาพเป็นสิ่งที่มีความรู้แล้วกับทุกคนหากจะแตกต่างกันก็ตรงที่แต่ละคนจะมีพื้นฐานการอบรมสั่งสอน การศึกษา ประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการสังเกตธรรมชาติ ศิลปวัตถุหรือการรู้จักเปรียบเทียบ วิเคราะห์วิจารณ์ สรรสิ่งรอบข้างตัวเองที่กว้างไกลออกไปมาน้อยเพียงใด

^{๖๕} สุชาติ สุทธิ, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มปป.), มปป.

^{๖๖} พนิดา เทวกุล, เรื่องขอบข่ายความรู้และบทบาทของสุนทรียภาพ, (เอกสารแผ่นพับ), ๒๕๓๐.

^{๖๗} Merriam Webster, The New Merriam-Webster Dictionary, Springfield, Mass: Merriam-Webster, 1989.

^{๖๘} William, D.L., The Cambridge Thesaurus of American English, New York: The University of Cambridge, 1994.

^{๖๙} ศิลป์ พีระศรี, ศิลปะสงเคราะห์, (แปลโดย พระยาอนุমানราชชน), (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การทหารราบ), หน้า ๒๔.

^{๗๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศรุสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕.

สุนทรียภาพจึงเป็นตัวคุณค่าของสุนทรียะ จากวัตถุและผลงานศิลปกรรมที่ถูกรับรู้โดยการสัมผัสทางตรง หรือเรียกว่าประสบการณ์ตรง (Direct experience) เป็นกระบวนการรับรู้คุณค่าเชิงพฤติกรรมหรือเชิงปฏิบัติการ ในทางทัศนศิลป์ถือเป็นการสัมผัสรับรู้ทางการเห็นโดยตรงเป็นคุณค่าที่ปรากฏในความรู้สึกอารมณ์ของผู้รับรู้ด้วยอาการลักษณะของความปิติ ความยินดี ความซาบซึ้งตรึงใจ เป็นความละเอียดอ่อนของจิตใจและสำนึกแห่งความดีงาม

คุณค่าสุนทรียภาพจึงเป็นคุณค่าที่อิสระเหนือผลประโยชน์ตอบแทนใดๆ การที่เราเกิดความพึงพอใจ หลงใหลในความงามของดอกไม้ การที่เรายืนอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันเขียวขจี มีหมู่แมกไม้ ไม้ผล ไม้ดอกที่กำลังบานสะพรั่ง มีทิวเขาเป็นฉากหลังเป็นระยะๆ ลดหล่นกันไปไกลลึบสุดสายตา มีธารน้ำไหลเป็นแนวยาว คดเคี้ยวไปมามีปลาหลากหลายชนิดแหวกว่ายทวนน้ำใส ช่างงดงามอะไรเช่นนี้ บรรยาภาสภาพแวดล้อมกล่าวจะกระตุ้นปลุกเร้าให้เราตกอยู่ในภวังค์ชั่วขณะหนึ่ง ในช่วงขณะนี้อะไรเป็นห่วงแห่งการสัมผัสรับรู้ในคุณค่าสุนทรียภาพที่แท้จริง มิเกี่ยวข้องกับมูลค่า ราคาหรือผลประโยชน์ทางกายภาพเชิงธุรกิจแต่ประการใดคุณค่าสุนทรียภาพจึงเป็นคุณค่าภายในของสิ่งที่ต้องปฏิสัมพันธ์กัน คือ ต้องมีตัววัตถุ สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีค่าสุนทรีย์ในตัวเอง และมีตัววัตถุหรือตัวผู้สัมผัสรับรู้ในคุณค่าดังกล่าว การศึกษาเรียนรู้ในคุณค่าสุนทรียภาพจึงมีความจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อความจำเป็นมนุษยชาติ การที่บุคคลหนึ่งมีความเก่งฉลาดในการเรียนรู้หรือจดจำในสิ่งต่างๆ ได้ดีนั้น ยังถือว่าเก่งแบบแ่งเดียว ยังที่อู้อึ้ง ไม่มีชีวิตชีวา หรือเป็นบุคคลที่คิดกระทำการใดๆ เป็นไปแบบกลไก ขาดซึ่งชีวิตจิตใจ ลักษณะเช่นนี้ยังมีอาจเพียงพอสำหรับการเป็นมนุษย์ที่พึงประสงค์ ยังต้องให้การอบรมบ่มเพาะความเป็นสุนทรีย์ ความเป็นคนดีเสริมเติมเข้าไปอีก

๒.๘.๓ ประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพ

การที่คนใดคนหนึ่งมีสุนทรียธาตุหรือในความรู้สึก เราเรียกว่ามีประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์^{๗๑} คำว่า “ประสบการณ์” เป็นคำที่ใช้เรียกการรับรู้ที่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเรสัมผัสหรือปะทะกับโลกภายนอก โดยจะได้รับการสั่งสมไว้ตามประสิทธิภาพของอวัยวะรับสัมผัสของแต่ละคน ซึ่งจะสัมพันธ์กับความตั้งใจของเราหรือความสนใจของเราด้วย หลังจากที่ได้รับรู้หรือได้มีประสบการณ์แล้วก็สามารถจำหรือจำแนกแยกแยะสิ่งที่รับรู้ได้เก็บสะสมไว้ในสมองเป็นความรู้ซึ่งจะช่วยให้เกิดการรู้ตัวหรือที่เรียกว่ามีสติอยู่ทุกขณะนั่นเอง ดังนั้น จึงเป็นการเชื่อกันว่าเมื่อเรามีประสบการณ์มากก็จะสามารถแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายหลังอย่างมีสติได้^{๗๒}

ประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพ เป็นประสบการณ์ตรงของมนุษย์ที่ได้ศึกษาสัมผัสรับรู้ในคุณค่าอันน่าพิงปรารถนาจากโลกภายนอกไม่ว่าจะเป็นสิ่งธรรมชาติที่มีชีวิตมีความเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมที่มนุษย์สามารถรับรู้ในคุณค่าของมันได้ เช่น มนุษย์ด้วยกัน สรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนพืชพันธุ์ต่างๆ

^{๗๑} กิรติ บุญเจือ, **ปรัชญาศิลปะ**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๓๔

^{๗๒} อารี สุทธิพันธุ์, **60 Year of AREE SOOTHIPUNT**, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า

เป็นต้น หรือสิ่งธรรมชาติที่ปราศจากชีวิต เช่น กรวด หิน ดิน ทราย แม่น้ำลำธาร ตลอดจนประสบการณ์ตรง อันเกิดจากการสัมผัสรับรู้ในสิ่งที่มนุษย์ด้วยกันได้คิดค้นประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้น ดังเช่น ผลิตภัณฑ์งานศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งสามารถทำให้มนุษย์เกิดความเพลิดเพลิน อิ่มเอิบ ซาบซ่านในใจ เกิดแง่คิดเกิด การประจักษ์ในหลายแง่หลายทิศทางด้วยการทั้งสิ้น อันถือเป็นประสบการณ์ที่มนุษย์ในฐานะผู้สัมผัสรับรู้ ไม่ต้องการผลตอบแทนใดๆ เพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์มีอิสระที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธได้ตามใจปรารถนา ต้องการของตัวเองเป็นสำคัญอยู่แล้ว

โดยปกติทั่วไป มนุษย์ทุกคนล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อกันและมีความสำนึกทางสุนทรียภาพในแง่ของความงามอยู่แล้วไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีระดับสติปัญญาต่ำมากน้อยเพียงใดก็ตาม ความนิยมชมชอบในความสวยความงามก็ยังคงมีอยู่ จะสังเกตได้ว่า แม้แต่เด็กหรือผู้มีสติปัญญาต่ำหรือมักเรียกกันว่าปัญญาอ่อนนั้น ก็ยังมีความปรารถนามีความรัก ความชอบในความสวยความงาม น่ารักของเครื่องเล่นต่างๆ เช่น ตุ๊กตา ตลอดจนเสื้อผ้า เป็นต้น ซึ่งความรู้สึกชื่นชมหรือชอบในสิ่งดังกล่าวนี้ ผู้มีสติปัญญาปานกลางทั่วๆ ไปหรือผู้มีสติปัญญาสูงรวมทั้งบุคคลระดับที่เรียกว่าอัจฉริยะก็ยังมีความต้องการเช่นเดียวกันจะต่างกันก็ตรงที่เป็นการรับรู้ที่มีความสลับซับซ้อนความมีระบบและความสามารถที่จะจำแนกแยกแยะถึงโครงสร้าง ตลอดจนรายละเอียดของสิ่งที่ถูกรับรู้ได้มากน้อยต่างกันเท่านั้นความงามอันเป็นคุณค่าสุนทรีย์จึงเป็นคุณลักษณะหนึ่งของธรรมชาติอันงดงามหนึ่งของความเป็นมนุษย์ที่จะขาดเสียมิได้

สุเชาว์ พลอยชุม^{๗๓} ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องความงามกันมานานพอๆ กับวัฒนธรรมของมนุษยชาติ และไม่เคยมียุคไหน สมัยไหน ที่มนุษย์มีชีวิตอยู่โดยไม่พูดถึงเรื่องความงามเลย ประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ได้พยายามศึกษาค้นคว้า เรื่องความงามกันมานานแล้วก็คือ ศิลปวัตถุแบบต่างๆ ที่มนุษย์ได้เพียรพยายามสร้างสรรค์กันขึ้นมานั่นเอง

๒.๘.๔ แหล่งประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพ

แหล่งประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพในที่นี้หมายถึง แหล่งที่อยู่ที่ปรากฏของตัวความรู้หรือตัวคุณค่าสุนทรีย์ที่มนุษย์สามารถศึกษาเรียนรู้และสัมผัสรับรู้ในคุณค่าดังกล่าวได้ด้วยการมองเห็น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ แหล่งใหญ่ๆ ด้วยกันคือ

๒.๘.๔.๑. แหล่งสุนทรียภาพจากธรรมชาติ

แหล่งสุนทรียภาพจากธรรมชาตินับเป็นแหล่งประสบการณ์ที่มีขอบเขตอันกว้างไกลสำหรับมวลมนุษยชาติที่สามารถใช้เป็นแหล่งสรรพคุณรู้เพื่อศึกษาเรียนรู้ สัมผัส ชิมซับเอาความเป็นคุณค่าสุนทรีย์ได้อย่างไม่สิ้นสุด ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทำให้มนุษย์เกิดอารมณ์ความรู้สึกได้หลายลักษณะ ดังเช่น ความเพลิดเพลิน ความพึงพอใจ ความประทับใจ ความหดหู่ใจ และความว้าวุ่น เป็นต้น

^{๗๓} สุเชาว์ พลอยชุม, ปัญหาสุนทรียศาสตร์: ทฤษฎีศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.), หน้า ๕๖.

ความรู้สึทางอารมณ์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจเกิดแนวคิดจินตนาการ และเกิดพลังความคิดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมแก่นุชย์ชาติมาตลอดทุกยุคทุกสมัย

ลักษณะสุนทรียภาพทางธรรมชาติ

อารี สุทธิพันธุ์^{๗๔} ได้กล่าว ถึงผลอันเกิดจากธรรมชาติสร้างขึ้นว่า “มีลักษณะเฉพาะเป็นอย่างยิ่งไปตามกฎของธรรมชาติ เช่น ผลไม้มีเมล็ด และเมื่อหล่นลงดินเจริญงอกงามเป็นต้นไม้และให้ผลไม้ตามลักษณะของพรรณไม้นั้นๆ หมุนเวียนกันไปไม่สิ้นสุด ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ธรรมชาติสร้างอย่างหนึ่งผลต้องเกิดตามรูปแบบของอย่างนั้น”

จึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติได้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นก็ได้สร้างสิ่งที่เป็นแบบฉบับหรือลักษณะของตนเองขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่นี้มิใช่สิ่งแปลกใหม่กล่าวคือ ยังเป็นสิ่งเดิม เผ่าพันธุ์พรรณเดิมของมันตามกฎของธรรมชาติ แต่สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นนั้นผลอาจเกิดเป็นอีกอย่างหนึ่งก็ได้ดังที่เรียกกันว่า “ผลิตกรรม” อันเป็นผลผลิตเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์นั่นเอง

ลักษณะสุนทรียภาพในธรรมชาติ ถึงแม้จะมีความแตกต่างกับผลิตกรรมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ทั้งในด้านวิถีทาง กระบวนการและผลผลิตที่ได้รับก็ตาม แต่ธรรมชาติก็ยังมีคุณค่ามีสิ่งดีในตัวเอง (Good in it self) เป็นแหล่งสำคัญยิ่งที่ช่วยให้มนุษย์เกิดพลังความคิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างการทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น ดังเช่น ผลงานศิลปกรรม ผลงานด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

สุนทรียภาพในธรรมชาติเป็นคุณค่าที่มีอยู่ก่อนแล้ว มนุษย์มิได้เป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติ เป็นสัตว์โลกที่มีสมองที่ชาญฉลาดกว่าสัตว์เดรัจฉานทั่วไป กล่าวคือ มีความสามารถมีศักยภาพในอันที่จะคิดค้นสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ รู้จักปรับปรุงพัฒนาสิ่งเก่าหรือสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นกว่าเดิมอย่างนี้สิ้นสุด อย่างไรก็ตามมนุษย์ได้พยายามศึกษาธรรมชาติเพื่อเปลี่ยนแปลงธรรมชาตินั้น บางครั้งพฤติกรรมการกระทำของมนุษย์ก็เกินความพอเหมาะพอควร บางครั้งมนุษย์ก็ตกอยู่ในฐานะผู้ทำลายธรรมชาติ ดังเช่น การตัดไม้ทำลายป่าการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น ผลที่ได้จากการกระทำของมนุษย์ได้ก่อให้เกิดมหันตภัยขั้นรุนแรงต่อมนุษย์เอง หลายต่อหลายครั้งที่ยากแก่การป้องกันได้

ธรรมชาติในฐานะแหล่งสุนทรียภาพหนึ่งที่มนุษย์สามารถศึกษาเรียนรู้และสัมผัสซึมซับในคุณค่าสุนทรีย์ได้อย่างหลากหลายอย่างนี้สิ้นสุดนั้น มนุษย์จึงต้องตระหนัก สำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของธรรมชาติ ศึกษาเรียนรู้เข้าใจถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งก็เท่ากับว่ามนุษย์ได้มีความรักและถนอมตัวของมนุษย์เอง ในฐานะธรรมชาติมหันตภัยต่างๆ อันเกิดจากธรรมชาติก็จะไม่บังเกิดแก่มนุษย์ในลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเช่นในอดีต และในขณะนี้ นั่นก็หมายความว่ามนุษย์ได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีดุลยภาพและเป็นเอกภาพเดียวกันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

^{๗๔} อารี สุทธิพันธุ์, 60 Year of AREE SOOTHIPUNT, หน้า ๔๕.

๒.๘.๔.๒. แหล่งสุนทรียภาพจากผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ของมนุษย์

แหล่งสุนทรียภาพจากการผลิตและกรรมเชิงสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ ตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบันนับเป็นแหล่งที่มีคุณค่ามีความสำคัญยิ่งที่บ่งบอกถึงวิวัฒนาการพัฒนาความเป็นอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์ชาติในฐานะสัตว์โลกที่มีสมองเป็นเลิศ ในการจำการคิดการกระทำและการสร้างสรรค์ใดๆ ผลงานของมนุษย์ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจะได้มีความหมายยิ่งต่อการใช้เป็นแหล่งประสบการณ์ การเรียนรู้ การสัมผัส รับรู้ และการซึมซับเอาความเป็นคุณค่าสุนทรียะ และคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยจากทางกายภาพได้อย่างไม่สิ้นสุด อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์การประดิษฐ์คิดค้นในด้านต่างๆ ในยุคปัจจุบัน เช่น การสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม การประดิษฐ์คิดค้นด้านวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ลักษณะสุนทรียภาพจากการผลิตกรรมเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ ผลิตภัณฑ์สิ่งประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ ของมนุษย์นั้นได้ถูกสร้างขึ้นมานับเนิ่นนานโขใหญ่ๆ สามประการด้วยกัน คือ ประการแรก เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ประการที่สอง เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและสนองความต้องการของจิตใจ ด้านความงาม ความเชื่อ เป็นต้น และประการที่สาม คือ เพื่อแสดงออกถึงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพทั้งในด้านความงาม ความดี ความจริง และพุทธปัญญา

ลักษณะผลิตภัณฑ์สิ่งประดิษฐ์ที่มีคุณค่าสุนทรียภาพปรากฏอยู่นั้น พอที่จะกล่าวโดยย่อได้ดังนี้ คือ มีแนวทางวิธีการและกระบวนการในการคิดสร้างสรรค์ที่หลากหลายทิศทาง ผลผลิตที่ได้มักจะมีแตกต่างไปจากของเดิมไม่มากนักน้อย กล่าวคือ ทั้งกระบวนการ และผลผลิตที่ได้รับจะอยู่ในภาวะการแปรเปลี่ยนทุกขณะ ไม่ซ้ำซากจำเจ ไม่มีสูตร ไม่มีทฤษฎีตายตัว ที่สำคัญคือ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวของมันเองสูงเกินที่รวมไว้ซึ่งศักยภาพของบุคคลที่เปี่ยมด้วยคุณภาพสามารถก่อให้เกิดพลังความคิดความรู้สึกรสนิยมจินตนาการและสัมผัสรับรู้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีคุณค่าสุนทรียภาพของมนุษย์ แม้จะมีความเป็นอิสระในอันที่จะคิดจะกระทำก็ตาม แต่การกระทำหรือการสร้างสรรค์ใดๆ นั้น ควรคำนึงถึงผลกระทบที่มนุษย์ด้วยกันจะได้รับด้วยการได้มาซึ่งสิ่งใหม่ๆ อาจจะได้คุณค่าไร้ประโยชน์ และความหมายหากนำมาซึ่งภัยอันตรายหรือความไม่ปลอดภัยแก่ชีวิต และทรัพย์สินตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั้งหลายทั้งปวง

๒.๘.๕ คุณค่าสุนทรียภาพกับการพัฒนามนุษย์

คุณค่าสุนทรียภาพกับการพัฒนามนุษย์มี ดังนี้

๑) คุณค่าด้านการส่งเสริมพัฒนาสภาพแวดล้อม เป็นการส่งเสริมพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้แลดูสวยงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย น่าพึงปรารถนาน่าอยู่อาศัย เป็นคุณค่าที่มีความหมายมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกสังคมในปัจจุบันรูปธรรมของคุณค่าด้านนี้ เช่น การออกแบบสร้างสรรค์อาคารบ้านเรือน การตกแต่งบริเวณทั้งภายใน และภายนอกอาคารบ้านเรือน ตลอดจนการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น สวนสาธารณะ สวนสัตว์ เป็นต้น สิ่งแวดล้อมจึงต้องได้รับการดูแล

พัฒนา และสร้างสรรค์ให้เป็นไปตามทิศทางที่พึงประสงค์เกิดคุณค่าเกิดประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวมอย่างแท้จริง

๒) คุณค่าด้านการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ เป็นผลจากธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่มีระดับจิตสำนึกความคิดที่สูง และสลับซับซ้อนกว่าสัตว์เดรัจฉานทั่วไป กล่าวคือ มีความปรารถนาที่จะแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึกทางอารมณ์ ความฝัน จินตนาการ รวมทั้งประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ อยู่ทุกขณะ ทักษะศิลป์เป็นผลผลิตหรือองค์ความรู้หนึ่งที่มนุษย์ได้แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมสามารถรับรู้สัมผัสได้ทางการเห็นเป็นหลัก ก่อให้เกิดความรู้สึกราวกับสัมผัสเห็นใจ เกิดแนวคิดใหม่ เกิดการเห็นแจ้ง เกิดปัญญา และสามารถก่อให้เกิดสำนึกในทางที่ดีงามแก่ผู้ชม ผู้สัมผัสรับรู้ได้

๓) คุณค่าด้านการเป็นสื่อกลาง เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับจักรวาล ทักษะศิลป์เป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่าเป็นภาษาสากลที่สามารถใช้สื่อสารแก่กันและกันได้ โดยไม่ต้องอาศัยคำพูดเสียง และอักษรใดๆ ภาษาที่ศิลปินจึงเป็นภาษาที่อาศัยภาพลักษณ์ทางการเห็นที่เป็นรูปภาพสามารถรับรู้ได้ตรงกันของทุกเผ่าพันธุ์ทั่วโลก

๔) คุณค่าด้านสมาธิปัญญา ผู้ใฝ่และปฏิบัติในศิลปกรรมย่อมเป็นผู้ที่มีสมาธิ มีปัญญา มีจิตใจที่แน่วแน่ในการที่จะปฏิบัติการใดๆ ที่ล่วงไปด้วยดีผู้ที่ศึกษา ใฝ่รู้ ผู้ปฏิบัติงานที่ศิลปินอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จึงมักจะเป็นผู้ที่มีจิตสงบนิ่ง ไม่หวั่นไหว เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาใดๆ ศิลปินที่แท้จริงย่อมรู้สึกถึงความมีสมาธิจากการสร้างสรรค์ผลงานพูดชมผลงานก็สามารถพัฒนาตนเอง ในการซึมซับรับเอาคุณค่าสุนทรียภาพสิ่งดีสิ่งงาม ความสุข ความปิติ ความเป็นสมาธิ ความละเอียดอ่อนในผลงานที่ศิลปินได้โดยไม่รู้จัก

๕) คุณค่าด้านการพัฒนาชาวปัญญาทางศิลปะ กล่าวคือ ให้รู้จักจำแนกแยกแยะ รู้จักเลือกสรรสิ่งที่ดีสิ่งที่ดีงามออกจากสิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่ไม่งาม รู้ว่าอะไรคือหลัก อะไรคือรอง อะไรคือจุดเด่น จุดสำคัญสุด อะไรเป็นเพียงตัวประกอบที่มีการลดหลั่นลงไป และแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไรมีเอกภาพหรือไม่เพียงใดแต่ถ้าจะเชื่อมโยงแต่ละองค์ประกอบต่างๆ ขึ้นเป็นสิ่งใหม่ น่าจะกระทำได้อย่างไรไม่น้อยเพียงใด กล่าวโดยสรุป ก็คือการศึกษาเรียนรู้ และการสัมผัส รับรู้ตลอดจนการสร้างสรรค์งานที่ศิลปินสามารถนำไปสู่การเป็นผู้มีชาวปัญญาทางศิลปะ สามารถจะวิเคราะห์สังเคราะห์หรือสร้างสรรค์งานที่ศิลปิน ตลอดจนประดิษฐ์กรรมต่างๆ ที่มีประโยชน์มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ได้อย่างมากมาย การศึกษาที่ศิลปินเชิงปฏิบัติการโดยตรงยังสามารถหล่อหลอมผู้ศึกษา ผู้ปฏิบัติให้เป็นนักคิดนักปฏิบัติ หรือปราชญ์ผู้รอบรู้ทางด้านศิลปะ มิใช่เพียงแค่การท่องบทท่องจำในความรู้ที่มีอยู่แล้ว

๖) คุณค่าด้านวัฒนธรรม ทักษะศิลป์เป็นศิลปวัตถุที่สามารถดำรงอยู่คู่กับกลุ่มชนเผ่าพันธุ์นั้นๆ ได้อย่างยาวนานยิ่งกว่าชีวิตมนุษย์ ดังคำกล่าวอันอมตะของศิลปิน พีระศรี ที่ว่า “ศิลปะยืนยาว ชีวิตสั้น” ผลิตผล ผลงานของบรรพชนในอดีต และปัจจุบันมีคุณค่าสูงจึงเป็นสิ่งที่ผู้คนรุ่นหลังต้องตระหนักจัดเก็บรักษา ทำนุบำรุงให้คงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน ให้เป็นความภาคภูมิใจในฐานะที่เป็นทรัพย์ทางปัญญาทางจิตใจ เป็นวัฒนธรรมที่ต้องสืบสาน และเชื่อมโยงไปสู่อนาคต ตราบเท่าที่มนุษย์ยังศรัทธาในความเป็น

มนุษย์ผู้มีความสามารถเปี่ยมล้นในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่สามารถบ่งชี้ได้ถึงควมมีวัฒนธรรมมีจิตใจอันสูงยิ่ง

๗) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ผลงานทัศนศิลป์ทุกทีมทุกภาพ ล้วนเป็นการบันทึกไว้ซึ่งความมีอยู่และเป็นอยู่จริงแห่งยุคสมัยหรือช่วงหนึ่งๆ ของประวัติศาสตร์ การกล่าวถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงผลงานศิลปกรรมโดยเฉพาะงานทัศนศิลป์ได้ด้วยเสมอ

สุนทรียศาสตร์ เป็นวิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึคนึกคิดจากการสัมผัสรับรู้ถึงคุณค่าสุนทรียภาพ การศึกษาเรียนรู้สุนทรียศาสตร์สามารถแบ่งได้ทั้งเชิงประสบการณ์ทางอ้อม เช่น การศึกษาเชิงปรัชญา และการศึกษาเชิงประสบการณ์ตรง เช่น การได้สัมผัสกับแหล่งธรรมชาติ หรือผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น สุนทรียภาพจึงเป็นการศึกษาถึงตัวคุณค่าโดยตรง ในทางทัศนศิลป์นับเป็นการเรียนรู้ทางการเห็นที่จะนำไปสู่การสัมผัสรับรู้ทางความรู้สึกอารมณ์อย่างแท้จริง สำหรับผู้ที่ยังเยาว์วัยยังขาดประสบการณ์ด้านการเรียนรู้ทางการเห็นจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะเริ่มต้นศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงตัวคุณค่าโดยการศึกษาเชิงประสบการณ์ตรงเสียก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่ความลุ่มลึกซับซ้อน ในเชิงปรัชญาในโอกาสต่อไป แหล่งประสบการณ์สุนทรียภาพมี ๒ แหล่งคือ ธรรมชาติ และผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ของมนุษย์ ทั้งสองแหล่งสามารถใช้ศึกษาเรียนรู้ได้อย่างไม่สิ้นสุด คุณค่าสุนทรียภาพจึงเป็นคุณค่าที่พึงประสงค์ สำหรับความเป็นชีวิตของมนุษย์ อาทิ คุณค่าด้านส่งเสริมพัฒนาสภาพแวดล้อมให้แลดูดีไม่เป็นมลพิษทางสายตา คุณค่าด้านการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ ที่มนุษย์สามารถใช้เป็นสื่อหรือเครื่องมือเพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึกอารมณ์ จินตนาการ คุณค่าด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับจักรวาล คุณค่าด้านสมาธิปัญญาเป็นคุณค่าที่ช่วยให้ผู้รู้ ศึกษาศึกษาและปฏิบัติการณ์ได้มีสมาธิปัญญาในทิศทางที่ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น คุณค่าด้านการพัฒนาชาวปัญญาทางศิลปะช่วยให้ผู้รู้ศึกษาได้รู้จักจำแนกแยกแยะเลือกสรรสิ่งที่ดีสิ่งที่ดีงามออกจากสิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่ไม่งาม รู้ว่าอะไรคือสาระแก่นแท้ และอะไรคือภาระที่ปรากฏในสิ่งนั้นๆ คุณค่าด้านวัฒนธรรมผลผลิตอันทรงคุณค่าสุนทรียภาพของมนุษย์ ย่อมเป็นตัวบ่งบอกถึงควมมีศักยภาพพิเศษเหนือกว่าสัตว์เดรัจฉานทั่วไปสามารถสั่งสมไว้ซึ่งอารยธรรมของตนเองได้คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์คุณค่าสุนทรียภาพในการผลิตกรรมเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ ล้วนบันทึกไว้ซึ่งความมีอยู่ และเป็นจริงของยุคสมัยหนึ่งหนึ่งในประวัติศาสตร์ กล่าวถึงประวัติศาสตร์โดยเฉพาะทางโบราณคดี จึงมีอาจที่จะละเลยการกล่าวถึงผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ได้

๒.๙ ทฤษฎีเกี่ยวกับสัญวิทยา

๒.๙.๑ ความหมายของสัญวิทยา

กาญจนา แก้วเทพ^{๗๕} ได้กล่าวว่า สัญวิทยา เป็นศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการสื่อความหมาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สัญวิทยา สนใจว่าความหมายถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร ความหมาย (Meaning) หมายถึง การแสดงแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยใช้ภาษาหรือระบบการสร้างความหมายอื่นๆ มาใช้เป็น เครื่องมือแสดงแทนในมุมของสัญวิทยา เครื่องมือหรือระบบที่แสดงความหมายนั้น คือ สัญยะ (Sign) ดังนั้นการจะหาคำตอบว่าความหมายถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร เราจะต้องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความหมายและสัญญากับวิถีทางสัญญะ สร้างความหมายขึ้นมาและถ่ายทอดความหมายอย่างไร ทั้งนี้สิ่งที่ จะเป็นสัญญะนั้นจะต้องมีความหมายที่มากไปกว่าตัวของมันเอง^{๗๖}

อย่างไรก็ตามในมุมมองของวิชาสัญวิทยาเกี่ยวกับเรื่องต้นกำเนิดของสัญญะนั้น มีทัศนะว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกสามารถทำเป็นสัญญะได้ หากมีการ “มอบหมาย” (Assing) ความหมายให้” โดย “สัญญะ” จะต้องมีคุณสมบัติที่จำเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ๑) สัญญะต้องมีรูปธรรม ๒) สัญญะต้องมีความหมายที่มีความหมายมากไปกว่าตัวของมันเอง ๓) ใช้สัญญะจะต้องตระหนักว่ารูปธรรมดังกล่าวนี้เป็นสัญญะทางเดียวกัน สัญญะ (ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกมนุษย์ประกอบสร้าง (Construct) ความหมายขึ้นทั้งสิ้น และยังไปกว่านั้นเมื่อมอง “การประกอบสร้างความหมาย” ผ่านทัศนะของสำนักวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ (หรือสำนักเบอร์มิงแฮม) ที่มีพื้นฐานแนวคิดแบบเศรษฐกิจการเมืองที่สนใจเรื่องโครงสร้างอำนาจสังคมแล้วนั้น ผู้มีอำนาจในการประกอบสร้างความหมายให้แก่สัญญะ คือผู้ที่มีอำนาจในสังคม ในทางเดียวกันการต่อสู้ช่วงชิงความหมายของสัญญะ จึงหมายถึงการช่วงชิงอำนาจในสังคมด้วย ดังนั้นในมิติทางวัฒนธรรมในทุกการดำรงอยู่ของมนุษย์จะมีการต่อสู้ทางความหมายเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เนื่องเพราะมีการรื้อถอนความหมายเก่า (Deconstruct) การปลูกสร้างความหมายใหม่ (Reconstruct) แก่สัญญะต่างๆ ผ่านการปฏิบัติทางสังคมรูปแบบต่างๆ (Social Practice) อยู่ตลอดเวลาเช่นกัน

และถึงแม้สัญวิทยาจะถูกริเริ่มขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ ๒๐ โดยที่เป็นการพยายามอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ภาษา” และ “ความหมาย” ของมัน โดยนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส เฟร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) แต่ต่อมาในภายหลัง โซซูร์ได้ขยายขอบเขตสิ่งที่จะวิเคราะห์ออกไปจนครอบคลุม “ทุกอย่างมีความหมาย” (Signifying System) แนวคิดสัญวิทยาจึงได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง ในการนำมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ที่นอกเหนือจากภาษา กล่าวคือ การขยายขอบเขตการศึกษา “สัญญะ” ออกไปสู่การวิเคราะห์ทุกอย่างที่มนุษย์สนใจในเรื่องความหมาย ซึ่ง

^{๗๕} กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, สื่อเก่า ใหม่: สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕). หน้า ๙๒.

^{๗๖} กาญจนา แก้วเทพ, แนวพินิจใหม่ในการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓). หน้า ๗๓.

รวมไปถึงความหมายต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในสื่อแขนงต่างๆ โดยทุกสิ่งที้นำมาศึกษาจะเรียกว่า “ตัวบท” (Text) และเพื่อให้เห็นถึงแนวคิดของสัญวิทยาอย่างละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอรายละเอียดของทฤษฎีสัญวิทยาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ องค์ประกอบของสัญญาณ การจัดระบบสัญญาณ และระดับความหมาย ดังต่อไปนี้

๒.๙.๒ องค์ประกอบของสัญญาณ

การจะตอบคำถามที่ว่า สัญญาณหนึ่งๆ มีความหมายที่มากไปกว่าตัวของมันเองได้อย่างไร โชซูร์เสนอว่า ในสัญญาณหนึ่งๆ จะประกอบด้วย ๒ องค์ประกอบย่อย คือ ตัวหมาย/รูปสัญญาณ (Signifier) และตัวหมายถึง/ความหมายสัญญาณ (Signified) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึงนั้น จะมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ

- ๑) เกิดขึ้นโดยไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆ (Arbitrary)
- ๒) เกิดขึ้นโดยมิได้ตั้งใจ (Unmotivated)
- ๓) ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (Unnatural)

กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึง เป็นสิ่งที่ต้องใช้การเรียนรู้มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ดังนั้นกระบวนการที่ผู้ใช้สัญญาณจะทราบได้ว่าสัญญาณหนึ่งๆ มีความหมายอย่างไร ไม่ได้เกิดจากความเหมือนหรือความเกี่ยวข้องของตัวหมายและตัวหมายถึง ที่ทำให้เข้าใจความหมายนั้นๆ (เช่น คำว่าแมว เป็นเพียงรูปสัญญาณที่นำมาแทนตัวแมวจริงๆ มิได้มีความเกี่ยวข้องอย่างมีหลักเกณฑ์ใดๆ กับตัวแมวในด้านใดเลย) แต่โชซูร์ได้อธิบายว่ากระบวนการที่ทำให้สัญญาณหนึ่งๆ มีความหมายอย่างไรอย่างหนึ่งขึ้นมา เกิดจากการที่สัญญาณนั้นถูกนำไปเปรียบเทียบกับโครงสร้างกับสัญญาณตัวอื่นๆ ซึ่งการเปรียบเทียบกับโครงสร้างของสัญญาณในทัศนะของโชซูร์จะมี ๓ มิติ ได้แก่

- ๑) การเปรียบเทียบกับคู่ตรงกันข้าม (Binary opposition)
- ๒) การเปรียบเทียบกับสัญญาณย่อยกับสัญญาณอื่นๆ ในโครงสร้างรวมทั้งหมด
- ๓) การเข้าใจความหมายของสัญญาณย่อยๆ

กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ โชซูร์กำลังเสนอว่า “ความหมายเกิดขึ้นได้เพราะความแตกต่างกันระหว่างสัญญาณต่างๆ ภายในโครงสร้างหนึ่งๆ” อาจมิได้หลายความหมาย แต่ “รหัสในเรื่องความแตกต่างของสัญญาณตัวอื่นๆ จะเป็นตัวควบคุมความหมายหนึ่งเอาไว้” ยกตัวอย่างเช่น นอกจากที่เราจะทราบว่า “แมว” คือ แมว เพราะมันแตกต่างจาก หมา นก วัว กระต่าย กบ ปลาโลมา แล้วการที่ “แมว” หมายถึง “ไม่เชื่อง” ก็เพราะถูกนำไปเปรียบเทียบกับกับ “หมา” แต่หากแมวถูกนำไปอยู่ในกลุ่ม เสือ สิงโต โดโนเสาร์ “แมว” ก็อาจมีความหมายที่เปลี่ยนไป เป็นต้น ซึ่งโชซูร์มองว่าการจัดกลุ่มของสัญญาณในโลกนี้ล้วนเป็นสิ่งที่มิถิกลไกควบคุมอยู่ทั้งสิ้น

ทั้งนี้ในยุคเริ่มแรกของการศึกษา ในขณะที่ โชซูร์ สนใจสัญญาณในมิติของภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นส่วนใหญ่ ชาร์ส เพียร์ส (Charles Pierce) นักปรัชญาสังคมชาวอเมริกันซึ่งถือเป็นนักวิชาการรุ่นบุกเบิก วิชาสัญวิทยาในช่วงเวลาใกล้เคียงกับโชซูร์ ขยายเขตความสนใจไปยังสัญญาณที่เป็นภาพด้วย

(Visual Sign) อีกทั้งยังเห็นแย้งในเรื่องคุณลักษณะของสัญญาณที่โซซูร์เสนอว่า เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ (Unmotivated) นั้น แท้จริงแล้วสัญญาณที่เป็นภาพนั้นเกิดจาก “แรงจูงใจของผู้สร้าง” เสียด้วยซ้ำ

๒.๙.๓ จัดระบบสัญญาณ

ในกระบวนการสร้างความหมาย นอกจากจะมีการเปรียบเทียบเชิงโครงสร้างของสัญญาณเกิดขึ้นแล้ว ยังมีกระบวนการเลือกสรรสัญญาณย่อยๆ เพื่อสร้างรหัส (Code) อันนำไปสู่ความหมายปลายทาง โดยวิธีการนำเอาสัญญาณมาจัดระบบรหัสต่างๆ มีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ

๑) Paradigmatic หมายถึง ชุดของสัญญาณที่มีลักษณะร่วมบางอย่างร่วมกัน (Units of signs) การจัดระบบสัญญาณด้วยวิธี Paradigmatic เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการเลือก (Structural relation of choices) กล่าวคือ การเลือกสัญญาณย่อยตัวใดๆ ในชุดของสัญญาณขึ้นมาใช้นั้นย่อมส่งผลต่อความหมายของสัญญาณ

๒) Syntagmatic หมายถึง วิธีการประกอบสัญญาณย่อยๆ เข้าด้วยกันตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้ได้ความหมายตามที่ต้องการ กล่าวคือ วิธีการเรียงสัญญาณย่อยๆ ให้เกิดความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้ง ๒ วิธีขั้นต้นจะถูกใช้ร่วมกันในการประกอบสร้างความหมายหนึ่งๆ เสมอ กล่าวคือ มีการเลือกสรรว่าจะหยิบสัญญาณย่อยตัวใดขึ้นมาจากกลุ่มและจะมีการจัดเรียงอย่างไร

๒.๙.๔ ระดับของความหมาย

โรลองด์ บาร์ทส์ (Roland Barthes) ได้นำแนวคิดเรื่องความหมายที่หลากหลายของตัวหมายถึง (Signified) ของโซซูร์มาผสมผสานกับความสนใจในการวิเคราะห์สัญญาณภาพ (Visual Sign) ของเพียร์ส และพัฒนาเป็นแนวคิดเรื่องระดับของความหมาย โดยเสนอว่าในสัญญาณทุกอย่างจะมีความหมายแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) หมายถึง “ความหมายตรง” ซึ่งเป็นตัวหมายถึง (Signified) อุปกรณ์สร้างขึ้นมาอย่างภววิสัย (Objective) กล่าวคือ เป็นความหมายโดยตรงที่เข้าใจกันตามตัวอักษร เป็นความหมายที่เข้าใจกันโดยส่วนใหญ่และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

๒) ความหมายโดยนัยประหวัด (Connotative Meaning) หมายถึง “ความหมายแฝง” ซึ่งเป็นตัวหมายถึง (Signified) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างอัตวิสัย (Subjective) ไม่ว่าจะเป็นอัตวิสัยระดับบุคคลอันเกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคล หรืออัตวิสัยในระดับสังคมอันเกิดจากข้อตกลงของกลุ่ม หรือ “ค่านิยม” ของแต่ละสังคมนั้นเอง ดังนั้นความหมายโดยนัยประหวัดจึงมีคุณสมบัติลื่นไหลไม่ตายตัว และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของกาลเวลา สถานที่ และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง และความหมายในระดับความหมายโดยนัยประหวัดนี้เองที่บาร์ทส์ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และเสนอว่า “ไม่มีการใช้สัญญาณไหนที่มีเพียงความหมายเช่นเดียว คือความหมายโดยอรรถแม้แต่การให้ความหมายใน

พจนานุกรม”^{๗๗} หัวใจขอยกตัวอย่างการให้ความหมายของคำว่า “หญิง” ในพจนานุกรมไทย เพื่อสนับสนุนแนวคิดของบาร์ทส์ข้างต้น ดังนั้นพจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๗๘} ได้บัญญัติว่า หญิง คือ “คนที่มีมดลูก, ผู้หญิง ก็ว่า.” ในขณะที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔^{๗๙} ได้บัญญัติว่า หญิง คือ “มนุษย์เพศเมียซึ่งโดยกำเนิดมีโยนีเป็นอวัยวะสืบพันธุ์, ผู้หญิง ก็ว่า.” จากตัวอย่างการให้คำนิยามของ “หญิง” ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับต่างปี พ.ศ. จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะมีการเปลี่ยนคำนิยามของหญิงจาก “คนที่มีมดลูก” (ซึ่งการนิยามแบบนี้จะทำให้ผู้หญิงซึ่งถูกตัดมดลูกกลายเป็นผู้หญิงทันที และเป็นการนิยามภายใต้ข้อจำกัดทางเทคโนโลยีในสมัยที่ทำให้สิ่งเดียวที่ “สาวประเภทสอง” ไม่สามารถมีได้ คือ “มดลูก”) มาเป็น “มนุษย์เพศเมียซึ่งโดยกำเนิดมีโยนีเป็นอวัยวะสืบพันธุ์” แต่ทั้งสองคำนิยามได้แอบแฝงความหมายรวมอย่างหนึ่ง คือ เพศคือลักษณะทางชีวภาพซึ่งติดตัวบุคคลหนึ่งๆ มาตั้งแต่กำเนิด ดังนั้นในทางกลับกันผู้ชายที่มีจิตใจเป็นหญิงตั้งแต่กำเนิดและผ่านการแปลงเพศเป็นหญิงแล้ว ก็ไม่สามารถเป็นผู้หญิงได้ไม่ว่าจะใช้คำนิยามแบบใดก็ตามในทั้ง ๒ แบบดังกล่าว และในขนาดที่พจนานุกรมฉบับ อ. เปลื้อง ณ นคร ก็ได้บัญญัติความหมายของ หญิง ว่าคือ “สตรี, ๕ ของคนที่ตรงกันข้ามกับเพศชาย.” ก็ได้แฝงความหมายว่าเพศหญิงจะต้องตรงข้ามกับเพศชายเท่านั้น ดังนั้นเพศในความหมายนี้จะจำแนกได้ ๒ ประเภท เท่านั้น คือ เพศหญิงและเพศชาย จะหมายความว่า “เพศอื่นๆไม่ถือเป็นเพศ”

จากตัวอย่างความหมายของ “หญิง” จากพจนานุกรมทั้ง ๓ ฉบับ จะเห็นได้ว่าแม้แต่คำนิยามที่ดูเหมือนจะเป็นความหมายโดยอรรถต่างก็มีความหมายโดยนัยประหวัดแอบแฝงอยู่ทั้งสิ้น และคำนิยามนั้นจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับว่า “ใคร” เป็นผู้นิยาม

ดังนั้น ในทัศนะของบาร์ทส์การต่อสู้ทางความหมาย จึงเป็นการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในการให้คำนิยามแก่สิ่งต่างๆ ในสังคม โดยการได้มาซึ่งอำนาจนั้นเกิดจากความสามารถในการควบคุม “ความหมายโดยนัยประหวัด” ของสิ่งหนึ่งๆ เอาไว้ได้ เพื่อให้ท่ามกลางความหมายโดยนัยประหวัดอีกหลากหลายนั้น จะมีเพียงความหมายเดียวที่ถูกติดตั้งให้ถูกถอดรหัสออกมาโดยการปิดบังซ่อนเร้นความหมายโดยนัยประหวัดอื่นๆ เอาไว้ และยิ่งไปกว่านั้นหากอำนาจของผู้ติดตั้งรหัสมีสูงมาก มีความสามารถในการปรับระดับความหมายโดยนัยประหวัดให้กลายเป็นความหมายโดยอรรถได้เลย ซึ่งจะทำให้ความหมายนั้นได้รับการยอมรับโดยปราศจากข้อโต้แย้งได้ในทันที

^{๗๗} อ้างถึงแล้ว, แนวพินิจใหม่ในการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓). หน้า

๗๓.

^{๗๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (๒๕๔๒). หน้า ๘๗.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุทนต์ อาภาภโร^{๘๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ ๒) ศึกษาการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน ๓) ศึกษารูปแบบของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม สำหรับการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมุ่งเน้นการผลักดันให้องค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดกลุ่มตัวอย่าง พัฒนาโครงการและทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้กระบวนการทางงานพัฒนาและเป้าหมายของโครงการพัฒนานั้น จะมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในองค์กรทางสังคม อีกทั้งส่งเสริมการบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้เกิดการเผยแพร่ในสังคมมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ พบว่า คณะสงฆ์ได้มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อส่งเสริมบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๖ ประการ คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการสงเคราะห์ ๒) ด้านการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า แนวคิดและวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธ สามารถนำไปสู่การพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านพฤติกรรมสุขภาวะเชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาจิตใจ ปัญญา และการสร้างพลังทางสังคมได้ ๓) ด้านการพัฒนา รูปแบบของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลัก “ภาวนา ๔” คือ ประการที่หนึ่ง ภาวนา มุ่งเน้นการพัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง รวมทั้งเข้าใจระบบความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน

อุ้นเอื้อ สิงห์คำ^{๘๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธโดยมีคำถามวิจัยว่า การสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธมีกระบวนการอย่างไร และก่อให้เกิดผลต่อสุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณอย่างไรใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบแนวทางการศึกษา

^{๘๐} พระมหาสุทนต์ อาภาภโร และสายชล ปัญญชิต, รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, Veridian-E-Journal, Silpakorn University, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๕๘, หน้า ๙๖๓-๘๗๑

^{๘๑} อุ้นเอื้อ สิงห์คำ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้องเล็ก คุณวรดิษฐ์, กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ, Journal of the Association of Research, Vol. ๑๙ No.๑ Lanuary- April ๒๐๑๔.

อัตชีวประวัติ (Autobiography) จากคำบอกเล่าของผู้ที่มีประสบการณ์เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ในกลุ่มผู้เข้าร่วมค่ายล้างพิษระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๕ ในพื้นที่ล้างพิษแบบสี่ระยะ อีโศกจำนวน ๑๐ คน สังเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑) กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธจัดขึ้นเป็นระยะเวลา ๕ วัน เพื่อเรียนรู้ทฤษฎีการสร้าง สุขภาพควบคู่กับการปฏิบัติ โดยบูรณาการองค์ความรู้บนความเชื่อจากวิถีการดำรงชีวิตของสังคมไทยและวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ เน้นองค์ความรู้เพื่อการ “พึ่งตนเองจนเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้” มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกายจิตใจ สังคมและจิตวิญญาณมีการฟังและสนทนาธรรมจากนักบวชเพื่อ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณสู่การลด ละ เลิกความโลภ โกรธ หลง ๒) ผลจากกระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธทำให้คนมีสุขภาพที่ดีขึ้นเกิดจิตใจที่นิ่งงัน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอารมณ์เบิกบาน แจ่มใส ทำให้เกิดพลังในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ทุกข์ทรมาน เพื่อให้มีสุขภาพดี และช่วยทำให้สุขภาพของสังคมดีขึ้น

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์^{๘๒} การวิจัยนี้ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าศิลปกรรมของชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาและศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนของชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาผลการวิจัยพบว่าคุณค่าศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชนคือคุณค่าด้านวัฒนธรรมคุณค่าด้านสุนทรียภาพและจริยธรรมคุณค่าด้านบุคลิกภาพและอารมณ์คุณค่าด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทางศิลปกรรมคุณค่าด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทางสังคมในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนพบว่าเกิดขึ้นหากชุมชนได้เรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของตนก่อให้เกิดความเข้าใจการตัดสินใจได้เองความมั่นใจความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิจะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกและหากชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมก่อให้เกิดความเชื่อมั่นการยอมรับการปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ความพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมากแต่หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับความรู้ใหม่ภายนอกชุมชนก่อให้เกิดความไม่เข้าใจการตัดสินใจเองไม่ได้ความไม่มั่นใจความไม่ภูมิใจและขาดเกียรติภูมิจะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงลบและหากชุมชนเกิดความไม่คุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่นการวางแผนการปรับตัวไม่ได้ต่อพฤติกรรมภายในชุมชนซึ่งความไม่พอใจและความไม่รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนนี้ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย

เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์^{๘๓} ได้ศึกษาเรื่องคุณค่าและเอกลักษณ์ของคลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่ศึกษาคุณค่าและเอกลักษณ์ของคลองและชุมชนริมคลอง วิเคราะห์บทบาทและศักยภาพใน

^{๘๒} ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒). หน้า ๑๑๒.

^{๘๓} เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๑๐๓.

การอนุรักษ์ของคลองและชุมชนริมคลองและเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลอง บางกอกใหญ่ผลจากการศึกษาพบว่าคลองบางกอกใหญ่เป็นคลองสายประวัติศาสตร์ที่ยังมีโครงข่ายคลองย่อยที่สมบูรณ์โดยเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมก่อนมีการขุดคลองลัดมีชุมชนที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบชุมชนริมน้ำที่มีคุณค่าอยู่ตลอดแนวคลองทั้งศาสนสถานบ้านริมคลองสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งทำให้เกิดเป็นโครงสร้างเมืองและองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมีการใช้คลองเป็นเส้นทางแห่งพระในประเพณีชักพระและเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมคลองคือการมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งการวางแนวอาคารหันหน้าเข้าหาคลององค์ประกอบภายในชุมชนที่แสดงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมริมน้ำแนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่ประกอบด้วย การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของคลองเพื่อรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวการอนุรักษ์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและองค์ประกอบของชุมชนริมคลองโดยใช้มาตรการทางผังเมืองและการอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชนย่อยโดยออกข้อกำหนดควบคุมความสูงและรูปแบบอาคารการฟื้นฟูระบบกิจกรรมของชุมชนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์เพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองในอนาคต

รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์^{๔๔} ได้ศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก พบว่า จากการสัมภาษณ์ประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสวนดอกพบปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสวนดอกประสบความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้แก่ ความสามารถของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสวนดอกมีความซื่อสัตย์จริงใจเสียสละความสามัคคีและร่วมกันทำเพื่อชุมชนการบริหารจัดการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนการทำงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับของชุมชนแก้ไขปัญหาของสมาชิกชุมชนรักษาประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสมาชิกในชุมชนได้รับความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพการประสานงานระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐบาลการจัดประชุมอย่างต่อเนื่องของชุมชนมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและประชาสัมพันธ์ข่าวสารและกิจกรรมในชุมชนภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ด้านยุทธศาสตร์ที่ชุมชนสวนดอกใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้แก่การสร้างผู้นำที่มีศักยภาพโดยการใช้การศึกษาดูงานการอบรมและการปฏิบัติจริงการพัฒนาท้องถิ่นโดยการให้ชุมชนจัดการตนเองการสร้างการเรียนรู้ในชุมชนการใช้พลังชุมชนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอนของชุมชนโดยการสนับสนุนประสานงานและร่วมปฏิบัติงานในทุกกิจกรรมของชุมชนเข้มแข็งสร้างความสามัคคีความเอื้ออาทรและเกื้อกูลในชุมชนสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในชุมชนสวนดอกหน่วยงานราชการและเอกชนและให้ความร่วมมือประสานงานกับเครือข่ายภายนอกโรชุมชน

^{๔๔} รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย ^{๔๕} ศึกษาเรื่อง แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า ส่วนแรกในด้านแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวพระพุทธศาสนา เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญสำหรับฆราวาสซึ่งเป็นสถานที่ใช้ชีวิตร่วมกันของบุคคลที่มีอุดมคติชีวิตเหมือนกันใกล้เคียงกันโดยมีสัมพันธภาพทางกายและทางจิตใจต่อการอันมีเป้าหมายเพื่อการแบ่งเบาภาระหน้าที่ต่อกันและการผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพให้กับสังคมลักษณะครอบครัวที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้แก่ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีคุณลักษณะทางธรรมและสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องด้านแนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาพระพุทธศาสนาเห็นหรือว่าการขัดเกลาคือกระบวนการพัฒนาชีวิตของบุคคลซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องขัดเกลาตนเองให้มีคุณภาพอันเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างต่อเนื่องจนการได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือพระนิพพานซึ่งการขัดเกลาเป็นกระบวนการที่บุคคลทุกสถานภาพจะต้องปฏิบัติและส่งเสริมผู้อื่นให้ได้รับการขัดเกลาที่ต้องแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการขัดเกลาในครอบครัวได้แก่การให้ความสำคัญแก่เด็กในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ที่ใหญ่จะต้องให้การอบรมสั่งสอนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีงามการเชื่อมั่นในศักยภาพของเด็กที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้การปลูกจิตสำนึกในความกตัญญูวิธีการรู้จักหน้าที่ของตนเองที่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่นการเข้าใจความแตกต่างของบุคคลและตระหนักถึงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง

ส่วนที่ ๒ วิธีการขัดเกลาในสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนาลักษณะสำคัญคือให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบต่างๆที่เป็นปัจจัยต่อการขัดเกลาบุคคลทุกด้านทั้งที่เป็นองค์ประกอบภายในและภายนอกตัวบุคคลซึ่งสมาชิกในครอบครัวจะต้องขัดเกลาตนเองให้มีคุณสมบัติตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์ในส่วนของการอบรมสั่งสอนบุตรมีลักษณะสำคัญคือการปลูกฝังให้บุตรได้พัฒนาตนเองทั้งทางด้านพฤติกรรมจิตใจและสติปัญญาอย่างครบส่วนอีกครั้งจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่โดยบุคคลเกี่ยวข้องกับปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรในการส่งเสริมการขัดเกลาให้บรรลุผล

ส่วนที่ ๓ วิธีการประยุกต์การขัดเกลาทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้กับสถาบันครอบครัวได้แก่วิธีการขัดเกลาที่พระพุทธองค์ทรงนำปฏิบัติในสังคมสงฆ์คือการวางระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติร่วมกันสมาชิกในครอบครัวการส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจแก่สมาชิกครอบครัวเมื่อปฏิบัติตนถูกต้องการลงโทษหรือห้ามปรามเมื่อมีการกระทำผิดกฎเกณฑ์การเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้ตรวจสอบและนำไปดัดเตือนกันได้และการเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้สำนึกตนในกรณีที่ได้เผลอพลั้งทำผิดพลาดไป

ถวิล กัลยาณพิเศษ ^{๔๖} ได้ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบทมีผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดขึ้น โดยอาศัยศักยภาพของปัจเจกชน มา

^{๔๕} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา. (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๔๖} ถวิล กัลยาณพิเศษ, วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า บทคัดย่อ.

รวบรวมกันเป็นศักยภาพของชุมชน ภายใต้การนำของผู้นำท้องถิ่น วิธีการที่ทำให้ชุมชนมี ศักยภาพในการพึ่งตนเองสูง คือ ชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มโดยอาศัยพื้นฐานด้านอาชีพ เสริมเป็นหลักในการรวบรวมในด้านของกระบวนการการพึ่งตนเองนั้น จากการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ ว่า ๑) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัดและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าว คือ ชุมชนนำนโยบายของราชการเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ร่วมกับความเชื่อของชุมชนด้าน ผลเสียของการทำลายทรัพยากรได้อย่างกลมกลืน ๒) การปรับตัวของชุมชน ชุมชนนำนโยบายการ กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาความคิดเห็นของชุมชนได้อย่างสมเหตุผล คณะกรรมการหมู่บ้านตามกฎหมายหมายกำหนดยังคงมีอยู่และดำเนินงานด้วยดี ชุมชนมีการแบ่งเขตการ ปกครองออกเป็น ๑๒ กลุ่ม โดยอาศัยหลักประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป็นหลัก ๓) การให้การศึกษาของชุมชนประชาชนในชุมชนมีความกระตือรือร้น และให้การศึกษาแก่ เยาวชนมากขึ้น เพราะอิทธิพลของชุมชนใกล้เคียง ชุมชนเห็นความเจริญด้านการศึกษาในจังหวัด เชียงใหม่เพิ่มมากขึ้นผู้ที่มีการศึกษาสูงสามารถไปประกอบอาชีพที่ถนัดแต่ชุมชนมีได้ละวัน การศึกษาโดยกระบวนการทางสังคม ที่อาศัยพื้นฐานครอบครัว อาศัยระบบเครือข่ายในสังคม อาทิ วัด เป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมกล่อมเกลাজิตใจ ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการศึกษาดังกล่าวนั้นมีคุณค่า แก่สังคมสูงโดยไม่เคยปรากฏว่ามีอาชญากรรมใด ๆ ในชุมชนเลย ในห้วงเวลาที่ผ่านมา ๔) การ ช่วยเหลือหรือการพึ่งตนเอง พื้นฐานแท้จริงเกิดจากการรวมกลุ่มอาชีพชีพ เพราะสามารถพึ่งตนเอง ทางด้านเศรษฐกิจได้ แต่ก็มีได้ประสบความสำเร็จทุกกลุ่มอาชีพเพราะกลุ่มที่ขาดความร่วมมือในการ นำผลประโยชน์ของกลุ่ม มาพูนฐานะกลุ่มให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มต้องสลายไปพร้อมกับกลุ่มที่มีศักยภาพดีกว่าและ ๕) การต่อรองกับชุมชนภายนอกหรือกลุ่มเศรษฐกิจภายนอก ชุมชน แต่ก่อนมักปรากฏว่าชุมชนไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านการขายผลิตผลของชุมชน อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองของชุมชนยังมีข้อติดอยู่บ้างโดยเฉพาะการไม่สร้างเครือข่ายในสังคมร่วมกับชุมชนใกล้เคียงเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับสังคมให้มากยิ่งขึ้น สำหรับปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น พบว่า วัฒนธรรมของชุมชนใน ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน หรือการรักษาวัฒนธรรมความเชื่อพื้นฐาน มิได้เปลี่ยนแปลงไป เพียงแต่วัฒนธรรมด้านการผลิตหันไปมุ่งเน้นการผลิตเพื่อระบบเศรษฐกิจมากขึ้น โดยสังเกตได้จาก ในระยะหลังรายได้ของประชาชนในชุมชนจะเพิ่มขึ้น และสามารถสร้างฐานะให้แก่ครอบครัวได้ เพิ่มมากขึ้น ส่วนปัจจัยอื่นๆ อาทิ สภาพแวดล้อมของชุมชนนโยบายของรัฐ ชุมชนสามารถ ปฏิบัติตามข้อเสนอแนะได้ทุกประการ และการปฏิบัติในส่วนหนึ่งของชุมชนภายใต้ นโยบายรัฐถูกนำไปสนับสนุนให้กระบวนการส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามความสามารถพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพของชุมชนนี้อยู่ที่ความสามารถของผู้นำท้องถิ่น โดยการชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และพัฒนาด้วยความสำนึกรับผิดชอบของตนเองมิได้เกิดขึ้นจากการบังคับให้ปฏิบัติ

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัย “The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษาแมงสีหุหัตตาของเมืองเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม และเพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ใช้ระยะเวลา ๑ ปี (ปีงบประมาณ ๒๕๖๒) เพื่อพัฒนากระบวนการวิจัยอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีการจัดการกระบวนการศึกษาวิจัยที่เชื่อมโยงความรู้ทั้งจากทีมวิจัย ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อเป็นการผสมผสานความรู้ในด้านวิชาการกับความรู้ท้องถิ่นให้เกิดความรู้ใหม่ เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน และการผสมผสานความรู้จากทฤษฎีและการปฏิบัติเข้าด้วยกัน โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้ และวิเคราะห์ เกี่ยวกับกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา การมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคมผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยการใช้หลักวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาเป็นกรอบแนวคิดในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

๒) การศึกษาโดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน ทศนะคติของความเชื่อเรื่องแมงสีหุหัตตา กับสังคม และเป็นการระดมความคิดเห็นของกลุ่มคนทุกภาคส่วน ทั้งนักวิจัย นักวิชาการ ประชาชน วัด หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนมากขึ้นจากผู้มีความรู้ และความเห็นทั้งภาคทฤษฎี และความรู้พื้นถิ่นนอกเหนือจากการศึกษาจากเอกสาร โดยมีการจัดประชุมกลุ่มดังต่อไปนี้

(๑) จัดเวทีชุมชนเพื่อสืบค้นอัตลักษณ์แมงสีหุหัตตา ที่มีอิทธิพลต่อมิติทางสังคม เพื่อได้องค์ความรู้ความเชื่อ แนวคิด ประวัติศาสตร์แมงสีหุหัตตา

(๒) จัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสรุปข้อมูลเรื่องแนวคิด ประวัติศาสตร์ แมงสีหุหัตตา ของทีมวิจัย

(๓) จัดเวทีอิทธิพลแบบแมงสีหุหัตตา กับการสร้างศิลปะ กับกลุ่มชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เครือข่ายศิลปิน พระสงฆ์

(๔) จัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสรุปข้อมูลความรู้ อิทธิพลแบบแผนสีหุหัตตา กับการสร้างศิลปะของทีมวิจัย

การศึกษาข้อมูลการประชุมกลุ่มย่อยนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการทำวิจัย และยังเสริมสร้างการเรียนรู้ การเสริมสร้างเครือข่ายการวิจัยระหว่างกลุ่มคนทุกภาคส่วน เพื่อได้ข้อมูลในประเด็น ๑.) องค์ความรู้ความเชื่อ แนวคิด ประวัติศาสตร์แบบสีหุหัตตา และ ๒) สัญลักษณ์ของแบบ ๔ หู ๕ ตา เพื่อนำไปพัฒนาชุดความรู้ Art form (รูปแบบศิลปะ)

๓) การศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เป็นการเก็บ รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล ที่สำคัญ (Key informant) ภายใต้บรรยายการของการมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และผู้วิจัย เพื่อได้ข้อมูลในประเด็น ๑.) องค์ความรู้ความเชื่อ แนวคิด ประวัติศาสตร์แบบสีหุหัตตา และ ๒) สัญลักษณ์ของแบบ ๔ หู ๕ ตา เพื่อนำไปพัฒนาชุดความรู้ Art form (รูปแบบศิลปะ) เช่นเดียวกัน

๔) การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research)

การพัฒนากิจกรรมและโครงการวิจัย การติดตามและประเมินผลการวิจัย ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสร้างสรรค์โดยการใช้อัตลักษณ์ของแบบสีหุหัตตา สร้างพลังทางศิลปะ ดังต่อไปนี้

(๑) การออกแบบและสร้างชุดความรู้รูปแบบศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแบบสีหุหัตตา ร่วมกับชุมชน

(๑.๑) ผู้วิจัยนำข้อมูลทางการศึกษาเชิงเอกสาร ข้อมูลจากการจัดเวทีประชุม การสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ให้ได้ Art form (รูปแบบศิลปะ) เพื่อใช้เป็นต้นแบบร่างแบบสีหุหัตตา ของเมืองเชียงรายร่วมกับนิสิตคณะพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย และให้นักศึกษาเป็นผู้ออกแบบเพื่อนำไปเป็นต้นแบบแก่ชุมชนในอำเภอยางเม็งราย

(๒) จัดกิจกรรมปฏิบัติการเพื่อทำ mascot แบบสีหุหัตตาจากต้นแบบ Art Form ในการมีส่วนร่วมในการสร้างแบบสีหุหัตตา ได้มีการจัดทำ Art workshop โดยทำการทดลองจากกลุ่ม ศิลปิน นักเรียนนักศึกษา พระสงฆ์ และประชาชนผู้สนใจ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล Art form (รูปแบบศิลปะ) ของแบบสีหุหัตตา ร่วมกับประชาชนตั้งแต่ระดับชุมชน อำเภอ และจังหวัด ร่วมกับ นักวิจัย ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาควิชาเครือข่าย เพื่อจัดทำ mascot แบบสีหุหัตตาในแบบของแต่ละชุมชน และร่วมกันสร้างเกณฑ์ประเมินผลของการประกวด mascot แบบสีหุหัตตา ร่วมกันระหว่าง นักวิจัย นิสิตและชุมชน พัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของชุมชน

(๓) กิจกรรมการถ่ายทอดนวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

(๓.๑) จัดประชุม และกิจกรรมโชว์ผลงานศิลปะ mascot แมงสีหูห้าตา ของหมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งราย ตลอดจนการประกวดคัดเลือก ผลงานศิลปะ mascot แมงสีหูห้าตา ของหมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งราย เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการพัฒนาชุมชนในด้านศิลปะต่อไป

(๓.๒) กิจกรรมแสดงนวัตกรรมผลงานศิลปะ mascot แมงสีหูห้าตา ของหมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งราย โดยร่วมขบวนในงานการแข่งขันกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เจียงฮายเกมส์ ร่วมกับทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย

(๓.๓) ถอดบทเรียน ประเมินผลจากการทำ Art Workshop, การแสดงนวัตกรรม ผลงานศิลปะ mascot แมงสีหูห้าตา ของหมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งราย จากการร่วมขบวนในงานการแข่งขันกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เจียงฮายเกมส์ และความรู้เกี่ยวกับแมงสีหูห้าตาที่มีอิทธิพลต่อสังคม และนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางสังคม ระหว่างนักวิจัยชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย ในประเด็น ความสำคัญของการใช้อัตลักษณ์ และสัญลักษณ์ของแมงสีหูห้าตา, การมีส่วนร่วม ความสามัคคีของชุมชนในการสร้าง mascot แมงสีหูห้าตา, แนวคิด ความเชื่อ การสร้างสรรค์ รวมถึงปรีชาธรรมของแต่ละชุมชนต่อแมงสีหูห้าตา เป็นต้น เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคม และจัดทำเป็นชุดองค์ความรู้ของอำเภอพญาเม็งรายต่อไป

(๓.๔) กิจกรรมการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รูปแบบของกระบวนการสร้างพลังทางสังคมจากกระบวนการศิลปะ, การสร้างสรรค์งานศิลปะเกี่ยวกับแมงสีหูห้าตา จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการจากอำเภอพญาเม็งราย เพื่อเป็นต้นแบบในการสร้างการเรียนรู้ การสร้างสรรค์พื้นที่ศิลปะ หรือ เพื่อสร้างกระบวนการศิลปะกับชุมชน แก่ชุมชนดอยเขาควาย ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งของวัดดอยเขาควายที่มีตำนานความเชื่อเรื่องแมงสีหูห้าตา

(๓.๕) เวทีคืนข้อมูลแก่ชุมชน เวทีสาธารณะ เพื่อเผยแพร่และนำเสนอกระบวนการวิจัยทั้งหมดเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม

๓.๒ พื้นที่ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) จึงกำหนดให้ผู้วิจัยในนามสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ร่วมกับส่วนงานต่างๆ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย ร่วมการศึกษาร่วมกัน ประกอบด้วย อำเภอพญาเม็งราย และชุมชนดอยเขาควาย เป็นต้น

พื้นที่ที่ใช้ศึกษา ได้แก่ จังหวัดเชียงราย อำเภอพญาเม็งราย และชุมชนดอยเขาควาย

พื้นที่ที่ใช้ในการปฏิบัติการ ได้แก่ ชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยในเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการร่วมกับร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์ผลงานวิจัยและองค์ความรู้เพื่อพัฒนาสุขภาวะสังคม ดังนั้นจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ประกอบด้วย ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่อง

วรรณกรรมท้องถิ่น ตำนานท้องถิ่น ผู้ที่สร้างสรรค์งานศิลปะโดยใช้สัญลักษณ์จากแมงสึหู้ห่าตา และผู้ที่ได้รับผลจากความเชื่อในการเชื่อเรื่องแมงสึหู้ห่าตา โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกลุ่มที่ปฏิบัติกิจกรรม จำนวน ๕ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๐ คน รวม ๕๐ คน ได้แก่

๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๑๐ คน ได้แก่ กำนัน/ ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอพญาเม็งราย
๒. กลุ่มพระสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๑๐ รูป/คน ได้แก่ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ไร่เชิญตะวัน), พระครูพิธานพิพัฒนคุณ (เจ้าคณะอำเภอเวียงชัย), พระครูวิมลศิลป์กิจ (รองเจ้าคณะอำเภอเวียงชัย), พระครูบาสนอง สุมะโน (เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควายแก้ว), พ่อชรินทร์ แจ่มจิตต์ (นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย)
๓. กลุ่มผู้นำภาครัฐและเอกชน จำนวน ๑๐ คน ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ ท่าน, นายอำเภอพญาเม็งราย, ปลัดอำเภอพญาเม็งราย, ตัวแทนสมาคมชาวศิลปะจังหวัดเชียงราย จำนวน ๓ ท่าน
๔. กลุ่มศิลปินเชียงราย จำนวน ๑๐ คน ได้แก่ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, อาจารย์พานทอง แสงจันทร์, อาจารย์พรหมมา อินยาศรี, อาจารย์ปรีชา ราชวงศ์, อาจารย์สุวิทย์ ใจป้อม, อาจารย์ทรงเดช ทิพย์ทอง, อาจารย์ชาตะ ไหมวงศ์, อาจารย์ธัญพิสิฐ แสนจันทร์, อาจารย์ทะนงศักดิ์ ปากหวาน
๕. กลุ่มประชาชน/ นักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน ได้แก่ ประชาชนทั่วไปผู้ที่ได้รับผลจากความเชื่อในการเชื่อเรื่องแมงสึหู้ห่าตา นักเรียน นักศึกษาในจังหวัดเชียงรายที่มีความสนใจเรื่องแมงสึหู้ห่าตา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

๑. ชุดความรู้ ที่ประกอบด้วยความรู้ที่ได้จากการศึกษาชุดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติแมงสึหู้ห่าตาที่มีอิทธิพลต่อสังคม และ Art form (รูปแบบศิลปะ) ของแมงสึหู้ห่าตาจากผู้วิจัย จากกระบวนการกลุ่มร่วมกับชุมชน
๒. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับผู้ให้ข้อมูล โดยมีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่
 - ๒.๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ แมงสึหู้ห่าตาตามความเข้าใจ/ ทศนคติต่อแมงสึหู้ห่าตา/ ความเชื่อเรื่องแมงสึหู้ห่าตา/ แนวทางการพัฒนาศิลปะการใช้สัญลักษณ์ของแมงสึหู้ห่าตา/ สุขภาวะทางสังคมในความเข้าใจ
 - ๒.๒. กลุ่มพระสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่น ได้แก่ ประวัติศาสตร์แมงสึหู้ห่าตา/ ตำนานที่มาของแมงสึหู้ห่าตา/ แมงสึหู้ห่าตาตามความเข้าใจ/ แมงสึหู้ห่าตากับหลักพุทธธรรม/ ความเชื่อเรื่องแมงสึหู้ห่าตากับการพัฒนาสุขภาวะทางสังคม/ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม
 - ๒.๓. กลุ่มผู้นำภาครัฐและเอกชน ได้แก่ แมงสึหู้ห่าตาตามความเข้าใจ/ ทศนคติต่อแมงสึหู้ห่าตา/ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม/ เหตุผลที่ใช้แมงสึหู้ห่าตาเป็นสัญลักษณ์ของเชียงรายเกม/ รูปแบบการสร้างนวัตกรรมศิลปะเกี่ยวกับแมงสึหู้ห่าตา/ สุขภาวะทางสังคมในความหมายของท่าน

๒.๔. กลุ่มศิลปินเชียงราย แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานศิลปะจากการใช้สัญลักษณ์แมงสีหุหัตตา กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ร่วมกับชุมชน

๒.๕. ประชาชน/ นักเรียนนักศึกษา ได้แก่ แมงสีหุหัตตาตามความเข้าใจ/ ทศนคติ ต่อแมงสีหุหัตตา/ ความเชื่อเรื่องแมงสีหุหัตตา/ แนวทางการพัฒนาศิลปะการใช้สัญลักษณ์ของแมงสีหุหัตตา กับสุขภาวะทางสังคมในความเข้าใจ

๓) ภาพถ่ายจากการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อนำมาประกอบในการประชุมถอดบทเรียน

๔) การสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย การสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการวิจัยที่มีผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย การเรียนรู้ข้ามศาสตร์สาขา และการทำงานวิจัยร่วมกันกับฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยกว้างขวางมากขึ้น

๕) การประชุมเชิงปฏิบัติการและการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้

๖) การปฏิบัติการ การทำกิจกรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

๗) การสังเกตการณ์เรียนรู้และการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย กระบวนการวิจัย ผลการวิจัยของคณาจารย์ นักวิจัย และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการทดลองการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่การศึกษาปัญหา และนำข้อมูลต่างๆ มาจัดหมวดหมู่ แยกประเด็น และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการพิจารณาความสอดคล้องกับสถานการณ์พื้นที่และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อสรุปและเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการศึกษาในรูปแบบการบรรยาย และรายงานผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาความ และมีการทดลองการวิจัยดังนี้

๓.๔.๑. สร้างและพัฒนาชุดองค์ความรู้

(๑.) สร้างชุด Art form (รูปแบบศิลปะ) เพื่อใช้เป็นแบบร่างและเป็นต้นแบบแมงสีหุหัตตาของเมืองเชียงราย แก่ชุมชนพื้นที่ที่ปฏิบัติการของผู้วิจัย โดย มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะเป็นผู้แนะนำ

๓.๔.๒. เผยแพร่ชุดความรู้ นำชุดความรู้ที่สร้างและพัฒนาขึ้น ไปเผยแพร่กลุ่มประชาชนที่สนใจ ได้แก่ วัดดอยเขาควาย ชุมชนดอยเขาควาย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุดความรู้ ที่ได้จากการได้รับของกลุ่มอำเภอยางเม็งราย แก่ชุมชนวัดดอยเขาควาย

นอกจากนี้ยังใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการพัฒนาโครงการวิจัย เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้

๒. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ นักวิชาการ นักวิจัย ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการวิจัย
๓. การใช้แบบประเมินผลกระทบจากใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา
๔. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล
๕. การสังเกตและการใช้เทคนิคการถ่ายภาพเพื่อศึกษาแนวทางและกระบวนการการสร้างสรรคงานศิลปะที่สร้างพลังนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางสังคม

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในประเด็น มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ตามประเด็นดังนี้

๑) องค์ความรู้ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา

๒) การพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับ การสร้างสุขภาวะทางสังคม

๓) นวัตกรรมแห่งศิลปะ ในการสร้างสุขภาวะทางสังคม (การมีความสามัคคีกัน ในชุมชน /การสร้างความรักเพื่อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในชุมชน/ การสร้างการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วม ในชุมชน)

โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมคือ

๑) ผ่านการตีความ ผู้วิจัยทำความเข้าใจในสถานการณ์และเรื่องราว ผ่านการตีความ เพื่อค้นหาความหมายของคำพูด ภาษา วาจา หรือการกระทำจากการปฏิบัติกิจกรรม และมีการ วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล เพื่อเรียงร้อยความสัมพันธ์ของข้อมูล ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๒) การใช้เทคนิคแผนผังความคิด (Concept mapping) ช่วยในการสังเคราะห์ ข้อมูล เพื่อเป็นการรวบรวมแนวความคิดซึ่งแสดงในรูปของการเชื่อมโยง ซึ่งอยู่ในรูปของการจัดหมวดหมู่แสดงความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงกับหัวข้อหลัก และหัวข้อย่อย โดยใช้แผนผังความคิดแบบ ลำดับ (List) ในการจัดลำดับและวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อสรุปการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูล ได้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยกระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ต่อไป

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ติดตามประสานงานกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่อง วรรณกรรมท้องถิ่น ตำนานท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับแมงสีหุห้าตา กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มผู้นำภาครัฐ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ประชาชน/ นักเรียนนักศึกษา

๓) ดำเนินงานจัดเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห่าตา

๔) ดำเนินการสัมภาษณ์ และจัดสัมมนา กลุ่มเป้าหมาย จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

๕) ดำเนินการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์ผลการจัดสัมมนา จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

๕) สรุปผลการดำเนินการจัดกิจกรรมการ จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

๖) ดำเนินการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห่าตาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๗.) ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ใช้ระยะเวลาในการศึกษา ๑ ปี โดย แบ่งเป็น ๕ ระยะ

ระยะที่ ๑ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ที่มีการใช้อัตลักษณ์ของแมงสีหุห่าตา โดยศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ และวิเคราะห์ เกี่ยวกับกระบวนการสร้าง พลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห่าตา การมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ กับการสร้างสุขภาวะทางสังคม รวมไปถึงการศึกษาแนวคิดทฤษฎี สร้างเครื่องมือในการวิจัยตามกรอบ แนวคิดของการวิจัยและรายงานความก้าวหน้าการวิจัย ใช้เวลา ๓ เดือน ตั้งแต่ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑

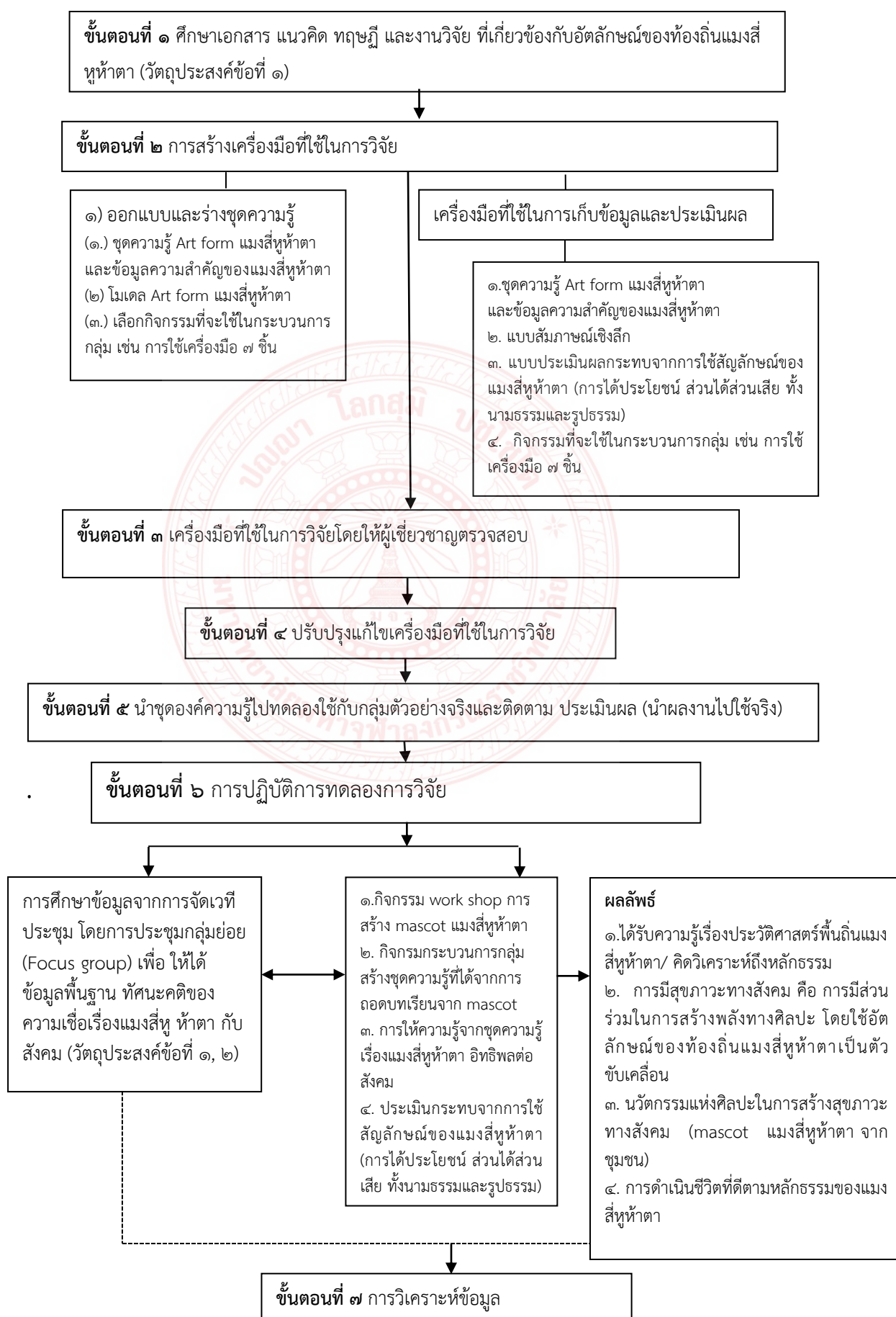
ระยะที่ ๒ ลงพื้นที่ที่มีการใช้อัตลักษณ์ของแมงสีหุห่าตา เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดเวทีการเสวนาทั้งเวทีชุมชน และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อร่วมวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสืบค้นอัตลักษณ์แมงสีหุห่าตา ที่มีอิทธิพลต่อมิติทางสังคม เพื่อได้องค์ความรู้ความเชื่อ แนวคิด ประวัติศาสตร์ แมงสีหุห่าตา ใช้เวลา ๒ เดือน ตั้งแต่ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ระยะที่ ๓ การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการพัฒนากิจกรรมและโครงการวิจัย การติดตามและประเมินผลการวิจัย ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสร้างสรรค์โดยการใช้อัต ลักษณ์ของแมงสีหุห่าตาสร้างพลังทางศิลปะ และรายงานความก้าวหน้าการวิจัยฉบับร่าง สมบูรณ์ ใช้เวลา ๔ เดือน ตั้งแต่ มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๖๒

ระยะที่ ๔ เรียบเรียงวิเคราะห์ผลและสรุปรายงานวิจัยและปรับแก้รายงานวิจัยให้สมบูรณ์ ใช้เวลา ๒ เดือน ตั้งแต่ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒

ระยะที่ ๕ ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเผยแพร่งานวิจัย ใช้เวลา ๑ เดือน ได้แก่ กันยายน ๒๕๖๒

แผนผังที่ ๓.๑ แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสึหู่ห้าตาของเมืองเชียงราย โดยได้กำหนดพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องและมีการปฏิบัติกิจกรรมกับการใช้อัตลักษณ์ของแมงสึหู่ห้าตาในการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม และเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องเรื่องตำนาน ความเชื่อเกี่ยวกับแมงสึหู่ห้าตา จำนวน ๓ พื้นที่ ได้แก่ ๑. พื้นที่ในระดับจังหวัด คือ จ. เชียงราย ๒. พื้นที่ในระดับอำเภอ คือ อำเภอพญาเม็งราย จ. เชียงราย และ ๓. พื้นที่ในระดับชุมชน คือ ชุมชนดอยเขาควาย อ.เมือง จ. เชียงราย ซึ่งมี ๓ วัตถุประสงค์ ที่คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล เรียบเรียง และสังเคราะห์ โดยนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา ๒) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม และ ๓) เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม โดยผลการศึกษาวิจัยได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา

ห้าตา

๔.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา

๔.๑.๒ กิจกรรมจากการสร้างพลังทางศิลปะของจังหวัดเชียงราย โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา

๔.๑.๓ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา

๔.๒ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุข ภาวะทางสังคม

๔.๒.๑ ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๔.๒.๒ การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๔.๒.๓ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๔.๓ เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๔.๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา

๔.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา

(๑) ประวัติแมงสีหุห้าตา

แมงสีหุห้าตา เป็นสัตว์ในตำนาน มีต้นกำเนิดจากประวัติการสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีลักษณะตัวดำดำอ้วนขนยาวคล้ายหมี กินถ่านไฟแดงร้อนๆ ถ่ายมูลเป็นก้อนทองคำ อาศัยอยู่ในถ้ำดอยเขาควายแก้ว โดยอ้ายถูกกะตะนำไปเลี้ยงได้ทองคำมากมายเหลือล้นจนได้สร้างรางรินคำพลาดบ้านต๋อนน้อยของตนออกไปจนถึงปราสาทราชวังเจ้าเมือง แล้วได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาเจ้าเมืองพันธุมนครและได้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมือง ต่อมาเป็นพระราชาทรงพระนามว่าพระยารัชมังกราชปกครองไพร่ฟ้าประชาชนอย่างมีความสงบสุขร่มเย็นพัฒนาบ้านเมืองและวัดวาอารามให้เจริญรุ่งเรืองงามโดยมาสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้วแห่งนี้ให้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองในองค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนี้วก้อยข้างซ้ายขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า^๑

(๒) เรื่องเล่าเกี่ยวกับแมงสีหุห้าตา จากตำนานและวรรณกรรมจากคัมภีร์ใบลานของล้านนา^๒

เรื่องแมงสีหุห้าตาจากวรรณกรรม จากคัมภีร์ใบลานของล้านนา และจากนิทานมุขปาฐะที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมา มีจำนวนมากมายที่ให้ความเพลิดเพลินและได้สาระจากคติธรรมคำสอนหรือข้อคิดที่โบราณจารย์ได้สอดแทรกไว้ เรื่องแมงสีหุห้าตาจึงเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายมากเป็นที่รู้จักกันดี ชาวบ้านที่เล่ามักบอกว่าเป็นเรื่องที่แสดงเหตุที่มาจากทำไมผู้ชายจึงรักเมียน้อยมากกว่าเมียหลวง โดยจากการสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญด้านข้อมูลของตำนานแมงสีหุห้าตา พระสงฆ์ หรือกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนดอยเขาควาย และเด็กนักเรียนที่กล่าวว่าครูก็ใช้นิทานเรื่องนี้เล่าในชั้นเรียนเพื่อใช้สอนและให้ข้อคิดแก่นักเรียน ซึ่งจากการที่สอบถามตำนานเรื่องแมงสีหุห้าตานี้ กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มักจะเล่าในเรื่องราวเดียวกัน และทราบว่าเป็นตำนานที่มาจากวัดดอยเขาควายแก้วของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นเรื่องราวของ "อ้ายทุกคะ" มีความว่า^๓

“ในอดีตกาล ประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว มีเมืองหนึ่งที่ชื่อ นครพันธุมน มีพระเจ้าพันธุมนตราชปกครองอย่างร่มเย็นเป็นสุข และพระเจ้าพันธุมนตรานั้นมีพระมเหสีเจ็ดพระองค์ ในเมือง

^๑ สัมภาษณ์, พระอธิการสนอง สุ่มโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควายแก้ว, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^๒ เอกสารประวัติแมงสีหุห้าตา วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, (ม.ป.ป), หน้า ๒-๖.

^๓ สัมภาษณ์, พระอธิการสนอง สุ่มโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควายแก้ว, พระครูวิมลศิลป์กิจ, ปราชญ์ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น วัดพนาลัยเกษม, คุณบรรจง วงศ์ตระกูล, ประธานชุมชนดอยเขาควาย, ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

นี้ มีครอบครัวคนจนอยู่ มี ๓ พ่อแม่ลูก ออกขอทานหาเช้ากินค่ำ ลูกคนนี้มีชื่อว่า "อ้ายทุกคะ" เมื่อเขามีอายุ แค่เพียง ๔ ขวบ แม่ก็มาด่วนจากเสียชีวิตไป การออกขอทานของอ้ายทุกคะนั้น ก็มีทั้งชาวบ้านที่ใจดีที่ยอมให้ทานและชาวบ้านที่ไม่ชอบหน้าได้ขับไล่ไปก็มี เมื่ออ้ายทุกคะมีอายุได้ ๑๒ ปี พ่อก็ให้ลูกไปรับจ้างเลี้ยงวัวเลี้ยงควายของผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของเมืองนี้ แต่ไม่กี่ปี พ่อก็มาป่วยหนัก คิดว่าจะไม่รอด จึงอบรมและสั่งเสียให้อ้ายทุกคะเป็นคนดีมีศีลธรรม เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ เมื่อพ่อเสียชีวิต ให้ฝังศพไว้ที่ป่า จนกว่าหวัะโหลกของพ่อจะหลุด แล้วนำมาไหว้สักการบูชาที่บ้าน เมื่ออายุ ๑๗ ปี ก็ให้ลากหัวขึ้นดอย ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถ้าหัวติดตรงไหน ก็ให้ฝัง แล้วทำบ่วงแร้วดักจับสัตว์ตรงนั้น ถ้าสัตว์ตัวใดมาติดบ่วงแร้ว ให้จับมาเลี้ยงไว้ หลังจากนั้นพ่อก็เสียชีวิตลง อ้ายทุกคะทำตามคำสั่งเสียของพ่อทุกอย่าง จนกระทั่ง เมื่อมาดูศพของพ่อแล้ว หัวหลุด จึงทำตามคำสั่งเสียของพ่อ และเมื่อถึงเวลา อ้ายทุกคะลากหัวพ่อกลับไปติดที่หน้าถ้ำแห่งหนึ่ง จึงได้ทำบ่วงแร้วดักจับสัตว์ที่นั่น และหลังจากนั้น ๒-๓ วัน เมื่ออ้ายทุกคะมาดู ปรากฏว่า มีสัตว์ประหลาดมาติดบ่วงแร้ว ลักษณะตัวดำ ต่ำอ้วนเหมือนหมี ขนยาวสีดำ มีหูทั้งหมด ๔ หู และ มีตา ๕ ตา จึงเป็นชื่อเรียกของ แมงสีหูห้าตานั่นเอง

อ้ายทุกคะได้เห็นแมงสีหูห้าตามาติดบ่วงแร้วนั้น ก็ไหว้ถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า สัตว์ประหลาดตัวนี้ ทำให้ตนเข้าใจว่า เป็นพ่อได้กลับมาเกิดเป็นแมงตัวประหลาดตัวนี้ หลังจากนั้น เขาก็นำแมงสีหูห้าตาไปเลี้ยงที่บ้าน และล้อมคอกไว้โดยไม่ให้ใครเห็น เอาข้าวเอาน้ำให้มันกิน แต่มันก็ไม่ยอมกินอะไรที่เขาให้เลย และเขาก็ไม่มีเวลามาดูแลหรือให้ความสนใจกับแมงสีหูห้าตามากนัก เพราะต้องเลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามปกติ

ในช่วงนั้นเป็นฤดูหนาว เมื่ออ้ายทุกคะกลับมา ก็เอาไม้มาจุดไฟเพื่อก่อกองไฟ จนเป็นถ่าน และมีถ่านหนึ่งกระเด็นออกไปหาแมงสีหูห้าตา ด้วยความหิวกระหาย มันจึงกินถ่านไฟแดงตรงนั้น อ้ายทุกคะเกิดความแปลกใจ จึงก่อกองไฟและเชิญถ่านให้แมงสีหูห้าตากินอย่างไม่ขาด วันต่อมาแมงสีหูห้าตาได้ถ่ายขี้ออกมาเป็นทองคำจำนวนมาก เมื่อคิดได้เช่นนั้น ในแต่ละวัน อ้ายทุกคะจึงก่อกองไฟแล้วนำถ่านไฟแดงร้อนๆ มาให้แมงสีหูห้าตากินอย่างไม่ขาด และมันก็ขี้ออกมาเป็นทองคำทุก ๆ วัน อ้ายทุกคะก็ขุดดินฝังทองคำจนเต็มไร่เต็มสวน ต่อมาก็มีข่าวการเผยโฉมของ "พระนางสีมา" พระราชธิดาของพระเจ้าพันธุมดิราช ซึ่งเป็นพระราชธิดาที่มีรูปโฉมสวยงาม จนเหล่าบรรดาเจ้าเมืองต่างๆ หลายร้อยเมืองมาขอเป็นมเหสี (ขอแต่งงาน) พระเจ้าพันธุมดิราชจึงตัดสินใจว่า ถ้าต้องการพระนางสีมาเป็นมเหสี ให้สร้างรางรับน้ำฝนทองคำจากบ้านมายังปราสาท ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ หรือเป็นไปได้ยาก แทบจะเป็นไปไม่ได้ จึงทำให้เรื่องนี้เงียบหายไป แต่อ้ายทุกคะก็ได้ทราบถึงเรื่องนี้ด้วย จึงไปจ้างช่างทำรางรับน้ำฝนไปสร้างด้วยทองคำ และสร้างจากบ้านมายังปราสาท

หลังจากนั้น ทำให้ชาวบ้านในเมืองได้เห็นสิ่งที่หน้าประหลาด นั่นคือ รางรับน้ำทองคำ กายพาดตามทางยาวสุดลูกหูลูกตา เมื่อพระเจ้าพันธุมดิราชทรงทราบ จึงให้เสนาอำมาตย์ ไปติดตามพบว่า รางน้ำนั้นมาจากบ้านของอ้ายทุกคะ พระเจ้าพันธุมดิราชจึงสั่งการให้ทำถนนเป็นอย่างดีไปจนถึงบ้านของอ้ายทุกคะ เมื่อได้ฤกษ์ยามที่ดี อ้ายทุกคะจึงได้อภิเษกสมรสกับพระนางสีมา และจัดแต่งงานคู่ให้กับอ้ายทุกคะ

หลังจากที่อ้ายทุกคตะได้อภิเษกสมรสมาเป็นบุตรเขยแล้ว พระเจ้าพันธุมติราชจึงถามเรื่องทองคำว่าได้มาจากไหน เขาก็ตอบว่าได้มาจากแมงสีหูห้ำตา พระราชาจึงสั่งให้ไปขุดทองที่บ้านในสวนจนหมด ใช้เวลา ๗ วัน ๗ คืนกว่าจะขุดได้หมด เพื่อเอาทองคำมาเป็นทรัพย์สินสมบัติ เมื่อถามถึงเรื่องตัวของแมงสีหูห้ำตาแล้ว จึงขอให้อ้ายทุกคตะไปเอาตัวมันมา แต่มั่นกลัวพระเจ้าพันธุมติราช จึงหลุดหนีออกไป พระราชาจึงสั่งให้เสนาอำมาตย์ไปตามจับมา ซึ่งหนีได้ ๒ ครั้ง และครั้งที่ ๓ จับได้จึงใส่กรง

วันหนึ่ง เมื่อพระเจ้าพันธุมติราชต้องการจะสัมผัสตัวแมงสีหูห้ำตา เมื่อเปิดกรงออก มันจึงหนีออกจากกรง พระราชาจึงวิ่งตาม จนมาถึงหน้าถ้ำอีกที่หนึ่ง พระราชาคิดว่าแมงสีหูห้ำตาวิ่งหนีเข้าไปในถ้ำ จึงตามเข้าไป ทำให้ถ้ำเกิดดินถล่มปิดปากถ้ำ พระเจ้าพันธุมติราชจึงถูกขังอยู่ในถ้ำ พวกเสนาอำมาตย์จึงหาไม่เจอ

พระเจ้าพันธุมติราชที่ถูกขังอยู่ในถ้ำนั้น ก็ได้แต่โทษตัวเองว่า ด้วยความโลภเพราะอยากได้แมงสีหูห้ำตา จึงถูกกักขังไว้ในถ้ำแห่งนี้ และคาดว่าจะสวรรคต เมื่อถ้ำแตกออกเป็นรูเล็กๆ จึงเรียกพวกเสนาอำมาตย์ให้ไปตามพระมเหสีทั้ง ๗ มา และสั่งให้ทั้ง ๗ คนพากันสละความอายด้วยการเปิดผ้าถุงให้เห็นสรีระและอวัยวะภายในของมเหสีทั้ง ๗ ให้เห็นเป็นครั้งสุดท้ายก่อนสวรรคต พระมเหสีของพระเจ้าพันธุมติราชต่างเกียกกันไปเกียกกันมาด้วยความอาย ไม่กล้าเปิดผ้าถุง แต่แล้วพระมเหสีเมียน้อยคนที่ ๗ จึงตัดสละความอาย เปิดผ้าถุงให้ดู ทำให้เห็นอวัยวะเพศหญิง จึงเกิดสิ่งมหัศจรรย์ มีเสียงหัวเราะจากถ้ำทำให้ปากถ้ำเปิด พระเจ้าพันธุมติราชหนีรอดออกมาได้ และสวมกอดมเหสีคนที่ ๗ ว่าต่อไปนี่พี่จะรักเมียน้อยมากกว่าเมียหลวงต่อไป ด้วยเหตุการณ์นี้ ทำให้ผู้ชายหลงรักเมียน้อยมากกว่าเมียหลวงนั่นเอง

เมื่อทั้งหมดกลับเมือง ก็มีความสุขเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา จนกระทั่งพระเจ้าพันธุมติราชได้สละราชสมบัติให้กับอ้ายทุกคตะซึ่งเป็นบุตรเขยได้สืบราชวงศ์ต่อไป และได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า "พระยาธรรมมิกะราช" และมีการเฉลิมฉลองนับ ๗ วัน ๗ คืน มีพระสงฆ์มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา แล้วนำพระบรมพุทธรูปที่ริกกัณฐะนี้วก้อยข้างซ้ายของพระพุทธเจ้ามาถวาย ในฐานะที่เป็นเจ้าเมือง พระยาธรรมมิกะราชจึง โปรดให้สร้างวัดวาอารามต่างๆ เพิ่มขึ้น และได้สร้างวัดดอยเขาควายแก้วโดยนำเอาพระบรมพุทธรูปที่ริกกัณฐะนี้วก้อยข้างซ้ายของพระพุทธเจ้าบรรจุใส่ไว้ในเจดีย์ของวัดดอยเขาควายแก้วอีกด้วย”

จากปรากฏการณ์ตำนานความเชื่อ เรื่องเล่าของ แมงสีหูห้ำตา ที่ส่งผลต่อความเชื่อของคนสืบทอด มารุ่นต่อรุ่นนั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเป็นยุคเทคโนโลยี แต่ทำไมความเชื่อในเรื่องนี้ก็ยังคงอยู่ เป็นเพราะสังคมไทย ที่ยังนิยมเรื่องความเชื่อ และความศรัทธา จึงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ หากมอง เรื่องแมงสีหูห้ำตานั่น ก็มีข้อสังเกตหลายๆ หลายประการ ประการแรกอาจจะเป็นนิทานของชาวบ้านเรียกว่า “เจ๊ย” เล่าสืบมาจนได้รับความนิยม ต่อมาเมื่อมีนักศาสนานำมาเขียนผูกโยงกับคำสอนทางศาสนาเพื่อดึงดูดความสนใจ

ประการที่สอง เขียนจากโบราณมาก่อน แล้วพระได้นำมาเทศนาสอนธรรม^๔ ชาวบ้านก็ได้จดจำมาเล่าสู่กันฟัง ทั้งสองประการนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ในสังคมพื้นบ้านมาช้านาน หากมองว่าเป็น วรรณกรรมมุขปาฐะ เรื่อง แมงสี้หูห้ำตานัน จดอยู่ในกลุ่มนิทานพื้นบ้านวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทนิทานศาสนา ได้แก่ นิทานชาดก และยังถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสืบทอดวัฒนธรรมของสังคมที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ต่างๆ ของสังคม เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นบ้าน และเป็นทุนทางสังคมด้านองค์ความรู้ที่สำคัญ เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่ นำมาใช้ประโยชน์ได้และสร้าง สมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติ ส่วนความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ และยังสามารถนำไปสู่การขัดเกลาทางสังคม เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีตั้งแต่วัยเด็ก เพราะวัยเด็กเป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุด การอบรมนี้จะนำไปตามระยะเวลาของการ เจริญเติบโต ระยะแรกๆ จะเน้นในการตอบสนองความต้องการของทารก เช่น การให้อาหาร การให้ความอบอุ่น เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเริ่มสอนกลาน นั่ง ยืน เดิน พูด ดังนั้นนิทานเรื่องเล่าจึงมักจะผ่านการถ่ายทอดมาตั้งแต่วัยเด็ก เพราะเป็นวัยที่รับฟังได้ง่าย ดังคำโบราณที่ว่า “เด็กเปรียบเสมือนผ้าขาวบริสุทธิ์ ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่จะเติมแต้มสีอะไรลงผ้าเล็กๆ ผืนนั้น”

และนอกจากนี้ อีกประการที่ให้ความสำคัญว่า แมงสี้หูห้ำตา เกิดขึ้นที่ดอยเขาควายนั้น เป็นลักษณะของการผูกเรื่อง ตามภูมิประเทศของชุมชนดอยเขาควาย และจากชื่อของตำนานเมืองเชียงราย คือ ดอยเขาควายแก้วมีพื้นที่ลักษณะเป็นภูเขาสูง และมีปากถ้ำอยู่บริเวณลำดอยเขาควาย ประกอบกับ ชื่อ “พันธุมดินคร” * ก็มีความเกี่ยวข้องกับชื่อเก่าแก่ของเมืองเชียงรายอีกด้วย จึงทำให้เป็นเหตุผลที่สนับสนุนและตอกย้ำถึงความเชื่อว่าวัดพระธาตุดอยเขาควาย ที่เป็นต้นกำเนิดของแมงสี้หูห้ำตา ตลอดจนการนำไปผูกเรื่องเป็นนิทานตามจินตนาการของผู้เล่าต่อไปได้ และในปัจจุบันก็มีผู้คนเข้ามาบูชา เพราะความเชื่อ และความศรัทธา จากการสอบถามส่วนใหญ่ พบว่า จะมาพรขอโชคขอลาภ ให้เกิดความโชคดี เป็นต้น

“เรื่องแมงสี้หูห้ำตา เป็นเรื่องที่ชาวเมืองเชียงรายเล่าขานกันมานานแล้ว และเมืองเชียงราย เกิดมีสิ่งๆที่เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์เป็นอย่างดี ถ้าคนเล่าเรื่องเมืองเชียงรายดีพอ ก็จะเล่าได้สนุกใส่พริกใส่ไช้ลงไปด้วย ก็ไม่น่าเกลียดเท่าใดนัก อย่างเช่นจะอธิบายว่าดอยเขาควายแก้วอยู่

* ชื่อเดิมของเมืองเชียงราย “พันธุมดินคร” ในสมัย ยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”
อ่านเพิ่มเติมที่ภาคผนวก

^๔ สัมภาษณ์, พระครูวิมลศิลปกิจ, ปราชญ์ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น วัดพนาลัยเกษม, ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง เป็นแหล่งที่ตึกคະໂພສິລັຕ໌ໄປໄສ “แรว” (การใส่บ่วงดักสัตว์ เช่น หนูนา) ที่หน้าถ้ำเล็กๆ ตื้นๆ ซึ่งทางตะวันออกของดอยก็มีอีก ครั้งแรกแมงสีหูห้ำตาหนีไปหลบอยู่ถ้ำเล็กๆ แห่งนี้ เจ้าของตามไปจงกลับมาให้เจ้าเมืองดู แต่มาตกใจกับฝูงคนและพญาเจ้าเมืองจะจับถูกตัวมัน เลยเตลิดข้ามแม่น้ำกก หนีไปสู่ถ้ำยุบในดอยเทือกเดียวกับถ้ำพระ-ถ้ำล้างล้าง”^๕

ภาพ ๔.๑ คัมภีร์ใบลานที่มีการจารึก เรื่อง แมงสีหูห้ำตา ซึ่งพระสงฆ์มักจะใช้เทศน์ เพื่อปลุกจิตสำนึก แก่พุทธศาสนิกชน ในเทศกาลพรรษา งานวันเข้าพรรษา เป็นต้น
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๒ ลักษณะภูมิประเทศของดอยเขาควาย ตอกย้ำถึงความเชื่อว่าวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว ที่เป็นต้นกำเนิดของแมงสีหูห้ำตา
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

^๕ สัมภาษณ์, พ่อชรินทร์ แจ่มจิตต์, ปราชญ์ด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

(๓) ลักษณะของแมงสีหุหัตตา

ลักษณะของแมงสีหุหัตตา ตามตำนานของวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย เชื่อกันว่า แมงสีหุหัตตามีลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย มีกายภาพอย่างหมี และมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย นอกจากนี้ยังมีหูสองคู่และมีตาห้าดวง โดยที่ดวงตาของแมงสีหุหัตตาเป็นสีเขียว รับประทาน ถ่านไฟร้อนเป็นอาหาร และมูลของแมงสีหุหัตตาคือเป็นทองคำ อย่างไรก็ตาม ใ้มิได้ปรากฏว่ามีอุปนิสัยดุร้ายหรืออย่างอื่นใด

คำว่า “แมง” นอกจากจะใช้เป็นคำนำหน้าสัตว์เล็กๆ หรือต้องมี ๘ ขา เช่น แมงมุม แมงดา เป็นต้น แต่วัฒนธรรมการเรียกของชาวล้านนาก็จะเรียกแมลง หรือสัตว์ว่า “แมง” และในความเป็นจริงนั้นยังไม่ปรากฏสัตว์ประเภทแมงสีหุหัตตานี้ในโลก แต่จะมีลักษณะที่เกิดจากจินตนาการของผู้สร้างที่คล้ายคลึงกับลักษณะสัตว์ป่าหิมพานต์ ซึ่งก็เป็นสัตว์ที่เกิดในจินตนาการจากกวี หรือจิตรกร พรรณนาถึง สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์หรือเขาไกรลาส ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไตรภูมิพระร่วง หรือรามเกียรติ์ เช่น ครุฑ ช้างแก้ว กิณร กิณรี สิงห์ เป็นต้น ตามคติความเชื่อของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งรูปปั้นแมงสีหุหัตตาที่อยู่บนวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้วนั้น ก็มีการออกแบบสร้างสรรค์จากพระครูบาคำหล้า สัมวโร

“แมงสีหุหน้าตามีแค่ ๔ ขา และหน้าตาเหมือนหมี ก็ชวนให้สงสัยว่าจะเป็นแมงได้อย่างไร แต่เนื่องจากชาวล้านนาหรือชาวเหนือเรานั้น โดยรวมอะไรๆ ก็เรียก “แมง” และเรียกสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหวได้ว่า “แมง” ได้โดยไม่จำแนกจำนวนขา หรือมีปีก บินได้หรือบินไม่ได้ รวมไปถึงยังใช้เป็นคำนำหน้าสัตว์ใหญ่ๆ ในเชิงตลกขบขันได้อีกด้วย”^๖

บางตำรากล่าวถึงลักษณะของ แมงสีหุหัตตา คือ พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็นแมงสีหุหัตตาเพื่อช่วยคนทุกข์ยากเดือดร้อน จึงมีลักษณะ คล้ายลิงมีหูอยู่ ๔ หู มีตา ๕ ตา เช่น รูปปั้นพญาอินแปลงแมงสีหุหัตตาจาก ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธรูปห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยท่านได้ถอดรูปแบบมาจากคัมภีร์ไบเบิลชื่อ “ธัมมสีหุหัตตา” ของวัดแช่ช้าง ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจารด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๑ ผูก (๖๑ หน้าลาน) ผู้จารคือ “พิมมสารภิกขุ” เมื่อจุลศักราช ๑๒๗๖ (พ.ศ. ๒๔๕๗)^๗ และเป็นความเชื่อที่แพร่หลายในจังหวัดเชียงใหม่

^๖ สัมภาษณ์, พ่อขรินทร์ แจ่มจิตต์, ปรากฏด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^๗ เทพอินทร์แปลง แมง ๔ หู ๕ ตา ครูบาเจ้าชัยยะวงศา วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=idJUU6J-fAo>, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

^๘ การเสวนากลุ่ม เรื่อง การสร้างแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างศิลปะกับชุมชน โดยใช้สัญลักษณ์แมงสีหุหัตตา, ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

ทางด้านข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์จากปราชญ์ผู้ให้ข้อมูลและจากการเสวนากลุ่มในเรื่องลักษณะของแมงสีหูห้ำตานัน ได้มีการสรุปข้อมูลที่ได้ถึงความคิดเห็นของการบอกถึงลักษณะแมงสีหูห้ำตา พบว่า มี ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. การบอกถึงลักษณะที่มีความเชื่อตามตำนาน และจากคัมภีร์ไบเบิลและต้องมีลักษณะที่มี โดยคิดว่า แมงสีหูห้ำตา ต้องมี ลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย และเป็นหมีเท่านั้น โดยลักษณะที่เป็นหมีมีขนยาวสีดำ ปกคลุมร่างกาย มีหูสองคู่และมีตาห้าดวง ดวงตาของแมงสีหูห้ำตาเป็นสีเขียว และท่านอนของแมงสีหูห้ำตา ต้องเป็นท่าหมอบตามรูปปั้นต้นแบบที่ตั้งไว้บนพระธาตุดอยเขาควายแก้วเท่านั้น

๒. การบอกถึงลักษณะที่มีความเชื่อตามตำนาน และจากคัมภีร์ไบเบิล แต่มีลักษณะที่มีการเคลื่อนไหวในอิริยาบถต่างๆ ได้ โดยมีลักษณะที่เป็นหมีมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย มีหูสองคู่และมีตาห้าดวง ดวงตาของแมงสีหูห้ำตาเป็นสีเขียว เช่นในตำนาน แต่คิดว่าในเมื่อเป็นสัตว์แล้ว ก็ต้องมีการเคลื่อนไหวและ ทำทางต่างๆ ตามสัญชาตญาณของสัตว์ เช่น เดิน วิ่ง คลาน หมอบ นอน เป็นต้น

๓. การบอกถึงลักษณะของแมงสีหูห้ำตา ที่มีลักษณะเป็นวานร เพราะมีความเชื่อว่าแมงสีหูห้ำตา คือ พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็นแมงสีหูห้ำตา เพื่อช่วยคนทุกข์ยากเดือดร้อน แต่มีลักษณะ คล้ายลิงมีหูอยู่ ๔ หู มีตา ๕ ตา เช่น รูปปั้น พญาอินแปงแมงสีหูห้ำตา ตามนิมิตรของท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และคนในจังหวัดลำพูน ก็จะมีเชื่อถึงลักษณะแมงสีหูห้ำตาในลักษณะที่เป็น วานร หรือ ลิง

๔. การบอกถึงลักษณะของแมงสีหูห้ำตา ที่มีลักษณะเป็นสัตว์อื่นๆ ได้ ลักษณะของแมงสีหูห้ำตา สามารถเป็นสัตว์อื่นๆ ได้ นอกเหนือจากที่มีลักษณะเป็นหมี แต่ต้องมีหน้าตา ที่มี ๔ หู และมีตา ๕ ตา เพราะคิดว่า เป็นสัตว์ที่อยู่ในนิทานหรือตำนาน ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องยึดรูปแบบว่าเป็นเพียงเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง และอาจจะเป็นการเพิ่มเติมความคิดสร้างสรรค์ได้ด้วย

ภาพ ๔.๓ รูปปั้นแมงสึ่หู้ห้าตาที่มีลักษณะตามตำนาน บนวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว
จังหวัดเชียงราย ที่ออกแบบโดยพระครูบาคำหล้า สังกวโร
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔ ภาพวาดแมงสึ่หู้ห้าตาตามตำนานวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย โดย พระ
อธิการสนอง สุ่มโน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘
ที่มา: พระอธิการสนอง สุ่มโน

ภาพ ๔.๕ แมงสึหู้ห่าตาที่ลักษณะเป็นพญาวานร เทพอินแปลงแมงสึหู้ห่าตา
ตามตำนานของหลวงปู่ครูบาเจ้าชัยวงศาพัฒนา วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
ที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/แมงสึหู้ห่าตา>

(๔) การผลิตเป็นรูปวัตถุมงคล

จากความเชื่อและความศรัทธาของชาวล้านนาต่อแมงสึหู้ห่าตา ต่อมาก็มีการผลิตเป็นรูป
วัตถุมงคลเพื่อใช้บูชาตามความเชื่อมีทั้งเป็นรูปบูชา หรือใส่ตลับห้อยคอแบบพระเครื่อง ซึ่งจะมีทั้ง
รูปแบบที่ตามตำนานที่มีลักษณะเป็นหม้ออ้วนดำ หรือเทพวานร เป็นต้น

“มีความเชื่อว่าเมื่อได้บูชาเทพวานรสึหู้ห่าตาในร้าน ทำให้ทำมาค้าขายดีขึ้น ซึ่งตนเปิด
ร้านขายกล้วยเดี่ยวไผ่มาได้ปีกว่าๆ ลูกค้าเข้าร้านตลอด ซึ่งเหตุผลหนึ่งอาจจะท่านเทพวารได้ประทาน
พรให้พวกเรา”^๙

^๙ สัมภาษณ์, เจ้าของร้านกล้วยเดี่ยวไผ่ขามยักษ์ หลังค่ายเม็งรายมหาราช อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย,
๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ภาพ ๔.๖ รูปปั้นวัตถุมงคลแมงสึหู้ห่าตาที่มีลักษณะตามตำนาน บนวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย ที่ปั้นขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๗ รูปปั้นวัตถุมงคลเทพอินแปงแมงสึหู้ห่าตา จากร้านก่วยเตี้ยวไก่อ๋ซามยักซ์ หลังค่ายเม็งรายมหาราช อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๕) ปรีศนาธรรมของแมงสึหู้ห่าตา

เรื่อง แมงสึหู้ห่าตา นั้น จากที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเพณีทานศาสนา ได้แก่ นิทานชาดก ดังนั้นนิทานศาสนา จึงมีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แนวทางประเพณีปฏิบัติ สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางอ้อมให้แก่สังคม เรื่องราวเกี่ยวกับนรกสวรรค์ หรือเรื่องราวของบุคคลที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา โครงเรื่องจะยึดพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยมีปรีศนาธรรมที่แฝงอยู่ในตัวแมงสึหู้ห่าตา ซึ่งจากการสัมภาษณ์พระครูบาสนอง สุมะโน^{๑๐} อธิบายได้ดังต่อไปนี้

^{๑๐} สัมภาษณ์, พระอธิการสนอง สุมะโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควาย, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ตัวแมงสึหุห่าตา ได้แก่ จิตใจของคนเรา แต่ประกอบไปด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ ๙ ประการ

๔ หุ ได้แก่

๑. **หลักธรรมอริยสัจ ๔** เป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มีอยู่สี่ประการ ได้แก่ **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**

ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น

สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ ๑) กามตัณหา-ความทะยานอยากในกาม ๒) ความอยากได้ทางกามารมณ์ ๓) ภวตัณหา-ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง ๓ ได้อย่างสิ้นเชิง

มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่แปดประการ คือ ๑) สัมมาทิฐิ-ความเห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ-ความดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา-เจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ-ทำกรณงานชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ-เลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะ-พยายามชอบ ๗) สัมมาสติ-ระลึกชอบ และ ๘) สัมมาสมาธิ-ตั้งใจชอบ ซึ่งรวมเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" หรือทางสายกลาง

๒. **หลักพรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม** เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ **เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา**

เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามทีพิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

๕ ตา ได้แก่

๑. **ศีล ๕** คือ ความตั้งใจ ที่จะงดเว้นจากความชั่ว ความทุจริต สิ่งที่ไม่ดีทุกประการ ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วทำให้ศีล ๕ นั้นมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษยธรรม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่มนุษย์นั้นบัญญัติขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการกำหนดหลักต่างๆ ขึ้นจากสามัญสำนึกที่รู้สึกตัวว่า เมื่อเรามีความรักตัวเอง ต้องการความสุข รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต คนอื่นๆ ก็ย่อมต้องรู้สึกและมีความต้องการเช่นเดียวกับเรา เหตุนี้เองถึงแม้ว่าโลกใบนี้จะไม่มีการมีพุทธศาสนา หรือแม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ศีล ๕ ก็มิใช่อยู่ในการดำเนินชีวิตของเราอยู่แล้ว ฉะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีเหตุผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ แต่สัตว์เดียรฉานไม่มีสิ่งเหล่านี้ จึงอาจเห็นได้ว่า เมื่อใดที่มนุษย์มีศีล ๕ อย่างครบถ้วน ความเป็นมนุษย์จึงสมบูรณ์ ความเป็นปกติ วาจาก็เป็นปกติ เมื่อใดที่มนุษย์ขาดศีล ๕ ไป ความเป็นมนุษย์ก็ลดลง

ได้แก่ ปาณา, อทินนา, กาเม, มุสา, สุรา, เซ็คบาสี

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง รวมถึงการทำร้ายสัตว์ หรือมนุษย์ด้วย แม้แต่คิด หรือวางแผน ก็ถือว่าผิดศีลข้อนี้แล้ว

อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการลักทรัพย์ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ รวมถึงการเบียดบัง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเปรียบคนอื่นด้วย แม้แต่คิด หรือวางแผน ก็ถือว่าผิดศีลข้อนี้แล้ว

กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการประพฤติดูผิดในกามทั้งหลาย ข้อนี้เพียงแค่ว่าคิดก็ผิดแล้ว

มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการพูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด รวมถึงการพูดให้คนแตกสามัคคีกันด้วย

สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เว้นจากการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๒. **จักขุทั้ง ๕ ได้แก่ มังสจักขุ พุทธจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ สมนัตจักขุ**

มังสจักขุ นัยน์ตาเนื้อใช้มองดูสิ่งต่างๆ ได้ เช่น นัยน์ตาของสัตว์ทั้งหลาย

พุทฺธจักขุ ดวงตาของพระพุทธเจ้า ซึ่งมองเห็นได้กว้างไกลกว่าวิสัย ตาคนธรรมดา

ทิพยจักขุ ดวงตาทิพย์ สามารถมองเห็นผ่านสิ่งกีดขวางทางกั้นมอง ทะลุ ฝา-กำแพง หรือของมีในหีบห่อมิดชิดก็มองเห็นได้

ปัญญาจักขุ ดวงตา คือ ความเฉลียวฉลาดรอบคอบ

สมนัตจักขุ ดวงตาปัญญา ซึ่งประกอบด้วย วิชา ความรู้แจ้งแทงทะลุปรุโปร่งในอรรถในธรรม

อ่านไฟกองใหญ่ ๓ กอง ที่แมงสืหนูห้าตากิน ได้แก่ ราคะคิไฟ โทสคิไฟ โมหคิไฟ

ราคะคิไฟ คือ ราคะความรักฉันทุสวเป็นกิเลสราคะตันทา

โทสคิไฟ คือ โทสะความโกรธเกลียดเคียดแค้นอาฆาตพยาบาทอะไรทำนองนั้น

โมหคิไฟ คือ โมหะความลุ่มหลงถ้าได้รักใคร่ชอบใคร่หลงการพนันหรือหลงไหลในสิ่งใดจนลืมสติลืมตาไม่ขึ้น หลงจนหัวปลุกหัวปล้ำ ถลาคัวเข้าไปแล้วยากที่จะถอนออกมาได้ ใครจะแนะนำพร่ำสอนตักเตือนอย่างไรก็ไม่เชื่อ ความรักความโกรธและความหลงเป็นไฟร้อนทั้งใจให้ร้อนรนอยู่ไม่ได้ บางทีก็ทำลายชีวิตและทรัพย์สินทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

แมงสืหนูห้าตากินถ่านไฟทั้ง ๓ กองนี้คือ กิเลสตัวไหนเกิดขึ้นก็สงบคุมระงับดับชะไม่ให้ไหม้ลูกกลมไหม้ตัวเองและผู้อื่น

นอกจากนี้ นอกจากหลักธรรมที่กล่าวข้างต้นนั้น สามารถถอดเป็นหลักธรรมอื่นๆ และจากนิทาน เรื่องเล่า ก็สามารถนำมาเป็นตัวอย่าง และสอนให้คนเป็นคนดีอีกด้วย จากการสัมภาษณ์จากพระครูวิมลศิลปกิจ กล่าวว่า^{๑๑} ปรีชาธรรมจากแมงสืหนูห้าตานั้น ไม่ได้กล่าวถึงในคัมภีร์ไบเบิล เพราะคัมภีร์ไบเบิลนั้นจะเรื่องเล่าเกี่ยวกับอ้ายทุกตะ เท่านั้น หากเพียงแต่ว่า ได้มีการวิเคราะห์และนำหลักธรรมมาเชื่อมโยงกับนิทานเพื่อใช้ในการเตือนสติของคน และปรีชาธรรมจากแมงสืหนูห้าตาในทัศนะคติของพระครูวิมลศิลปกิจนั้น กล่าวว่า เป็นหลักธรรมที่มักจะเกี่ยวกับการครองเรือน ซึ่งยกตัวอย่างทั้งเรื่องราวอ้ายทุกตะ ที่มี **ความเพียรพยายามในการสร้างร้านค้า เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคนไม่ให้เกียจคร้าน ควรจะขยันหมั่นเพียร** หรือ เรื่องของเจ้าเมืองและมเหสีทั้ง ๗ นั้น ก็เป็นเรื่องที่เตือนใจเกี่ยวกับการครองเรือน แต่ไม่ได้สนับสนุนให้ผู้ชายมีภรรยาน้อย แต่เป็นการเตือนสติของภรรยา ที่เวลาที่มีสามีก็ควรที่จะเอาใส่ใจในการที่อยู่ด้วยกัน **ต้องเมตตาอนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่กันและกัน ต้องรู้จักเอาใจใส่สามี** ก็จะทำให้สามีไม่ต้องมีภรรยาน้อย นอกจากนี้ยังสอนให้ผู้คนเกิดความ **สามัคคีกัน** ในหมู่คณะ จากการที่ประชาชนในเมืองร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อช่วยเจ้าเมืองออกจากถ้ำ และสอนให้ **รู้จักพอดี ไม่เกิดความโลภ** หากโลภมากสุดท้ายจะไม่ได้อะไรเลย ดังสุภาษิตโบราณที่ว่า “โลภมาก ลาภหาย” จากตัวอย่างที่เจ้าเมืองวังไธจับแมงสืหนูห้าตา สุดท้ายก็ไม่ได้อะไรเลย และแมงสืหนูห้าตาได้หายไปจากถ้ำอีกด้วย

ทางด้านธรรมะ จาก แมงสืหนูห้าตา นั้น ท่านได้ถอดหลักธรรม คือ ทิฐุธัมมิกัตถะ ๔ และ พละ ๕ ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระครูวิมลศิลปกิจ, ปราชญ์ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น วัดพนาลัยเกษม, ๔ พฤษภาคม

๔ หู ได้แก่ ทัศนธัมมิกัตถะ ๔ หลักธรรม ๔ ประการที่นำไปใช้แล้วได้ประโยชน์ในปัจจุบัน ประกอบด้วย

๑. อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น
๒. อารักขสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการรักษา
๓. กัลยาณมิตตตา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการมีมิตรดี
๔. สมชีวิตา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตที่ดี

๕ ตา ได้แก่ พลละ ๕ คือ กำลัง ห้า ประการ ได้แก่

๑. ศรัทธาพลละ ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย
๒. วิริยะพลละ ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน
๓. สติพลละ ความระลึกได้ กำลังการควบคุมความประมาท การไม่ใส่ใจ ใจลอย ไร้สติ
๔. สมาธิพลละ ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการวอกแวกเขวไขว่ ฟุ้งซ่าน
๕. ปัญญาพลละ ความรอบรู้ กำลังการควบคุมเพิกเฉยไม่สนใจ หลงงมาย

นอกจากนี้ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตที่มีจำนวน ๔ หรือ ๕ ข้อ ก็สามารถนำมาเป็นหลักธรรมของแมงสีหุหัตตาได้ เช่น อิทธิบาท ๔, ฆราวาสธรรม ๔, กัลยาณธรรม ๕ ประการ เป็นต้น ซึ่งจากการให้ความหมายของปริศนาธรรมทั้งตามตำนาน จากคัมภีร์ไบเบิลล้านนา หรือการให้ความหมายในปัจจุบันนั้นก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันมาก คือ หลักธรรมที่กล่าวมานั้น เป็นธรรมะหรือปริศนาธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตั้งแต่ระดับครอบครัว เพื่อสอนให้คนทำความดี เป็นพื้นฐานในการสร้างสังคม ชุมชน ให้สงบสุข

จากปรากฏการณ์เรื่องคติความเชื่อเรื่องราวของ แมงสีหุหัตตานี้หากไม่มีการยึดติดในรูปแบบ หรือลักษณะ ว่าจะจะเป็นลักษณะเหมือนหมี่ เหมือนลิง หรือเป็นลักษณะอื่นๆ นั้น แก่นแท้คือเป็นนิทานศาสนา ประเภทชาดก ที่เน้นสอนให้คนเป็นคนดี ประพฤติดี ไม่ว่าการรับรู้ หรือความสนใจของแต่ละคนนั้นจะอยู่ในด้านไหนก็ตาม เช่น การรู้จักแมงสีหุหัตตา จากการเล่าตำนาน หรือเป็นนิทาน หรือ จากความเชื่อความศรัทธา ถือว่าเป็นกลไกในการจรรโลงสังคมให้มีความสุข มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นการปลูกฝังในกลุ่มคนเล็กๆ แต่เมื่อสังคมมีกลุ่มคนที่ประพฤติชอบดี จำนวนมาก จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคมชุมชนต่อไป ปราศจากปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านอาชญากรรม หรือปัญหาภาวะหนี้สิน เพราะถ้าทุกคนมีความเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น

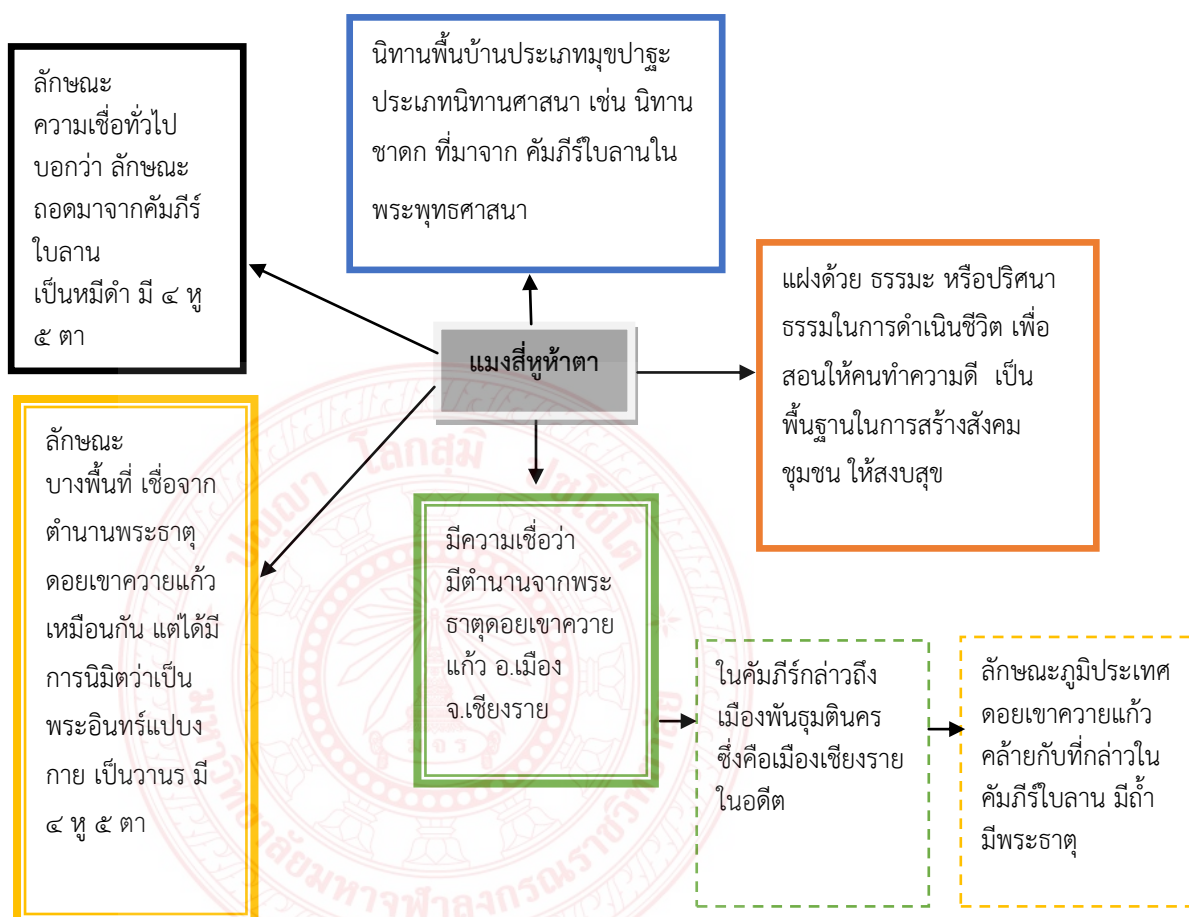
ดังนั้น ทั้งความเชื่อ นิทาน ตำนานเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคมผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาและความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่างเปลี่ยนไปได้ตามความแตกต่างของแต่ละสภาพแวดล้อมของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม

ความเชื่อยังคงมีอิทธิพล เป็นระบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอยู่มากและถือเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ระดับหนึ่ง

ตารางที่ ๔.๑ ปรีศนาธรรมของแมงสีหุห้ำตา

ปรีศนาธรรมของแมงสีหุห้ำตาตามตำนาน ตามคติดั้งเดิม ตามคัมภีร์ไบเบิล		
๔ หู	๕ ตา	อื่นๆ
หลักธรรมอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หลักพรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	ศีล ๕ ปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา จักษุทั้ง ๕ มั่งสัจจักษุ พุทธจักษุ ทิพยจักษุ ปัญญาจักษุ สมันตจักษุ	ถ่านไฟกองใหญ่ ๓ กอง ได้แก่ ราคคคิไฟ โทสคคิไฟ โมหคคิไฟ
ปรีศนาธรรมของแมงสีหุห้ำตาจากการตีความในปัจจุบัน		
ทิวฐธัมมิกัตถะ ๔ อุกุฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา สมชีวิตา อิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฆราวาสธรรม ๔ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ	พละ ๕ ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ กัลยาณธรรม ๕ เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ สติสัมปชัญญะ	๑.ความเพียรพยายามในการสร้าง รินคำ เพื่อเป็นแบบอย่างในการ ดำเนินชีวิตของคนไม่ให้เกียจคร้าน ควรจะขยันหมั่นเพียร ๒.ความมีเมตตาอนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่กันและกัน ต้องรู้จัก เอาใจใส่สามมี ก็จะทำให้สามมีต้องมี ภรรยาน้อย ๓. ความสามัคคีกันในทุกคณะ จาก การที่ประชาชนในเมืองร่วมแรงร่วม ใจกันเพื่อช่วยเจ้าเมืองออกจากถ้ำ ๔.สอนให้รู้จักพอดี ไม่เกิดความ โลภ หากโลภมากสุดท้ายจะไม่ได้ อะไรเลย ดังสุภาษิตโบราณที่ว่า “โลภมาก ลากหาย” จากตัวอย่างที่ เจ้าเมืองวังไถ่จับแมงสีหุห้ำตา สุดท้ายก็ไม่ได้อะไรเลย

แผนผังที่ ๔.๑ สรุปข้อมูลของตำนานแมงสีหุห้าตา

๔.๑.๒ กิจกรรมจากการสร้างพลังทางศิลปะของจังหวัดเชียงราย โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา

ศิลปะเพื่อสังคมถูกปรับเพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสมกับปัจจุบันและสถานการณ์ของวงการศิลปะในประเทศไทย ทำให้เงื่อนไขของศิลปะเพื่อสังคม มีคุณค่าเนื้อหาหรือเรื่องเป็นไปลักษณะเชิงนามธรรมซึ่งฐานอันสำคัญของศิลปะเพื่อสังคม มีเนื้อหาที่แสดงความคิด เรื่องราวที่มีคุณค่าต่อสังคมหนึ่งหรือสังคมโดยรวม ซึ่งคุณค่านั้นจะต้องเป็นสิ่งที่แสดงออกมาจากความดีงาม คุณธรรม ศีลธรรม เป็นต้น เพื่อสังคมจะได้เกิดสติปัญญาและทางออกของปัญหาต่างๆ ส่วนความแจ่มชัดของรูปแบบเป็นการนำเสนอที่ชัดเจนแจ่มชัด ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อระหว่างผลงานกับผู้เสพ เป็นรูปแบบที่นำเสนอเนื้อหาที่ทำให้ผู้เสพเกิดความสนใจและเกิดความเข้าใจอย่างไม่ยากเกินไป และสำนึกทางสังคมของศิลปินเป็นส่วนที่จะบ่งชี้ได้มากที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นแรงผลักดันผลงานของศิลปิน ศิลปินจะต้องมีสำนึกทางสังคมอย่างแท้จริง มีอารมณ์ความรู้สึกตระหนักต่อปัญหาที่มองเห็นในสังคม ในบางครั้งศิลปินอาจสร้างผลงานขึ้นมาเพียงเพื่อปัจจัยภายนอกเท่านั้น สร้างเพราะกระแส สร้างเพื่อขาย สร้างเพื่อภาพลักษณ์ ถ้าเป็นเช่นนี้ศิลปะก็จะกลายเป็นเพียงผลิตภัณฑ์ไร้จิตวิญญาณและความรู้สึก ซึ่งเราจะสามารถรู้สึกได้กับผลงานเหล่านั้นว่าจิตซีด กระด้าง ขาดความสดและขาดชีวิตชีวา^{๑๒} ศิลปะ จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญ หรือกลไกที่มีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนทางสังคมได้ในปัจจุบัน สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ถ่ายทอดเรื่องราวทางสังคม นอกจากนี้ยังสามารถกระตุ้นนารายได้เศรษฐกิจเข้าสู่ชุมชนหรือเมืองได้ หากมีการพัฒนาไปเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นและยังเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพลังทางสังคมได้ ยกตัวอย่าง เช่น การสร้างพระพุทธรูป การสร้างวัดวาอาราม ก็เป็นการสร้างพื้นที่ศิลปะแขนงหนึ่ง ที่สามารถสร้างความศรัทธา ก่อเกิดเป็นศูนย์รวมคน รวมจิตใจ เกิดกลุ่ม เกิดพลังขับเคลื่อนสร้างประโยชน์ต่อสังคมต่อไปได้

การสร้างพลังทางศิลปะ จึงเป็นการสร้างสุขภาวะทางสังคม ทั้งการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี สร้างจิตสำนึก สร้างสุนทรียภาพในชุมชนได้ นำไปสู่การเกิดผลลัพธ์ในด้านดีแก่สังคม ทั้งในนามธรรม และรูปธรรม และเนื่องจากตำนานเรื่องของ แมงสีหุหัตตา นั้น เป็นศิลปะจากสัตว์ในตำนานของชาวล้านนา จึงได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการสร้างพลังทางสังคมและพลังศิลปะได้โดยกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตาเป็นตัวขับเคลื่อน ผ่านกิจกรรมการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ มีรายละเอียดของกิจกรรมโดยผู้วิจัยได้อธิบายถึงกิจกรรมโดยการนำเสนอแบ่งเป็นช่วงเวลาดังต่อไปนี้

๑. ช่วงก่อนการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

เนื่องจากจังหวัดเชียงราย ได้เป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ในปี ๒๕๖๑ จึงเริ่มเตรียมแผนงานในการเป็นเจ้าภาพ โดยจังหวัดเชียงราย จึงมีการเชิญหน่วยงานสถาบันการศึกษา ในจังหวัดเชียงราย เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย, เทศบาลเมืองเชียงราย

^{๑๒} ชวส์ จำปาแสน, ศิลปะเพื่อสังคม : การเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์, ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิต

,มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง,มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เจ้าของสนามฟุตบอลเชียงรายยูไนเต็ด, ผู้แทนสวนตุงเฉลิมพระเกียรติ สมาคมชาวศิลปะ ร่วมประชุมวางแผนงานเตรียมงานกันทันที เพื่อเตรียมการในการจัดงานกีฬาแห่งชาติ และในการจัดนั้น ก็ปฏิเสธไม่ได้ที่จะไม่มีศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะเป็นส่วนประกอบ และปัจจัยที่สำคัญเช่นกันในการจัดงาน เพราะสัญลักษณ์ การจัดสถานที่ ก็ต้องมีองค์ประกอบด้านศิลป์ ดังนั้นจึงเป็นที่มาและเป็นจุดเกิดของการใช้สัญลักษณ์ “แมงสีหุห้ำตา” ในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติครั้งนี้ ซึ่งกิจกรรมช่วงก่อนการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์จากการรวบรวมข้อมูล มีดังต่อไปนี้^{๑๓}

(๑) การประกวดการออกแบบมาสคอตโลโก้ (Logo) เพื่อสร้างสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

เริ่มจากอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ จัดประชุมศิลปินในเชียงรายอยากให้ศิลปะเข้าไปมีส่วนในการออกแบบมาสคอต โลโก้ กีฬาเจียงฮายเกมส์ มีศิลปินหลายคนช่วยกันออกแบบ เช่น รูปช้าง รูปสัตว์อื่นๆ แต่เจ้าของตัวมาสคอตที่ได้รับคัดเลือกนั้น กล่าวว่า

“คิดเล่นๆว่าเราเคยเห็นที่ญี่ปุ่นนำเอาเทพเจ้ามาเป็นมาสคอตได้ ที่เชียงใหม่มีเราตัว

ฟาน (แก้งเผือก) มาเป็นมาสคอตในการรณรงค์ให้เชียงใหม่เป็นเมืองมรดกโลก ฟานก็เป็นสัตว์เป็นตำนานโบราณเชียงใหม่เหมือนกัน พอมาคิดว่าเชียงรายมีอะไร เราเคยได้ยินเรื่องแมงสีหุห้ำตา เป็นเหมือนสัตว์ปยุๆตัวหนึ่ง มีตำนานของครุฑที่อยู่บนดอย มีรูปปั้นอยู่ด้วยเป็นสลาที่ออกแบบไว้ เด็กๆเราได้ยินเรื่องแมงสีหุห้ำตา เพื่อนฝรั่งก็สนใจเรื่องนี้ เคยคุยกันทำให้นึกถึงแมงสีหุห้ำตาขึ้นมาเลย ออกแบบส่งไป อาจารย์เฉลิมชัยถูกใจแล้วแนะนำให้ทำออกมาน่ารักเป็นตัวละครๆป้อมๆ” แมงสีหุห้ำตาในตำนานกล่าวไว้ว่ามี ลักษณะคล้ายหมี รูปร่างอ้วนเตี้ย มีขนยาวๆ สีดำ มีสีหู ตาสีเขียวห้ำตา ความพิเศษคือกินถ่านไฟเป็นอาหาร อูจจาระออกมาเป็นทองคำ ในตำนานครุฑเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา จังหวัดลำพูน เชื่อมโยงจำนวนสีหูและห้ำตา เข้ากับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแสดงถึงหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ และศีล ๕ ส่วนเรื่องที่แมงสีหุห้ำตากิน ถ่านไฟแล้วอ้อออกมาเป็นทองคำนั้น หมายถึง มีความอดทนต่อกิเลสจนผลบุญส่งผลให้ประสบกับความ เจริญรุ่งเรืองแมงสีหุห้ำตาตัวนี้ได้ชื่อว่า “คำสุข” เป็นชื่อของยาที่มีความหมายว่าทองคำ อาจารย์เฉลิมชัยบอกว่า ศิลปินเชียงรายจะใช้แมงสีหุห้ำตาไปรโมทเชียงรายเมืองศิลปะไปด้วย เป็นอีกหลายๆ เวอร์ชัน โดยศิลปินท่านอื่นๆจะนำเสนอแมงสีหุห้ำตาในแบบของตัวเองในโอกาสต่อไป และ “คำสุข” เป็นตัวการ์ตูนปอยवादขึ้นแล้วแชร์ลงในเพจ *poypoy* ซึ่งนอกจากจะได้เห็นลายเส้นและท่วงท่าอันน่ารักแล้ว คำสุขยังมีของ

^{๑๓} สัมภาษณ์, ทรงเดช ทิพย์ทอง, ศิลปินเชียงราย, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

เพื่อนที่วิ่งเล่นอยู่ในสวนมากมาย ถ้าลองคลิกเข้าไปดูผลงานในเพจนั้น เราจะพบกับตัวตนของปอยผ่านเด็กน้อยที่เต็มไปด้วยความฝัน”^{๑๔}

จากการให้ข้อมูลจากพจวรรณ พันธจินดา นั้น ทำให้ทราบว่าปอยเป็นศิลปินที่ยังมีความรู้และตระหนักถึงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการที่ พจวรรณ ใช้แมงสีหุห่าตามาเป็นสัญลักษณ์นั้น เริ่มเป็นการจุดประกายถึงเรื่องการรื้อฟื้น และอนุรักษ์ ถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ในประเภทวรรณกรรมที่บางทีอาจจะทำให้สูญหายได้ หากไม่มีการรักษา นอกจากนี้ยังเป็นการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นสื่อเครื่องมือในการอนุรักษ์ เช่น การสร้าง เพจ **poypoy** เพื่อนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผลงานศิลปะ โดยเฉพาะ “น้องคำสุข” หรือ “แมงสีหุห่าตา” สัตว์ในตำนานที่อยู่บนพระธาตุดอยเขาควายแก้ว เข้ามาโลดแล่นสร้างความสุนทรี ความน่ารัก และรื้อฟื้นตำนานท้องถิ่น ทัวจังหวัดเชียงราย

ภาพ ๔.๘ “ปอย” พจวรรณ พันธจินดา เจ้าของผลงานงานมาสคอต “คำสุข”

ที่มา: https://www.khaosod.co.th/sports/news_1850062

^{๑๔} พจวรรณ พันธจินดา, เปิดใจ “ปอย” พจวรรณ เจ้าของลายเส้น “คำสุข” มาสคอต “เจียงฮายเกมส์ส์, ข่าวสดออนไลน์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.khaosod.co.th/sports/news_1850062, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

ภาพ ๔.๙ ภาพ น้องคำสุข บางส่วน ในเพจ poypoy

ที่มา: เพจ poypoy

(๒) การแถลงข่าว เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การรับเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬา

หลังจากที่มีการประกวดการออกแบบมาสคอตโลโก้ (Logo) และได้คัดเลือกสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติ ซึ่งได้คัดเลือก น้องคำสุข หรือ แมงสึหู้ห่าตา ในช่วงเวลาก่อนที่จะจัดงานกีฬาก็ได้มีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่งานกีฬาแห่งชาติจากหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบให้แก่สาธารณะได้ทราบ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย สื่อ และสถานวิทย์และโทรทัศน์ กลุ่มเฟสบุ๊คของวัดร่องขุน รวมถึงหน่วยงานจากเทศบาลนครเชียงราย สมาคมข่าวศิลปะ เป็นต้น โดยมี อาจารย์ทรงเดช ทิพย์ทอง นายกสมาคมข่าวศิลปะในต่อนั้น ได้รับมอบหมายจากจังหวัดเชียงราย ให้เป็นผู้รับผิดชอบการจัดสร้างป้ายชบวน ตุง ประกอบชบวน และสร้างมาสคอต “แมงสึหู้ห่าตา” ตามแนวคิดรูปแบบของ น.ส.พจวรรณ พันธุ์จินดา ที่ได้รับการคัดเลือก และได้แถลงข่าวการรับเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬา เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๐ ที่โรงแรมบีพี สมิหลา บีส รีสอร์ท จ.สงขลา โดยสมาคมข่าวศิลปะและศิลปินเชียงราย ได้มอบหมายให้อาจารย์จักรกริช ฉิมนอก ประธานสาขาวิชาศิลปกรรม สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (มร.ชร.) และเป็นศิลปินเชียงรายในสมาคมข่าวศิลปะ เป็นผู้แถลงข่าว โดย อาจารย์จักรกริช ฉิมนอก เปิดเผยว่า

“สมาคมข่าวศิลปะและศิลปินเชียงราย โดยมี อ.ทรงเดช ทิพย์ทอง นายกสมาคมฯ ได้รับมอบหมายจากจังหวัดเชียงราย ให้เป็น ผู้รับผิดชอบการจัดสร้างป้ายชบวน ตุงประกอบชบวน และสร้าง มาสคอต “แมงสึหู้ห่าตา” หรือน้องคำสุข ตามแนวคิดของ น.ส.พจวรรณ พันธุ์จินดา เพื่อใช้ในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ “เจียงฮายเกมส์” ระหว่างวันที่ ๑๘-๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ และต่อด้วยการ แข่งขันกีฬาคณพิการแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๖ “น้ำกกเกมส์” ในปีถัดไป ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๒๒ มกราคม ๒๕๖๒ ส่วนมาสคอตจะใช้ “แมงมันคำ” เป็นสัญลักษณ์ จากแนวคิดของกลุ่ม

ศิลปินชาวศิลปะเชียงราย ทั้งนี้ ได้รับคำปรึกษาและการแนะนำจาก ศาตรเมธี ดร.เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ส่วนตนเองนั้นรับผิดชอบ ในการสร้างแมงสีหุหัตตาที่ใช้ ประกอบในการแสดง “นาฏกรรมแห่งขุนเขา” และ ตนเองได้รับงบประมาณจัดสร้าง “แมงสีหุหัตตา” จาก ศาตรเมธี ดร.เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์แล้ว ก็ได้ออกแบบสร้างให้สง่า น่าเกรงขาม และดูสวยงาม อ่อนช้อย เพื่อให้ผู้ชมทั้งประเทศจดจำและประทับใจ เป็น ความภาคภูมิใจ ของชาวเชียงรายทุกคน ส่วนตัวผมเอง การทำ “แมงมันคำ” ได้แนวคิดมา เนื่องจากภาคเหนือ โดยเฉพาะ เชียงราย มีแมงมัน หรือพญาผด เป็นสัญลักษณ์ของ ความ อุดมทุน และมีพลังกำลังที่แข็งแกร่ง และยัง เป็นอาหารท้องถิ่นเชียงราย ที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นอีกด้วย ซึ่งมีราคาแพง ลักษณะพิเศษของมันก็คือ เป็น สัตว์ที่ ตัวเล็ก ขาเล็ก แต่ มีก้นใหญ่ แต่สามารถทำอะไรได้ที่ยิ่งใหญ่ เปรียบเสมือนคนพิการ แม้จะไม่มีแขนขา หรือ แขน ขาเล็ก ไม่สมประกอบ แต่มีพลังเป็นนักกีฬาที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัด เชียงราย และคนไทยในระดับโลกได้”^{๑๕}

นอกจากนี้ทางสมาคมชาวศิลปะยังมีการสร้างพื้นที่ศิลปะ แมงสีหุหัตตา เพื่อประชาสัมพันธ์งานกีฬา แห่งชาติ เช่น การเขียน Wall art แมงสีหุหัตตา ที่สมาคมชาวศิลปะ และกำแพงสนามกีฬา เชียงราย, การปั้น ตุ๊กตาดินเผารูปแมงสีหุหัตตา ที่สมาคมชาวศิลปะ, มาทคอตแมงสีหุหัตตา หน้าสวนตุ่ง และโคม เชียงราย, มาทคอตแมงสีหุหัตตา หน้าสมาคมชาวศิลปะ, มาทคอตแมงสีหุหัตตา วัดร่องขุน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมในส่วนการประชาสัมพันธ์ในช่วงต้น นอกจากการประชาสัมพันธ์ที่เป็นทางการ หรือผ่านทางสื่อโซเชียลต่างๆ เป็นการสร้างการรับรู้แก่สาธารณะโดยการสร้างสรรค์งานศิลปะหลายๆ ประเภทจากตำนานความเชื่อเรื่องแมงสีหุหัตตา ทั้งงานประติมากรรม งานเพ้นท์ งานหัตถกรรม เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้พบเห็นนอกจากการที่สนใจในเรื่องการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ แล้ว ยังเกิดความสนใจในประเด็นคำถามและสงสัยถึงเรื่องสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติ นำไปสู่การสืบค้นและอยากทราบเรื่องราวของตำนานแมงสีหุหัตตา ให้กลับมาอีกครั้งในยุคปัจจุบัน”^{๑๖}

^{๑๕} จักรกริช ฉิมนอก, มราชภัฏเชียงรายจัดให้ แมง ๔ หู ๕ ตา ‘แมงมันคำ’เจียงฮาย-น้ำกกเกมส์ สำนักประชาสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย[ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.crru.ac.th/kanbouplus/read_more.php?newsid=๓๓๙2017-07-10, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

^{๑๖} สัมภาษณ์, ทรงเดช ทิพย์ทอง, ศิลปินเชียงราย, ๔ ธันวาคม ๒๕๖๒.

ภาพ ๔.๑๐ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การรับเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬา

ที่มา : สำนักประชาสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

https://www.crru.ac.th/kanbouplus/read_more.php?newsid=๓๓๙2017-07-10

ภาพ ๔.๑๑ การเขียน Wall art แมงสีหุ้ห้ตาที่สมาคมขัวศิลปะ

ที่มา : สมาคมขัวศิลปะ

ภาพ ๔.๑๒ งานประติมากรรม แมงสีหูห้ำตา ที่มีลักษณะคล้ายอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ จากการสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบศิลปะร่วมสมัย ที่วัดร่องขุน
ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๑๓ งานประติมากรรม แมงสีหูห้ำตา ที่มีลักษณะคล้ายการ์ตูนมอลเตอร์ จากการสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบศิลปะร่วมสมัย ที่สมาคมขัวศิลปะ
ที่มา : สยมพล ศรีหนา

ภาพ ๔.๑๔ งานประติมากรรม แมงสึหู้ห่าตา ที่มีลักษณะคล้ายวานร จากการ
สร้างสรรค์ให้มีรูปแบบศิลปะร่วมสมัย ที่สถานีขนส่งจังหวัดเชียงราย
ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๑๕ งานประติมากรรม แมงสึหู้ห่าตา ที่มีลักษณะเป็นหมิที่มีอริยาบถทำ
ยืน กินถ่าน และถ่ายเป็นทองคำ ซึ่งต่างจากรูปแบบในตำนานที่มีรูปแบบอริยาบถหมอบ จากการ
สร้างสรรค์ให้มีรูปแบบศิลปะร่วมสมัย ที่สมาคมข่าวศิลปะ
ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๑๖ การเขียน Wall art แมงสีหุห้าตา บริเวณกำแพงสนามกีฬาเชียงราย
ที่มา : มานิตย์ กันทะลัก

(๓) การแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวนและองค์ประกอบศิลป์ของขบวนในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงราย

การแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวนและองค์ประกอบศิลป์ของขบวนในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงรายนั้น เป็นการช่วยเหลือชุมชนในแต่ละอำเภอเพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ และศิลปินก็มีส่วนช่วยในการถ่ายทอดและสอนงานเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ศิลปะ สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนทุกกลุ่มด้วย ซึ่งในขั้นตอนนี้มีมาจากการแนวคิด นโยบายของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่มีความคิดว่า

“ศิลปินเชียงรายมีจำนวนที่มากกว่าทุกจังหวัด และในแต่ละอำเภอในจังหวัดเชียงราย ก็จะมีศิลปินที่มีพื้นเพอยู่ในแต่ละอำเภออยู่แล้ว ประกอบกับศิลปินมีความรู้เรื่องศิลปะองค์ประกอบของริ้วขบวนรายละเอียดต่างๆ ตลอดจนถึง ศิลปินจะให้คำแนะนำต่อนายอำเภอทุกอำเภอในแต่ละอำเภอที่ตัวศิลปินท่านนั้นได้รับผิดชอบ เป็นที่ปรึกษา ช่วยทั้งเรื่องเทคนิคกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานในแต่ละชิ้นให้ประชาสัมพันธ์กีฬาแห่งชาติ โดยใช้สัญลักษณ์แมงสีหุห้าตา นำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจ ต่อผู้พบเห็น และตื่นตาตื่นใจต่อผู้ร่วมเดินขบวนในแต่ละอำเภอ ที่เหมือนกับเฟสติวัลมาโซว์ผลงานของตัวเอง ซึ่งการโชว์ผลงานในครั้งนี้ แตกต่าง จากการโชว์ผลงานของศิลปิน ที่ผ่านมา อันคุ้นเคยตา ในหอศิลป์ในแกลลอรี แต่ครั้งนี้การแสดงผลงานของศิลปินและผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานในแต่ละอำเภอนั้นนำมาแสดงผลงานท่ามกลางสาธารณชนในท้องถนนเหมือนต่างประเทศ ให้ผู้พบเห็นได้มีส่วนร่วมกับการกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ในครั้งนี้ ดังนั้นการเป็นพี่เลี้ยงในการสร้างสรรค์ริ้วขบวนในอำเภอต่างๆของศิลปินที่ปรึกษา ซึ่งทำให้ ผลที่ได้ออกมาสำเร็จอย่างดีงามโดยศิลปินที่ได้มีการแบ่ง ที่แต่ละอำเภอได้จากการแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวน การออกแบบการสร้างสรรค์ขบวน นั้น มีศิลปิน เป็นผู้ออกแบบเป็นหลัก ทั้ง ๑๘ อำเภอ โดยใช้เกณฑ์ว่า อำเภอไหนมีศิลปินก็จะให้ศิลปินในแต่ละอำเภอช่วยบ้านเกิดตัวเอง แต่ถ้าหาอำเภอไหนไม่มีศิลปิน ก็จะมีการ

ส่งศิลปินจากอำเภออื่นๆ ไปช่วย ซึ่งศิลปินที่ประจำอำเภอนั้น มีจำนวนอำเภอละ ๕ ท่าน เช่น อำเภอแม่สรวยไม่มีศิลปิน ก็จะมีการส่งศิลปินไปช่วย และมีวัฒนธรรมจังหวัด และของแต่ละอำเภอ เชื่อมประสาน”^{๑๗}

การแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวนและองค์ประกอบศิลป์ของขบวนในแต่ละอำเภอ นั้นมีการประชุม และมีมติในการจะจัดประกวด เมื่อมีการส่งพี่เลี้ยง ศิลปิน ไปช่วยในการจัดริ้วขบวน ๑๘ อำเภอ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ศิลปินได้มีการถ่ายทอดศิลปะสู่สังคม และชุมชนก็สามารถแสดงศักยภาพพร้อมกับศิลปินได้ตามศักยภาพที่มีผนวกเป็นหนึ่งเดียวและในการแบ่งศิลปินนั้นได้มีการประชุมเพื่อติดตามความพร้อมและทำความเข้าใจในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินงาน โดยมี นายภาสกร บุญญลักษม์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย เป็นประธานประชุมคณะกรรมการ จัดประกวดริ้วขบวนศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้การจัดริ้วขบวนศิลปวัฒนธรรมมีความยิ่งใหญ่งดงาม ซึ่งจังหวัดเชียงรายร่วมกับศิลปินเชียงรายจัดให้มีการประกวดริ้วขบวนศิลปวัฒนธรรม ๑๘ อำเภอ เพื่อต้อนรับการเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ “เจียฮายเกมส์” และมีการกำหนดการประกวดริ้วขบวนฯ วันอาทิตย์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑ และนโยบายในการจัดริ้วขบวนของ ๑๘ อำเภอนั้น **จะต้องมี แมงสี้หูห้าตา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของงานกีฬาอยู่ในขบวนด้วย และจะเน้นความประณีตสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ นำเสนอเรื่องราวศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ใช้วัสดุในการประดับตกแต่งรถขบวนได้เหมาะสมสวยงาม สื่อถึงอัตลักษณ์ของแต่ละอำเภอ บ่งบอกเรื่องราวขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมล้านนา และกีฬาแห่งชาติ “เจียฮายเกมส์” ที่สำคัญเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น และการแต่งกายที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ริ้วขบวนแต่ละขบวนจะมีความยาวไม่เกิน ๑๐๐ เมตร และผลงานที่นำมาประกอบรูปขบวนขบวน จะต้องนำไปติดตั้งพื้นที่สำคัญของแต่ละอำเภอได้จริง แต่ในส่วนอำเภอเมืองเชียงรายถือเป็นอำเภอเจ้าภาพหลักจะไม่เข้าร่วมประกวด**

นอกจากนี้ยังมีการกระตุ้นการจัดขบวนด้วยแรงจูงใจ คือ การให้เงินรางวัล และประกาศเกียรติคุณ และถูกคัดเลือกไปแสดงในวันเปิดและปิดของงานกีฬาแห่งชาติ โดย ภาสกร บุญญลักษม์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย กล่าวว่า “อำเภอที่ชนะเลิศการประกวด จะได้รับเงินรางวัล และประกาศเกียรติคุณจาก ศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ รางวัล ที่ ๑ ได้รับเงินรางวัล ๑ ล้านบาท รางวัลที่ ๒ เงินรางวัล ๕ แสนบาท และรางวัลที่ ๓ เงินรางวัล ๓ แสนบาท และทั้ง ๓ รางวัล จะได้รับถ้วยรางวัลพิเศษจาก อ.เฉลิมชัยฯ มูลค่าสูงถึง ๓ ล้านบาท ในส่วนของอำเภอ ๑๕ อำเภอ จะได้รับประกาศเกียรติคุณจาก อ.เฉลิมชัยฯ ทุกอำเภอ และเมื่อเสร็จสิ้นการประกวด ทุกขบวนจะนำไปจอดแสดงบริเวณลานหน้าสนามศาลากลางจังหวัดเชียงราย เป็นเวลา ๑ วัน ๑ คืน เพื่อให้ประชาชน ได้ชม ก่อนนำกลับไปโชว์หน้าว่าการอำเภอของแต่ละอำเภอ

^{๑๗} สัมภาษณ์, ปรีชา ราวงศ์, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ภาพ ๔.๑๗ การประชุมเพื่อแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวน องค์ประกอบศิลป์ ในแต่ละอำเภอ

ที่มา : ท้องถิ่นนิวส์

(๔) การลงพื้นที่ของศิลปินในการช่วยเตรียมขบวน องค์ประกอบศิลป์ ในแต่ละอำเภอ

เมื่อมีการแบ่งศิลปินในการช่วยจัดขบวนและองค์ประกอบศิลป์ของขบวนในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่แล้ว เริ่มมีการเตรียมพร้อมการจัดริ้วขบวนของแต่ละอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการลงพื้นที่ของศิลปินประจำแต่ละอำเภอ

ทางด้านงบประมาณนั้นแต่ละอำเภอจะมีการสนับสนุนงบประมาณเองส่วนใหญ่ และบางอำเภอก็จะหาทุนในการสนับสนุนเสริมในการจัดริ้วขบวน เช่น อำเภอแม่จัน มีศิลปินหลักๆ ได้แก่ อาจารย์ทรงเดช ทิพย์ทอง ได้มีการทำผ้ายันต์แมงสีหุห้ำดาจำหน่าย ให้แก่แต่ละชุมชน ประมาณ ๑๒๐ ชุมชน การทำผ้ายันต์จำหนายน้น เนื่องจากเหตุผลความเชื่อและความศรัทธาแล้วนั้น ยังเป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการสนับสนุนปัจจัยอีกด้วย อาจารย์ทรงเดชกล่าว^{๑๘} เพื่อหาทุนสนับสนุนในการจัดขบวน เป็นต้น ทางด้านอาจารย์ปรีชา ราชวงศ์^{๑๙} ได้ช่วยขบวนของอำเภอแม่ฟ้าหลวง ก็ได้มีการช่วยออกแบบขบวน โดยการดึงเรื่องวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นของอำเภอแม่ฟ้าหลวงมาสร้างสรรค์ในริ้วขบวน แต่อำเภอแม่ฟ้าหลวงนั้นได้รับความร่วมมือจาก กศน และชาวบ้านอย่างดี และ

^{๑๘} สัมภาษณ์, ทรงเดช ทิพย์ทอง, ศิลปินเชียงใหม่, ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙} สัมภาษณ์, ปรีชา ราชวงศ์, ศิลปินเชียงใหม่, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

อาจารย์ปรีชาก็ได้สอน และถ่ายทอดความรู้ในเรื่องงานศิลปะที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดพลังในการมีส่วนร่วมครั้งนี้

ภาพ ๔.๑๘ ศิลปินลงพื้นที่ในการช่วยเตรียมขบวน องค์ประกอบศิลป์ ในแต่ละอำเภอ
ที่มา : สมาคมข้าวศิลปะ

๒. ช่วงการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

(๕) การจัดประชุมกับเครือข่ายทุกภาคส่วนติดตามความคืบหน้าการดำเนินงาน และความพร้อมในการเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ

ได้มีการจัดประชุมกับเครือข่ายทุกภาคส่วนติดตามความคืบหน้าการดำเนินงาน และความพร้อมในการเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ทั้ง ๒๑ ฝ่าย เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สมาคมข้าวศิลปะ วัฒนธรรมจังหวัด เทศบาลจังหวัดเชียงราย อำเภอในจังหวัดเชียงราย ๑๘ อำเภอ เป็นต้น โดยมีการจัดประชุมเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ ซึ่งมี นายประจัญ ปรชัยสกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย เป็นประธาน และหน่วยงานทั้ง ๒๑ ฝ่ายได้รายงานความพร้อมสำหรับการดำเนินงานและความคืบหน้าความพร้อมในแต่ละพื้นที่

โดยผู้ว่าราชการจังหวัดฯ ได้ย้าความร่วมมือของทุกฝ่าย รวมถึงชาวเชียงรายที่จะเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการต้อนรับผู้มาเยือน เพื่อให้การเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาของเชียงรายครั้งนี้เป็นที่ประทับใจ รวมถึงพิธีเปิดการแข่งขันจะยิ่งใหญ่อลังการ โดย ศาสตรเมธี ดร.เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ ออกแบบและควบคุมด้วยตนเอง โดยนำศิลปะมาผสมผสานกับการกีฬา มีความแปลกใหม่ ไม่เหมือนที่เคยจัดมาก่อน

นอกจากนั้นก่อนการแข่งขันกีฬาแห่งชาติจะเริ่มขึ้น จังหวัดเชียงรายได้มีการจัดกีฬาและกิจกรรมประเภทต่างๆ เพื่อสร้างความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมให้กับทุกภาคส่วน เช่น โดยวันที่ ๖ ตุลาคม จัดกิจกรรม NIGHT RUN FOR CHIANGRAI GAMES เดิน-วิ่งเพื่อสุขภาพ และวิ่งมินิมารารอน วันที่ ๑๔ ตุลาคม กิจกรรม BIKE FOR CHIANGRAI GAMES วันที่ ๒๗ ตุลาคม กิจกรรม THAI FIGHT เชียงราย และวันที่ ๒๘ ตุลาคม จะมีการจัดการประกวดขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ งดงามด้วยวิถีแห่งล้านนา ของ ๑๘ อำเภอในจังหวัดเชียงราย

นอกจากนี้ยังได้มีการสนับสนุนรับผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายได้รับมอบเงินสนับสนุนการจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ จากชมรมกอล์ฟสิงห์เชียงราย และสนามกอล์ฟสันติบุรี คันทรีคลับ เชียงราย จำนวน ๑,๒๙๙,๙๙๙ บาท จากตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย และสมาคมยิงปืนนครเชียงราย จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท^{๒๐}

ภาพ ๔.๑๙ การจัดประชุมกับเครือข่ายทุกภาคส่วน

ที่มา : สมาคมข่าวศิลปะ

(๖) การประชุมเตรียมการประกวดรีวขบวนของแต่ละอำเภอ

ก่อนที่จะประกวดรีวขบวนของแต่ละอำเภอนั้น ทางหน่วยงานราชการในจังหวัดเชียงราย ได้อนุเคราะห์ สนับสนุนสถานที่ให้แก่ ๑๘ อำเภอเพื่อเตรียมขบวนในการประกวดรีวขบวนในวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๒ ได้แก่ ตามวัดต่างๆ ในอำเภอเมืองเชียงราย^{๒๑}

^{๒๐} นายเอกชัย ใจมาธิ, สำนักประชาสัมพันธ์เขต ๓ เชียงใหม่

^{๒๑} สัมภาษณ์, ปรีชา ราชาวงศ์, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

(๗) การประกวดริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ

เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๒ นายประจักษ์ ปรชัยสกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ ร่วมกันจัดประกวดริ้วขบวนวัฒนธรรมร่วมสมัย และมอบรางวัล ณ บริเวณหอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเมืองเชียงราย ซึ่งผลการประกวด

โดยรางวัลชนะเลิศ ได้แก่ ริ้วขบวนของอำเภอแม่ฟ้าหลวง ได้รับเงินรางวัล ๑ ล้านบาท พร้อมหมุติพย์ทองคำ และประกาศเกียรติคุณ รองชนะเลิศอันดับ ๑ ได้แก่ อำเภอดอยหลวง ได้รับเงินรางวัล ๕ แสนบาท หมุติพย์เงิน และประกาศเกียรติคุณ และรางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๒ ได้แก่ อำเภอพาน ได้รับเงินรางวัล ๓ แสนบาท พร้อมหมุติพย์ทองแดง และประกาศเกียรติคุณ

โดยมีหัวหน้าส่วนราชการ ภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนทั้ง ๑๘ อำเภอ และนักท่องเที่ยว ร่วมงานคึกคัก การจัดริ้วขบวนแต่เริ่มจากห้าแยกพ่อขุนเม็งรายมหาราช ผ่านถนนบรรพปราการ สิ้นสุดที่บริเวณหอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การจัดแข่งขันกีฬาแห่งชาติ

เจียงฮายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ และ กีฬาคนพิการแห่งชาติ #น้ำกนกเกมส์ ครั้งที่ ๓๖ ซึ่งแต่ละอำเภอจัดริ้วขบวนอย่างสวยงาม อลังการ สร้างความประทับใจให้กับผู้เข้าชมงานอย่างมาก ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนอย่างเห็นได้ชัด^{๒๒}

ภาพ ๔.๒๐ การประกวดริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ ซึ่งในขบวนต้องมีการสร้างสรรค์ของแมงสีหุ้ห้ตา

ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

^{๒๒} สัมภาษณ์, ปรีชา ราชาวงศ์, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

(๘) พิธีเปิดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ ได้มีพิธีเปิดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ ณ สนามกีฬากลาง องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ในพิธีเปิดงานกีฬาแห่งชาตินั้น ยังไม่ได้มีการนำขบวนของแต่ละอำเภอมาร่วมในพิธีเปิด แต่จะนำไปร่วมในขบวนพิธีปิด โดยในพิธีเปิดนั้นมีเพียงตัวมาทคอต แมงสีหู ห้าตา หรือน้องคำสุข ที่ชนะเลิศจากการแข่งขันในการออกแบบสัญลักษณ์งานกีฬาแห่งชาติ จากพจวรรณ พันธุ์จินดา ร่วมในขบวนเท่านั้น^{๒๓}

ภาพ ๔.๒๑ มาทคอต แมงสีหูห้าตา หรือน้องคำสุข ในพิธีเปิดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

ที่มา: สมาคมข่าวศิลปะ

^{๒๓} สัมภาษณ์, ปรีชา ราชวงศ์, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

(๙) สร้างพื้นที่ศิลปะ และการต่อยอดงานศิลปะในการสร้างสรรค์ แมงสึหู้ห่าตา ให้มีมูลค่าในช่วงการแข่งขัน

มีการสร้างตัวมาสคอตไว้ที่ตามจุดต่างๆ ที่สำคัญในจังหวัดเชียงราย เช่น สวนตุงและโคม และยังมี มีการพัฒนาสินค้า จากสมาคมขัวศิลปะ สร้างตุ๊กตาแมงสึหู้ห่าตา เสื้อที่ระลึกแมงสึหู้ห่าตา ทำป้ายสึหู้ห่าตา จำหน่าย เพื่อเป็นที่ระลึกในการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งนี้ และเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย คือ วัดพระธาตุดอยเขาควายเป็นด้วย

๒๔

ภาพ ๔.๒๒ ตุ๊กตาแมงสึหู้ห่าตา เพื่อเป็นที่ระลึกแก่นักกีฬาและเจ้าหน้าที่ในช่วงงานกีฬาแห่งชาติ และการขยายผลถึงการสร้างมูลค่าจากแมงสึหู้ห่าตาเพื่อสร้างรายได้ และอาชีพเสริม เช่น พวงกุญแจแมงสึหู้ห่าตา
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

^{๒๔} สัมภาษณ์, ปรีชา ราซวงค์, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

(๑๐) พิธีปิดงานกีฬาแห่งชาติ

ได้มีการจัดขบวน และขบวนที่ได้เดินในพิธีเปิดนั้น เป็นขบวนที่ได้รับรางวัล และคัดเลือกจุดเด่นแต่ละอำเภอ เข้าร่วมพิธีเปิดและพิธีปิดงานกีฬาแห่งชาติ เช่น คัดเลือกแมงสีหุห้ำตาของอำเภอพญาเม็งราย เข้าเป็นส่วนหนึ่งในขบวน อำเภอดอยหลวง ได้คัดเลือกดอกไม้ ๔ หู ๕ ตา เข้าเป็นส่วนหนึ่งของขบวน โดยการคัดเลือกนั้น คัดเลือกจากบริษัท เวิร์คพอยท์ เอ็นเทอร์เทนเมนท์ จำกัดมหาชน ซึ่งรับหน้าที่ในการจัดพิธีปิดในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งนี้^{๒๕}

๓. ช่วงหลังการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

(๑๑) สร้างพื้นที่ศิลปะ การนำรูปปั้นมาศอตแต่ละอำเภอ และที่ร่วมแสดงในริ้วขบวน ตั้งแสดงในพื้นที่ที่เป็นจุดสำคัญของแต่ละอำเภอ เพื่อให้แสดงถึงพลัง ศักยภาพ เล่าเรื่องราวเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ผ่าน ตัวแมงสีหุห้ำตา เช่น อำเภอพาน ใช้มาศอตสีหุห้ำตาที่สร้างจากการจักรสาน ซึ่งบอกบ่งวิถีชีวิต อาชีพและภูมิปัญญาของคนในอำเภอพาน ตั้งไว้ที่เขตทางเข้าระหว่าจังหวัดพะเยาเข้าสู่อำเภอพาน อำเภอแม่ลาว นำมาศอตแมงสีหุห้ำตา ที่สร้างจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งไว้ที่ศูนย์โอท็อป อำเภอแม่ลาว หรือ วัดพระธาตุดอยเขาควาย ได้นำมาศอตแมงสีหุห้ำตา มาตั้งบริเวณจุดชมวิว เพื่อสร้างจุดเช็คอิน เป็นต้น^{๒๖}

ภาพ ๔.๒๓ มาศอตแมงสีหุห้ำตา บริเวณจุดชมวิวบนพระธาตุดอยเขาควายแก้ว
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

^{๒๕} สัมภาษณ์, ทรงเดช ทิพย์ทอง, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์, ทรงเดช ทิพย์ทอง, ศิลปินเชียงราย, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

จากปรากฏการณ์และกิจกรรมจากการสร้างพลังทางศิลปะของจังหวัดเชียงราย โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสือหู้ห่าตา โดยผ่านการจัดกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ นั้น ปฏิเสธไม่ได้ว่า เรื่องศิลปะจึงเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เพื่อจรรโลงสังคมในสถานะที่พึงพึงตัวเองได้ ไม่ว่าจะ เป็นวิจิตรศิลป์หรือประยุกต์ศิลป์ก็ตาม นั่นคือศิลปะนั้นจะต้องเป็นที่ต้องการหรือต้องรสนิยมของผู้เสพ ซึ่งอาจหมายถึงความต้องการทางด้านการใช้สอย หรือความต้องการทางด้านจิตใจ^{๒๗} กิจกรรมการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ศิลปินจึงเป็นผู้มีบทบาทสูงในการเชื่อมโยง ประสาน เชื่อมโยงงานศิลปะสู่ชุมชน เกิดพลังและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความรู้แก่ชุมชน รวมถึงสร้างสุนทรียภาพในหลายๆ ด้านแก่ชุมชน ทั้งทางด้านอารมณ์ (Emotions) และจิตใจ (Mind) ที่มีต่อการรับรู้และชื่นชมความงดงาม (Beauty) เป็นต้น ศิลปะจึงเป็นเครื่องมือและวิธีการทางการศึกษาที่ถือเอาการสะท้อนภาวะด้านในของปัจเจกออกมาสู่การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การประยุกต์ใช้ การสื่อสาร แลกเปลี่ยนสื่อสารเพื่อเข้าถึงจิตใจและความคิดที่ลึกซึ้งระหว่างกันเหนือความเป็นภาษาถ้อยคำ เข้าถึงความ เป็นสากลโดยธรรมชาติของศิลปะนำไปสู่การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพต่อผู้อื่นและต่างเห็นความงดงามกันและกันอย่างข้ามพรมแดนความแตกต่างหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม

๔.๑.๓ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสือหู้ห่าตา

จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสือหู้ห่าตา ผ่านจากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลได้พบว่า การสร้างพลังของทางสังคมนั้น เกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้ ๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. การสร้างสรรค์ใหม่ ๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ ๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้

๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังทางกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสือหู้ห่าตา เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการวางแผนและการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีพื้นฐานมาจากความคิด ความเชื่อ ความสามารถที่ได้จากสิ่งสมประสพการณ์ไว้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดและพัฒนาการสืบสานกันมาส่งต่อให้คนรุ่นต่อรุ่น จนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น โดยตั้งแต่การตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้ว ได้มีการรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ต่อได้ หรือใช้แก้ปัญหาตามสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ จากการศึกษาจากกล่าวได้ว่า การสร้างพลังศิลปะนั้น เป็นการปลุกพลังและสร้างความสามัคคีของประชาชนอีกครั้งทั้งในจังหวัดและนอก

^{๒๗} การเรียนรู้ศิลปะทางสังคมและวัฒนธรรมของโลกต่างๆ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.arl-nh.org/tag/ศิลปะ/>, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

จังหวัดเชียงราย จะเห็นได้จากการทำงานกับทุกภาคส่วนในจังหวัดเชียงรายและภาคีเครือข่ายต่างๆ เป็นการนำเอาความเชื่อ ความศรัทธา ตำนาน เรื่องเล่าของท้องถิ่นของชาวล้านนา มาเป็นกลไกขับเคลื่อนเพื่อทำให้เกิดกิจกรรมโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เรื่องแมงสีหุห้าตา ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านประเภทมุขปาฐะ ประเภทนิทานศาสนา ที่มาจากคัมภีร์ไบเบิลในพระพุทธศาสนา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดอย่างไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะการสืบทอดไม่จำเป็นต้องเป็นลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะสืบทอดโดยเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรอักษรหรือผสมผสานกันก็ได้ โดยการนำเรื่องเล่าตำนานแมงสีหุห้าตา ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ในครั้งนี้ เป็นการนำเรื่องราวทั้งสัญลักษณ์ และปริศนาธรรมกลับรื้อฟื้นให้ประชาชนเกิดการรับรู้ และเกิดความสนใจอีกครั้งหนึ่งในยุคปัจจุบัน หลังจากที่ตำนานอาจจะไม่มีใครที่รู้จักหรือทราบแค่ในบางกลุ่มบางวัยเท่านั้น และยังใช้เป็นตัวประสานในการสร้างกิจกรรมเชื่อมโยง ระหว่างคนทุกกลุ่มให้เกิดพลังทางสังคม และสร้างสุนทรียภาพทางด้านจิตใจแก่ผู้พบเห็น และใช้สอนคนขัดเกลาคณทางอ้อม เป็นต้น

และจากการศึกษาจากกิจกรรมสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตานี้ ทำให้เกิดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นตอนแรก สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ตามแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักการดังต่อไปนี้

(๑.) การอนุรักษ์ (Conservation) การอนุรักษ์เป็นการทำให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อสังคมหรือชุมชนที่กำลังจะหายไป ให้ดำรงสืบทอดต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ โดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะเกิดขึ้นได้เมื่อสังคมหรือชุมชนมีความภาคภูมิใจเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และต้องการให้สืบทอดต่อไปโดยไม่ให้มีการสูญหาย ซึ่งจากปรากฏการณ์จากการการแข่งขันกีฬาแห่งชาตินั้น มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ตำนานแมงสีหุห้าตาเป็นเรื่องราวที่มีต้นกำเนิดมาจากพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย ซึ่งจากจากสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นและครูบาสนองวัดพระธาตุดอยเขาควายนันทำให้ทราบว่า ตำนานเรื่องของแมงสีหุห้าตานี้ ถึงแม้ว่าจะมีประวัติอันยาวนานแต่คนรุ่นใหม่ หรือแม้กระทั่งคนในชุมชนดอยเขาควายบางท่านยังไม่ทราบถึงแก่นแท้เรื่องตำนานแมงสีหุห้าตาด้วยซ้ำ เพราะสมัยนี้ผู้คนก็ห่างจากวัด และการที่สนใจในเรื่องแมงสีหุห้าตาส่วนใหญ่จะมุ่งประเด็นไปที่การเสี่ยงโชค แต่ไม่ได้ทราบถึงแก่นแท้ของเรื่องปริศนาธรรมที่ขัดเกลาคจิตใจและสอนคนให้เป็นคนดี การที่มีงานกีฬาแห่งชาติ และอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ได้ดึงตำนานเรื่องราวของแมงสีหุห้าตามาสร้างการรับรู้ให้คนในยุคปัจจุบันอีกครั้งจึงเป็นเรื่องที่ดีมาก เพราะเป็นการอนุรักษ์ถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น นิทานที่ใช้สอนคนในอดีต คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันก็เริ่มตระหนักถึงของดีและคุณค่าของท้องถิ่นอีกด้วย^{๒๒}

(๒.) การรื้อฟื้น (Recovery) เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่า แต่หายไปแล้วถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และมีโอกาสประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น เอกลักษณ์ท้องถิ่นหายไป เมื่อทำการค้นหา รื้อฟื้น และสร้างชิ้นงานใหม่บนฐานภูมิปัญญาเดิม จะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมาได้ ดังเช่น การรื้อฟื้นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของแมงสีหุห้าตา มาออกแบบและประยุกต์ให้

^{๒๒} สัมภาษณ์, พระอธิการสนอง สมโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควาย, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

เกิดความร่วมสมัยในปัจจุบัน และมีการเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายกว่าเดิม เช่น จากการออกแบบ นื่องคำสุขของผู้ที่ชนะการออกแบบสัญลักษณ์กีฬาแห่งชาติของคุณพจวรรณ พันธุ์จินดา ศิลปินเชียงราย ที่มีการนำลักษณะของแมงสึหู่ห้าตามาออกแบบที่เป็นรูปแบบใหม่ในอิริยาบถที่หลากหลาย นอกจากแค่เป็นหมิดำที่ทำท่าหมอบเท่านั้น แต่ยังคงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นและสำคัญคือ มีสึหู่และห้าตา ซึ่งสร้างความประทับใจให้ผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก เพราะบางครั้งการยึดในรูปแบบเดิมๆ ก็ทำให้ผู้คนอาจจะไม่ให้ความสนใจ และสร้างความจดจำได้น้อย เพราะตามตำนานเป็นสัตว์ที่มีลักษณะที่ค่อนข้างจะน่ากลัว แต่เมื่อมีการสร้างสรรค์ใหม่ ก็สามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้ที่พบเห็น และสร้างความจดจำให้แก่คนรุ่นใหม่ได้ นอกจากนี้ยังมีศิลปินท่านอื่นๆ ที่ได้มีการสร้างสรรค์ในรูปแบบลักษณะที่ต่างจากเดิม เช่น การสร้างเป็นงานประติมากรรมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างการรับรู้ และนำไปสู่การสืบค้นของผู้ที่สนใจต่อไป

(๓.) การประยุกต์ (Modification) เป็นการทำให้ภูมิปัญญานั้นเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ โดยคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น การสร้างสรรค์แมงสึหู่ห้าตาโดยใช้วิธีการจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น จากการประกวดรีชบวนของ ๑๘ อำเภอ ในงานกีฬาแห่งชาติ โดยเฉพาะขบวนของกองกำลังอำเภอดอยหลวงที่มีการค้นถึงทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์แมงสึหู่ห้าตา คือ อำเภอดอยหลวงมีทรัพยากรไม้ไผ่จำนวนมาก จึงได้นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้จากไม้ไผ่ที่มีลักษณะต่างจากเดิม แต่ยังคงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นคือ มีสึหู่และห้าตา หรือในขบวนของอำเภอฟานก็ได้มีการจำลองแมงสึหู่ห้าตาโดยใช้ไม้ไผ่และใช้จินตนาการจากกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่ง

(๔.) การพัฒนาต่อยอด (Development) ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับ ภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือสิ่งใหม่ (นวัตกรรม : innovation) เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้ใช้ ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้สะดวกสบายขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่า หรือรากเหง้าเดิม พัฒนาต่อยอดเกิดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้า ภาพวาด ของที่ระลึก การสร้างนิทานการ์ตูนในแบบฉบับเยาวชน นำไปสู่เกิดรายได้ และคุณค่าทางจิตใจตามมา

ซึ่งการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังศิลปะ เพราะเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ของประชาชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อแมงสึหู่ห้าตาที่ในตัวบุคคลก็เป็นแรงผลักดัน นำไปสู่การค้นคว้าหาความรู้ ความหมายของตัวแมงสึหู่ห้าตา ซึ่งในการค้นคว้านั้นหากทราบถึงเรื่องปรัมปราธรรมแล้ว ก็นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตใจได้ นอกจากนี้นำไปสู่ความเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนที่ได้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์เกิดขึ้น

๒. การสร้างสรรค์ใหม่ เป็นขั้นตอนที่เกิดหลังจากการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างพลังทางทางศิลปะ เพราะเมื่อมีการได้รู้พื้นถึงเรื่องตำนานของแมงสึหู่ห้าตาแล้ว ก็เป็นการนำอัตลักษณ์ของแมงสึหู่ห้าตามาสร้างสรรค์ให้ร่วมสมัยและเข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เข้าถึงคนปัจจุบันในหลายๆ วัย ได้ง่ายมากขึ้น จากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาตินั้น จะเห็นได้จากการที่ศิลปินได้มีการ

สร้างสรรค์เมงส์หูห้าตาให้มีลักษณะที่ต่างจากของเดิม คือ เป็นรูปหมีดำนั่งหมอบ มีหู ๔ หู ตา ๕ ตา ซึ่งรูปแบบเดิมนั้นทำให้ผู้คนรุ่นหลังยังมีการยึดติดในลักษณะเดิม แต่ถ้าในทางสร้างสรรค์งานจากศิลปินที่มีหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดด้านศิลปะแล้วคิดว่าเมงส์หูห้าตาน่าจะมีการสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ โดยที่ไม่มีการยึดติดว่าจะเป็นเฉพาะรูปหมีดำเท่านั้น น่าจะเป็นรูปสัตว์อื่นๆ ได้ด้วย และสามารถมีหลายอิริยาบถ เพราะเนื่องจากแก่นแท้ของเมงส์หูห้าตานั้นเป็นเรื่องที่แฝงไป ด้วยหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งและเสริมสร้างจิตใจของคนมากกว่าการที่จะยึดเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น ซึ่งเราจะเห็นจากกิจกรรมของริ้วขบวนในงานกีฬาแห่งชาติของแต่ละอำเภอที่มีการสร้างสรรค์เมงส์หูห้าตาในลักษณะแปลกใหม่ที่น่าสนใจมากขึ้น ซึ่งการสร้างสรรค์ใหม่นี้เป็นการปลุกพลังศิลปะ ทำให้เกิด ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ การรู้จักประยุกต์ใช้ เปิดโอกาสให้คนได้ใช้ความสามารถของตนเองอย่างไม่จำกัด เป็นการดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตนออกมาใช้ เป็นการปลุกและเสริมพลังของการสร้างสรรค์ ในตัวของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับศิลปินในการสร้างเมงส์หูห้าตาแบบต่างๆ โดยที่ไม่ปิดกั้นโอกาสทางความคิด เป็นการกำหนดเป้าหมาย แต่ไม่กำหนดวิธีการโดยให้อิสระแก่ประชาชนในการมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นสิ่งที่สร้างสรรค์ โดยเปิดทางให้คนกล้าไม่ไขว่แค การกล้าออกไอเดียและความคิดเห็นได้หลากหลาย แต่สิ่งที่ดีที่สุดคือการสร้างสิ่งที่คิดออกมาด้วยตัวเองด้วยเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองและชุมชนได้ ซึ่งความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) นั้นมีประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาตนเอง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เกิดแนวทางใหม่ๆ หนทางใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาชีวิตและการทำงาน และยังก่อให้เกิดความสุข และเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องค้นหาวิธีการคิดใหม่ๆ ขึ้นมาทดแทนความคิดเก่าๆ สำหรับโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การที่มนุษย์ต้องคิดอะไรใหม่ๆ อยู่เสมอย่อมเป็นเรื่องสนุกเพราะทำให้ชีวิตไม่จำเจ นอกจากนี้ความคิดสร้างสรรค์ยังช่วยยกระดับความสามารถ ความอดทนและความคิดริเริ่มของผู้นำให้เพิ่มมากขึ้นและยังเป็นการพัฒนาความสนใจในงาน พัฒนาการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และพัฒนาชีวิตให้ทันสมัยมากขึ้น

๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ เป็นขั้นตอนการที่นำองค์ความรู้หรือนวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับ และนำไปใช้โดยกลุ่มเป้าหมาย ฉะนั้นการเผยแพร่องค์ความรู้จึงเป็นนวัตกรรม (Innovation) จะถูกนำไปถ่ายทอดผ่านช่องทางของการสื่อสาร (Communication) ในช่วงเวลาหนึ่ง (Time) กับสมาชิกที่อยู่ในระบบสังคมหนึ่ง (Social System) ให้เกิดการยอมรับ (Adoption) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสำคัญที่ต่อเนื่องจากการสร้างสรรค์ใหม่ เมื่อเกิดการสร้างสรรค์เมงส์หูห้าตาในรูปแบบใหม่แล้ว ก็จะมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะ การวาดรูป การทำหัตถกรรมเกี่ยวกับเมงส์หูห้าตา โดยเฉพาะสมาคมชาวศิลปะก็ได้มีการสอนเทคนิค การให้ความรู้แก่ประชาชนในการสร้างสรรค์งาน เป็นต้น หรือในขณะการจัดกิจกรรมที่มีการเตรียมความพร้อมของการจัดริ้วขบวนของงานกีฬาแห่งชาตินั้น โดยเฉพาะการส่งศิลปินเข้าไปช่วยในแต่ละอำเภอนั้น ก็ยังเป็นการถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้อีกทางหนึ่งให้แก่ประชาชน ผู้ที่ร่วมสร้างสรรค์ในริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ

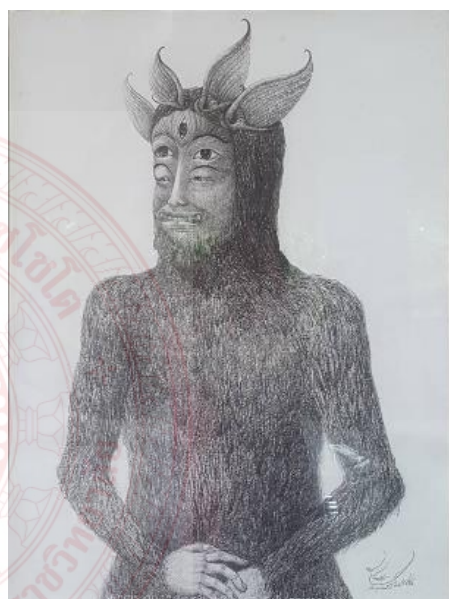
การเผยแพร่องค์ความรู้ จึงเป็นการสร้างพลังศิลปะ สร้างกระบวนการเรียนรู้ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศิลปินและประชาชน นำไปสู่ความมีจิตสำนึกที่ดีต่อการมีพลังและการมีส่วนร่วมร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ และทำให้เกิดปรากฏการณ์ในการเข้าใจเรื่องของการสร้างสรรค์ศิลปะมากขึ้น อีกทั้งเมื่อผู้ที่ได้รับความรู้ยังเป็นการได้รับสุนทรียศาสตร์ เพราะแหล่งสุนทรียภาพจากการผลิตและกรรมเชิงสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ ตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบันนับเป็นแหล่งที่มีคุณค่ามีความสำคัญยิ่งที่บ่งบอกถึงวิวัฒนาการพัฒนาความเป็นอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์ชาติในฐานะสัตว์โลกที่มีสมองเป็นเลิศในการจำการคิดการกระทำและการสร้างสรรค์ใดๆ ผลงานของมนุษย์ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจึงได้มีความหมายยิ่งต่อการใช้เป็นแหล่งประสบการณ์ การเรียนรู้ การสัมผัส รับรู้ และการซึมซับเอาความเป็นคุณค่าสุนทรียะ และคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยจากทางกายภาพได้อย่างไม่สิ้นสุด อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์การประดิษฐ์คิดค้นในด้านต่างๆ ในยุคปัจจุบัน เช่น การสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม การประดิษฐ์คิดค้นด้านวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ลักษณะสุนทรียภาพจากการผลิตกรรมเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ ผลิตกรรมสิ่งประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ ของมนุษย์นั้นได้ถูกสร้างขึ้นมานับเนิ่นนานใหญ่ๆ สามประการด้วยกัน คือ ประการแรก เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ประการที่สอง เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและสนองความต้องการของจิตใจ ด้านความงาม ความเชื่อ เป็นต้น และประการที่สาม คือ เพื่อแสดงออกถึงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพ ทั้งในด้านความงาม ความดี ความจริง และพุทธปัญญา

๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ การประชาสัมพันธ์เป็นการปลูกพลังศิลปะให้แก่ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานศิลปะ ให้เกิดจิตสำนึกและทราบถึงของตำนานเก่าแก่ของเมืองเชียงราย ให้กลับมามีคุณค่าอีกครั้งในยุคนี้ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมไปในทิศทางเดียวกัน อันจะเป็นการสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจ ในการสื่อสารสร้างการรับรู้ และกระบวนการของการมีส่วนร่วมให้เกิดพลังทางสังคมด้วยการร่วมมือการสร้างสรรคอันเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างสังคมศิลปะ สังคมแห่งการนำสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษเพื่อนำไปใช้งานอย่างไม่สูญเปล่า ให้อยู่ในความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างสัมพันธภาพระหว่างหน่วยงานและประชาชนชาวเชียงรายอย่างยั่งยืนต่อไป

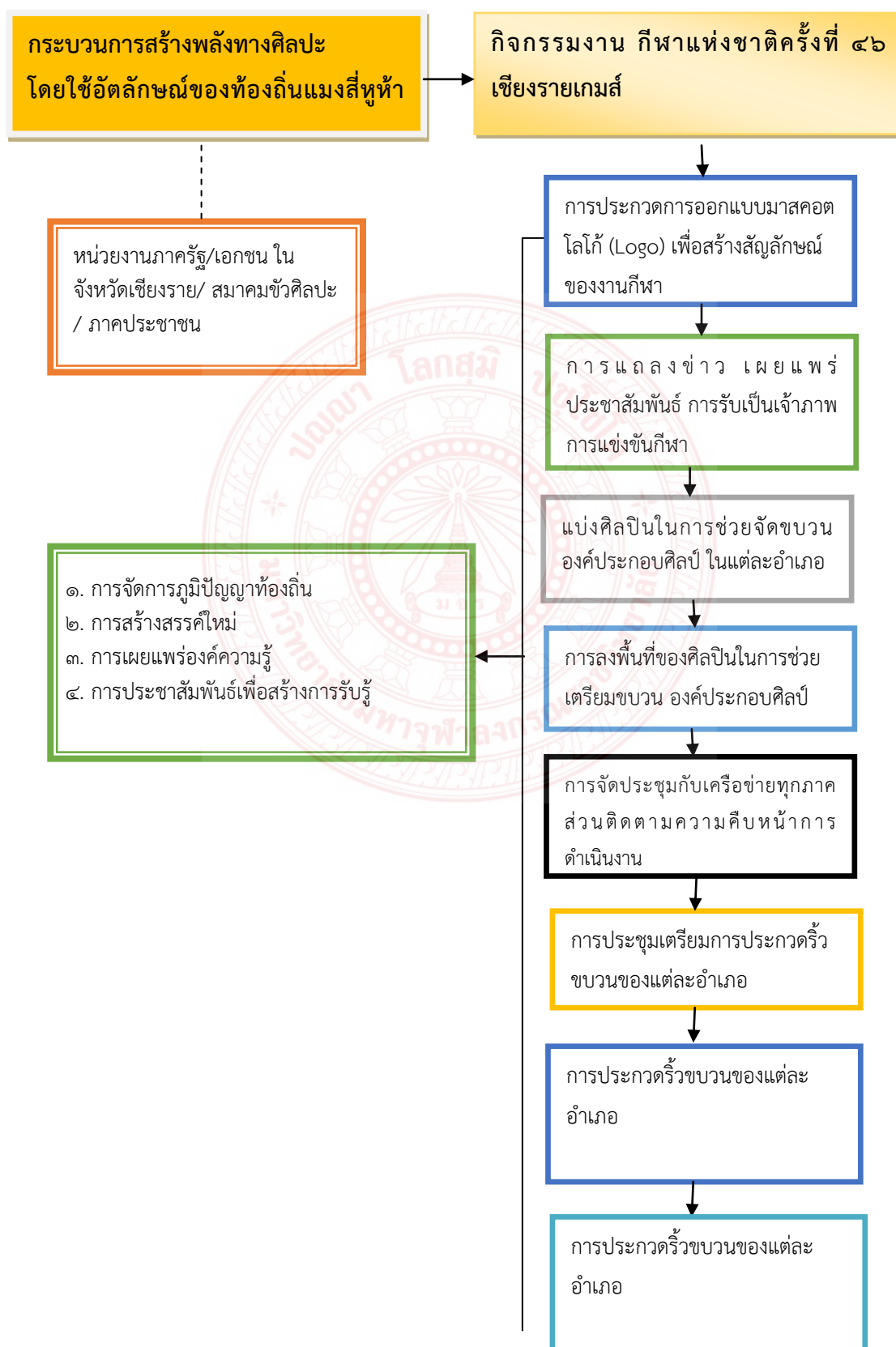
จากการศึกษาทำให้เห็นว่าคุณค่าของการสร้างสุนทรียภาพมุ่งส่งเสริมให้พัฒนาสังคมที่ดีพร้อมกัน ในทุกๆ ด้าน นำไปสู่ให้มีความเจริญงอกงามในทางสร้างสรรค์อย่างสูงสุด อีกทั้งศิลปะยังมีคุณค่าในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งตัวบุคคลและสังคม ดังต่อไปนี้ คือ ทางด้านสติปัญญา (Intellectual Growth) ศิลปะจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน โดยการที่ชุมชนได้เรียนจากการกระทำ มีประสบการณ์ตรงในการสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง สร้างสรรค์แก้ปัญหา สิ่งเหล่านี้จะเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดปัญญา ความรู้ รู้จักการแก้ปัญหาต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นและสามารถคิดสร้างสรรค์ในสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ทางด้านร่างกาย (physical Growth) การสร้างสรรค์งานศิลปะทุกชนิดจะส่งเสริมให้ผู้ที่ทำศิลปะได้มีการเคลื่อนไหว และการใช้เครื่องมือออกแรงในการทำกิจกรรมศิลปะช่วยทำให้ร่างกายและกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ได้เคลื่อนไหว ทำงานประสานสัมพันธ์กัน อันมีส่วนช่วย

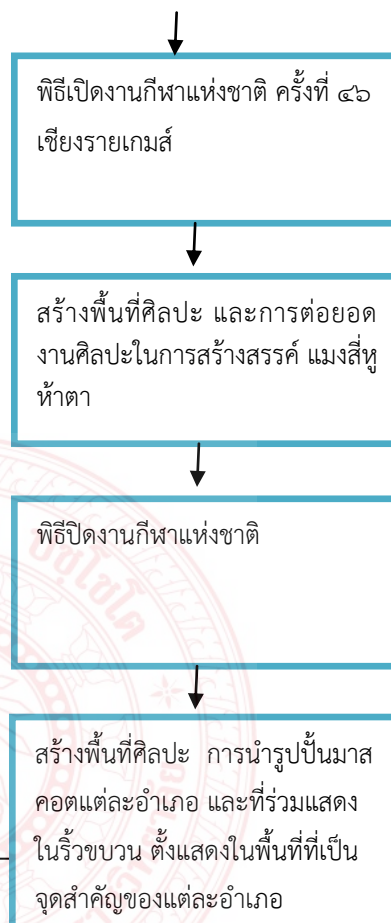
พัฒนาให้ร่างกายเจริญเติบโต ทางด้านสังคม (Social Growth) ศิลปะเป็นสื่อให้สังคม ชุมชน มีโอกาสในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เสริมสร้างความเข้าใจอันดี รู้จักรับผิดชอบร่วมกัน โดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ รู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก่อให้เกิดประโยชน์ในวิถีทางของประชาธิปไตย ทางด้านอารมณ์ (Emotional Growth) ศิลปะช่วยสนองความต้องการที่แสดงออกและการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เมื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสำเร็จ จะเกิดความพึงพอใจ มีอารมณ์แจ่มใส มีการแสดงออกอย่างเสรี มีความมั่นใจในตัวเองอันเป็นพื้นฐานของความเจริญทางด้านอารมณ์

ภาพ ๔.๒๔ ภาพแมงสึ่หู้ห่าตา จากการสร้างสรรค์ใหม่ โดยผู้วิจัย มานิตย์ กันทะสัก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

แผนผังที่ ๔.๒ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสืหู้ห่า

๔.๒ พัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ เป็นการพัฒนการเรียนรู้และเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างให้ผู้ที่ได้รับการเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมและมีจริยธรรมได้ นำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางสังคม ซึ่งเรื่องสุขภาวะทางสังคมนั้น^{๒๓} เป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้ามในปัจจุบัน เพราะเป็นพื้นฐานให้สังคมมีความสงบสุข สันติสุขได้ หากจะต้องมองหลังเชื่อมโยงกับสุขภาพหรือสุขภาวะของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม สุขภาพของบุคคลแยกไม่ออกจากสุขภาพของสังคม เช่นเดียวกับสุขภาพของบุคคล สุขภาพของสังคมมี ๓ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านกายภาพ ได้แก่ การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สะอาด ไม่มีมลพิษทางอากาศ น้ำ และในอาหาร ปราศจากภัยคุกคามทางธรรมชาติ มีทรัพยากรทางธรรมชาติพอเพียงกับการดำเนินชีวิตด้วยดี ประชาชนมีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย พลังงาน ตลอดจนรายได้เอื้อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ๒. ด้านจิตใจ ผู้คนมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตาต่อกัน มีจิตใจเข้มแข็ง ผ่องใส มีศรัทธาในศาสนา มีความนิยมชมชื่นในศิลปวัฒนธรรม มีสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีค่านิยมที่ดีงาม มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและโลก มีความสามารถในการแก้ปัญหาชีวิตจิตใจ สามารถสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ตนเอง สังคม และโลก ได้ ๓. ด้านสังคม ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ แครพในสิทธิของกันและกัน ปราศจากอาชญากรรม ครอบครัว ชุมชน และสังคมมีความกลมเกลียวกัน ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างพร้อมเพรียงในการสร้างสรรค์ชุมชนและสังคม ดังนั้นการพัฒนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ผู้พัฒนาหรือผู้ถ่ายทอดจะต้องคำนึงถึงกระบวนการ ที่กำหนดในการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนรู้เป็นสำคัญ คือ ผู้เรียนจะต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้ตรงตามเป้าหมายการเรียนรู้ ดังนั้นการท้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้ถ่ายทอดความรู้และสร้างกระบวนการจำเป็นจะต้องบูรณาการศาสตร์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ศิลปะและการบริหารจัดการ มาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนการเรียนรู้ ดังจะอธิบายตามหัวข้อต่อไปนี้

๔.๒.๑ ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ของทีมคณะผู้วิจัย นั้น สืบเนื่องมาจากการที่ ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นศิลปินเชียงรายและเป็นสมาชิกของสมาคมชาวศิลปะ ดังนั้นจึงได้มีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ตามที่นโยบาย ของการจัดเตรียมงานตามที่ประชุม ซึ่งผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ๑. ชื่ออำเภอพญาเม็งราย เป็นชื่อของเจ้าเมืองเชียงราย เป็นที่เคารพและศรัทธาอยู่แล้ว ๒. เป็นอำเภอที่ยังไม่มี ศิลปินเชียงราย (ตามฐานข้อมูลของสมาคมชาวศิลปะ) ๓. เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้บ้านตนเอง และ ๔.

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล, ธรรมเพื่อสุขภาวะบนวิถีความพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๒). หน้า ๕๔

เป็นพื้นที่ที่เป็นวัฒนธรรมของคนอีสาน อีกทั้งชาวบ้านยังไม่ค่อยมีความรู้เรื่องแมงสึหุห่าตา อีกทั้งเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน จึงคิดว่าหากใช้พื้นที่นี้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ก็จะทำให้เราค้นพบวิธีการองค์ความรู้ และมุมมองใหม่ๆ จากกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะกับชุมชนได้ ในบทบาทที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีความตระหนักถึงการสร้างความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันภายในชุมชน การสร้างพลังชุมชน จากการมีส่วนร่วมและมีเป้าหมายว่าจะต้องสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้วย ซึ่งขั้นตอนนั้นผู้วิจัยได้สรุปดังรายละเอียดต่อไปนี้

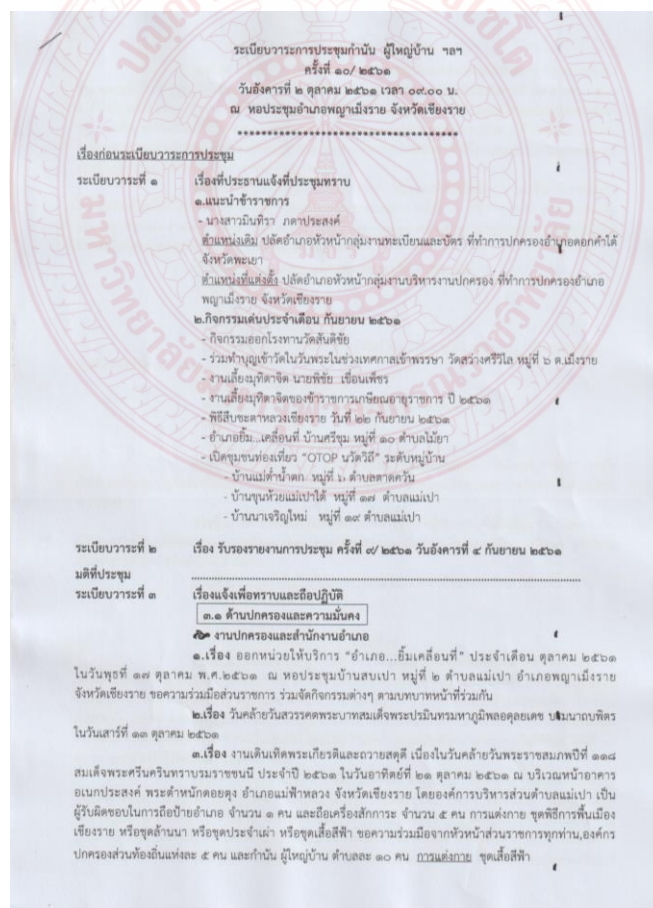
(๑) การประชุมการจัดรื้อขบวนอำเภอพญาเม็งราย ได้มีการประชุมเพื่อวางแผนการจัดขบวนของอำเภอพญาเม็งราย ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอพญาเม็งราย กลุ่มศิลปินเชียงราย ภาคประชาชน โดยจากนโยบายที่จากทางจังหวัดได้มีมติในที่ประชุมให้ศิลปินเชียงรายเข้าไปช่วยในการสร้างสรรค์รื้อขบวน ซึ่งมีการประชุมอยู่หลายครั้งเพื่อกำหนดการออกแบบขบวน เมื่อมีมติกันในที่ประชุมแล้ว ว่าขบวนจะจัดในรูปแบบไหน แต่ต้องมีกรอบในการจัดขบวนหลักๆ คือ ในแต่ละอำเภอต้องมีการสร้างสรรค์แมงสึหุห่าตาอยู่ในขบวนด้วย จากนั้นมีการแบ่งหน้าที่กันในการทำงาน โดย อำเภอจะรับผิดชอบในส่วนการบริหารจัดการ การประสานงาน กลุ่มศิลปินออกแบบขบวนและองค์ประกอบศิลป์ ภาคประชาชนรับผิดชอบในการจัดขบวน ทางกลุ่มศิลปินนั้น ซึ่งการออกแบบขบวนนั้นได้มีการประชุมหารือ ในประเด็นที่เป็นของดีในอำเภอพญาเม็งราย และมีแนวความคิดในการออกแบบรื้อขบวนดังนี้^{๒๔}

แนวความคิดของรื้อขบวนอำเภอพญาเม็งราย

แรงบันดาลใจในการจัดรื้อขบวนเกิดจากประวัติศาสตร์ของอำเภอพญาเม็งราย โดย “พญาเม็งราย” ได้เสด็จกลับจากการศึก ได้เสด็จประทับพักค้างแรมที่บ้านทับยั้ง และออกไปตั้งโก่ป่าเพราะพระองค์ทรงโปรดการตั้งโก่ป่าเป็นอันมาก รื้อขบวนในครั้งนี้ จึงมีชื่อรื้อขบวนว่า “โก่ป่าพญาเม็งราย” โดยการออกแบบรื้อขบวนมีดังนี้ สีสันของรื้อขบวนได้แรงบันดาลใจมาจาก สีสันของโก่ป่าป่าอำเภอพญาเม็งราย การออกแบบมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ตาที่ทอประกายเหมือนแสงพระอาทิตย์ในยามเช้า มีเสียงระฆังเหมือนเสียงแห่งพระธรรมที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนอำเภอพญาเม็งราย และแสดงความอุดมสมบูรณ์สื่อสารผ่านสัญลักษณ์ “บุรณฆฏะ” เป็นหม้อน้ำแห่งความอุดมสมบูรณ์ทั้ง ๑๐ หม้อ หมายถึง การอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร ทั้ง ๑๐ รัชกาลที่ผ่านมา พร้อม “รื้อขบวนตุงชัย” แสดงสัญลักษณ์แห่งชัยชนะ ทั้ง ๓๘ ผืน ซึ่งอำเภอพญาเม็งรายได้สถาปนาตั้งเป็นอำเภอเป็นปีที่ ๓๗ และ ๓๘ หมายถึง การเดินทางต่อไป โดยมีพญาเม็งรายผู้เป็นที่เคารพสักการะของคนอำเภอพญาเม็งราย นั่งอยู่บนสัญลักษณ์ “โก่ป่า” เปรียบเสมือนแผ่นดินอำเภอพญาเม็งราย โดยมีนักรบของพระองค์ท่านดูแลรักษาอยู่ คือ ข้าราชการทุกภาคส่วนของอำเภอพญาเม็งราย โดยมีเสียง “กลองบูชา” เป็นการบูชาธรรมและใช้ให้สัญญาณรื้อขบวน “แมงสึหุห่าตา” ที่เป็นสัญลักษณ์ของการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ “เชียงรายเกมส์” ผู้ที่สนใจที่สุด คือ ชาวพญาเม็งรายที่คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ แมงสึหุห่าตา เพื่อแสดงการมีส่วนร่วมในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ และเมื่อ

^{๒๔} มานิตย์ กันทะสัก, ผู้วิจัยโครงการและศิลปินในการออกแบบขบวนอำเภอพญาเม็งราย

แมงสีหุห่าตาได้ยินเสียงจากกลองบูชา ก็ต่างพากันเดินรำแสดงปริศนาธรรมต่อผู้ชมและแสดงความยินดี ความร่าเริงของการเชื่อมระหว่าง “คน ความเชื่อ วัฒนธรรม กีฬา ด้วย ศิลปะ” ให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ “The city of art” ต่อไป ซึ่งการประชุมการจัดริ้วขบวนอำเภอพญาเม็งรายนั้น มีการประชุมติดตามงานตลอด โดยส่วนใหญ่การประชุมเรื่องริ้วขบวนนั้น จะมีการประชุมจากคณะกรรมการภายในอำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับ มอบหมายให้มีส่วนร่วมในการดูแลบริหารจัดการเรื่องขบวนเป็นหลัก ตั้งแต่เจ้าหน้าที่ในส่วนงานอำเภอพญาเม็งราย ศิลปินเชียงรายที่เป็นพี่เลี้ยง ครู กำนันผู้ใหญ่บ้าน ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องขบวนร่วมประชุมก่อน แล้วจะมีการนำเรื่องที่ประชุม ไปนำเสนอเพื่อแจ้งให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่ละหมู่บ้านในการประชุมประจำเดือน และกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านก็จะมีการแจ้งให้ลูกบ้านทราบอีกต่อไป เป็นการมอบหมายงานแบบกระจายอำนาจไปที่หัวหน้างาน เพราะเนื่องจากการควบคุมจำนวนประชากรที่มาก หากไม่มีการมอบหมายงาน ก็จะทำให้มีการทำงานล่าช้า เป็นต้น^{๒๕}

^{๒๕} สัมภาษณ์ ธนภฤต อินทวงค์, เจ้าหน้าที่ปกครองปฏิบัติงาน อำเภอพญาเม็งราย, ๗ มิถุนายน ๒๕๖๒.

๔.เรื่อง พิธีถวายบังคมพระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ประจำปี ๒๕๖๑ ของอำเภอยะรัง ในวันอังคารที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ ณ ที่ว่าการอำเภอยะรัง ขอความร่วมมือทุกหมู่บ้านจัดพวงมาลัยในพิธี โดยจะมีการประกวดพวงมาลา (มี ๓ รางวัล รางวัลที่ ๑ จำนวน ๕,๐๐๐ บาท รางวัลที่ ๒ จำนวน ๓,๐๐๐ บาท และ รางวัลที่ ๓ จำนวน ๒,๐๐๐ บาท) โดยพวงมาลาจะประดับ ด้วยธนบัตร เหรียญกษาปณ์ เพื่ออำเภอยะรังรวบรวมเงินรายได้ทั้งหมด มอบสำหรับสาธารณกุศล ของอำเภอยะรัง อาทิ เช่น กิจกาชาดอำเภอยะรัง ต่อไป

๕.เรื่อง การประกวดตุง เพื่อใช้ในการประกวดริ้วขบวนศิลปวัฒนธรรม ๑๘ อำเภอ การแข่งขัน กีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ “เจียฮายเกมส์” และกีฬาคณพิการแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๖ “น้ำกกเกมส์” ขอความร่วมมือ ให้ทุกหมู่บ้านส่งตุง จำนวน ๒ ผืน เข้าประกวด ระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑ ณ หอประชุมอำเภอยะรัง กำหนดวันประกวดและประกาศผล ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

โครงสร้างริ้วขบวน อ.ยะรัง แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ประกอบด้วย

- ป้าย จำนวน ๒ คน
- เสลียง ๑๐ อัน จำนวน ๔๐ คน

การแต่งกายชุดชนเผ่า จำนวน ๔ ชุดพันธุ์ ได้แก่ ม้ง,ลาหู่,ลื้อ และ เมี่ยน ที่ประชุมเสนอมอบ

โรงเรียนไม้ยาวิทยาฯ รับมอบภารกิจในส่วนนี้

ส่วนที่ ๒ ประกอบด้วย ๓ ส่วน ดังนี้

- ตุง จำนวน ๓๘ คน (มาจากจำนวนปีที่ตั้งอำเภอยะรังแล้ว+๑)
- พ่อขุนฯ จำนวน ๑ คน
- ทหาร/นักรบ จำนวน ๖๐ คน

ชุดทหาร/ตุง/หอก/ดาบ อ.มานิตย์ และคณะ เป็นผู้ออกแบบ เน้นโทนสี ความเป็นสิริมงคล

สำหรับองค์พ่อขุนฯ ประทับนั่งใต้ฉัตร บนรถขบวนซึ่งตกแต่งเป็นรูปโก่ง่า ที่ประชุมเห็นควรมอบภารกิจส่วนนี้แก่วรรณ พญาเมือง

ส่วนที่ ๓ กลองสะบัดชัย ที่ประชุมสรุปเห็นควรว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นมืออาชีพ เนื่องจากเป็น ผู้กำหนดจังหวะการเดินของทหาร คนถือตุง และการแสดงของกลุ่มแม่สีหาคา โดยต้องมีอย่างน้อย ๒ ชุด ขึ้นไป เพื่อสลับการตี เพราะต้องใช้พลังมาก

ส่วนที่ ๔ การแสดงพื้นบ้าน บนรถขบวนฯ สลับกับการตีกลองสะบัดชัย แบ่งออกเป็น

- รำฟ้อนเจิง จำนวน ๑ ทีม
- ตะมะผาบ จำนวน ๑ ทีม

ที่ประชุมสรุปเห็นควรใช้ศิลปินพื้นบ้านในพื้นที่

ส่วนที่ ๕ กลุ่มแม่สีหาคา ปิดท้ายขบวน เดินเดินตามจังหวะกลองสะบัดชัย มีสีนสวยงาม สะดุดตา หัวแม่กำหนดชนิดสัตว์ตามราศี ๑๒ นักษัตร และอื่นๆ ตามจินตนาการ เช่น กวางโขง ที่ประชุมกำหนดให้ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ ๓ คน จำนวน ๗๑ หมู่บ้าน รวม ๒๑๓ คนและตัวแทนขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น แห่งละ ๓ คน เป็นผู้แสดง โดย อ.มานิตย์ และคณะ จะออกแบบแม่สีหาคาเป็นตัวอย่างนำมาแสดงให้ดูในวันประชุม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ จากนั้นเสนอให้ แต่ละหมู่บ้านจัดทำหุ่นแม่สีหาคาตามประกวด พร้อมกันตุง ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ เพื่อใช้ประกอบในขบวนดังกล่าวด้วย

แนวคิดของรูปขบวน ซึ่ง อ.มานิตย์ และคณะ ออกแบบมานั้น ได้ต้องการบอกเล่าเรื่องราว ประเพณี ฮัตถ์ฮอย ร่องรอยอารยธรรมของอำเภอยะรัง โดยมีพ่อขุนพญาเมืองฯ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะเป็น จุดสำคัญหลัก ผูกโยงกับโก่ง่า ตามตำนานเล่าขานสืบต่อกันมา และมีนักรบทหารกล้าของพระองค์ อันเปรียบเสมือน ลูกหลานชาวพญาเมืองฯทุกคน ผสมผสานกับวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ สำหรับการแสดงต่างๆ อาทิ กลองสะบัดชัย และแม่สีหาคา มาสคอต ของ เจียฮายเกมส์ เป็นปรีชาธรรม ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงกับการ

ภาพ ๔.๒๕ ระเบียบวาระการประชุมในการแบ่งหน้าที่ของแต่ละส่วนงาน

ที่มา: ธนกฤต อินทวงค์

ภาพ ๔.๒๖ ศิลปินเชียงรายจากสมาคมช่างศิลป์ที่ได้รับมอบหมายในการช่วยเป็นพี่เลี้ยงในการจัดรีวขบวนอำเภอพญาเม็งราย

ภาพ: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๒๗ การประชุมการจัดรีวขบวนระหว่างศิลปินเชียงรายร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในอำเภอพญาเม็งราย ซึ่งมีการติดตามการประชุมในหลายๆ ครั้ง

ภาพ: มานิตย์ กันทะสัก

(๒) การออกแบบและสร้างชุดความรู้รูปแบบศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหู่ห่าตา ร่วมกับชุมชน

การออกแบบและสร้างชุดความรู้รูปแบบศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหู่ห่าตา ร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยนำข้อมูลทางการศึกษาเชิงเอกสาร ข้อมูลจากการจัดเวทีประชุม การสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ให้ได้ Art form (รูปแบบศิลปะ) เพื่อใช้เป็นต้นแบบร่างแมงสีหู่ห่าตา ร่วมกับนิสิตคณะพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โดยมีการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จากนั้นได้มอบหมายให้นักศึกษาเป็นผู้ออกแบบ เนื่องจากนักศึกษาเป็นผู้ที่มีพื้นฐานในเรื่องศิลปะและต้องเป็นผู้ที่ต้องนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ได้จริง และถือว่าเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดและต่อยอดความรู้จากอาจารย์ผู้สอน เมื่อมีการออกแบบโดยนิสิตคณะพุทธศิลปกรรมแล้วได้มีการนำไปเป็นต้นแบบแก่ชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย โดยมีชุดความรู้อยู่ ๒ รูปแบบ Art form (รูปแบบศิลปะ) คือ

๑. คู่มือประวัติที่มาและความสำคัญของแมงสีหู่ห่าตา เป็นคู่มือที่ใช้สำหรับในการให้ความรู้ของเรื่องแมงสีหู่ห่าตา ที่เชื่อมโยงกับการแข่งขันงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน เพราะในอำเภอพญาเม็งรายนั้น ส่วนใหญ่ประชาชนยังไม่ค่อยมีความรู้และทราบถึงเรื่องราวตำนานของแมงสีหู่ห่าตามากนัก บางท่านก็ยังไม่รู้จักว่ามีความเป็นมาอย่างไร ดังนั้นชุดความรู้นี้เป็นการช่วยถ่ายทอดเรื่องราวของแมงสีหู่ห่าตาและยังเป็นการให้ความรู้เรื่องปรีชาธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้อยู่แบบสันติสุขในสังคมได้ด้วย

ภาพ ๔.๒๘ คู่มือประวัติที่มาและความสำคัญของแมงสีหู่ห่าตา

ภาพ: มานิตย์ กันทะสัก

๒. สื่อออนไลน์ เพลงตำนาน แมงสึหู่ห้าตา ใช้เป็นสื่อในการประกอบการให้ความรู้ เนื่องจากการให้ความรู้ผ่านการบรรยายพร้อมเพลงประกอบ จะทำให้ผู้รับความรู้ได้มองเห็นภาพ และตัวอย่างได้ชัดเจนมากขึ้น เป็นการนำไปต่อยอดและกระตุ้นจินตนาการในการสร้างสรรค์แมงสึหู่ห้าตา ในแบบของชุมชนแต่ละชุมชนต่อไป

ภาพ ๔.๒๙ สื่อออนไลน์ เพลงตำนาน แมงสึหู่ห้าตา ขับร้องโดย อ.แดนชัย รีอินทร์

ภาพ: มานิตย์ กันทะสัก

๓. Art form (รูปแบบศิลปะ) ที่ประกอบไปด้วยตัวอย่าง วิธีการ ขั้นตอนในการสร้าง มาทคอตตัวแมงสึหู่ห้าตา โดยการสร้างแมงสึหู่ห้าตานี้ต้องใช้วัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น หรือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชนในอำเภอฟนบุรี และสามารถสร้างด้วยจินตนาการและสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเหมือนต้นฉบับ เพราะต้องการให้ชุมชนได้มีการฝึกในเรื่องความคิดสร้างสรรค์

โดย ชุดความรู้ Art form (รูปแบบศิลปะ) ประกอบไปด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. Art form หรือรูปแบบศิลปะ

- ร่างภาพ แมงสึหู่ห้าตาของตนเอง
- สร้างโมเดลสามมิติ

๒. วัสดุที่จะนำมาสร้าง ประกอบด้วย

วัสดุที่อยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ ไม้ไผ่ กระดาษ ผ้า กระดุกสัตว์ กระจ่าง เป็นต้น

วัสดุที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ตะกร้าใส่ของ เข่ง เป็นต้น

อุปกรณ์ช่าง ได้แก่ ตะปู ลวดมัดเหล็ก เหล็กเส้นขนาดต่างๆ กาว สี พู่กัน แปรงทาสี

เป็นต้น

๓. อุปกรณ์ในการแทงสืหนูห้าตา

๑. คัตเตอร์ กรรไกร กระจกและปากกา
๒. ตะกร้าที่สามารถสวมใส่ตามขนาดตัวหรือหัวหุ่นได้
๓. กระจกหนังสือพิมพ์ หรือ เปเปอร์มาเช่
๔. สี
๕. กาวยาง/กาวตราช้าง

๔. วิธีการสร้างแทงสืหนูห้าตา

๑. ร่างแบบและสเก็ตช์รูปแบบตัวแทงสืหนูห้าตา ในรูปแบบที่ต้องการ และตามที่ต้องการโดยไม่มีข้อจำกัดทางความคิด
๒. วัดขนาดอุปกรณ์ที่จะใช้ทำส่วนหัว เช่น ตะกร้าและเช้ง
๓. นำกระจกหนังสือพิมพ์หรือเปเปอร์มาเช่มาแปะตรงอุปกรณ์ที่จะใช้ทำหัว และลงสีตามที่ออกแบบ

ภาพ ๔.๓๐ ตัวอย่างแทงสืหนูห้าตา ที่สร้างสรรค์โดยนิสิตสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะลัก

(๓) นำ Art form และชุดความรู้ ไปนำเสนอในการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน

เมื่อมีการออกแบบ Art form แล้ว ได้มีการนำไปแสดงเพื่อเป็นตัวอย่างในที่ประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้กำนันผู้ใหญ่บ้านนำไปสอน และสร้างสรรค์งานของชุมชนตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมในการสร้างแมงสีหุห้ำตาในริ้วขบวนต่อไป ให้ได้ตามเวลากำหนด ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ ได้มีการอธิบายถึงรายละเอียดการสร้างแมงสีหุห้ำตา ที่สร้างสรรค์จากวัสดุท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้มีการซักถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อให้มีการรับรู้และเข้าใจตรงกัน เพื่อที่จะได้นำไปสื่อสารกับชุมชนให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ

“อาจารย์มานิตย์ วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายได้นำตัวอย่างของแมงสีหุห้ำตาที่อาจารย์ได้ประดิษฐ์ขึ้นมา นำมาให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ดูในที่ประชุม ซึ่งเราก็ได้แนวทางหลายๆอย่างทั้งการประดิษฐ์ เพราะตอนแรกจากที่มีการประชุมในแต่ละครั้ง ก็พอรับทราบว่าจะต้องทำแมงสีหุห้ำตามาเดินขบวน ก็รู้สึกกังวลว่าจะไม่สามารถทำได้ และคิดว่าเป็นเรื่องไกลตัวของชุมชนมาก แต่เมื่อได้มารับข้อมูล ได้ดูวิดีโอเพลงก็ทำให้เกิดแนวคิด จินตนาการมากขึ้น จึงได้นำไปประชุมกับชุมชนต่อไป”^{๒๖}

ภาพ ๔.๓๑ การนำ Art form และชุดความรู้ ไปนำเสนอในการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

^{๒๖} สัมภาษณ์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ ๑๓ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

(๔) ชุมชนแต่ละชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย สร้างสรรค์แมงสีหุห่าตา ของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้การสร้างสรรคจากจุดเด่นของแต่ละชุมชน

ชุมชนแต่ละชุมชน สร้างสรรค์แมงสีหุห่าตา ของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และจากจุดเด่นของแต่ละชุมชน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว แต่ละชุมชนมีวิธีการและการสร้างจากเอกลักษณ์ จุดเด่นของดีในแต่ละชุมชน และมีเทคนิคในการสร้างที่ต่างกัน โดยจากข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างชุมชนที่ได้สร้างสรรค์แมงสีหุห่าตามีดังต่อไปนี้

๑. ชุมชนบ้านแม่เปาหมู่ที่ ๑๒ ตำบลแม่เปา ได้มีการสร้างสรรค์แมงสีหุห่าตาและได้แนวคิดจากการศึกษารูปแบบตามตำนานผ่านทาง Youtube จึงมีและเดินทางไปศึกษาที่วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จึงได้แนวคิดที่จะสร้างแมงสีหุห่าตาที่มีลักษณะที่เป็นหมี่แต่ออกแบบในลักษณะที่มีสีสันใหม่

“หลังจากที่ได้พอกำหนดได้ไปประชุมที่อำเภอแล้ว ก็ได้จัดประชุมในหมู่บ้านเพื่อ แบ่งหน้าที่ในการทำงานแล้ว ในส่วนของกลุ่มที่ได้รับมอบหมายในการสร้างแมงสีหุห่าตานั้น ได้มีการประชุมกลุ่ม เพื่อแบ่งหน้าที่ตามความสามารถ โดยในกลุ่มได้แนวคิดจากการศึกษาผ่าน Youtube และเดินทางไปศึกษาลักษณะที่ดอยเขาควาย เนื่องจากว่าอำเภอพญาเม็งรายนั้น ยังเข้าถึงเรื่องตำนานของแมงสีหุห่าตาส่วนน้อย โดยในการทำแมงสีหุห่าตาของชุมชนบ้านแม่เปาหมู่ ๑๒ นั้น เราใช้ตะกร้าพลาสติก เพราะเข้ากับหัวได้ดี และใช้เชือกฟางตกแต่งประกอบให้สวยงาม โดยทำทั้งหมด ๓ ตัว มีการลองผิดลองถูก โดยครั้งแรกในการทำนั้น รู้สึกว่าหัวแมงสีหุห่าตาใหญ่ไป จึงได้มีการรื้อและทำใหม่อีกครั้ง ก็ออกมาในรูปแบบที่นำไปเดินในขบวน”^{๒๗}

ภาพ ๔.๓๒ ภาพการสร้างสรรค์แมงสีหุห่าตาของชุมชนบ้านแม่เปาเหนือ

หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย

ที่มา: ธนกฤต อินทะวงศ์

^{๒๗} การประชุมกลุ่มย่อยบ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

๒. ชุมชนบ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ ๑๓ ตำบลแม่เปา ได้สร้างแมงสีหุห้ำตาจากจินตนาการ เพราะไม่เลยเห็นแมงสีหุห้ำตา แต่อาศัยการออกแบบจากเรื่องเล่า และการสร้างนั้นจะใช้การจักษสาน เพราะชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการจักษสาน ส่วนสีที่ใช้จะให้สีแดง เพราะจะได้เล่นกับไฟตอน กลางคืน

“การสร้างแมงสีหุห้ำตาของหมู่บ้านนั้น มีการประชุมกันในหมู่บ้านและมอบหมายแบ่ง มอบหน้าที่ให้ตามความสามารถ ซึ่งแนวคิดของการสร้างแมงสีหุห้ำตา ใช้เอกลักษณ์ของชุมชน คือ การมีอาชีพจักษสานไม้ไผ่ ให้นำการจักษสานไม้ไผ่มาใช้ในการออกแบบในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการทำงานของคนทุกกลุ่ม โดยคนรุ่นใหม่ศึกษาถึงเรื่องตำนานของแมงสีหุห้ำตาแล้ว ก็เป็นฝ่ายออกแบบและนำมาให้ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ร่วมกันใช้ไม้ไผ่ในการจักษสาน จากนั้นร่วมกันตกแต่งให้สวยงามตามรูปแบบที่ ต้องการของชุมชน”^{๒๘}

๓. ชุมชนบ้านทุ่งเจ้าใต้ หมู่ที่ ๑๘ ตำบลแม่เปา จะใช้วิธีการคือ ให้หมู่บ้านออกแบบโดยใช้การสานตะกร้าไม้ไผ่เป็นตัวแล้วออกแบบหัวเป็นรูปตัวงว้าง เพราะตัวงว้างเป็นแมงที่มีมากใน ชุมชน

“ผู้ใหญ่บ้านไปประชุมที่อำเภอ ได้รับนโยบายจากอำเภอแล้วก็นำมาแจ้งแก่ลูกบ้าน และมี ร่วมกันคิดสร้างแมงสีหุห้ำตาของหมู่บ้านเพื่อร่วมในขบวนงานกีฬาแห่งชาติ แต่ในฐานะที่เราเป็นผู้มี ความเชี่ยวชาญในด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้ใหญ่บ้านจึงมอบหมายให้เราเป็นหลักในการออกแบบครั้งนี้ ก่อนที่จะสร้างผลงานนั้น ได้มีการประชุมเพื่อลงความเห็นว่าจะออกแบบอย่างไร จึงมีการตกลงไปที่ ตัวงว้างเพราะมีมากในพื้นที่ ส่วนวัสดุอุปกรณ์ให้คนเฒ่าคนแก่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นโครง แล้วใช้ผ้าเย็บ ออกแบบเป็นส่วนตัวงว้าง ใช้ใยสังเคราะห์สีไปในตัวงว้าง”^{๒๙}

^{๒๘} สัมภาษณ์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ ๑๓ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์, แม่ฟองจันทร์ ช่วยบ้าน บ้านทุ่งเจ้าใต้ หมู่ ๑๘ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

ภาพ ๔.๓๓ ภาพการสร้างสรรค์แมงสีหุ้หำตาของชุมชนบ้านทุ่งเจ้าใต้
หมู่ ๑๘ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔. บ้านขุนห้วยแม่เปา หมู่ที่ ๕ ตำบล แม่เปาบ้านเวียงหวาย หมู่ ๘ ตำบลเม็งราย และอีกหลายๆ หมู่บ้านได้แนวความคิดการทำหน้ากากมาจากหน้ากากสัตว์ เช่น หน้ากากหมูป่าและใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น หนังสือพิมพ์ กาว ไข่ขาว และผ้า เป็นต้น และเลือกใช้สีที่แสดงอารมณ์ดุร้าย น่าเกรงขาม เพื่อที่สะท้อนใบหน้าออกมาอย่างดุร้าย โดยการลงมือทำนั้น ได้มีการแบ่งหน้าที่กันทำ แต่หลักๆจะใช้สลา หรือศิลปินพื้นบ้านที่มีทักษะในการทำงานศิลปะเป็นผู้นำและเป็นหลักในการสร้าง และแบ่งหน้าที่ที่คนในชุมชนทั่วไปสามารถทำได้ง่ายๆ เช่น การช่วยทาสี การแปะกระดาษหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

“เหตุผลที่ใช้สลาที่มีความชำนาญในเรื่องศิลปะเป็นหลักในการออกแบบแมงสีหุ้หำตานี้ เนื่องจากการสร้างก็มีข้อจำกัดในระยะเวลา และคิดว่าหากให้ทุกคนมาร่วมกันออกแบบทุกท่านก็คงเป็นไปได้ จึงต้องควบคุมโดยสลาเป็นหลัก เพื่อทำให้งานมีความรวดเร็ว และไม่เสียเวลาในการทำ แต่คนในชุมชนท่านอื่นก็สามารถร่วมในกระบวนการความคิด คือ ร่วมแสดงความคิดเห็นในตัวแมงสีหุ้หำตาได้ว่าต้องการใช้สีไหน ที่ออกมาสวยงาม และในหมู่บ้านก็ได้ใช้สีตามสีของสัตว์”^{๓๐}

^{๓๐} การประชุมกลุ่มย่อยกิจกรรมการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

ภาพ ๔.๓๔ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างตัวชุดแมงสีหูห้าตา และภาพแมงสีหูห้าตา
บางส่วน

ที่มา: ธนกฤต อินทะวงศ์

ภาพ ๔.๓๕ ภาพหน้ากากแมงสีหัวห้าตาของชุมชนบางส่วนที่มีการสร้างสรรค์ตามจินตนาการของแต่ละชุมชน

ที่มา: ธนกฤต อินทวงค์

(๕) จัดประกวดแมงสีหุหำตาของแต่ละหมู่บ้าน

ก่อนการประกวดรื้อขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ ทางอำเภอพญาเม็งรายได้มีการจัดประกวดการสร้างสรรค์แมงสีหุหำตา และในวันนั้นก็ได้มีการเก็บภาพจากสมาคมชาวศิลปะ และในการประกวดของแต่ละหมู่บ้านนั้น ทางอำเภอพญาเม็งรายได้ให้ ทางศิลปินที่เป็นพี่เลี้ยงคิดเกณฑ์การให้คะแนน ประกอบด้วย ๓ ข้อ ได้แก่ ๑. ความคิดสร้างสรรค์ในการเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่น ๒. ความโดดเด่น ความมีสีสันของแมงสีหุหำตา และ ๓. การสวมใส่ชุดแมงสีหุหำตา โดยวิธีการให้คะแนนนั้น จะมีคณะกรรมการในการให้คะแนนทั้งหมด ๖ ท่าน โดยมีวิธีการให้คะแนนจากการให้ชุมชนแต่ละชุมชนเลือกสวมใส่แมงสีหุหำตาที่ออกแบบด้วยชุมชนเอง โดยให้นำเสนอด้วยการสวมใส่ และเดิน หมุนตัวให้กรรมการดู หมู่บ้านละ ๓ ตัว จากนั้นก็จะใช้วิธีการยกมือโหวตให้คะแนนจากคณะกรรมการและคัดเหลือขึ้นที่สวนที่สุด โดยวันนั้น มีแมงสีหุหำตาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของชุมชนได้นำมาแสดงประมาณ ๓๐๐ กว่าชิ้น^{๓๑}

“การที่ได้มาเป็นพี่เลี้ยง และเป็นพี่ปรึกษาด้านศิลปะแก่อำเภอพญาเม็งรายในครั้งนี้ ผมเห็นว่า ศิลปะ มีผลในการสร้างพลังชุมชนมาก เห็นได้จากการที่ชาวบ้านมีการร่วมแรงร่วมใจกันในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ในครั้งนี้ นอกจากนี้หลังจบกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติแล้ว ผมก็อยากให้ศิลปะยังอยู่และแทรกซึมเข้าไปในจิตใจของทุกคนอย่างยั่งยืน และอาจจะมีการต่อยอดนวัตกรรมด้านศิลปะต่อไปอีกได้ เพราะเชื่อว่าศักยภาพของชาวบ้านมีอยู่แล้ว หากมีการส่งเสริม ต่อยอดให้เกิดเศรษฐกิจตามมาก็จะเป็นเรื่องที่ดีมาก เพราะ ศิลปะ ไม่ได้มีข้อจำกัด สามารถนำวัสดุท้องถิ่น สิ่งใกล้ตัว เช่น ดิน ฟ้า เศษกระดาษ นำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ได้”^{๓๒}

และผลจากการประกวดแมงสีหุหำตาในรื้อขบวนงานกีฬาแห่งชาติ ในครั้งนั้น มีชุมชนที่ได้รับรางวัลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ ผลจากการประกวดแมงสีหุหำตาในรื้อขบวนงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงราย
เกมส์ อำเภอพญาเม็งราย

รางวัล	หมู่บ้าน
ชนะเลิศ	บ้านเวียงสัก หมู่ที่ ๑๒ ตำบลเม็งราย
รองชนะเลิศอันดับที่ ๑	บ้านใหม่โชคชัย หมู่ที่ ๒ ตำบลตาดคว้น
รองชนะเลิศอันดับที่ ๒	บ้านขุนห้วยแม่เปา หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่เปา
รองชนะเลิศอันดับที่ ๓	บ้านสันสะอาด หมู่ที่ ๔ ตำบลไม้ยา
รางวัลชมเชย	บ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ตำบลแม่เปา
รางวัลชมเชย	บ้านสันติคีรี หมู่ ๑๖ ตำบลแม่เปา

^{๓๑} สัมภาษณ์, วุฒิชัย กว้างไชย, อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย/ศิลปินพี่เลี้ยง อำเภอพญาเม็งราย, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์, วุฒิชัย กว้างไชย, อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย/ศิลปินพี่เลี้ยง อำเภอพญาเม็งราย, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

รางวัลชมเชย	บ้านสบเปา หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่เปา
รางวัลชมเชย	บ้านใหม่ทุ่งก่อ หมู่ที่ ๕ ตำบลตาดควีน
รางวัลชมเชย	บ้านเวียงหวาย หมู่ ๘ ตำบลเม็งราย
รางวัลชมเชย	บ้านป่าหมื่น หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่ต้า
รางวัลชมเชย	บ้านสบเปา หมู่ที่ ๒๐ ตำบลแม่เปา
รางวัลชมเชย	บ้านบ่อแสง หมู่ที่ ๒ ตำบลแม่ต้า
รางวัลชมเชย พิเศษ	บ้านทุ่งเจ้า หมู่ ๔ ตำบลแม่เปา
รางวัลชมเชย พิเศษ	บ้านสันหลวง หมู่ ๘ ตำบลแม่เปา

ภาพ ๔.๓๖ บรรยากาศการจัดประกวดการสร้างสรรค์แมสส์หน้าตาของแต่ละหมู่บ้านใน อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

ที่มา: ชนกฤต อินทะวงศ์

ภาพ ๔.๓๗ แมงสืหนูห้าตาที่ได้รับรางวัล ที่มีรูปแบบการสร้างสรรค์ตามเกณฑ์ที่กรรมการตัดสิน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๖) การนำผลงานสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตาแต่ละหมู่บ้านร่วมประกวดขบวนรื้อขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ

เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๒ อำเภอพญาเม็งรายได้มีการเดินประกวดรื้อขบวน และในขบวนก็มีการใส่หน้ากากแมงสีหุห้าตาจากการสร้างสรรค์ของแต่ละชุมชน ซึ่งการนำแมงสีหุห้าตามาเดินในขบวนนั้นไม่ได้มีการแบ่งแยกว่าเฉพาะกลุ่มที่ได้รางวัลเท่านั้นที่สามารถมาเดินขบวนได้ แต่เป็นการนำแมงสีหุห้าตาจำนวน ๓๐๐ กว่าตัว ร่วมเดินขบวนทั้งหมด ซึ่งวันนั้นเป็นการรวมพลังของชุมชนในการร่วมทำกิจกรรมอีกครั้ง บ่งบอกถึงความสามัคคี และการรวมพลังในการที่มีแมงสีหุห้าตาารวมกันเป็นขบวน สร้างสุนทรีภาพ และความเบิกบานแก่ผู้พบเห็นอย่างมาก และจุดเด่นของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ประชาชนที่ชมขบวนสามารถเข้าถึงตัวแมงสีหุห้าตาได้ ทั้งเดิน ถ่ายรูป ร่วมกันได้^{๓๓}

ภาพ ๔.๓๘ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตาของอำเภอพญาเม็งรายในรื้อขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

^{๓๓} การประชุมกลุ่มย่อยกิจกรรมการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๑ การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทาง

สังคม

การพัฒนาการเรียนรู้ของอำเภอพญาเม็งรายในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผ่านการใช้สัญลักษณ์ของแมงสีหุหาคา ที่เป็นสัญลักษณ์ ของงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ ร่วมกับการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ในการวิจัยนั้นมีความสำคัญอย่างมากในการที่จะช่วยส่งเสริม ขับเคลื่อนชุมชน ตามปรัชญาแนวความคิดการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ กล่าวได้ว่า มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนรู้ นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องแล้ว ยังก่อให้เกิดความ ภาคภูมิใจ เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชน มีการช่วยเสริมสร้าง ความเข้มแข็งซึ่งกันและอยู่ใน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน รวมทั้ง ส่งเสริมการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสบการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชนโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม และ เครือข่ายการเรียนรู้

การพัฒนาการเรียนรู้หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เป็นสร้างความเข้าใจ ร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้าง วิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิธีคิดและวิธีทำงาน) ทราบปัญหาและความต้องการของ ชุมชน ได้แนวทาง วิธีการ และแผนงานการแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองปฏิบัติ เกิดการระดมองค์ความรู้ ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปทบทวนเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และ จัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู^{๓๔} และจากการวิจัยพบว่าการพัฒนาการ เรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม็งราย ประกอบด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม

เป็นการยึดหลักให้ผู้เรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาได้ โดยทุกคนที่อยู่ในกลุ่มหรือที่ร่วมกิจกรรมเป็นผู้ปฏิบัติเอง แต่อาจจะมีพี่เลี้ยงหรือเทรนเนอร์เป็นผู้แนะนำเท่านั้น และหากการปฏิบัติมีปัญหา พี่เลี้ยงก็จะให้ คำแนะนำมากกว่าการที่จะลงมือปฏิบัติแทน เพราะเมื่อชุมชนเกิดการปฏิบัติจริงแล้วจะทำให้ค้นพบ ข้อเท็จจริง องค์ความรู้จากที่ลงมือทำ นอกจากนี้กิจกรรมที่นำมาใช้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ มีความเพลิดเพลิน น่าสนใจ ไม่ซ้ำซากและเหมาะกับบริบทของชุมชน หรือพื้นที่นั้นๆ และก่อให้เกิด

^{๓๔} ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน, มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน,

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.banrainarao.com/column/learn_commu, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

การเรียนรู้ที่ยั่งยืน การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะผ่านกิจกรรมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เริ่มจากการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ เป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เพราะงานกีฬานี้มีนโยบายในการให้อำเภอทุกอำเภอได้ร่วมสร้างสรรค์ริ้วขบวน และมีการกำหนดให้ทุกขบวนต้องมียุทธศาสตร์ของแมงสีหุหัตตาปรากฏในขบวนด้วย จึงทำให้ทุกอำเภอต่างมีความกระตือรือร้นและมีการขับเคลื่อนกิจกรรมในอำเภอเพื่อมีการเตรียมความพร้อมในการที่จะจัดทำขบวนในครั้งนี้ อำเภอพญาเม็งรายก็เช่นกัน ซึ่งเมื่อมีกิจกรรมนี้เกิดขึ้น ก็ทำให้ชุมชนได้มีการลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ให้เชิงสร้างสรรค์ได้ ซึ่งการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนี้ ไม่ใช่เพียงแค่เป็นการเรียนรู้ที่มีการจำกัดขอบเขต หรือกำหนดกฎเกณฑ์ในการครอบคลุมหรือจำกัดพื้นที่ในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยเฉพาะพี่เลี้ยงที่เป็นศิลปิน ได้มีการชี้แนะแนวทางให้ชุมชนได้มีการเปิดกว้างและเข้าถึงการใช้ศิลปะได้มากขึ้น จากการที่ให้ชุมชนได้ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์งานศิลปะ ผ่านสัญลักษณ์ของแมงสีหุหัตตา ที่ออกมาในรูปแบบที่สร้างสรรค์ใหม่กว่าเดิม และกิจกรรมในครั้งนี้ยังเป็นการให้ความรู้ในด้านสัตว์ในตำนานที่เป็นวรรณกรรมเชิงอุดมคติแบบไทยและความเชื่อในพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนอีกด้วย เมื่อทางชุมชนได้มีการสร้างแมงสีหุหัตตาก็มีการการสืบค้นถึงตำนานประวัติของสีหุหัตตาซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่เคยเห็น และไม่ทราบว่าแมงสีหุหัตตาคืออะไรมีความสำคัญอย่างไร และทำให้ทราบถึงเรื่องราวทั้งสัญลักษณ์และแก่นแท้ของแมงสีหุหัตตา

แมงสีหุหัตตานี้จัดเป็นวรรณกรรมเชิงอุดมคติแบบไทย และมีความเชื่อมโยงส่งผลให้เกิดเป็นความเชื่อตามมา และนำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์จากการเรียนรู้ของชุมชนได้ โดยเฉพาะความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ได้ใช้สัตว์ป่าหิมพานต์ เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจของคนทางอ้อม ดังที่จะเห็นจากศิลปะที่ปรากฏในงานจิตรกรรมบนผนังโบสถ์ หรือวิหาร เป็นต้น ความเชื่อ คือ ศรัทธา คือความเชื่อความซาบซึ้งไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อไปสู่ความรู้ได้เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผูกความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมฟังและอาศัยความรู้ผู้อื่น หรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะตนเอง ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นทุนประกอบไปด้วยศรัทธานั้นก็การนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้ เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อผู้อื่นนั้นหรือแหล่งความรู้นี้มีความรู้แท้จริง และมีกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้รู้จักใช้ปัญญา แต่ถ้าเชื่ออย่างงมงายคือไม่รู้จักคิด ไม่ใช่ปัญญาของตนเลย และผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นไม่มีความรู้จริงทั้งไม่มีความรู้จริงทั้งที่ไม่มี กัลยาณมิตรที่จะช่วยชี้แนะ หรือมีบาปมิตร ผลอาจกลับตรงกันข้ามนำไปสู่ความหลงผิดห่างไกลจากความรู้ยิ่งขึ้น^{๓๕}

ในการพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมนี้ สร้างสุขภาวะทางสังคมด้าน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมในชุมชน ตลอดจนนำไปสู่การสร้างจิตสำนึก และเกิดความศรัทธาความเชื่อ ที่ส่งผลให้คนประพฤติปฏิบัติดี นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

^{๓๕} พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ๔๓-๔๔.

ภาพ ๔.๓๙ ชาวบ้านบางท่านที่ยังไม่เคยเห็นรูปร่างลักษณะของแมงสีหูห้าตามตำนานจากวัดพระธาตุตอเขาควายแก้ว จึงให้ความสนใจในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๒. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำ

ผู้นำ (Leader) คือบุคคลที่สามารถชักจูงหรือชักนำบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติงาน สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความสามารถที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย และลักษณะผู้นำนั้นจะต้อง ๑.เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังภักดีและเกิดความร่วมมือ ๒.มีการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดหมาย ๓. เป็นรูปแบบของการชักจูงใจให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ยอมรับ ๔. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์มีการกระตุ้นซึ่งกันและกัน เพื่อไปสู่อุดมการณ์เดียวกันด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้

ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจ เพื่อไปจุดมุ่งหมายร่วมกัน^{๓๖} ในการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนี้ มีการพัฒนาการเรียนรู้ที่ได้จากผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเราจะเห็นว่า จากการที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้นำได้มีการให้ความรู้แก่ชุมชนทุกอำเภอ ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ เรื่องศิลปะ เป็นต้น ซึ่งจากการที่ได้ทำการวิจัยนั้น พบว่า ผู้นำที่มาช่วยในการสร้างความรู้ในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำที่เป็นทางการนั้นได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ด้านผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ศิลปินพื้นบ้าน

ซึ่งบทบาทของผู้นำที่ได้ส่งเสริมการใช้ความรู้แก่ชุมชนนั้น สรุปได้ดังนี้

ศิลปินพื้นบ้าน ได้มีการให้แนวความคิดสร้างสรรค์ ให้การสร้างสรรค์เมงส์หูก้าตาโดยการใช้วัสดุท้องถิ่นและจินตนาการ จากการทำเป็นโมเดลให้ดูในที่ประชุมประจำเดือน ซึ่งมีทั้ง นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนชาวบ้านส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นการเสริมสร้างจินตนาการที่เน้นเป็นงานศิลปะพื้นถิ่น หรือ (Folk Art) มีจิตวิญญาณ และมีความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน

นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ได้มีการช่วยให้ความรู้ในเรื่องเมงส์หูก้าตาผ่านสื่อออนไลน์ เช่น ยูทูบ อินเทอร์เน็ต แก่ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการประชุมประจำเดือน เพื่อให้กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ได้มองเห็นภาพของเมงส์หูก้าตา ให้ชัดเจนมากขึ้น ได้มีการใช้เวทีในการประชุมประจำเดือนในการติดตามความคืบหน้าของการทำงานแต่ละชุมชน พร้อมทั้งเพื่อต้องการทราบปัญหาอุปสรรค เพื่อจะได้มีการชี้แนะแนวทางเพื่อแก้ไข เป็นต้น

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้รับจากในการสร้างสรรค์งานให้แก่ชุมชน และให้ชุมชนได้ลงมือปฏิบัติในการสร้างสรรค์ผลงานอย่างเต็มที่

การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำของอำเภอพญาเม็งรายในครั้งนี้ เป็นการให้ความรู้ส่งต่อความรู้แบบการกระจายอำนาจ เนื่องจากเป็นการทำงานในระดับอำเภอ ซึ่งมีหมู่บ้านที่ต้องเข้าร่วมกิจกรรมอยู่หลายร้อยหมู่บ้าน ซึ่งความเป็นจริงแล้ว ถ้าบทบาทของนายอำเภอ หรือศิลปินพื้นบ้าน จะต้องไปสอนทุกหมู่บ้านก็ไม่สามารถที่จะทำได้ในเวลากำหนด ดังนั้นระบบการบริหารแบบการกระจายอำนาจทุกส่วนจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในครั้งนี้ และทำให้งานในครั้งนี้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๓. การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่ม การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน โดยมีการติดต่อสัมพันธ์กัน หรือปฏิสัมพันธ์กัน และมีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสัมพันธ์

^{๓๖} พนิดา ดามาพงษ์, การพัฒนาแบบประเมินภาวะผู้นำสุขภาพจิตหัวหน้าของสาธารณสุขอำเภอ,

“วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสาธารณสุขศาสตร์”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔), ม.ป.ป.

นี้ จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกันได้ในระดับที่พอดี^{๓๗} การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มในการสร้างสรรค์โดยใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุหัตานั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการได้รับมอบหมายให้สร้างแมงสีหุหัต เป็นผลงานของชุมชน ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานก็ต้องออกมาจากพลังความสามารถของกลุ่มในชุมชน และจากการวิจัยนั้นทำให้ทราบว่า การเรียนรู้แบบกลุ่มของหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เกิดจากขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี ๕ ขั้นตอน โดยเริ่มจาก “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปทบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ”

๑. รวมคน ถึงแม้ว่าการจัดการเรียนรู้ต้องยึดหลักว่าทุกคนในชุมชนมีความสำคัญเท่าเทียมกันแต่ในทางปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล และทรงพลังต้องเริ่มต้นจากการรวมคนในชุมชนขึ้น ซึ่งการรวมตัวกันเพื่อสร้างแมงสีหุหัตอาจจะต้องใช้สมาชิกในหมู่บ้านทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะใช้ส่วพื้นที่บ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่มีฝีมือและมีความรู้ และมีความสามารถในการสร้างสรรค์ศิลปะพื้นถิ่น ส่วนสมาชิกในชุมชนท่านอื่น ก็มีส่วนช่วยในการเตรียมอุปกรณ์ในการทำและช่วยตามความสามารถเป็นต้น เพื่อเป็นการเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้และทักษะด้าน การจัดการ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ฯลฯ

๒. ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” ให้รู้แจ้ง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง เพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับกระบวนการทัศน สร้างวิสัยทัศน์ร่วม แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้าน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา (เรียนรู้อะไร) กำหนดแนวทาง วิธีการ และแผนงานในการแก้ปัญหา (เรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน) เห็นได้จาก การระดมความคิดการออกแบบ การสร้างสรรค์แมงสีหุหัตาร่วมกันในชุมชน มีการแบ่งหน้าที่ตามความสามารถ แต่ท่านไหนไม่ถนัดงานศิลปะก็ช่วยในการประเมินและร่วมแสดงความคิดเห็นได้

๓. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนด โดยใช้การฝึกฝนจากการทดลองปฏิบัติ ใช้การปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริง สถานการณ์จริง เสริมด้วยหลักการ ทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งการแบ่งบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบทางภาคีการพัฒนาต่างๆ อย่างเหมาะสม ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรเกิดประสิทธิผล มีการร่วมทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนตั้งแต่กระบวนการแรก คือ การร่วมสร้างสรรค์แมงสีหุหัต จนถึงกระบวนการสุดท้าย คือ นำไปร่วมเดินขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ

๔. ร่วมสรุปทบทเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังภูมิปัญญา” โดยเริ่มจากการประเมินตนเอง และประเมินผลงาน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเชื่อมต่อทักษะความรู้ และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน โดยการร่วม

^{๓๗} วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา ๓๒๕), (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒).

ประชุมเพื่อสรุปถึงอุปสรรค ปัญหาจากการทำกิจกรรม เพื่อนำไปปรับปรุง หรือพัฒนาต่อยอดในครั้งต่อไปให้ดีขึ้น จากนั้นเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ (เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์) ไปสู่องค์กรชุมชนอื่นๆ

๕. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกัน ซึ่งการรวมกิจกรรมในครั้งนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีพลัง และความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ศิลปะให้มีความสมบูรณ์แบบอย่างยิ่ง

๔. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์

ศิลปะเพื่อสังคมถูกปรับเพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสมกับปัจจุบันและสถานการณ์ของวงการศิลปะในประเทศไทย ทำให้เงื่อนไขของศิลปะเพื่อสังคม มีคุณค่าเนื้อหาหรือเรื่องเป็นไปลักษณะเชิงนามธรรมซึ่งฐานอันสำคัญของศิลปะเพื่อสังคม มีเนื้อหาที่แสดงความคิด เรื่องราวที่มีคุณค่าต่อสังคมหนึ่งหรือสังคมโดยรวม ซึ่งคุณค่านั้นจะต้องเป็นสิ่งที่แสดงออกมาจากความดีงาม, คุณธรรม ศีลธรรม เป็นต้น เพื่อสังคมจะได้เกิดสติปัญญาและทางออกของปัญหาต่าง ๆ ส่วนความแจ่มชัดของรูปแบบเป็นการนำเสนอที่ชัดเจนแจ่มชัด ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อระหว่างผลงานกับผู้เสพ เป็นรูปแบบที่นำเสนอเนื้อหาที่ทำให้ผู้เสพเกิดความสนใจและเกิดความเข้าใจอย่างไม่ยากเกินไป และสำนึกทางสังคมของศิลปิน เป็นส่วนที่จะบ่งชี้ได้ยากที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นแรงผลักดันของศิลปิน ศิลปินจะต้องมีสำนึกทางสังคมอย่างแท้จริง มีอารมณ์ความรู้สึกอ่อนไหวต่อปัญหาที่มองเห็นในสังคม ในบางครั้งศิลปินอาจสร้างผลงานขึ้นมาเพียงเพื่อปัจจัยภายนอกเท่านั้น สร้างเพราะกระแส สร้างเพื่อขาย สร้างเพื่อภาพลักษณ์ ถ้าเป็นเช่นนั้นศิลปะก็จะกลายเป็นเพียง ผลิตรกรรมที่ไร้จิตวิญญาณ และความรู้สึก ซึ่งเราจะสามารถรู้สึกได้กับผลงานเหล่านั้นว่าจืดชืด กระด้าง ขาดความสดและขาดชีวิตชีวา^{๓๘} การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เป็นการใช้กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และชวนฝึกประสาทสัมผัส การรู้จักใช้ความคิดของตนในการแสดงออกทางความคิดหลายๆ ด้าน เช่น การวาดภาพลงเสื้อ การฉีกกระดาษ การตัดกระดาษ การปั้นดินเหนียว การประดิษฐ์เศษวัสดุ เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ในการคิดสร้างสรรค์สร้างสุขภาวะทางสังคมหลายๆ ด้าน เป็นการค้นหาและพัฒนาวิทยาการใหม่ๆ มีความสนุกและเกิดทักษะการรอบรู้ในสิ่งที่อยู่รอบๆตัว เป็นคนฉลาดคิดแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างรอบคอบ มีความสุข สร้างความเชื่อมั่น ความประทับใจ การยกย่องให้กับตัวเอง สร้างความอดทน ความตั้งใจ ความสามารถและแนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นเรื่องราวของการสร้างความสุข เป็นการพัฒนาในสิ่งที่สงสัย อยากรู้ อยากค้นหา จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ในการแก้ไขปัญหา แต่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดี ต้องเคารพและให้เกียรติในสิทธิของผู้อื่น และไม่ขโมยผลงานผู้อื่นมา

^{๓๘} ชวีส์ จำปาแสน, ศิลปะเพื่อสังคม : การเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์, (ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๑ – ๑๓๒.

สร้างสรรค์ผลงานตน โดยต้องยึดหลักจรรยาบรรณ ไมฉะนั้นจะไม่ถือว่าผู้นั้นได้คิดสร้างสรรค์ผลงานนั้นขึ้นมา ความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ในทุกสายวิชาชีพ หลายสาขาการเรียน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสสร้างทักษะที่คิดแตกต่างออกไป การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานที่ดี^{๓๙}

ภาพ ๔.๔๐ การออกแบบชุดแมงสีหู่ห้าตาของชุมชนบ้านทุ่งเจ้าใต้ หมู่ ๑๘
ที่มา: มานิตย์ กันทะลัก

^{๓๙} กระบวนการของการคิดสร้างสรรค์ ,[ออนไลน์],แหล่งที่มา

:<https://sites.google.com/site/edtechsukm/kar-cadkar-reiyn-kar-sxn-cheing-srangsrkh/krabwnkarkhxngkarkhidsrangsrkh> [๔ ต.ค.๒๕๖๒].

๔.๒.๒ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอ พญาเม็งราย เป็นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือ ร่วมทำกิจกรรมตามเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายในแต่ละหมู่บ้านนั้นประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้องความร่วมมือ การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งการร่วมทำกิจกรรมในครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐราชการ โดยมีรายละเอียดของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย ดังต่อไปนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาครัฐราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ซึ่งวิธีการให้ข้อมูลของทางอำเภอพญาเม็งรายให้แก่ชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ผ่านการจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้ทราบถึงที่มาและความสำคัญของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ รวมถึงนโยบายต่างๆ ที่ต้องการให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และประชาชนก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดงานนี้ และมีความพร้อมในการที่จะให้ความร่วมมือ และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้

๒. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น โดยอำเภอพญาเม็งรายนั้นได้มีการใช้เวทีการประชุมประจำเดือนในการเป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นของประชาชน ในการเตรียมความพร้อมในการจัดริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ในครั้งนี้ ซึ่งจะมีการประชุมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อำเภอพญาเม็งราย กลุ่มศิลปินเชียงรายที่เป็นพี่เลี้ยง ผู้นำชุมชน และประชาชนที่มีบทบาทในชุมชนบางส่วน ได้ร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องของการจัดริ้วขบวน

๓. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการออกแบบริ้วขบวนและนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละชุมชนในระหว่างการจัดเตรียมงาน โดยที่ทางหน่วยงานของอำเภอไม่มีการปิดกั้นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด

๔. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนและมีส่วนร่วมหลักๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชน จากการใช้สัญลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตาสร้างชุด และหน้ากาก เพื่อใช้ในการร่วมแสดงในขบวน ซึ่งพลังแห่งการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัด เพราะแต่ละชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น มีความโดดเด่นอย่างชัดเจนในขบวนแพนซี ที่เป็นการแสดงแมงสีหุห้ำตาที่เป็นพื้นที่ของชุมชนอย่างแท้จริง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ การทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความต้องการของประชาชน ในการร่วมมือกันออกแบบริ้วขบวนนั้น ทางหน่วยงานภาครัฐคืออำเภอพญาเม็งราย ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำ กิจกรรม ตามความถนัดและความต้องการของประชาชน โดยไม่มีการปิดกั้นโอกาสทางความคิด จึงทำให้ริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ถูกคัดเลือกจากบริษัทเวิร์คพอย โดยเฉพาะแมงสีหุห้ำตาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของชุมชนนั้น เข้าร่วมในขบวนพิธีปิดของงานกีฬา กีฬาแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่า ในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งราย มีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มาจากชุมชนอย่างแท้จริง มีความเป็นพื้นถิ่น และแสดงถึงพลังการมีส่วนร่วมของของประชาชน เพราะหน้ากาก หรือชุดแมงสีหุห้ำตาที่ร่วมแสดงในขบวนในวันนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมูลค่ามากมาย แต่แฝงไปด้วย จิตวิญญาณ พลังกาย พลังใจ ของชุมชน ในทุกๆ พื้นที่ของอำเภอพญาเม็งราย ที่มาจากหลากหลายพื้นที่ ทั้งที่อยู่ในเมือง และห่างไกล แต่เมื่อมารวมกันในวันนั้นแสดงถึงการมีพลังและรวมกันเป็นหนึ่งใจเดียว

ดังนั้นจากที่กล่าวมาทำให้รู้ว่าทั้งทางภาครัฐและภาคประชาชนควรมีการสร้างหลักการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน เพื่อให้ต่างฝ่ายได้รับรู้ถึงปัญหาและความต้องการไปพร้อมกัน ประชาชนก็จะได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นในการทำกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นหลักประกันที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนทุกคนดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสามัคคีและเกิดความอย่างยั่งยืนได้ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายในแต่ละหมู่บ้านนั้นประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้องความร่วมมือ การเสริมอำนาจแก่ประชาชน นำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางสังคม ๒ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านจิตใจ ผู้คนมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตาต่อกัน มีจิตใจเข้มแข็ง ผ่องใส มีศรัทธาในศาสนา มีความนิยมชมชื่นในศิลปวัฒนธรรม มีสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีค่านิยมที่ดีงาม มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและโลก มีความสามารถในการแก้ปัญหาชีวิตจิตใจ สามารถสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ตนเอง สังคม และโลก ได้ ๒. ด้านสังคม ประชาชนมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ เคารพในสิทธิของกันและกัน ปราศจากอาชญากรรม ครอบครัวยุติธรรม และสังคมมีความกลมเกลียวกัน ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างพร้อมเพรียงในการสร้างสรรค์ชุมชนและสังคม

๔.๓ พัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม กล่าวคือจากความหมาย “นวัตกรรม” นั้น เป็นความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาตัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งนวัตกรรมทางศิลปะก็เช่นกัน คือ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม พร้อมทั้งความรู้สึกที่เป็นการเรียนรู้ในเชิงสุนทรียศาสตร์จากภายในที่มาจากการสร้างสรรค์สิ่งใหม่มีคุณค่าทางจิตใจจากภายใน ทั้งการสร้างรูปแบบระดับบุคคล หรือในระดับที่ใหญ่ขึ้นมา จึงมีผลทำให้เกิดการสร้างสุขภาวะทางสังคม คือ การความสุขจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีในทุกระดับ ตั้งแต่ ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคมใหญ่ โดยมีความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสร้างการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม สุขภาวะทางกาย ได้แก่ ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย ปลอดภัย มีสัมมาชีพ สุขภาวะทางจิต ได้แก่ ความดี ความงาม ความสวย ความมีสติ สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ สังคมสุขสัมพันธ์ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ ปัญญารู้รอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็น ปัญญาบรรลุอิสรภาพ

ซึ่งจากการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับชุมชนนั้น ทำให้ได้นวัตกรรมแห่งศิลปะตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๓.๑. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุหัตตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖

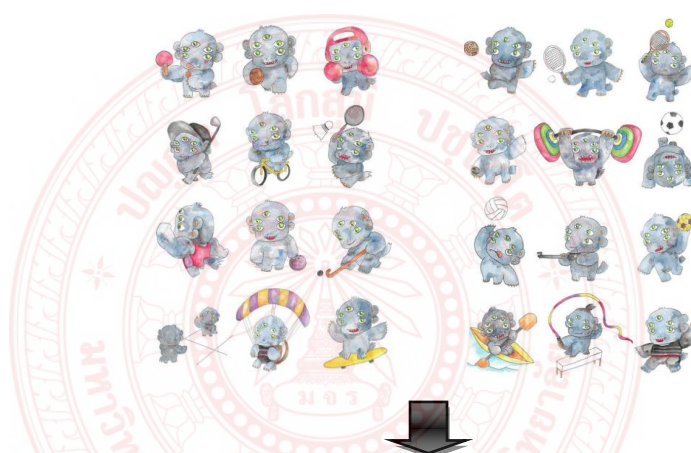
การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุหัตตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ เป็นการสร้างนวัตกรรมศิลปะจากการนำรูปแบบของแมงสีหุหัตตาตามตำนาน มาสร้างสรรค์ใหม่ ให้เกิดเป็นลักษณะแบบใหม่ตามความคิด จินตนาการ ของผู้สร้าง เป็นการนำทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมนำมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตน เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษาอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ^{๔๐} การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอต

^{๔๐} บัณฑิต พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน, (ภาควิชาการพัฒนาสังคม: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖).

* อำเภอเวียงเวียงเชียงรุ้ง อำเภอเทิง อำเภอป่าแดด และอำเภอขุนตาล ไม่ปรากฏการสร้างสรรคแมงสีหุหัตตาในขบวนอย่างเด่นชัด

ตมั่งสี่หูห้าตา ในครั้งนี้นอกจากเป็นการสร้างสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็นแล้ว ยังเป็นการช่วยสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงามให้กับสังคมตามมา และการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้าง สัญลักษณ์ใหม่ที่มีรากเหง้าวัฒนธรรมเดิม ที่มีพุทธศาสนาและหลักธรรมและหลักธรรมปรัชญาใน พระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้ชุมชน ประชาชน ในสังคมจังหวัดเชียงราย มีความรักความสามัคคี ตลอดจนเป็นการเรียนรู้ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้การเติมเต็มในมโนคติและเกิด ความสัมพันธ์ตามหลักสุนทรียภาพในด้านศิลปวัฒนธรรมตามมา มั่งสี่หูห้าตาในตำนานมีลักษณะอัตลักษณ์ที่อยู่ในตำรา คือ เป็นหมี่อ้วนดำ ทำให้การสร้างสรรคมาทคอตของจังหวัดเชียงรายยังมีลักษณะ เด่นของเหล่านี้อยู่ ซึ่งยังไม่ทิ้ง แต่การสร้างในยุคสมัยปัจจุบัน มีการนำเอาเรื่องแนวความคิดที่ หลากหลายรวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ กระบวนการสร้าง ขนาด มีสีสันเพิ่ม และทำทาง บ้างก็แสดงออก ถึงความน่ารัก ความร่าเริง แจ่มใส มีชีวิต มีการดีไซน์ให้มีลักษณะร่วมสมัยขึ้น จากงานกีฬาแห่งชาติ เชียงรายเกมส์ ก็ได้มีการพัฒนา สร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะของทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย* ดัง ภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพ ๔.๔๑ นวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสึ่หู้ห่าตา “น้องคำสุข” สร้างสรรค์ใหม่
จากตำนาน

ที่มา: เพลง poy poy

ภาพ ๔.๔๒ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเวียงแก่น
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๓ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอพาน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๔ การสร้างสรรค์แมงสึหู้ห้ำตา อำเภอพญาเม็งราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๕ การสร้างสรรค์แมงสึหู้ห้ำตา อำเภอเมือง
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๖ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอมะพร้าวหลวง
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๗ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเวียงป่าเป้า
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๘ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตา อำเภอแม่สาย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๔๙ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตา อำเภอดอยหลวง
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๐ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตา อำเภอมะสรวาย
ที่มา: มานิตย์ กันทะลัก

ภาพ ๔.๕๑ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตา อำเภอเชียงของ
ที่มา: มานิตย์ กันทะลัก

ภาพ ๔.๕๒ การสร้างสรรค์แมงสีหูห้าตา อำเภอแม่ลาว
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๓ การสร้างสรรค์แมงสีหูห้าตา อำเภอเวียงชัย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๔ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอเชียงแสน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๕ การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา อำเภอแม่จัน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๓.๒. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุห้ำตาของอำเภอยะรัง

การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะจากอำเภอยะรังนั้น เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ และพัฒนารูปแบบของแมงสีหุห้ำตา ที่แปลงมาจากมาทคอต หรือ น่องคำสุข ที่เป็นสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ซึ่งในการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาของอำเภอยะรังนั้น ได้ศิลปินที่เป็นพี่เลี้ยงก็ได้มีการสำรวจถึงบริบทชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในอำเภอยะรัง ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยทราบถึงเรื่องตำนานแมงสีหุห้ำตามากนัก และผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่มีวัฒนธรรมคล้ายชาวอีสาน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจักรสาน เป็นต้น และทางศิลปินคิดว่าชาวบ้านนั้นมีศักยภาพในการที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ และกระตุ้นให้เปิดใจรับในการทำงานศิลปะ ไม่ให้คิดว่าเป็นเรื่องยาก โดยให้มองถึงสิ่งใกล้ตัว ก็สามารถนำมาประยุกต์เป็นศิลปะได้ เช่น ความเชื่อ สิ่งของเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ วัสดุในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบเฉพาะอันเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชนในท้องถิ่น เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าต่อไป ดังนั้นจึงเป็นที่มาของแนวคิดการสร้างแมงสีหุห้ำตาที่เราจะเห็นในลักษณะต่างๆ ทั้งมีรูปแบบที่ทำจากไม้ไผ่ จากกระดาดหนังสือพิมพ์ จากเศษผ้า และสร้างในรูปแบบลักษณะต่างๆ เช่น คล้ายผีตาโขนจังหวัดเลย บ้างก็เป็นหน้ากากรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งเสือ ไก่ ม้า วัว ควาย ตัวกว้าง แต่ยังคงอัตลักษณ์ที่สำคัญคือ มี ๔ หู และ ๕ ตา

ภาพ ๔.๕๖ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุห้ำตาของอำเภอยะรัง

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๗ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมสส์หัวห้าตาของอำเภอพญาเม็งราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๘ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมสส์หัวห้าตาของอำเภอพญาเม็งราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๕๙ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมสก์หัวห้าตาของอำเภอพญาเม็งราย
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๓.๓. การพัฒนานวัตกรรมสร้างป้ายแมงสีหุห้ำตาสอนธรรมชาติชุมชนดอยเขาควาย

เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน โดย ในระดับ ชุมชนนั้นได้มีการสอบถามเรื่องความเชื่อแมงสีหุห้ำตา กับชุมชนดอยเขาควาย และสร้างนวัตกรรมศิลปะสู่ชุมชน แก่ดอยเขาควาย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ เป็นพื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดตำนานแมงสีหุห้ำตา และจากสภาพโดยทั่วไปของชุมชนแล้ว กลายเป็นชุมชนเมือง การรวมกลุ่มยาก และชุมชนยังรู้จักแมงสีหุห้ำตาในมิติของการเสี่ยงโชคเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงอยากจะส่งเสริมด้านการพัฒนาจิตใจ โดยใช้กระบวนการศิลปะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชน โดยวิธีการดังต่อไปนี้ มีการประชุมและระดมความคิด หาแนวทางร่วมกับชุมชน ในการสร้างนวัตกรรมศิลปะที่เกี่ยวกับแมงสีหุห้ำตาและต้องสร้างสุขภาวะทางสังคมด้วย จากการประชุม ชุมชนได้มีมติว่า อยากสร้างป้ายบอกทางชุมชน แต่มีการสอดแทรกปรีชาธรรมในป้ายด้วย เพราะจะได้เป็นคติเตือนใจ เพื่อให้คนทำความดี และจะใช้ยางรถยนต์มาประยุกต์ใช้กับศิลปะ เพราะเนื่องจากชุมชนมียางรถยนต์อยู่มากมาย และประโยชน์ยางรถยนต์นั้นสามารถช่วยเป็นเกาะก้ำบัง และลดอุบัติเหตุได้ และทำป้ายบอกทางจำนวน ๙ จุด โดยแต่ละจุดนั้น เป็นจุดที่มักเกิดอุบัติเหตุบ่อยๆ

ภาพ ๔.๖๐ การประชุมเพื่อระดมความคิดการสร้างป้ายชุมชนดอยเขาควาย เพื่อสุขภาวะทางสังคม
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๑ การสำรวจพื้นที่ที่จะติดตั้งป้ายบอกทาง “แมงสึหู้ห้ำตาสอนธรรมะ”
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๒ ภาพร่างป้ายบอกทาง “แมงสีหุห้ำดาสนธรรมะ”
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๓ กระบวนการทำป้าย “แมงสึหู่ห้าตาสอนธรรมะ”
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๔ กระบวนการทำป้าย “แมงสี้หู่ห้าตาสอนธรรมะ”
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๕ การติดตั้งป้าย “แมงสึ่หู่ห้าตาสอนธรรมะ” ร่วมกับชุมชน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๖ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุห้ำตาสอนธรรมะ” ร่วมกับชุมชน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๗ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุห้ำดาสนธรรมะ” บอกทางไปพระธาตุดอยเขาควายแก้ว
และเขียนปรีศนาธรรมที่มาจากแมงสีหุห้ำดา คือ พรหมวิหาร ๔ และ ศีล ๕
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

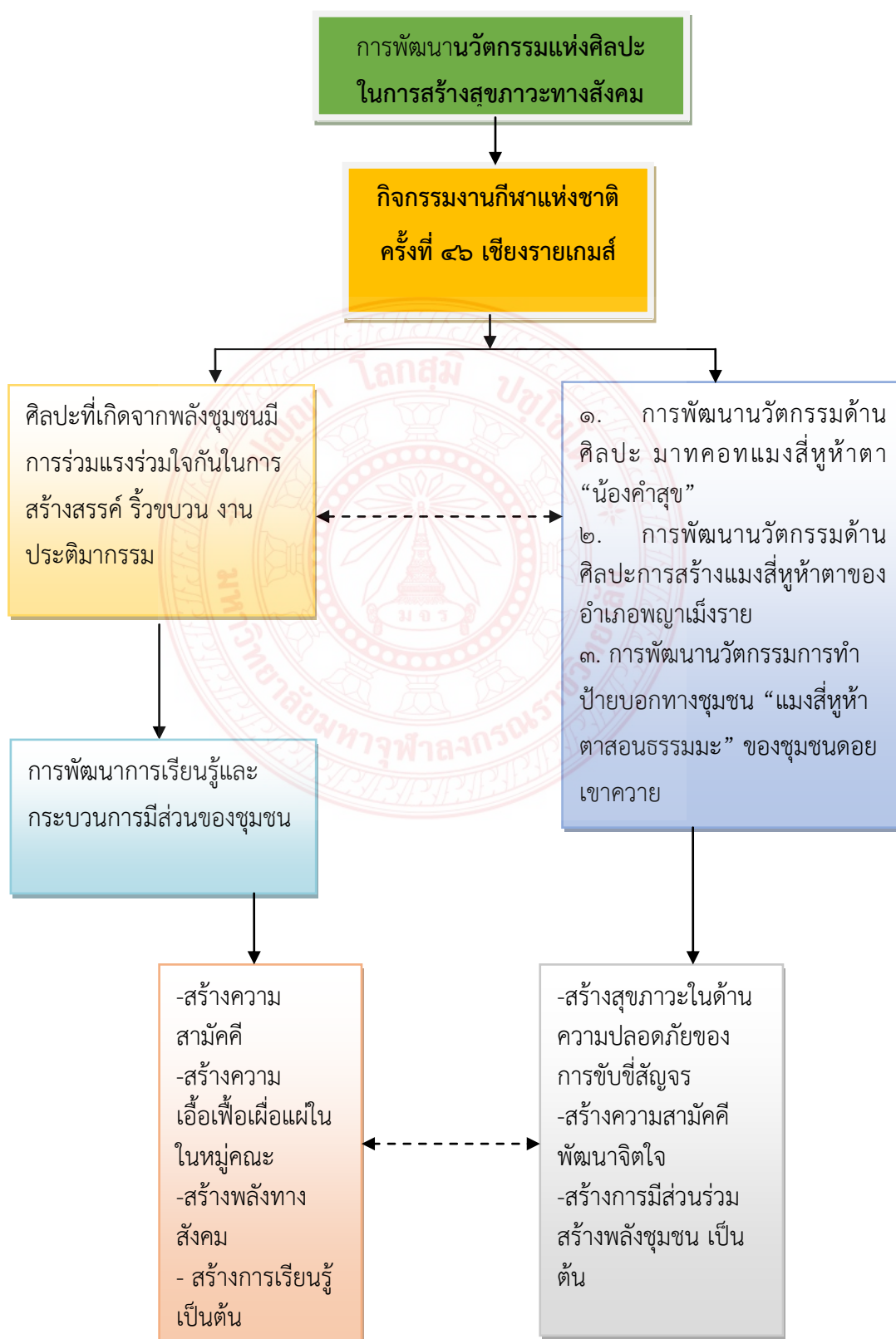

ภาพ ๔.๖๘ การติดตั้งป้าย “แมงสีหุหัตตาสนนธรรมะ” บอกทางไปพระธาตุคอกเขาควายแก้ว และ
เขียนปริศนาธรรมที่มาจากแมงสีหุหัตตา คือ พรหมวิหาร ๔ และ ศีล ๕
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

ภาพ ๔.๖๙ การนำยางรถยนต์มาใช้ประโยชน์ต่อ คือ สร้างเป็นเกาะกำบัง (Bunker)
เพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

แผนผังที่ ๔.๓ การพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสีหุหัตตาของเมืองเชียงราย ได้กำหนดพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องและมีการปฏิบัติกิจกรรมกับการใช้อัตลักษณ์ของแมงสีหุหัตตาในการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม และเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องตำนาน ความเชื่อเกี่ยวกับแมงสีหุหัตตา จำนวน ๓ พื้นที่ ได้แก่ ๑. พื้นที่ในระดับจังหวัด คือ จ. เชียงราย ๒. พื้นที่ในระดับอำเภอ คือ อำเภอพญาเม็งราย จ. เชียงราย และ ๓. พื้นที่ในระดับชุมชน คือ ชุมชนดอยเขาควาย อ.เมือง จ. เชียงราย ซึ่งมี ๓ วัตถุประสงค์ ที่คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล เรียบเรียง และสังเคราะห์ โดยนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา ๒) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม และ๓) เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา

๕.๑.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา

ผลการศึกษาพบว่า แมงสีหุหัตตา เป็นสัตว์ในตำนาน มีต้นกำเนิดจากประวัติการสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีลักษณะตัวดำตัวอ่อนขนยาวคล้ายหมี กินถ่านไฟแดงร้อนๆ ถ่ายมูลเป็นก้อนทองคำ อาศัยอยู่ในถ้ำดอยเขาควายแก้ว โดยอ้ายถูกกะตะนำไปเลี้ยงได้ทองคำมากมายเหลือล้นจนได้สร้างรางรินคำพลาตบ้านต๋อนน้อยของตนออกไปจนถึงปราสาทราชวังเจ้าเมือง แล้วได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาเจ้าเมืองพันธุมนครและได้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมือง ต่อมาเป็นพระราชาทรงพระนามว่าพระยาธรรมิกราชปกครองไพร่ฟ้าประชาชนอย่างมีความสงบสุขร่มเย็นพัฒนาบ้านเมืองและวัดวาอารามให้เจริญรุ่งเรืองงามโดยมาสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้วแห่งนี้ให้เป็นวัดคู่บ้านคู่มืองในองค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ นิ้วก้อยข้างซ้ายขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า^๑

จากปรากฏการณ์เรื่องคติความเชื่อเรื่องราวของแมงสีหุหัตตานี้หากไม่มีการยึดติดในรูปแบบ หรือลักษณะ ว่าจะจะเป็นลักษณะเหมือนหมี เหมือนลิง หรือเป็นลักษณะอื่นๆ นั้น แก่นแท้คือเป็นนิทานศาสนา ประเภทชาดก ที่เน้นสอนให้คนเป็นคนดี ประพฤติดี ไม่ว่าการรับรู้ หรือความสนใจของแต่ละคนนั้นจะอยู่ในด้านไหนก็ตาม เช่น การรู้จักแมงสีหุหัตตา จากการเล่าตำนาน หรือเป็นนิทาน หรือ จากความเชื่อความศรัทธา ถือว่าเป็นกลไกในการจรรโลงสังคมให้มีความสุข มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นการปลูกฝังในกลุ่มคนเล็กๆ แต่เมื่อสังคมมีกลุ่มคนที่

^๑ สัมภาษณ์, พระอธิการสนอง สุมโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควายแก้ว, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ประพจน์ข้อดี จำนวนมาก จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคมชุมชนต่อไป ปราศจากปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านอาชญากรรม หรือปัญหาภาวะหนี้สิน เพราะถ้าทุกคนมีความเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น

ดังนั้น ทั้งความเชื่อ นิทาน ตำนานเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคม ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาและความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความแตกต่างของแต่ละสภาพแวดล้อมของสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อยังคงมีอิทธิพล เป็นระบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอยู่มากและถือเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ระดับหนึ่ง

๕.๑.๒ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา

การสร้างพลังทางศิลปะ จึงเป็นการสร้างสุขภาวะทางสังคม ทั้งการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี สร้างจิตสำนึก สร้างสุนทรียภาพในชุมชนได้ นำไปสู่การเกิดผลลัพธ์ในด้านดีแก่สังคม ทั้งในนามธรรม และรูปธรรม และเนื่องจากตำนานเรื่องของ แมงสีหุหัตตา นั้น เป็นศิลปะจากสัตว์ในตำนานของชาวล้านนา จึงได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการสร้างพลังทางสังคมและพลังศิลปะได้โดยกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตาเป็นตัวขับเคลื่อน ผ่านกิจกรรมการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ มีรายละเอียดของกิจกรรมโดยผู้วิจัยได้อธิบายถึงกิจกรรมโดยการนำเสนอแบ่งเป็นช่วงเวลาดังต่อไปนี้

๑. ช่วงก่อนการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์
๒. ช่วงการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์
๓. ช่วงหลังการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา ผ่านจากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลได้พบว่า กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา เกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้ ๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. การสร้างสรรค์ใหม่ ๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ ๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้

๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังทางกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการวางแผนและการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีพื้นฐานมาจากความคิด ความเชื่อ ความสามารถที่ได้จากสิ่งสมประสพการณ์ไว้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดและพัฒนาการสืบสานกันมาส่งต่อให้คนรุ่นต่อรุ่น จนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น

และจากการศึกษาจากกิจกรรมสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุ ห้าตานั้น ทำให้เกิดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นตอนแรก สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ตามแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักการดังต่อไปนี้

(๑.) การอนุรักษ์ (Conservation) การอนุรักษ์เป็นการทำให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อสังคมหรือชุมชน ที่กำลังจะหายไป ให้ดำรงสืบทอดต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ โดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะเกิดขึ้นได้เมื่อสังคมหรือชุมชนมีความภาคภูมิใจเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และต้องการให้สืบทอดต่อไปโดยไม่ให้มีการสูญหาย ซึ่งจากปรากฏการณ์จากการการแข่งขันกีฬาแห่งชาตินั้น มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ตำนานแมงสีหุห้าตาเป็นเรื่องราวที่มีต้นกำเนิดมาจากพระธาตุดอยเขาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย

(๒.) การรื้อฟื้น (Recovery) เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่า แต่หายไปแล้วถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และมีโอกาสประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น เอกลักษณ์ท้องถิ่น หายไป เมื่อทำการค้นหา รื้อฟื้น และสร้างชิ้นงานใหม่บนฐานภูมิปัญญาเดิม จะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมาได้ ดังเช่น การรื้อฟื้นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของแมงสีหุห้าตา มาออกแบบและประยุกต์ให้เกิดความร่วมสมัยในปัจจุบัน และมีการเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายกว่าเดิม เช่น จากการออกแบบ นื่องคำสุขของผู้ที่ชนะการออกแบบสัญลักษณ์กีฬาแห่งชาติของคุณพจวรรณ พันธุ์จินดา ศิลปินเชียงราย ที่มีการนำลักษณะของแมงสีหุห้าตามาออกแบบที่เป็นรูปแบบใหม่ในอิริยาบถที่หลากหลาย

(๓.) การประยุกต์ (Modification) เป็นการทำให้ภูมิปัญญานั้นเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ โดยคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น การสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตาโดยใช้วิธีการจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น จากการประกวดริ้วขบวนของ ๑๘ อำเภอ ในงานกีฬาแห่งชาติ โดยเฉพาะ ขบวนของกองกำลังอำเภอดอยหลวงที่มีการค้นถึงทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์แมงสีหุห้าตา คือ อำเภอดอยหลวงมีทรัพยากรไม้ไผ่จำนวนมาก จึงได้นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้จากไม้ไผ่ที่มีลักษณะต่างจากเดิม แต่ยังคงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นคือ มีสีหุและห้าตา หรือในขบวนของอำเภอพานก็ได้มีการจัดฐานแมงสีหุห้าตาโดยใช้ไม้ไผ่และใช้จินตนาการจากกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่ง

(๔.) การพัฒนาต่อยอด (Development) ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับ ภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือสิ่งใหม่ (นวัตกรรม : innovation) เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้ใช้ ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้ สะดวกสบายขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่า หรือรากเหง้าเดิม พัฒนาต่อยอดเกิดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้า ภาพวาด ของที่ระลึก การสร้างนิทานการ์ตูนในแบบฉบับเยาวชน นำไปสู่เกิดรายได้ และคุณค่าทางจิตใจตามมา

ซึ่งการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังศิลปะ เพราะเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ของประชาชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อแมงสีหุห้าตาที่ในตัวบุคคลก็เป็นแรงผลักดัน นำไปสู่การค้นคว้าหาความรู้ ความหมายของตัวแมงสีหุห้าตา ซึ่งในการค้นคว้านั้นหากทราบถึงเรื่องปรัมปราธรรมแล้ว ก็นำไปสู่การพัฒนา

ทางด้านจิตใจได้ นอกจากนี้นำไปสู่ความเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนที่ได้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์เกิดขึ้น

๒. การสร้างสรรค์ใหม่ เป็นขั้นตอนที่เกิดหลังจากการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างพลังทางทางศิลปะ เพราะเมื่อมีการได้รู้พื้นถึงเรื่องตำนานของแมงสือหู้ห้าตาแล้ว ก็เป็นการนำอัตลักษณ์ของแมงสือหู้ห้าตามาสังสรรค์ให้ร่วมสมัยและเข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เข้าถึงคนปัจจุบันในหลายๆ วัย ได้ง่ายมากขึ้น จากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาตินั้น จะเห็นได้จากการที่ศิลปินได้มีการสร้างสรรค์แมงสือหู้ห้าตาให้มีลักษณะที่ต่างจากของเดิม คือ เป็นรูปหมี่ดำนั่งหมอบ มีหู ๔ หู ตา ๕ ตา ซึ่งรูปแบบเดิมนั้นทำให้ผู้คนรุ่นหลังยังมีการยึดติดในลักษณะเดิม แต่ถ้าในทางสร้างสรรคงานจากศิลปินที่มีหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดด้านศิลปะแล้วคิดว่าแมงสือหู้ ห้าตาน่าจะมีการสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ โดยที่ไม่มีการยึดติดว่าจะเป็นเฉพาะรูปหมี่ดำเท่านั้น น่าจะเป็นรูปสัตว์อื่นๆ ได้ด้วย และสามารถมีหลายอิริยาบถ เพราะเนื่องจากแก่นแท้ของแมงสือหู้ห้าตานั้นเป็นเรื่องที่แฝงไป ด้วยหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งและเสริมสร้างจิตใจของคนมากกว่าการที่ยึดเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น

๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ เป็นขั้นตอนการที่นำองค์ความรู้หรือนวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับ และนำไปใช้โดยกลุ่มเป้าหมาย ฉะนั้นการเผยแพร่องค์ความรู้จึงเป็นนวัตกรรม (Innovation) จะถูกนำไปถ่ายทอดผ่านช่องทางของการสื่อสาร (Communication) ในช่วงเวลาหนึ่ง (Time) กับสมาชิกที่อยู่ในระบบสังคมหนึ่ง (Social System) ให้เกิดการยอมรับ (Adoption) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสำคัญที่ต่อเนื่องจากการสร้างสรรค์ใหม่ เมื่อเกิดการสร้างสรรค์แมงสือหู้ห้าตาในรูปแบบใหม่แล้ว ก็จะมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะ การวาดรูป การทำหัตถกรรมเกี่ยวกับแมงสือหู้ห้าตา โดยเฉพาะสมาคมชาวศิลปะก็ได้มีการสอนเทคนิค การให้ความรู้แก่ประชาชนในการสร้างสรรคงาน เป็นต้น หรือในขณะการจัดกิจกรรมที่มีการเตรียมความพร้อมของการจัดริ้วขบวนของงานกีฬาแห่งชาตินั้น โดยเฉพาะการส่งศิลปินเข้าไปช่วยในแต่ละอำเภอ นั้น ก็ยังเป็นการถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้อีกทางหนึ่งให้แก่ประชาชน ผู้ที่ร่วมสร้างสรรค์ในริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ

๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ การประชาสัมพันธ์เป็นการปลูกพลังศิลปะให้แก่ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานศิลปะ ให้เกิดจิตสำนึกและทราบถึงของตำนานเก่าแก่ของเมืองเชียงราย ให้กลับมามีคุณค่าอีกครั้งในยุคนี้ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมไปในทิศทางเดียวกัน อันจะเป็นการสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจ ในการสื่อสารสร้างการรับรู้ และกระบวนการของการมีส่วนร่วมให้เกิดพลังทางสังคมด้วยการร่วมมือการสร้างสรรค์อันเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างสังคมศิลปะ สังคมแห่งการนำสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษเพื่อนำไปใช้งานอย่างไม่สูญเสียเปล่า ให้อยู่ในความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างสัมพันธภาพระหว่างหน่วยงานและประชาชนชาวเชียงรายอย่างยั่งยืนต่อไป

๕.๑.๒ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ของทีมคณะผู้วิจัย นั้น สืบเนื่องมาจากการที่ ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นศิลปินเชียงรายและเป็นสมาชิกของสมาคมชาวศิลปะ ดังนั้นจึงได้มีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ตามที่นโยบาย ของการจัดเตรียมงานตามที่ประชุม ซึ่งผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ๑. ชื่ออำเภอพญาเม็งราย เป็นชื่อของเจ้าเมืองเชียงราย เป็นที่เคารพและศรัทธาอยู่แล้ว ๒. เป็นอำเภอที่ยังไม่มี ศิลปินเชียงราย (ตามฐานข้อมูลของสมาคมชาวศิลปะ) ๓. เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้บ้านตนเอง และ ๔. เป็นพื้นที่ที่เป็นวัฒนธรรมของคนอีสาน อีกทั้งชาวบ้านยังไม่ค่อยมีความรู้เรื่องแมงสีหุหัตตา อีกทั้งเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน จึงคิดว่าหากใช้พื้นที่นี้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ก็จะทำให้เราค้นพบวิธีการองค์ความรู้ และมุมมองใหม่ๆ จากกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะกับชุมชนได้ ในบทบาทที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีความตระหนักถึงการสร้างความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ในชุมชน การสร้างพลังชุมชน จากการมีส่วนร่วมและมีเป้าหมายว่าจะต้องสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้วย ซึ่งขั้นตอนนั้นประกอบด้วย ๑) การประชุมการจัดริ้วขบวนอำเภอพญาเม็งราย ๒) การออกแบบและสร้างชุดความรู้รูปแบบศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตาาร่วมกับชุมชน ๓) นำ Art form และชุดความรู้ ไปนำเสนอในการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ๔) ชุมชนแต่ละชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย สร้างสรรค์แมงสีหุหัตตา ของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้การสร้างสรรค์จากจุดเด่นของแต่ละชุมชน ๕) จัดประกวดแมงสีหุหัตตาของแต่ละหมู่บ้าน และ ๖) การนำผลงานสร้างสรรค์แมงสีหุหัตตาแต่ละหมู่บ้านร่วมประกวดขบวนริ้วขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ

๕.๑.๒.๑ เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการเรียนรู้หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เป็นสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิธีคิดและวิธีทำงาน) ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการ และแผนงานการแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองปฏิบัติ เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปทบทวนร่วมกัน ชุมชนมีโอกาสรู้และจัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู^๒ และจากการวิจัยพบว่าการพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม็งราย ประกอบด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

^๒ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน, มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน,

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.banrainarao.com/column/learn_commu, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

๑. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นการยึดหลักให้ผู้เรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาได้ โดยทุกคนที่อยู่ในกลุ่มหรือที่ร่วมกิจกรรมเป็นผู้ปฏิบัติเอง แต่อาจจะมีพี่เลี้ยงหรือเทรนเนอร์เป็นผู้แนะนำเท่านั้น และหากการปฏิบัติมีปัญหา พี่เลี้ยงก็จะให้คำแนะนำมากกว่าการที่จะลงมือปฏิบัติแทน เพราะเมื่อชุมชนเกิดการปฏิบัติจริงแล้วจะทำให้ค้นพบข้อเท็จจริง องค์ความรู้จากที่ลงมือทำ นอกจากนี้กิจกรรมที่นำมาใช้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ มีความเพลิดเพลิน น่าสนใจ ไม่ซ้ำซากและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน หรือพื้นที่นั้นๆ และก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะผ่านกิจกรรมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เริ่มจากการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ เป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เพราะงานกีฬาแห่งชาตินั้นมีนโยบายในการให้อำเภอทุกอำเภอได้ร่วมสร้างสรรค์ริ้วขบวน และมีการกำหนดให้ทุกขบวนต้องมีสัญลักษณ์ของแมงสีหุหัตตาปรากฏในขบวนด้วย จึงทำให้ทุกอำเภอต่างมีความกระตือรือร้นและมีการขับเคลื่อนกิจกรรมในอำเภอเพื่อมีการเตรียมความพร้อมในการที่จะจัดทำขบวนในครั้งนี้

๒. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำ ผู้นำ (Leader) คือบุคคลที่สามารถชักจูงหรือชี้นำบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติงาน สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความสามารถที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย และลักษณะผู้นำนั้นจะต้อง ๑.เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังภักดีและเกิดความร่วมมือ ๒.มีการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดมุ่งหมาย ๓. เป็นรูปแบบของการชักจูงใจให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ยอมรับ ๔. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์มีการกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน ๓๖ ในการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนี้ มีการพัฒนาการเรียนรู้ที่ได้จากผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเราจะเห็นว่า จากการที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้นำได้มีการให้ความรู้แก่ชุมชนทุกอำเภอ ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ เรื่องศิลปะ เป็นต้น ซึ่งจากการที่ได้ทำการวิจัยนั้น พบว่า ผู้นำที่มาช่วยในการสร้างความรู้ในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำที่เป็นทางการนั้นได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ด้านผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ศิลปินพี่เลี้ยง

๓. การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน โดยมีการติดต่อสัมพันธ์กัน หรือปฏิสัมพันธ์กัน และมีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสัมพันธ์นี้ จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกันได้ในระดับที่พอดี^๓ การ

^๓ วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา ๓๒๕), (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒).

พัฒนาการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มในการสร้างสรรค์โดยใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุหัตตานี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการได้รับมอบหมายให้สร้างแมงสีหุหัตตา เป็นผลงานของชุมชน ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานก็ต้องออกมาจากพลังความสามารถของกลุ่มในชุมชน และจากการวิจัยนั้นทำให้ทราบว่า การเรียนรู้แบบกลุ่มของหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เกิดจากขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี ๕ ขั้นตอน โดยเริ่มจาก “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ”

๔. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์

การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เป็นการใช้กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และชวนฝึกประสาทสัมผัส การรู้จักใช้ความคิดของตนในการแสดงออกทางความคิดหลายๆ ด้าน เช่น การวาดภาพเล่งสี การฉีกกระดาษ การตัดกระดาษ การปั้นดินเหนียว การประดิษฐ์เศษวัสดุ เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ในการคิดสร้างสรรค์สร้างสุขภาวะทางสังคมหลายๆ ด้าน เป็นการค้นหาและพัฒนาวิทยาการใหม่ๆ มีความสนุกและเกิดทักษะการรอบรู้ในสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว เป็นคนฉลาดคิดแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบคอบ มีความสุข สร้างความเชื่อมั่น ความประทับใจ การยกย่องให้กับตัวเอง สร้างความอดทน ความตั้งใจ ความสามารถและแนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นเรื่องราวของการสร้างความสุข เป็นการพัฒนาในสิ่งที่สงสัย อยากรู้ อยากค้นหา จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ในการแก้ปัญหา แต่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดี ต้องเคารพและให้เกียรติในสิทธิของผู้อื่น และไม่ขโมยผลงานผู้อื่นมาสร้างสรรค์ผลงานตน โดยต้องยึดหลักจรรยาบรรณ ไมฉะนั้นจะไม่ถือว่าผู้นั้นได้คิดสร้างสรรค์ผลงานนั้นขึ้นมา ความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ในทุกสาขาวิชาชีพ หลายสาขาการเรียน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสสร้างทักษะที่คิดแตกต่างออกไป การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานที่ดี^๔

๔.๒.๒ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอ พญาเม็งราย เป็นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือเป็นการเปิดโอกาสให้

^๔ กระบวนการของการคิดสร้างสรรค์ .[ออนไลน์],แหล่งที่มา

:<https://sites.google.com/site/edtechsukm/kar-cadkar-reiyn-kar-sxn-cheing-srangsrkh/krabwnkarkhxngkarkhidsrangsrkh>, [๔ ต.ค.๒๕๖๒].

ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือ ร่วมทำกิจกรรมตามเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพยุมาเมืองรายในแต่ละหมู่บ้านนั้นประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้องความร่วมมือ การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งการร่วมทำกิจกรรมในครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ โดยมีรายละเอียดของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพยุมาเมืองราย ดังต่อไปนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ซึ่งวิธีการให้ข้อมูลของทางอำเภอพยุมาเมืองรายให้แก่ชุมชนในอำเภอพยุมาเมืองรายเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ผ่านการจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้ทราบถึงที่มาและความสำคัญของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ รวมถึงนโยบายต่างๆ ที่ต้องการให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และประชาชนก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดงานนี้ และมีความพร้อมในการที่จะให้ความร่วมมือ และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้

๒. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น โดยอำเภอพยุมาเมืองรายนั้นได้มีการใช้เวทีการประชุมประจำเดือนในการเป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นของประชาชน ในการเตรียมความพร้อมในการจัดริ้วขบวนของอำเภอพยุมาเมืองรายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ในครั้งนี้ ซึ่งจะมีการประชุมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อำเภอพยุมาเมืองราย กลุ่มศิลปินเชียงรายที่เป็นพี่เลี้ยง ผู้นำชุมชน และประชาชนที่มีบทบาทในชุมชนบางส่วน ได้ร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องของการจัดริ้วขบวน

๓. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการออกแบบริ้วขบวนและนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละชุมชนในระหว่างการจัดเตรียมงาน โดยที่ทางหน่วยงานของอำเภอไม่มีการปิดกั้นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด

๔. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนและมีส่วนร่วมหลักๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชน จากการใช้สัญลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตาสร้างชุด และหน้ากาก เพื่อใช้ในการร่วมแสดงในขบวน ซึ่งพลังแห่งการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัด เพราะแต่ละชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และในริ้วขบวนของอำเภอพยุมาเมืองรายนั้น มีความโดดเด่นอย่างชัดเจนในขบวนแพนซี ที่เป็นการแสดงแมงสีหุห้ำตาที่เป็นพื้นที่ของชุมชนอย่างแท้จริง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ การทำโครงการและกิจกรรมต่างๆที่เกิดจากความต้องการของประชาชน ในการร่วมมือกันออกแบบริ้วขบวนนั้น ทางหน่วยงานภาครัฐคืออำเภอพญาเม็งราย ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำ กิจกรรม ตามความถนัดและความต้องการของประชาชน โดยไม่มีการปิดกั้นโอกาสทางความคิด จึงทำให้ริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ถูกคัดเลือกจากบริษัทเวิร์คพ้อย โดยเฉพาะแมงสีหุห่าตาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของชุมชนนั้น เข้าร่วมในขบวนพิธีปิดของงานกีฬา กีฬาแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่า ในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งราย มีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มาจากชุมชนอย่างแท้จริง มีความเป็นพื้นถิ่น และแสดงถึงพลังการมีส่วนร่วมของของประชาชน เพราะหน้ากาก หรือชุดแมงสีหุห่าตาที่ร่วมแสดงในขบวนในวันนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมูลค่ามากมาย แต่แฝงไปด้วย จิตวิญญาณ พลังกาย พลังใจ ของชุมชน ในทุกๆ พื้นที่ของอำเภอพญาเม็งราย ที่มาจากหลากหลายพื้นที่ ทั้งที่อยู่ในเมือง และห่างไกล แต่เมื่อมารวมกันในวันนั้นแสดงถึงการมีพลังและรวมกันเป็นหนึ่งใจเดียว

๕.๑.๓ พัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม กล่าวคือจากความหมาย “นวัตกรรม” นั้น เป็นความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งนวัตกรรมทางศิลปะก็เช่นกัน คือ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม พร้อมทั้งความรู้สึกที่เป็นการเรียนรู้ในเชิงสุนทรียศาสตร์จากภายในที่มาจากการสร้างสรรค์สิ่งใหม่มีคุณค่าทางจิตใจจากภายใน ทั้งการสร้างรูปแบบระดับบุคคล หรือในระดับที่ใหญ่ขึ้นมา จึงมีผลทำให้เกิดการสร้างสุขภาวะทางสังคม คือ การความสุขจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีในทุกระดับ ตั้งแต่ ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคมใหญ่ โดยมีความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสร้างการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม สุขภาวะทางกาย ได้แก่ ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย ปลอดภัย มีสัมมาชีพ สุขภาวะทางจิต ได้แก่ ความดี ความงาม ความสวย ความมีสติ สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ สังคมสุขสัมพันธ์ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ ปัญญารู้รอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็น ปัญญาบรรลุอิสรภาพ

ซึ่งจากการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับชุมชนนั้น ทำให้ได้นวัตกรรมแห่งศิลปะตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห่าตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห่าตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ เป็นการสร้างนวัตกรรมศิลปะจากการนำรูปแบบของแมงสีหุห่าตาตามตำนาน มาสร้างสรรค์ใหม่ ให้เกิดเป็นลักษณะแบบใหม่ตามความคิด จินตนาการของผู้สร้าง เป็นการนำทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมนำมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความ

หลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดั่งาม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตน เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษานูรักษ์ พัฒนาและพัฒนาต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ^๕ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุหัตตา ในครั้งนี้นอกจากเป็นการสร้างสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็นแล้ว ยังเป็นการช่วยสืบทอดวัฒนธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดั่งามให้กับสังคมตามมา และการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ที่มีรากเหง้าวัฒนธรรมเดิม ที่มีพุทธศาสนาและหลักธรรมและหลักธรรมปรัชญาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้ชุมชน ประชาชน ในสังคมจังหวัดเชียงราย มีความรักความสามัคคี ตลอดจนเป็นการเรียนรู้ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้การเติมเต็มในมโนคติและเกิดความสัมพันธ์ตามหลักสุนทรียภาพในด้านศิลปวัฒนธรรมตามมา แมงสีหุหัตตาในตำนานมีลักษณะอัตลักษณ์ที่อยู่ในตำรา คือ เป็นหม้ออ้วนดำ ทำให้การสร้างสรรคมาทคอตของจังหวัดเชียงรายยังมีลักษณะเด่นของเหล่านี้อยู่ ซึ่งยังไม่ทิ้ง แต่การสร้างในยุคสมัยปัจจุบัน มีการนำเอาเรื่องแนวความคิดที่หลากหลายรวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ กระบวนการสร้าง ขนาด มีสีสันทันเพิ่ม และทำทางบ้างก็แสดงออกถึงความน่ารัก ความร่าเริง แจ่มใส มีชีวิต มีการดีไซน์ให้มีลักษณะร่วมสมัยขึ้น จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ก็ได้มีการพัฒนา สร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะของทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย

๒. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งราย การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะจากอำเภอพญาเม็งรายนั้น เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ และพัฒนารูปแบบของแมงสีหุหัตตา ที่แปลงมาจากมาทคอต หรือ น่องคำสุข ที่เป็นสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ซึ่งในการสร้างสรรค์แมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ศิลปินที่เป็นพี่เลี้ยงก็ได้มีการสำรวจถึงบริบทชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในอำเภอพญาเม็งราย ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยทราบถึงเรื่องตำนานแมงสีหุหัตตามากนัก และผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่มีวัฒนธรรมคล้ายชาวอีสาน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจักรสาน เป็นต้น และทางศิลปินคิดว่าชาวบ้านนั้นมีความสามารถในการที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ และกระตุ้นให้เปิดใจรับในการทำงานศิลปะ ไม่ให้คิดว่าเป็นเรื่องยาก โดยให้มองถึงสิ่งใกล้ตัว ก็สามารถนำมาประยุกต์เป็นศิลปะได้ เช่น ความเชื่อ สิ่งของเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ วัสดุในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบเฉพาะอันเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชนในท้องถิ่น เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าต่อไป ดังนั้นจึงเป็นที่มาของแนวคิดการสร้างแมงสีหุหัตตาที่เราจะเห็นในลักษณะต่างๆ ทั้งมีรูปแบบที่ทำจากไม้ขาว จากกระดาษหนังสือพิมพ์ จากเศษผ้า และสร้างในรูปแบบลักษณะต่างๆ เช่น คล้ายผีตาโขนจังหวัดเลย บ้างก็เป็นหน้ากากรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งเสือ ไก่ ม้า วัว ควาย ตัวกว้าง แต่ยังคงอัตลักษณ์ที่สำคัญคือ มี ๔ หูและ ๕ ตา

^๕ บัวพันธ์ พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน, (ภาควิชาการพัฒนาสังคม: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖).

๓. การพัฒนานวัตกรรมสร้างป้ายแมงสีหุหาคาสอนธรรมะ เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน

โดย ในระดับ ชุมชนนั้นได้มีการสอบถามเรื่องความเชื่อแมงสีหุหาคากับชุมชนดอยเขาควาย และสร้างนวัตกรรมศิลปะสู่ชุมชน แก่ดอยเขาควาย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นที่ที่เริ่มต้นกำเนิดตำนานแมงสีหุหาคา และจากสภาพโดยทั่วไปของชุมชนแล้ว กลายเป็นชุมชนเมือง การรวมกลุ่มยาก และชุมชนยังรู้จักแมงสีหุหาคาในมิติของการเสี่ยงโชคเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงอยากจะส่งเสริมด้านการพัฒนาจิตใจ โดยใช้กระบวนการศิลปะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชน โดยวิธีการดังต่อไปนี้ โดยมีการประชุมและระดมความคิด หาแนวทางร่วมกับชุมชน ในการสร้างนวัตกรรมศิลปะที่เกี่ยวกับแมงสีหุหาคาและต้องสร้างสุขภาวะทางสังคมด้วย จากการประชุม ชุมชนได้มีมติว่า อยากสร้างป้ายบอกทางชุมชน แต่มีการสอดแทรกปรีชาธรรมในป้ายด้วย เพราะจะได้เป็นคติเตือนใจ เพื่อให้คนทำความดี และจะใช้ยางรถยนต์มาประยุกต์ใช้กับศิลปะ เพราะเนื่องจากชุมชนมียางรถยนต์อยู่มากมาย และประโยชน์ยางรถยนต์นั้นสามารถช่วยเป็นเกาะกำบัง และลดอุบัติเหตุได้ และทำป้ายบอกทางจำนวน ๙ จุด โดยแต่ละจุดนั้น เป็นจุดที่มักเกิดอุบัติเหตุบ่อยๆ

๕.๒ องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ถอดบทเรียน ทบทวนและวิเคราะห์ จึงทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนให้นำไปสู่เป้าหมายนั้น นอกจาก การปลูกพลัง การเสริมสร้างพลังให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวและร่วมขับเคลื่อนกิจกรรม จากปรากฏการณ์ที่ดำเนินการขึ้นจากงานกีฬาแห่งชาติครั้ง ๔๖ นั้น พบว่า ปัจจัยที่มีส่วนในทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมและเสริมสร้างพลังประชาชน ให้กิจกรรมบรรลุผลตามเป้าหมายและประสบผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น ต้องประกอบไปด้วย การตั้งใจ เพราะการตั้งใจนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้การกระตุ้นให้เกิดความพยายามในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่เราได้วางไว้ การตั้งใจเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยเทคนิคการตั้งใจที่สำคัญประกอบด้วย ๑. รางวัล โดยการจัดกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติครั้งนี้ มีการสนับสนุนงบประมาณและเงินรางวัลในการสร้างสรรค์และการจัดริ้วขบวน ของแต่ละอำเภอ เพื่อให้เกิดพลังและการกระตุ้นความมุ่งหวังไปสู่ความสำเร็จ ๒. การมีส่วนร่วม (participation) เป็นการปลูกพลังทางสังคม ให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนากิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นแรงจูงใจด้านสังคมเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อจะได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นที่ยอมรับ

ในการสร้างแรงจูงใจในกระบวนการดังกล่าว ซึ่งควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความเป็นบุคคลทั้งตัว แนวโน้มพฤติกรรมเมื่อได้รับแรงกระตุ้นและศักดิ์ศรีความเป็นคนนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมประชาธิปไตยว่า เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่บุคคลได้เป็นอย่างดี

๕.๓. อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทีมงานผู้วิจัยได้พบข้อมูลวิจัยที่ควรนำมาอภิปรายผลในหลายประเด็นด้วยกัน แต่มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่งที่ช่วยขับเคลื่อนสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ เช่นเดียวกับ อัมมาร สยามวาลา^๖ ได้มองเรื่องทุนสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความไว้วางใจและกลไกที่เป็นบรรทัดฐานการอยู่ร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะเวลานาน ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่เพิ่มขีดความสามารถให้ชุมชน ซึ่งเพิ่มหรือลดได้ และต้องมียอดประกอบหลัก ๔ ด้าน^๗ ที่มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้ ๑. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้ง ด้านสุขภาพ ทำให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจเอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม แล้วรักชาติ ด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ๒. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน สังคมและการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดย สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กลุ่มเกลาคิดใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผน และให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกันสถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม แก่คนในสังคม ภาคธุรกิจเอกชน ใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมซึ่งเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และสื่อเป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง ๓. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดงามค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตน เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษาอนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ๔. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ดังนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคน และธรรมชาติ ส่วนความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติ

^๖ อัมมาร สยามวาลา อ้างถึงใน บัณฑิต พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน, ๒๕๔๖), ม.ป.ป.

^๗ สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างถึงใน บัณฑิต พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน, ๒๕๔๖), ม.ป.ป.

ได้ มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

กล่าวได้ว่า สามารถนำองค์ความรู้ รูปแบบมาเป็นต้นแบบให้แก่พื้นที่อื่นๆ ที่ ที่ต้องมีการพัฒนาขับเคลื่อนในด้านกระบวนการการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่น และนำแนวทางที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เช่น การบริหารจัดการเรื่องที่ต้องใช้ทรัพยากรคนเป็นจำนวนมากต้องมีการกระจายอำนาจจากผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดผ่านผู้นำระดับรองลงมา สู่ภาคประชาชน เพื่อจะทำให้ผลงานประสบความสำเร็จและทันตามเวลาที่กำหนด

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากแผนยุทธศาสตร์ชาติจะเห็นว่าการพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภาครัฐต้องหันกลับมามองการพัฒนารากฐานของชุมชน หากชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนสันติสุข ย่อมจะนำพาประเทศให้เกิดสันติสุข และบรรลุเป้าหมายชาติในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ดังนั้นผลการศึกษาี้ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาสังคม และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการวางแผนพัฒนาชุมชน สังคมหรือหมู่บ้าน เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะสู่ชุมชน

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งบางครั้งนักวิจัยต้องใช้เวลาในการปฏิบัติ และเก็บรวบรวมข้อมูล อาจจะต้องมีการขยายเวลาสำหรับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวกับนวัตกรรมทางศิลปะมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อความสมบูรณ์ของผลิตผลงาน ทั้งผลผลิตงาน และชุดความรู้

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, สื่อเก่า ใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕.

_____, แนวพินิจใหม่ในการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

กীরติ บุญเจือ, **ปรัชญาศิลปะ**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, **คืบสวนทรัพยากร กระบวนทัศน์ใหม่ จิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความ เป็นมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา, ๒๕๔๕.

กฤษฎา เข้าวาทิน, รายงานการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดเทคโนโลยีชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตจังหวัด เชียงราย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์, **การพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสำหรับเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

จารุวรรณ ธรรมวัตร, **ภูมิปัญญาอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๔๓.

จารุวรรณ นิพนานนท์, **ส่งเสริมสุขภาพประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณลำน้ำพอง**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

ชวีส จำปาแสน, **ศิลปะเพื่อสังคม : การเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์**. ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, **สิ่งแวดล้อมกับสุขภาพ**. นครปฐม: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕.

ธวัช ปุณโณทก, **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรม พื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.

ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง, **การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน**, ๒๕๔๖.

ปภาณี จิตวัฒนา, **การพัฒนาเด็ก เยาวชนและสตรี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕.

ปราณี พุ่มบางป่า, **การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ว่าไรต์ในด้านสังคมประกิต**. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, **วาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการพัฒนาของ ไทย (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๖)**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญ

ทัศน์, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระไพศาล วิสาโล, ธรรมเพื่อสุขภาวะบนวิถีความพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสุขภาพ

แห่งชาติ, ๒๕๕๒.

มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกติรัมย์, สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยี

การศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา,

๒๕๔๑.

_____, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร,

๒๕๒๕.

รุจิรา อรรถสิทธิ์, เส้นทางสุขภาพชุมชน, กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๘.

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา ๓๒๕). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,

๒๕๕๒.

ศิริพร ณ ถลาง, เพลง ดนตรีปริศนาผ้าทอ ภูมิปัญญาด้านการละเล่นและการช่าง.

กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนส่งเสริมภูมิปัญญา, ๒๕๔๘.

ศิลป์ พีระศรี, ศิลปะสงเคราะห์. (แปลโดย พระยาอนุมานราชธน), กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การทหาร

ราบ.

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, เรียนรู้เพื่อแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, ๒๕๔๕.

สถาพร ศรีสังข์, การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมและมุสลิมที่ปรากฏในการละเล่นล้อ

แห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. ตรัง: ศูนย์วัฒนธรรมประจำปีจังหวัด, ๒๕๓๓.

สิริกร ไชยมา, ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตล้านนา.แพร่: โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจังหวัดแพร่,

๒๕๔๔.

สุเชาว์ พลอยชุม, ปัญหาสุนทรียศาสตร์: ทฤษฎีศิลปะ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและ

ศาสนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.

สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์, ความเชื่อของชาวภาคใต้. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

สุรีย์ พันธุ์พงศ์, ภูมิปัญญาไทย. นครสวรรค์: สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๖.

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๒.

แสง จันทร์งาม, ศาสนาวิทยา. กรุงเทพมหานคร: เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๔๒.

อนงค์ นาคะบุตร, ทนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน, ๒๕๔๕.

อานันท์ กาญจนพันธุ์, มิติชุมชน: วิธีท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์, พลวัตรชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๔.

อารี สุทธิพันธุ์, 60 Year of AREE SOOTHIPUNT. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๓๕.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.

นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

(๒) หนังสือภาษาอังกฤษ

Broom, L. and Selznick, P., **Sociology**. Singapore: Harper&Row, 1958.

_____, **Sociology** (4th ed.). NewYork: Harper&Row, 1971.

_____, **Sociology: A text with adapted Readings**. Fifthed.

New York: Harper and Row, 1973.

Cooley, C.H, **Human nature and social order**. New York: Scribner's, 1964.

James, W., & Zanden, V, **Sociology** (3rd ed.). New York: Mcgraw-hill, 1993.

Merriam Webster, **The New Merriam-Webster Dictionary**, Spring field, Mass: Merriam-Webster, 1989.

Mercer, Blaime E. And Merton, Robert k., **The study of Society**. New York: Harcout and World, 1958.

Second, P.F. and Backman, C.W., **Social Psychology**. Tokyo: McGraw-Hill, 1967.

Thio, A., **Sociology: A brief introduction** (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon, 2000.

William, D.L., **The Cambridge Thesaurus of Amarican Enlisa**. New York: The University of cambridge, 1994.

(๓) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่. รายงานการ

วิจัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ถวิล กัลยาณพิเศษ, วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่:

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

ธนพร แดงขาว, การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา. “วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทองสังคมในสถาบัน

ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาสุทิตย อาภาโร (อบอุณ), การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏใน

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ไขเทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของ

ล้านนา “วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง:

กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและ

ความผูกพันกับชุมชน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อติญาณ ศรีเกษตริน และคณะ, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพและพฤติกรรมการใช้

บริการสุขภาพของประชาชนภายใต้การสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า. ขอนแก่น:

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขและสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๔๗.

(๔) วารสาร

ณัฐกาญจนา ชีรบรรกุล, “อิทธิพลของคติชาวบ้านล้านนาที่ปรากฏผ่านประติมากรรมรูปตัวมอมใน

ภาคเหนือของประเทศไทย” ใน วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๑๐

ฉบับที่ ๓, กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖)

บุญลือ วันทายนต์, “ไสยศาสตร์” ใน พุทธจักร. มิถุนายน ๒๕๒๔.

ภิญโญ จิตต์ธรรม, “ความเชื่อ” ใน รามคำแหง. ๒(๒):๕๗ กรกฎาคม ๒๕๑๘, หน้า ๑๙๐.

พนิดา ตามาพงษ์ , การพัฒนาแบบประเมินภาวะผู้นำสุขภาพดีทั่วหน้าของสาธารณสุขอำเภอ,
“วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นปริญญาโท สาขาสาธารณสุขศาสตร์”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๓๔), ม.ป.ป.

พระมหาสุทนต์ อาภากร และสายชล ปัญญิต, “รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้
ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” ใน Veridian-E-Journal, Silpakorn University.
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑, เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๕๘.

วณิดา อุดมส์, “Self-sufficient Art ศิลปะพึ่งตนเอง” ใน วารสารสยามร่วมสมัย. ฉบับที่ ๙,
๒๕๕๙.

ระวี ภาวิไล, “การศึกษาเพื่อยั่งยืนเป็นสุข และบทความอื่นๆ”. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์,
๒๕๒๗.

ศิลป์ พีระศรี, “พรั่นนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว” ใน ศิลปะวิชาการ: ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, ๒๕๔๖.

อากุญธร เนติธนากุล และโยธิน แสงวดี, “แนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนในมิติพลวัตทาง

ประชากรทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และองค์ความรู้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ใหม่” ใน

สุโขทัยธรรมมาธิราช. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๗.

อุณเฑาะว์ สิงห์คำ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้องเล็ก คุณวรดิษฐ์, “กระบวนการและผลของการ
สร้างเสริมสุขภาวะองค์กรวิถีพุทธ” ใน Journal of the Association of Research.
Vol. ๑๙ No.๑ January- April , ๒๐๑๔.

(๕) สารนิเทศจากเว็บไซต์เว็บ (World Wide Web)

กระบวนการของการคิดสร้างสรรค์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา

:<https://sites.google.com/site/edtechsukm/kar-cadkar-reiyn-kar-sxn-cheing-srangsrkh/krabwnkarkhxngkarkhidsrangsrkh> [๔ ต.ค.๒๕๖๒].

การเรียนรู้ศิลปะทางสังคมและวัฒนธรรมของโลกต่างๆ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.arri-nh.org/tag/ศิลปะ/>, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

จักรกริช ฉิมนอก, ม.ราชภัฏเชียงรายจัดให้ แมง ๔ หู ๕ ตา ‘แมงมันคำ’เจียงฮาย-น้ำตกเกมส์สำนัก
ประชาสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย[ออนไลน์], แหล่งที่มา:
https://www.crru.ac.th/kanbouplus/read_more.php?newsid=๓๓๙2017-07-10, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

เทพอินทร์แปลง แมง ๔ หู ๕ ตา ครูบาเจ้าชัยยะวงศา วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=idjJU6J-fAo>, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน, มุลินีพลังนิเวศและชุมชน,
[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.banrainarao.com/column/learn_commu, [๓
พ.ค. ๒๕๖๒].

พจวรรณ พันธุ์จินดา, เปิดใจ “ปอย” พจวรรณ เจ้าของลายเส้น “คำสุข” มาสคอต “เจียงฮายเกมส์”,
ข่าวสดออนไลน์, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: https://www.khaosod.co.th/sports/news_1850062, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

พิน พงศ์พิพัฒน์, วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว วัดแห่งตำนาน "แมงสื้หู้ห่าตา" [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : [https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-](https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-CR.html)
CR.html. [๔ ต.ค.๒๕๖๐].

สุชาติ สวัสดิ์ศรี, ศิลปะกับมุมมองทางสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา
: <http://www.mediaatyoungstudio.com/home/?p=๖๖๓>.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๓. (๒๕๕๐), ภูมิปัญญาไทย. [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : [http://www.kanchanapisek.or.th/kp๖/BOOK๒๓/chapter๑/chap](http://www.kanchanapisek.or.th/kp๖/BOOK๒๓/chapter๑/chap๑.htm)
๑.htm สืบค้น[๑๘ พ.ย.๒๕๖๐].

Vanat Putnark, สัตว์ป่าหิมพานต์และถิ่นที่อยู่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา
<https://thematter.co/pulse/himmapan-beast-and-where-to-find-them/>
๑๒๔๔๔, [๑๔ พ.ย. ๒๕๖๑].

(๖) เอกสารอื่นๆ

จรัส พยัคฆราชศักดิ์, เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธินิยมในท้องถิ่น. มหาสารคาม,
ปริดาการพิมพ์, ม.ป.ป.

ประเวศ วะสี, “มองย้อนอดีตและอนาคต “ทุนทางสังคม” รากฐานที่แท้จริงของการพัฒนา”,
ฐานเศรษฐกิจ, มิถุนายน ๒๕๔๑.

พนิดา เทวกุล, เรื่องขอบข่ายความรู้และบทบาทของสุนทรียภาพ, (เอกสารแผ่นพับ), ๒๕๓๐.

อานันท์ กาญจนพันธ์, มติชุมชน: วิธีท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร,
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

เอี่ยมพร ทองกระจาย, คู่มือการส่งเสริมสุขภาพและสุขภาวะชุมชนสำหรับการบริหารส่วนตำบล,
ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.

เอกสารประวัติแมงสื้หู้ห่าตา วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, (ม.ป.ป).

(๓) ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

พระอธิการสนอง สุ่มโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควายแก้ว
 พระครูวิมลศิลป์กิจ, ปราชญ์ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น วัดพนาลัยเกษม
 บรรจง วงศ์ตระกูล, ประธานชุมชนดอยเขาควาย
 สุวรรณ ไชยชมภู ชุมชนดอยเขาควาย
 พ่อชรินทร์ แจ่มจิตต์, ปราชญ์ด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น
 เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวไก่ชามยักษ์ หลังค่ายเม็งรายมหาราช อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
 ทรงเดช ทิพย์ทอง, ศิลปินเชียงราย
 ปรีชา ราชวงศ์, ศิลปินเชียงราย
 เอกชัย ใจมาธิ, สำนักประชาสัมพันธ์เขต ๓ เชียงใหม่
 ธนกฤต อินทวงค์, เจ้าหน้าที่ปกครองปฏิบัติงาน อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ ๑๓ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 แม่ฟองจันทร์ ช่วยบ้าน บ้านทุ่งเจ้าใต้ หมู่ ๑๘ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 เดชา สิทธิเจริญ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 นิพล คำสนิท อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 วัชรโรดม แซ่จาง อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 ทะนงศักดิ์ แซ่กือ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 บันเทิง คลหาญ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 สมศักดิ์ คำอุปละ บ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 แสงวัน ปันเกี่ยว บ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 พรทิพย์ ปันเกี่ยว บ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 ทองอินทร์ คำอุปละ บ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
 หทัยภัทร จันทรสม บ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ต.แม่เปา อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย

(๔) สัมมนากลุ่มย่อยและร่วมปฏิบัติการวิจัย

นิสิตปริญญาตรี สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
 นพพล คัดสงค์
 สมัชชา คำเมธา
 คุณากร เทพเสน
 สันติ ก่าซ้อน
 อนันต์ ก่าซ้อน
 นิคม หกสี
 ชาวบ้านชุมชนอำเภอพญาเม็งรายจังหวัดเชียงรายทุกชุมชน

ชุมชนดอยเขาควาย อ.เมือง จ.เชียงราย

สุข คำอินฟู

แก้ว อินคำฟู

แสน อุดมปาละ

มุกดา จันทรไธย

รักษา พุ่มชะเอม

พงษ์ภพล ชูชื่น

พิมพ์ เทพทา

ทองหล่อ เทพทา

จันทรทิรา คงสมุทร

สุดจิต ปัญโญ

สมบัติ ภูขาว

อารีย์ พันติ

จันทรดี เตชะแก้ว

กานดา ขุนทอง

อุษา ชาวคำเขต

เสาวภาคย์ ทองสุวรรณ

อินทิรา ไชยชมพู

รุ่งโรจน์ เกษมเนตร

วิภา เกษมเนตร

อดิพันธ์ ฉันทรัตน์

พิเชษฐ จงชัยสิทธิกุล

อินปัน วิทิต

มาลัย สารกิจ

ทวีศักดิ์ ไชยชมพู

ภูริช ฉันทน์ภาพร

บัวเขียว ใจเกิด

แปง ใจเกิด

คำปุ่น ใจตรง

พร กุลศรี

ฤทธิไกร ใจเกิด

เดชา วงศ์สาร

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสึหู้ห่าตา
ของเมืองเชียงใหม่

The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being Case Four ears
Five eyes Monster of Chiang Rai

มานิตย์ กันทะสัก *

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู้ห่าตา ๒) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม และ ๓) เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุข ภาวะทางสังคม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาพบว่า เรื่อง แมงสึหู้ห่าตา นั้น จากที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเพณีทานศาสนา ได้แก่ นิทานชาดก มีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แนวทางประพฤติปฏิบัติ สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางอ้อมให้แก่สังคม และจากการศึกษากระบวนการสร้างพลัง ทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู้ห่าตา ผลการวิจัยพบว่า ๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. การสร้างสรรค์ใหม่ ๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ ๔. การประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ ด้านการพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้าง สุขภาวะทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๑. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ๒. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำ ๓. การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการกลุ่ม ๔. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร ๒. การรับฟังความคิดเห็น ๓. การเกี่ยวข้อง ๔. ความร่วมมือ ๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ทางด้านการพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุข ภาวะทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม ประกอบด้วย ๑. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสึหู้ห่าตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติ เชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ ๒. การพัฒนา นวัตกรรมด้านศิลปะ การสร้างแมงสึหู้ห่าตา ของอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง และ ๓. การพัฒนานวัตกรรมสร้างป้ายแมงสึหู้ห่าตาสอนธรรมะชุมชนโดย

* อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรมคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

เขาคาวาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อปลูกพลัง การมีส่วนร่วม ความสามัคคี และศิลปะตัวแมงสี หูห้าตานี้สามารถสร้างเสริมสุขภาพจิตให้มีความเบิกบาน สร้างสุนทรียภาพแก่สังคมได้ เป็นการ ส่งเสริมให้คนทำความดีจากการสอนผ่านป้ายบอกทางชุมชน ที่มีการสอดแทรกปริศนาธรรมในป้าย

คำสำคัญ: The Power of Art, กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม, แมงสีหูห้าตา

Abstract

This study aimed to 1) To study the process of creating artistic power by using local identity “mang si hu ha ta” (the creature with 4 ears and 5 eyes) 2) To develop learning and participation in the use of artistic symbols and social well-being and 3) To develop art innovations in creating social well-being. This research is Participation Action Research. The data was collected and analyzed based on qualitative methods.

The result of this research showed that “mang si hu ha ta” is an oral literature in religious storytelling categories, such as Jataka tales, which has a purpose of teaching morals to the people, guiding and practicing, creating values and indirect norms for society. The result of creating process of artistic power based on local identity “mang si hu ha ta” showed that there were management of local wisdom, new creations, knowledge dissemination, and promoting recognition awareness, respectively. Furthermore, the result of development of learning and participation in the use of art symbols and the creation of social wellbeing consisted of development of learning through activities, development of learning through leaders, group learning process development, and learning development through creative process, respectively. Moreover, the development of participation consisted of providing information, listening to opinions, being relevant, cooperation, and empowering people. In addition, Art innovation in creating social well-being included, firstly, the development of artistic innovation “mang si hu ha ta” called “Kamsuk” from the 46th Chiang Rai National Games. Secondly, the development of artistic innovation: the creation of “mang si hu ha ta” in Phaya Mengrai district Chiang Rai province. Thirdly, the innovative development of creating “mang si hu ha ta” board of Doi Khao Kwai community in Chiang Rai about teaching Dhamma in order to promote unity, cheerful mental health. It created aesthetics for the society and promoted people to do good deeds through the direction signs which had Dhamma puzzles included.

Keywords: The Power of Art, social well-being process, mang si hu ha ta (Four ears Five eyes Monster)

บทนำ

ชาวล้านนาได้รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์ ผสมผสานกับความเชื่อทางไสยศาสตร์อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีในการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันตัวอย่างเช่นความเชื่อในการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับภูเขา ป่า แหล่งน้ำ แม่น้ำ หรือพิธีเลี้ยงผี โดยมีการสักการบูชาสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีและถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานปรากฏในรูปแบบคติความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอุดมการณ์ของสังคม และวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ด้วยเหตุนี้ ศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏจึงเกิดจากแรงบันดาลใจ ความเลื่อมใสศรัทธาระหว่างพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพุทธศาสนา ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตความคิดและความเชื่อของชาวล้านนาในแต่ละช่วงสมัย ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยช่างหรือสล่าล้านนา ผ่านงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และประณีตศิลป์ ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๑ ซึ่งพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์กับแนวคิดความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวบ้านยังนับถือกันอยู่ คือ นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีสง เหวดา และบรรพบุรุษ ซึ่งลักษณะของการนับถือพระพุทธรูปในสมัยต้นราชวงศ์มังรายนั้น มีการนับถือแนวความคิดทั้งสองเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นผลให้การนับถือทั้งสองประเภทนี้ได้รับการถ่ายทอดและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การนับถือในเรื่องเทวดาอารักษ์ ที่เปี่ยมผสมผสานกับพิธีกรรมทางพระพุทธรูปศาสนากับความเชื่อในท้องถิ่น เป็นต้น^๒

อิทธิพลความเชื่อท้องถิ่นมีบทบาทอย่างสูงในวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งระบบความเชื่อของคนไทย ย่อมรวมถึงศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่างๆ ศาสนา ในความหมายกว้างๆ คือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย^๓

ความเชื่อของคนในภาคเหนือก็เช่นกัน หรือที่คนทั่วไปมักเรียก "ล้านนา" นั้น นับเป็นดินแดนอีกแห่งหนึ่งที่มโนทัศน์ดึงดูดใจให้คนอยากไปเยือนอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะวิถีชีวิตที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอันโดดเด่นได้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างไปจากภูมิภาคอื่นๆ จากหน้าบ้านที่ก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ในอดีต "ล้านนา" เป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งทางภาคเหนือตอนบนก่อนที่จะมาหลอมรวมกับกรุงรัตนโกสินทร์เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งแม้จะผ่านช่วงพัฒนาการที่ยาวนาน

^๑ ญัฐกาญจน์ อธิบรรณกุล, “อิทธิพลของคติชาวล้านนาที่ปรากฏผ่านประติมากรรมรูปตัวมอมในภาคเหนือของประเทศไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, (ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖) หน้า ๒.

^๒ พระมหาสุทิตย อาภากร (อบอุณ), การศึกษาของคความรูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสสงและคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา “วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔-๕๕.

^๓ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๔.

ทั้งการเป็นอาณาจักรที่เป็นอิสระปกครองโดยราชวงศ์มังราย มีความเจริญรุ่งเรืองและเสื่อม จนต่อมาต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและสยามนั้น อาณาจักรล้านนาก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชน ภายใต้ระบบความเชื่อแบบผสมผสานทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยสะท้อนให้เห็นจากมรดกวัฒนธรรม อาทิ ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเอกสารโบราณต่างๆ เช่น คัมภีร์ใบลาน พับสา สมุดไทย และจารึกล้านนาที่มีเป็นจำนวนมาก จากจารึกล้านนาอันเป็นเอกสารโบราณ จากการศึกษาวิเคราะห์จารึกข้างต้นพบว่า ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ผสมผสานอยู่ด้วย กล่าวคือ ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบบุญการกุศล

ความเชื่อของชาวล้านนาก็ไม่ต่างอะไรกับคนปัจจุบันที่เชื่อทั้งในเรื่องพุทธศาสนา โหราศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่โดยความเป็นจริงแล้วความเชื่อของชาวล้านนาดังกล่าวเป็นความเชื่อสั่งสม ที่ผ่านการสั่งสอน และปลูกฝังจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นหนึ่งที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาด้วยระยะเวลาอันยาวนาน จึงปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นเด่นชัดทั้งในโบราณสถาน โบราณวัตถุ และจารึกต่างๆตามที่กล่าวข้างต้น และเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นให้คนประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ความเชื่อบางอย่างก็ได้สูญหายไปกับกาลเวลาและข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อหลายอย่างก็ยังคงอยู่ เพื่อท้าทายให้พิสูจน์ถึงสัจธรรมความเป็นจริงแห่งชีวิตที่คนทั้งหลายไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่น ตำนานหรือความเชื่อเรื่องแมงสี้หูห้าตา ที่มักจะพบในวัดทางภาคเหนือ ที่เป็นสัญลักษณ์ในการส่งเสริมให้คนเป็นคนดี^๔

แมงสี้หูห้าตามีลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย มีกายภาพอย่างหมี และมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย เป็นสัตว์ใหญ่ อ้วนและเตี้ย มีกายภาพคล้ายหมี มีหู ๔ หู มีตา ๕ ตา โดยที่ดวงตาของแมงสี้หูห้าตาเป็นสีเขียวรับประทานถ่านไฟร้อนเป็นอาหาร และมูลของแมงสี้หูห้าตานี้เป็นทองคำ อย่างไรก็ตามมิได้ปรากฏว่ามีอุปนิสัยดุร้ายหรืออย่างอื่นใด แต่มีเรื่องเล่าในล้านนามาแต่โบราณกาล ไว้ว่า แมงสี้หูห้าตา (พระอินทร์จำแลง กินไฟถ่ายเป็นทอง) สร้างขึ้นจากนิทานพื้นของชาวล้านนาเล่าขานกันมาว่า กาลครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล มีชายหนุ่มกำพร้าผู้หนึ่งฐานะยากจนขัดสนมาก มีที่ดินทำกินเพียงน้อยนิดไว้สำหรับปลูกข้าว มีอยู่ปีหนึ่งเกิดความแห้งแล้งต้นข้าวที่ปลูกไว้แห้งตายไปมากพอสมควร มีพระอินทร์บนสวรรค์องค์หนึ่งซึ่งมองเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชายหนุ่มผู้นี้ จึงอยากช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยาก จึงจำแลงกายมาปรากฏเป็นสัตว์ประหลาดตัวหนึ่ง ซึ่งมีหูสี่หู มีดวงตาห้าดวง มาทำลายต้นข้าวในนา บังเอิญชายหนุ่มได้มาพบเห็น จึงเกิดความโมโห คิดจะฆ่าสัตว์ตัวนี้แต่ก็ไม่มีอาวุธใดทำร้ายได้ จึงคิดหาวิธีดักจับจนกระทั่งจับได้ จึงนำมาผูกติดไว้กับต้นเสากระท่อมที่พัก พอตกเย็นชายหนุ่มก็นำอาหารมาให้สัตว์ประหลาดตัวนั้นกิน แต่มันไม่ยอมกินอาหารแต่อย่างใด กลับยืนตัว

^๔ ธนพร แดงขาว, การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา, “วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

สันดูเหมือนว่ากำลังหนาวจัด คงต้องการความอบอุ่น ชายหนุ่มจึงหาฟืนมาก่อไฟให้มัน และในขณะที่ชายหนุ่มจะเข้าพักผ่อนภายในกระท่อมเห็นสัตว์ประหลาดตัวนั้นกำลังจับถ่านไฟก้อนแดงๆ ที่กำลังร้อนจัดกินเข้าไป อย่างไม่รู้สึกร้อนแต่อย่างใด จนกระทั่งชายหนุ่มเผลอหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ต้องตกตะลึง เมื่อพบว่าสัตว์ประหลาดที่กินถ่านไฟก้อนแดงๆ เข้าไปได้ถ่ายออกมาเป็นทองคำ ชายหนุ่มกำพร้าจึงนำทองคำไปขายจนเกิดความร่ำรวย จึงได้ขบคิดว่า ถ้าชายหนุ่มกำพร้าใจร้อนฆ่าสัตว์ประหลาดตายเขาก็คงยากจนเหมือนเดิม คงเป็นเพราะมีความเมตตาที่คิดละเว้นชีวิตต่อสัตว์ประหลาดตนนั้น ถึงแม้จะเกิดความโมโหที่สัตว์ประหลาดมาทำลายต้นข้าวในนา ดังนั้นอยากให้ทุกคนหมั่นรักษาศีล ภาวนาให้มากๆ และมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าคนเรายึดถือสิ่งเหล่านี้ได้ชีวิตเราจะพบแต่ความสุขตลอดกาล^๕ เพราะมนุษย์นั้นประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ร่างกายอาศัยสิ่งที่มีรูปร่างเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ส่วนจิตใจก็มีอาหารเป็นเครื่องบำรุงเลี้ยง ได้แก่ ศาสนา ความรู้ และศิลปะ แต่ศาสนาถ้าขาดความรู้ก็จะเป็นความเชื่อที่มลาย ความรู้ทางศาสนาคำสอนจิตใจก็เชื่อทางวัตถุธรรมว่ามีและเป็นที่สุดเพียงนั้น (โลกายัต) สะพานซึ่งเชื่อมคติความเชื่อทางวัตถุนี้กับทางจิตใจให้ติดต่อกัน ได้แก่ ศิลปะ เพราะผู้ใดเข้าใจและรู้คุณค่าของศิลปะแล้ว ผู้นั้นก็เข้าถึงความเป็นอนันตะ สามารถรู้ได้อย่างแนบแนใจ ซึ่งเป็นความสุขที่แท้จริง (นิรามิสสุข)^๖

แมงสีหุหัตตาเป็นสัตว์ในอุดมคติ จะเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของความเชื่อที่มลายหรือเป็นพลังแห่งความศรัทธาที่แผ่เร้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือจะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของการหลอมรวมอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น แต่ประเด็นที่สำคัญคือ แมงสีหุหัตตาจะส่งคุณประโยชน์ต่อคนในสังคมปัจจุบันอย่างไร สามารถนำมาต่อยอดทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และการท่องเที่ยวได้หรือไม่ ดังที่จังหวัดเชียงรายได้นำแมงสีหุหัตตามาใช้เป็นตัวมาสคอต ในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ “เจียงฮายเกมส์” ครั้งที่ ๓๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑

ด้วยเหตุนี้ เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยอยากทราบว่าเป็นสีหุหัตตาของแต่ละคนจะมีหน้าตา รูปร่าง Art Form เป็นอย่างไร ซึ่งอยากให้คนเชียงรายได้คิดและจินตนาการสร้าง Art Form ที่ได้จากกระบวนการวิจัยร่วมกันและแมงสีหุหัตตานี้ยังอาจทำให้คนในสังคมของเมืองเชียงรายเกิดปฏิสัมพันธ์กันเกิดกระบวนการคิดร่วมกัน และอาจทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางศิลปวัฒนธรรมและการใช้ต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมยังสามารถต่อยอดนำไปสู่การท่องเที่ยวการสร้างแบรนด์การสร้างเทศกาล และการสร้างรายได้จากต้นทุนทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมนี้ทำให้สังคม มีสุขภาพะที่ดีและมีการขับเคลื่อนเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองศิลปะ The City of Art และเกิดความยั่งยืนอย่างผลประโยชน์ในทุกๆ ด้านต่อไป

ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญจึงได้นำ แมงสีหุหัตตา มาเป็นกรณีศึกษา โดยการเรียนรู้กับสังคม ด้วยกระบวนการศิลปะ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมทางศิลปะ เพื่อสร้างความยั่งยืน ของวิถี

^๕ พัน พงศ์พิพัฒน์, วัดพระธาตุคอกยเขาควายแก้ว วัดแห่งตำนาน "แมงสีหุหัตตา" [ออนไลน์], แหล่งที่มา :<https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-CR.html>. [๔ ต.ค.๒๕๖๐].

^๖ ศิลป์ พีระศรี, “พรั่นนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว”, ใน ศิลปะวิชาการ: ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

วัฒนธรรม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จากระดับปัจเจกสู่สังคม ด้วยความรู้ กระบวนการ การพัฒนาคน และการสร้างพลังสังคมด้วยศิลปะ The Power of Art นำไปสู่สร้างสุขภาวะทางสังคม ส่งผลต่อทั้ง กาย จิต ปัญญา และยกระดับการใช้งานศิลปะเพื่อสร้างบริบทของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงรายตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ให้กลายเป็นเชียงรายเมือง ศิลปะ (Chiangrai the city of Art)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหู่ห่าตา
๒. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุข ภาวะทางสังคม (ปฏิบัติการ)
๓. เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษา การวิเคราะห์ ในเรื่องประวัติศาสตร์ แนวคิดความเชื่อ เรื่องแมงสีหู่ห่าตาที่เป็นมายาคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันของชาวล้านนา นำไปสู่การใช้ สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของแมงสีหู่ห่าตามาสร้างสรรค์จากศิลปินเชียงราย ตลอดจนนำไปสู่การสร้าง กระบวนการในสร้างพลังทางศิลปะ และการพัฒนาการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางศิลปะร่วมกับสังคม และชุมชน ทั้งนี้แนวคิด มายาคติ ความเชื่อ ศิลปะจากอัต ลักษณ์ของแมงสีหู่ห่าตา เป็นกลไกการขับเคลื่อนพัฒนาสังคมและชุมชน และยังสามารถพัฒนาเป็น สัญลักษณ์ของเมืองเชียงราย ขยายผลไปสู่การกระตุ้นเศรษฐกิจ ทั้งเรื่องการท่องเที่ยว การพัฒนา เป็นสินค้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญา ของกลุ่มบุคคลและชุมชนตามมา

๒. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น ตำนานท้องถิ่น ผู้ที่สร้างสรรค์งานศิลปะโดยใช้สัญลักษณ์จากแมงสีหู่ห่าตา และผู้ที่ได้รับผลจากความเชื่อในการเชื่อ เรื่องแมงสีหู่ห่าตา ได้แก่

๑. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๑๐ คน
๒. กลุ่มพระสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๑๐ รูป/คน
๓. กลุ่มผู้นำภาครัฐและเอกชน จำนวน ๑๐ คน
๔. กลุ่มศิลปินเชียงราย จำนวน ๑๐ คน
๕. กลุ่มประชาชน/ นักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน

โดยสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การจัดเวทีการเสวนาทั้งเวทีชุมชน และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) และผู้เข้าร่วมปฏิบัติการรวม ๕๐ รูป/ท่าน

๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่มีการใช้อัตลักษณ์ของแมงสึหู่ห้าตาในการเสริมสร้างสังคม จำนวน ๓ พื้นที่ ได้แก่ ๑. พื้นที่ในระดับจังหวัด (เชียงราย) ๒. พื้นที่ในระดับอำเภอ (อำเภอพญาเม็งราย จ.เชียงราย) และ ๓. พื้นที่ในระดับชุมชน (ชุมชนดอยเขาควาย อ.เมือง จ.เชียงราย)

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย ตลอดปีงบประมาณ ๒๕๖๒ ระหว่าง เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยครั้งนี้รวมทั้งสิ้น เป็นระยะเวลา ๑ ปี

ผลการศึกษาวิจัย

๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา

๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสึหู่ห้าตา

ผลการศึกษาพบว่า แมงสึหู่ห้าตา เป็นสัตว์ในตำนาน มีต้นกำเนิดจากประวัติการสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีลักษณะตัวดำดำอ้วนขนยาวคล้ายหมี กินถ่านไฟแดงร้อนๆ ถ่ายมูลเป็นก้อนทองคำ อาศัยอยู่ในถ้ำดอยเขาควายแก้ว โดยอ้ายถูกกะตะนำไปเลี้ยงได้ทองคำมากมายเหลือล้นจนได้สร้างรางรินคำพลาดบ้านตบน้อยของตนออกไปจนถึงปราสาทราชวังเจ้าเมือง แล้วได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาเจ้าเมืองพันธุมนครและได้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมือง ต่อมาเป็นพระราชาทรงพระนามว่าพระยาธรรมิกราชปกครองไพร่ฟ้าประชาชนอย่างมีความสุขร่มเย็นพัฒนาบ้านเมืองและวัดวาอารามให้เจริญรุ่งเรืองงามโดยมาสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้วแห่งนี้ให้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองในองค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนิวก้อยช้างซ้ายขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า^๗

จากปรากฏการณ์เรื่องคติความเชื่อเรื่องราวของแมงสึหู่ห้าตานี้หากไม่มีการยึดติดในรูปแบบ หรือลักษณะ ว่าจะจะเป็นลักษณะเหมือนหมี เหมือนลิง หรือเป็นลักษณะอื่นๆ นั้น แก่นแท้คือเป็นนิทานศาสนา ประเภทชาดก ที่เน้นสอนให้คนเป็นคนดี ประพฤติดี ไม่ว่าการรับรู้ หรือความสนใจของแต่ละคนนั้นจะอยู่ในด้านไหนก็ตาม เช่น การรู้จักแมงสึหู่ห้าตา จากการเล่าตำนาน หรือเป็นนิทาน หรือ จากความเชื่อความศรัทธา ถือว่าเป็นกลไกในการจรรโลงสังคมให้มีความสุข มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นการปลูกฝังในกลุ่มคนเล็กๆ แต่เมื่อสังคมมีกลุ่มคนที่ประพฤติชอบดี จำนวนมาก จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคมชุมชนต่อไป ปราศจากปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านอาชญากรรม หรือปัญหาภาวะหนี้สิน เพราะถ้าทุกคนมีความเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น

^๗ สัมภาษณ์, อธิการสนอง สุมะโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควาย, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ดังนั้น ทั้งความเชื่อ นิทาน ตำนานเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคม ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาและความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมีการแตกต่างกันไปได้ตามความแตกต่างของแต่ละสภาพแวดล้อมของสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อยังคงมีอิทธิพล เป็นระบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอยู่มากและถือเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ระดับหนึ่ง

๑.๒ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา

การสร้างพลังทางศิลปะ จึงเป็นการสร้างสุขภาวะทางสังคม ทั้งการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี สร้างจิตสำนึก สร้างสุนทรียภาพในชุมชนได้ นำไปสู่การเกิดผลลัพธ์ในด้านดีแก่สังคม ทั้งในนามธรรม และรูปธรรม และเนื่องจากตำนานเรื่องของ แมงสีหุหัตตา นั้น เป็นศิลปะจากสัตว์ในตำนานของชาวล้านนา จึงได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการสร้างพลังทางสังคมและพลังศิลปะได้โดยกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตาเป็นตัวขับเคลื่อน ผ่านกิจกรรมการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ มีรายละเอียดของกิจกรรมโดยผู้วิจัยได้อธิบายถึงกิจกรรมโดยการนำเสนอแบ่งเป็นช่วงเวลาดังต่อไปนี้

๑. ช่วงก่อนการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์
๒. ช่วงการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์
๓. ช่วงหลังการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา ผ่านจากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลได้พบว่า กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา เกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้ ๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. การสร้างสรรค์ใหม่ ๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ ๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้

๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังทางกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการวางแผนและการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีพื้นฐานมาจากความคิด ความเชื่อ ความสามารถที่ได้จากสิ่งสมประสพการณ์ไว้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดและพัฒนาการสืบสานกันมาส่งต่อให้คนรุ่นต่อรุ่น จนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น

และจากการศึกษาจากกิจกรรมสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตานี้ ทำให้เกิดการการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นตอนแรก สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ตามแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักการดังต่อไปนี้

(๑.) การอนุรักษ์ (Conservation) การอนุรักษ์เป็นการทำให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อสังคมหรือชุมชน ที่กำลังจะหายไป ให้ดำรงสืบทอดต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์

ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ โดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะเกิดขึ้นได้เมื่อสังคมหรือชุมชนมีความภาคภูมิใจเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และต้องการให้สืบทอดต่อไปโดยไม่ให้มีการสูญหาย ซึ่งจากปรากฏการณ์จากการการแข่งขันกีฬาแห่งชาตินั้น มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ตำนานแมงสีหุห้ำตาเป็นเรื่องราวที่มีต้นกำเนิดมาจากพระธาตุดอยเขาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

(๒.) การรื้อฟื้น (Recovery) เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่า แต่หายไปแล้วถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และมีโอกาสประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น เอกลักษณ์ท้องถิ่นหายไป เมื่อทำการค้นหา รื้อฟื้น และสร้างชิ้นงานใหม่บนฐานภูมิปัญญาเดิม จะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมาได้ ดังเช่น การรื้อฟื้นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตา มาออกแบบและประยุกต์ให้เกิดความร่วมสมัยในปัจจุบัน และมีการเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายกว่าเดิม เช่น จากการออกแบบ น้องคำสุขของผู้ที่ชนะการออกแบบสัญลักษณ์กีฬาแห่งชาติของคุณพจวรรณ พันธจินดา ศิลปินเชียงราย ที่มีการนำลักษณะของแมงสีหุห้ำตามาออกแบบที่เป็นรูปแบบใหม่ในอิริยาบถที่หลากหลาย

(๓.) การประยุกต์ (Modification) เป็นการทำให้ภูมิปัญญานั้นเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ โดยคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาโดยใช้วิธีการจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น จากการประกวดรีชบวนของ ๑๘ อำเภอ ในงานกีฬาแห่งชาติ โดยเฉพาะขบวนของกองกำลังอำเภอดอยหลวงที่มีการค้นถึงทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา คือ อำเภอดอยหลวงมีทรัพยากรไม้ไผ่จำนวนมาก จึงได้นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้จากไม้ไผ่ที่มีลักษณะต่างจากเดิม แต่ยังคงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นคือ มีสีหุและห้ำตา หรือในขบวนของอำเภอพานก็ได้มีการจักรสานแมงสีหุห้ำตาโดยใช้ไม้ไผ่และใช้จินตนาการจากกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่ง

(๔.) การพัฒนาต่อยอด (Development) ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับ ภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือสิ่งใหม่ (นวัตกรรม : innovation) เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้ใช้ ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้สะดวกสบายขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่า หรือรากเหง้าเดิม พัฒนาต่อยอดเกิดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้า ภาพวาด ของที่ระลึก การสร้างนิทานการ์ตูนในแบบฉบับเยาวชน นำไปสู่เกิดรายได้ และคุณค่าทางจิตใจตามมา

ซึ่งการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังศิลปะ เพราะเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ของประชาชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อแมงสีหุห้ำตาที่ในตัวบุคคลก็เป็นแรงผลักดัน นำไปสู่การค้นคว้าหาความรู้ ความหมายของตัวแมงสีหุห้ำตา ซึ่งในการค้นคว้านั้นหากทราบถึงเรื่องปรัมปราธรรมแล้ว ก็นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตใจได้ นอกจากนี้ยังนำไปสู่ความเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนที่ได้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์เกิดขึ้น

๒. การสร้างสรรค์ใหม่ เป็นขั้นตอนที่เกิดหลังจากการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างพลังทางทางศิลปะ เพราะเมื่อมีการได้รื้อฟื้นถึงเรื่องตำนานของแมงสีหุห้ำตาแล้ว ก็เป็นการนำอัตลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตามาสร้างสรรค์ให้ร่วมสมัยและเข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เข้าถึงคนปัจจุบัน

ในหลายๆ รัช ได้ง่ายมากขึ้น จากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาตินั้น จะเห็นได้จากการที่ศิลปินได้มีการสร้างสรรค์เมงส์หูก้าตาให้มีลักษณะที่ต่างจากของเดิม คือ เป็นรูปหมี่ดำนั่งหมอบ มีหู ๔ หู ตา ๕ ตา ซึ่งรูปแบบเดิมนั้นทำให้ผู้คนรุ่นหลังยังมีการยึดติดในลักษณะเดิม แต่ถ้าในทางสร้างสรรค์งานจากศิลปินที่มีหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดด้านศิลปะแล้วคิดว่าเมงส์หูก้าตาน่าจะมีการสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ โดยที่ไม่มีการยึดติดว่าจะเป็นเฉพาะรูปหมี่ดำเท่านั้น น่าจะเป็นรูปสัตว์อื่นๆ ได้ด้วย และสามารถมีหลายอิริยาบถ เพราะเนื่องจากแก่นแท้ของเมงส์หูก้าตานั้นเป็นเรื่องที่แฝงไปด้วยหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งและเสริมสร้างจิตใจของคนมากกว่าการที่ยึดเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น

๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ เป็นขั้นตอนการที่นำองค์ความรู้หรือนวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับ และนำไปใช้โดยกลุ่มเป้าหมาย ฉะนั้นการเผยแพร่องค์ความรู้จึงเป็นนวัตกรรม (Innovation) จะถูกนำไปถ่ายทอดผ่านช่องทางของการสื่อสาร (Communication) ในช่วงเวลาหนึ่ง (Time) กับสมาชิกที่อยู่ในระบบสังคมหนึ่ง (Social System) ให้เกิดการยอมรับ (Adoption) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสำคัญที่ต่อเนื่องจากการสร้างสรรค์ใหม่ เมื่อเกิดการสร้างสรรค์เมงส์หูก้าตาในรูปแบบใหม่แล้ว ก็จะมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะ การวาดรูป การทำหัตถกรรมเกี่ยวกับเมงส์หูก้าตา โดยเฉพาะสมาคมชาวศิลปะก็ได้มีการสอนเทคนิค การให้ความรู้แก่ประชาชนในการสร้างสรรค์งาน เป็นต้น หรือในขณะการจัดกิจกรรมที่มีการเตรียมความพร้อมของการจัดริ้วขบวนของงานกีฬาแห่งชาตินั้น โดยเฉพาะการส่งศิลปินเข้าไปช่วยในแต่ละอำเภอ นั้น ก็ยังเป็นการถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้อีกทางหนึ่งให้แก่ประชาชน ผู้ที่ร่วมสร้างสรรค์ในริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ

๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ การประชาสัมพันธ์เป็นการปลูกฝังศิลปะให้แก่ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานศิลปะ ให้เกิดจิตสำนึกและทราบถึงของตำนานเก่าแก่ของเมืองเชียงราย ให้กลับมามีคุณค่าอีกครั้งในยุคนี้ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมไปในทิศทางเดียวกัน อันจะเป็นการสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจ ในการสื่อสารสร้างการรับรู้ และกระบวนการของการมีส่วนร่วมให้เกิดพลังทางสังคมด้วยการร่วมมือการสร้างสรรค์อันเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างสังคมศิลปะ สังคมแห่งการนำสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษเพื่อนำไปใช้งานอย่างไม่สูญเสียเปล่า ให้อยู่ในความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างสัมพันธภาพระหว่างหน่วยงานและประชาชนชาวเชียงรายอย่างยั่งยืนต่อไป

๒ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ของทีมคณะผู้วิจัย นั้น สืบเนื่องมาจากการที่ ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นศิลปินเชียงรายและเป็นสมาชิกของสมาคมชาวศิลปะ ดังนั้นจึงได้มีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ตามที่นโยบาย ของการจัดเตรียมงานตามที่ประชุม ซึ่งผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ๑. ชื่ออำเภอพญาเม็งราย เป็นชื่อของเจ้าเมืองเชียงราย เป็นที่เคารพและศรัทธาอยู่แล้ว ๒. เป็นอำเภอที่ยังไม่มี ศิลปินเชียงราย (ตามฐานข้อมูลของสมาคมชาวศิลปะ) ๓. เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้บ้านตนเอง และ ๔.

เป็นพื้นที่ที่เป็นวัฒนธรรมของคนอีสาน อีกทั้งชาวบ้านยังไม่ค่อยมีความรู้เรื่องแมงสีหุห่าตา อีกทั้งเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน จึงคิดว่าหากใช้พื้นที่นี้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ก็จะทำให้เราค้นพบวิธีการองค์ความรู้ และมุมมองใหม่ๆ จากกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะกับชุมชนได้ ในบทบาทที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีความตระหนักถึงการสร้างความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันภายในชุมชน การสร้างพลังชุมชน จากการมีส่วนร่วมและมีเป้าหมายว่าจะต้องสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้วย ซึ่งขั้นตอนนั้นประกอบด้วย ๑) การประชุมการจัดรวบรวบอำเภอพญาเม็งราย ๒) การออกแบบและสร้างชุดความรู้รูปแบบศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห่าตา ร่วมกับชุมชน ๓) นำ Art form และชุดความรู้ ไปนำเสนอในการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ๔) ชุมชนแต่ละชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย สร้างสรรค์แมงสีหุห่าตา ของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้การสร้างสรรค์จากจุดเด่นของแต่ละชุมชน ๕) จัดประกวดแมงสีหุห่าตาของแต่ละหมู่บ้าน และ ๖) การนำผลงานสร้างสรรค์แมงสีหุห่าตาแต่ละหมู่บ้านร่วมประกวดขบวนรื้อขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ

๒.๑ เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการเรียนรู้หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เป็นสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิธีคิดและวิธีทำงาน) ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการ และแผนงานการแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองปฏิบัติ เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปทบทวนเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และจัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู^๔ และจากการวิจัยพบว่าการพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม็งราย ประกอบด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นการยึดหลักให้ผู้เรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาได้ โดยทุกคนที่อยู่ในกลุ่มหรือที่ร่วมกิจกรรมเป็นผู้ปฏิบัติเอง แต่อาจจะมีการพินิจหรือเทอร์เนอร์เป็นผู้แนะนำเท่านั้น และหากการปฏิบัติมีปัญหา พินิจก็จะให้คำแนะนำมากกว่าการที่จะลงมือปฏิบัติแทน เพราะเมื่อชุมชนเกิดการปฏิบัติจริงแล้วจะทำให้ค้นพบข้อเท็จจริง องค์ความรู้จากที่ลงมือทำ นอกจากนี้กิจกรรมที่นำมาใช้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ มีความเพลิดเพลิน น่าสนใจ ไม่ซ้ำซากและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน หรือพื้นที่นั้นๆ และก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะผ่านกิจกรรมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เริ่มจากการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ เป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เพราะงานกีฬาแห่งชาตินั้นมีนโยบายในการให้อาเภอทุกอำเภอได้ร่วมสร้างสรรค์

^๔ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน, มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.banrainarao.com/column/learn_commu, [๓ พ.ค. ๒๕๖๒].

ขบวน และมีการกำหนดให้ทุกขบวนต้องมีสัญลักษณ์ของแมงสีหุหัตตาปรากฏในขบวนด้วย จึงทำให้ทุกอำเภอต่างมีความกระตือรือร้นและมีการขับเคลื่อนกิจกรรมในอำเภอเพื่อมีการเตรียมความพร้อมในการที่จะจัดทำขบวนในครั้งนี้

๒. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำ ผู้นำ (Leader) คือบุคคลที่สามารถชักจูงหรือชักนำบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติงาน สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย และลักษณะผู้นำนั้นจะต้อง ๑.เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังภักดีและเกิดความร่วมมือ ๒. มีการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดหมาย ๓. เป็นรูปแบบของการชักจูงใจให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ยอมรับ ๔. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์กับการกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อไปสู่จุดหมายเดียวกันด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจ เพื่อไปสู่จุดหมายร่วมกัน ๓๖ ในการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนี้ มีการพัฒนาการเรียนรู้ที่ได้จากผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเราจะเห็นว่า จากการที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้นำได้มีการให้ความรู้แก่ชุมชนทุกอำเภอ ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ เรื่องศิลปะ เป็นต้น ซึ่งจากการที่ได้ทำการวิจัยนั้น พบว่า ผู้นำที่มาช่วยในการสร้างความรู้ในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำที่เป็นทางการนั้นได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ด้านผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ศิลปินพื้นบ้าน

๓. การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน โดยมีการติดต่อสัมพันธ์กัน หรือปฏิสัมพันธ์กัน และมีจุดหมายที่จะกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสัมพันธ์นี้ จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกันได้ในระดับที่พอดี การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มในการสร้างสรรค์โดยใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุหัตตานั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการได้รับมอบหมายให้สร้างแมงสีหุหัตตา เป็นผลงานของชุมชน ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานก็ต้องออกมาจากพลังความสามารถของกลุ่มในชุมชน และจากการวิจัยนั้นทำให้ทราบว่า การเรียนรู้แบบกลุ่มของหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เกิดจากขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี ๕ ขั้นตอน โดยเริ่มจาก “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ”

๔. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เป็นการใช้กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และชวนฝึกประสาทสัมผัส การรู้จักใช้ความคิดของตนในการแสดงออกทางความคิดหลายๆ ด้าน เช่น การวาดภาพเลลงสี การฉีกกระดาษ การตัดกระดาษ การ

^{๓๖} วิจิตร เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา ๓๒๕), (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒).

ป็นดินเหนียว การประดิษฐ์เศษวัสดุ เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ในการคิดสร้างสรรค์สร้างสุขภาวะทางสังคมหลายๆ ด้าน เป็นการค้นหาและพัฒนาวิทยาการใหม่ๆ มีความสนุกและเกิดทักษะการรอบรู้ในสิ่งที่อยู่รอบๆตัว เป็นคนฉลาดคิดแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างรอบคอบ มีความสุข สร้างความเชื่อมั่น ความประทับใจ การยกย่องให้กับตัวเอง สร้างความอดทน ความตั้งใจ ความสามารถและแนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นเรื่องราวของการสร้างความสุข เป็นการพัฒนาในสิ่งที่สงสัย อยากรู้ อยากค้นหา จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ในการแก้ปัญหา แต่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดี ต้องเคารพและให้เกียรติในสิทธิของผู้อื่น และไม่ขโมยผลงานผู้อื่นมาสร้างสรรค์ผลงานตน โดยต้องยึดหลักจรรยาบรรณ ไมฉะนั้นจะไม่ถือว่าผู้นั้นได้คิดสร้างสรรค์ผลงานนั้นขึ้นมา ความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ในทุกสายวิชาชีพ หลายสาขาการเรียน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสสร้างทักษะที่คิดแตกต่างออกไป การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานที่ดี^{๑๐}

๒.๒ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอ พญาเม็งราย เป็นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือ ร่วมทำกิจกรรมตามเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายในแต่ละหมู่บ้านนั้นประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้องความร่วมมือ การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งการร่วมทำกิจกรรมในครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ โดยมีรายละเอียดของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย ดังต่อไปนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ซึ่งวิธีการให้ข้อมูลของทางอำเภอพญาเม็งรายให้แก่ชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ผ่านการจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้ทราบถึงที่มา

^{๑๐} กระบวนการของการคิดสร้างสรรค์ ,[ออนไลน์],แหล่งที่มา

:<https://sites.google.com/site/edtechsukm/kar-cadkar-reiyn-kar-sxn-cheing-srangsrkh/krabwnkarkhxngkarkhidsrangsrkh> [๔ ต.ค.๒๕๖๒].

และความสำคัญของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ รวมถึงนโยบายต่างๆ ที่ต้องการให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และประชาชนก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดงานนี้ และมีความพร้อมในการที่จะให้ความร่วมมือ และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้

๒. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น โดยอำเภอพญาเม็งรายนั้นได้มีการใช้เวทีการประชุมประจำเดือนในการเป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นของประชาชน ในการเตรียมความพร้อมในการจัดริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ในครั้งนี้ ซึ่งจะมีการประชุมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อำเภอพญาเม็งราย กลุ่มศิลปินเชียงรายที่เป็นพี่เลี้ยง ผู้นำชุมชน และประชาชนที่มีบทบาทในชุมชนบางส่วน ได้ร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องของการจัดริ้วขบวน

๓. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการออกแบบริ้วขบวนและนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละชุมชนในระหว่างการจัดเตรียมงาน โดยที่ทางหน่วยงานของอำเภอไม่มีการปิดกั้นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด

๔. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนและมีส่วนร่วมหลักๆ ในการสร้างผลงานศิลปะชุมชน จากการใช้สัญลักษณ์ของแมงสีหุห้ำดาสร้างชุด และหน้ากาก เพื่อใช้ในการร่วมแสดงในขบวน ซึ่งพลังแห่งการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัด เพราะแต่ละชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น มีความโดดเด่นอย่างชัดเจนในขบวนแพนซี ที่เป็นการแสดงแมงสีหุห้ำดาที่เป็นพื้นที่ของชุมชนอย่างแท้จริง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ การทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากการต้องการของประชาชน ในการร่วมมือกันออกแบบริ้วขบวนนั้น ทางหน่วยงานภาครัฐคืออำเภอพญาเม็งราย ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำ กิจกรรม ตามความถนัดและความต้องการของประชาชน โดยไม่มีการปิดกั้นโอกาสทางความคิด จึงทำให้ริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ถูกคัดเลือกจากบริษัทเวิร์คพ้อย โดยเฉพาะแมงสีหุห้ำดาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของชุมชนนั้น เข้าร่วมในขบวนพิธีปิดของงานกีฬาแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่า ในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งราย มีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มาจากชุมชนอย่างแท้จริง มีความเป็นพื้นถิ่น และแสดงถึงพลังการมีส่วนร่วมของของประชาชน เพราะหน้ากาก หรือชุดแมงสีหุห้ำดาที่ร่วมแสดงในขบวนในวันนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมูลค่ามากมาย แต่แฝงไปด้วย จิตวิญญาณ พลังกาย พลังใจ ของชุมชน ในทุกๆ พื้นที่ของอำเภอพญาเม็งราย ที่มาจาก

หลากหลายพื้นที่ ทั้งที่อยู่ในเมือง และห่างไกล แต่เมื่อมารวมกันในวันนั้นแสดงถึงการมีพลังและรวมกันเป็นหนึ่งใจเดียว

๕.๑.๓ พัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม กล่าวคือจากความหมาย “นวัตกรรม” นั้น เป็นความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาตัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งนวัตกรรมทางศิลปะก็เช่นกัน คือ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม พร้อมทั้งความรู้สึกที่เป็นการเรียนรู้ในเชิงสุนทรียศาสตร์จากภายในที่มาจากการสร้างสรรค์สิ่งใหม่มีคุณค่าทางจิตใจจากภายใน ทั้งการสร้างสรรคแบบระดับบุคคล หรือในระดับที่ใหญ่ขึ้นมา จึงมีผลทำให้เกิดการสร้างสุขภาวะทางสังคม คือ การความสุขจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีในทุกระดับ ตั้งแต่ ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคมใหญ่ โดยมีความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสร้างการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม สุขภาวะทางกาย ได้แก่ ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย ปลอดภัย มีสัมมาชีพ สุขภาวะทางจิต ได้แก่ ความดี ความงาม ความสวย ความมีสติ สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ สังคมสุขสัมพันธ์ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ ปัญญารอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็น ปัญญาบรรลุอิสรภาพ

ซึ่งจากการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับชุมชนนั้น ทำให้ได้นวัตกรรมแห่งศิลปะตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห้าตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห้าตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ เป็นการสร้างนวัตกรรมศิลปะจากการนำรูปแบบของแมงสีหุห้าตาตามตำนาน มาสร้างสรรค์ใหม่ ให้เกิดเป็นลักษณะแบบใหม่ตามความคิด จินตนาการของผู้สร้าง เป็นการนำทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมนำมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดั่งาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตน เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษาอนุรักษ์ ฟื้นฟูพัฒนาและต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ^{๑๑} การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุห้าตา ในครั้งนี้นอกจากเป็นการสร้างสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็นแล้ว ยังเป็นการช่วยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดั่งามให้กับสังคมตามมา และการสร้างการมีส่วนร่วม

^{๑๑} บัวพันธ์ พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน, (ภาควิชาการพัฒนาสังคม: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖).

ร่วมในการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ที่มีรากเหง้าวัฒนธรรมเดิม ที่มีพุทธศาสนาและหลักธรรมและหลักธรรมปรัชญาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้ชุมชน ประชาชน ในสังคมจังหวัดเชียงราย มีความรักความสามัคคี ตลอดจนเป็นการเรียนรู้ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้การเติมเต็มในมโนคติและเกิดความสัมพันธ์ตามหลักสุนทรียภาพในด้านศิลปวัฒนธรรมตามมา แมงสีหุห้ำตาในตำนานมีลักษณะอัตลักษณ์ที่อยู่ในตำรา คือ เป็นหม้ออ้วนดำ ทำให้การสร้างสรรคมาทคอตของจังหวัดเชียงรายยังมีลักษณะเด่นของเหล่านี้อยู่ ซึ่งยังไม่ทิ้ง แต่การสร้างในยุคสมัยปัจจุบัน มีการนำเอาเรื่องแนวความคิดที่หลากหลายรวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ กระบวนการสร้าง ขนาด มีสีส้นเพิ่ม และท่าทางบ้างก็แสดงออกถึงความน่ารัก ความร่าเริง แจ่มใส มีชีวิต มีการดีไซน์ให้มีลักษณะร่วมสมัยขึ้น จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกม ก็ได้มีการพัฒนา สร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะของทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย

๒. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุห้ำตาของอำเภอพญาเม็งราย การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะจากอำเภอพญาเม็งรายนั้น เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ และพัฒนารูปแบบของแมงสีหุห้ำตา ที่แปลงมาจากมาทคอต หรือ น้องคำสุข ที่เป็นสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ซึ่งในการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ศิลปินที่เป็นพี่เลี้ยงก็ได้มีการสำรวจถึงบริบทชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในอำเภอพญาเม็งราย ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยทราบถึงเรื่องตำนานแมงสีหุห้ำตามากนัก และผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่มีวัฒนธรรมคล้ายชาวอีสาน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจักรสาน เป็นต้น และทางศิลปินคิดว่าชาวบ้านนั้นมีศักยภาพในการที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ และกระตุ้นให้เปิดใจรับในการทำงานศิลปะ ไม่ให้คิดว่าเป็นเรื่องยาก โดยให้มองถึงสิ่งใกล้ตัว ก็สามารถนำมาประยุกต์เป็นศิลปะได้ เช่น ความเชื่อ สิ่งของเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ วัสดุในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบเฉพาะอันเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชนในท้องถิ่น เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าต่อไป ดังนั้นจึงเป็นที่มาของแนวคิดการสร้างแมงสีหุห้ำตาที่เราจะเห็นในลักษณะต่างๆ ทั้งมีรูปแบบที่ทำจากไผ่ขาว จากกระดาษหนังสือพิมพ์ จากเศษผ้า และสร้างในรูปแบบลักษณะต่างๆ เช่น คล้ายผีตาโขนจังหวัดเลย บ้างก็เป็นหน้ากากรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งเสือ ไก่ ม้า วัว ควาย ตัวกว้าง แต่ยังคงอัตลักษณ์ที่สำคัญคือ มี ๔ หูและ ๕ ตา

๓. การพัฒนานวัตกรรมสร้างป้ายแมงสีหุห้ำตาสอนธรรมะ เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน โดย ในระดับ ชุมชนนั้นได้มีการสอบถามเรื่องความเชื่อแมงสีหุห้ำตากับชุมชนดอยเขาควาย และสร้างนวัตกรรมศิลปะสู่ชุมชน แก่ดอยเขาควาย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นที่ที่เริ่มต้นกำเนิดตำนานแมงสีหุห้ำตา และจากสภาพโดยทั่วไปของชุมชนแล้ว กลายเป็นชุมชนเมือง การรวมกลุ่มยาก และชุมชนยังรู้จักแมงสีหุห้ำตาในมิติของการเสี่ยงโชคเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงอยากจะส่งเสริมด้านการพัฒนาจิตใจ โดยใช้กระบวนการศิลปะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชน โดยวิธีการดังต่อไปนี้ โดยมี การประชุมและระดมความคิด หาแนวทางร่วมกับชุมชน ในการสร้างนวัตกรรมศิลปะที่เกี่ยวกับแมงสีหุห้ำตาและต้องสร้างสุขภาวะทางสังคมด้วย จากการประชุม ชุมชนได้มีมติว่า อยากสร้างป้ายบอกทางชุมชน แต่มีการสอดแทรกปรีชาธรรมในป้ายด้วย เพราะจะได้เป็นคติเตือนใจ เพื่อให้คนทำความดี และจะใช้ยางรถยนต์มาประยุกต์ใช้กับศิลปะ เพราะเนื่องจากชุมชนมียางรถยนต์อยู่มากมาย และ

ประโยชน์ยางรถยนต์นั้นสามารถช่วยเป็นเกาะกำบัง และลดอุบัติเหตุได้ และทำป้ายบอกทางจำนวน ๙ จุด โดยแต่ละจุดนั้น เป็นจุดที่มักเกิดอุบัติเหตุบ่อยๆ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

กล่าวได้ว่า สามารถนำองค์ความรู้ รูปแบบมาเป็นต้นแบบให้แก่พื้นที่อื่นๆ ที่ ที่ต้องมีการพัฒนาขับเคลื่อนในด้านกระบวนการการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่น และนำแนวทางที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เช่น การบริหารจัดการเรื่องที่ต้องใช้ทรัพยากรคนเป็นจำนวนมากต้องมีการกระจายอำนาจจากผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดผ่านผู้นำระดับรองลงมา สู่ภาคประชาชน เพื่อจะทำให้ผลงานประสบความสำเร็จและทันตามเวลาที่กำหนด

๒. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากแผนยุทธศาสตร์ชาติจะเห็นว่าการพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภาครัฐต้องหันกลับมามองการพัฒนารากฐานของชุมชน หากชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนสันติสุข ย่อมจะนาพาประเทศให้เกิดสันติสุข และบรรลุเป้าหมายชาติในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ดังนั้นผลการศึกษานี้ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาสังคม และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการวางวางแผนพัฒนาชุมชน สังคมหรือหมู่บ้าน เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะสู่ชุมชน

๓. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งบางครั้งนักวิจัยต้องใช้เวลาในการปฏิบัติ และเก็บรวบรวมข้อมูล อาจจะต้องมีการขยายเวลาสำหรับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวกับนวัตกรรมทางศิลปะมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อความสมบูรณ์ของผลิตผลงาน ทั้งผลผลิตงาน และชุดความรู้

เอกสารอ้างอิง

กระบวนการของการคิดสร้างสรรค์ ,[ออนไลน์],แหล่งที่มา

:<https://sites.google.com/site/edtechsukm/kar-cadkar-reiyn-kar-sxn-cheing-srangsrkh/krabwnkarkhxngkarkhidsrangsrkh> [๔ ต.ค.๒๕๖๒].

ธนพร แต่งขาว, การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา. “วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

ณัฐกาญจน์ ชีวรกุล, “อิทธิพลของคติชาวล้านนาที่ปรากฏผ่านประติมากรรมรูปตัวมอมใน

ภาคเหนือของประเทศไทย” ใน วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๑๐

ฉบับที่ ๓, กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖)

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน, มุลนิธิพลังนิเวศและชุมชน,
[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.banrainarao.com/column/learn_commu, [๓
พ.ค. ๒๕๖๒].

พระมหาสุทิตย อาภากรโ (อบอุน), การศึกษาของคความรูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏใน
วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสสงและคัมภีร์ที่ไขเทศนในเทศกาลต่างๆ ของ
ลานนา “วิทยานิพนธ์พุทธศาสตศดุษฎีบัณฑิต”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พัน พงศ์พิพัฒน์, วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว วัดแห่งตำนาน "แมงส้หู้ห้าตา" [ออนไลน์],
แหล่งที่มา :[https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-](https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-CR.html)
CR.html. [๔ ต.ค.๒๕๖๐].

ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา ๓๒๕). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
๒๕๕๒.

ศิลป์ พีระศรี, “พรงนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว” ใน ศิลปะวิชาการ: ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี.

กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, ๒๕๔๖.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน,
๒๕๔๖.

สัมภาษณ์, อธิการสนอง สุมะโน, เจ้าอาวาสวัดดอยเขาควาย, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ภาคผนวก ข

เครื่องมือวิจัย

๑.แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

เพื่อการวิจัยในหัวข้อ “The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม
กรณีศึกษา เมืองสีหุหัตตาของเมืองเชียงราย”

.....
แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิดให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความ
เข้าใจโดยจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ-นามสกุล.....
๒. เชื้อชาติ..... ๓. อายุ.....
๔. เพศ..... ๕. สถานภาพ..... ๖. อาชีพ.....

ส่วนที่ ๒ คำถามกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นเมืองสีหุหัตตา

๑. กลุ่มพระสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่น

- ๑) ประวัติความเป็นมาของเมืองสีหุหัตตา
๒) แนวคิดความเชื่อเรื่องเมืองสีหุหัตตากับสังคม ในอดีตและปัจจุบัน
๓) การประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเมืองสีหุหัตตาเป็นอย่างไร
๔) กระบวนการ หรือกิจกรรมใด ที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยทำให้ประชาชน หรือ
พุทธศาสนิกชน เกิดความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสามารถคุ้มครองในชุมชน โดยใช้เมืองสีหุหัตตา
ขับเคลื่อน

๒. กลุ่มศิลปิน

- ๑) แมงสีหุหัตตาสำคัญอย่างไร จนทำให้ได้รับเป็นตัวมาทคอส สัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงราย
- ๒) แมงสีหุหัตตาในทัศนคติของท่านเป็นแบบไหน
- ๓) แนวคิดการออกแบบแมงสีหุหัตตาของท่านที่ใช้ในงาน กีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงราย เป็นอย่างไร
- ๔) กิจกรรม หรือ การสร้างการมีส่วนร่วม และความสามัคคีในชุมชน โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตาเป็นแบบใด
- ๕) แนวทางการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา ในอนาคต ในความคิดของท่านเป็นอย่างไร
- ๖) แนวคิดการพัฒนาด้อยอดจากนวัตกรรมศิลปะของแมงสีหุหัตตาของท่านเป็นอย่างไร

๓. กลุ่มผู้นำภาครัฐและเอกชน

- ๑) แมงสีหุหัตตาสำคัญอย่างไร จนทำให้ได้รับเป็นตัวมาทคอส สัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติ จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงราย
- ๒) กิจกรรม หรือ การสร้างการมีส่วนร่วม และความสามัคคีในชุมชน โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตาเป็นแบบใด
- ๓) ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุหัตตา มาสร้างเป็นตัวการ์ตูนมาสคอต แมงสีหุหัตตา ในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงราย
- ๔) แนวคิดการพัฒนาด้อยอดจากนวัตกรรมศิลปะของแมงสีหุหัตตาของท่านเป็นอย่างไร

๔. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น

- ๑) ท่านมีรู้จักและมีความเชื่อเรื่องของแมงสีหุหัตตาหรือไม่
- ๒) แมงสีหุหัตตา ในความหมายของท่านคืออะไร
- ๓) ท่านทราบหลักปรีชาธรรมที่เกี่ยวกับแมงสีหุหัตตา หรือไม่ ถ้าทราบ ๔ หู และ ๕ ตา หมายถึงอะไร และนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตหรือไม่ อย่างไร
- ๔) แมงสีหุหัตตาสำคัญอย่างไร จนทำให้ได้รับเป็นตัวมาทคอส สัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติ จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงราย
- ๖) ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในชุมชนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุหัตตา มาสร้างเป็นตัวการ์ตูนมาสคอต แมงสีหุหัตตา
- ๗) ขั้นตอนในการทำการ์ตูนมาสคอต แมงสีหุหัตตาของชุมชนท่านเป็นอย่างไร
- ๘) ท่านมีกระบวนการอย่างไรในการสร้างความร่วมมือแก่ชุมชนให้เกิดความสามัคคี การรวมพลังในการสร้างการ์ตูนมาสคอต แมงสีหุหัตตา
- ๙) แนวคิดรูปแบบของตัวมาสคอต แมงสีหุหัตตาของชุมชนท่านสื่อความหมายว่าอย่างไร

๑๐) นอกจากกิจกรรมการทำการ์ตูนมาสคอตแมงสีหุห้ำดากิจกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพลังทางศิลปะ ที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยทำให้เกิดความรักสามัคคีในชุมชน เป็นอย่างไร

๑๑) การต่อพัฒนาต่อยอดจากนวัตกรรมศิลปะของแมงสีหุห้ำดา ในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ท่านคิดว่าด้านใด เช่น เศรษฐกิจ การปลูกฝังจิตสำนึกแก่คนในชุมชน เป็นต้น

๕. นักเรียน นักศึกษา

๑) ท่านมีรู้จักและมีความเชื่อเรื่องของแมงสีหุห้ำดาหรือไม่

๒) แมงสีหุห้ำดา ในความหมายของท่านคืออะไร

๓) ท่านทราบหลักปรีชาธรรมที่เกี่ยวกับแมงสีหุห้ำดา หรือไม่ ถ้าทราบ ๔ หู และ ๕ ตา หมายถึงอะไร

๔) ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในการสร้างสรรค์การใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุห้ำดา มาสร้างเป็นตัวการ์ตูนมาสคอต แมงสีหุห้ำดา

๕) ขั้นตอน เทคนิค กระบวนการในการสร้างสรรค์การ์ตูนมาสคอตแมงสีหุห้ำดามีขั้นตอนอย่างไร

๖) แนวคิด ความหมายของการ์ตูนมาสคอตแมงสีหุห้ำดาของท่านหมายความว่าอย่างไร

๕. ประชาชนทั่วไป

๑) ท่านมีรู้จักและมีความเชื่อเรื่องของแมงสีหุห้ำดาหรือไม่

๒) แมงสีหุห้ำดา ในความหมายของท่านคืออะไร

๓) ท่านทราบหลักปรีชาธรรมที่เกี่ยวกับแมงสีหุห้ำดา หรือไม่ ถ้าทราบ ๔ หู และ ๕ ตา หมายถึงอะไร และนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตหรือไม่ อย่างไร

๔) ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในชุมชนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุห้ำดา มาสร้างเป็นตัวการ์ตูนมาสคอต แมงสีหุห้ำดา

๕) ท่านได้เข้าร่วมขบวน หรือชมขบวนงานกีฬาแห่งชาติ จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงราย หรือไม่ มีความรู้สึ้อย่างไร

๒. แนวคำถามสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)
เพื่อการวิจัยในหัวข้อ “The Power of Art : กระบวนการสร้างสรรค์สุขภาวะทางสังคม
กรณีศึกษา แม่งสีหุห้าตาของเมืองเชียงราย”
(เวทีถอดองค์ความรู้ การมีส่วนร่วมในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖)

๑. เครื่องมือในการปฏิบัติการ

- ๑.๑ รูปภาพแม่งสีหุห้าตาของแต่ละชุมชนของอำเภอพญาเม็งราย
- ๑.๒ รูปภาพริ้วขบวนของแต่ละอำเภอในจังหวัดเชียงราย
- ๑.๓ รูปภาพมาทคอตแม่งสีหุห้าตาของชุมชนที่ชนะในการประกวดของอำเภอพญาเม็งราย

๒. กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม

- ๒.๑ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มศิลปิน และกลุ่มชาวบ้านในอำเภอพญาเม็งราย

๓. หัวข้อประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- ๓.๑ แนวคิด รูปแบบ ความหมาย ของมาทคอตแม่งสีหุห้าตาของชุมชนของท่านเป็นอย่างไร
- ๓.๒ กระบวนการขั้นตอนในการทำการตุ้มมาสคอตแม่งสีหุห้าตาของชุมชนท่านมีรูปแบบอย่างไร
- ๓.๓ ปัญหาและอุปสรรคของการทำงาน
- ๓.๔ ได้อะไรจากการมีส่วนร่วมในการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้
- ๓.๕ แนวทางการพัฒนา และส่งเสริมงานศิลปะกับชุมชนในอนาคตเป็นอย่างไร

ผลลัพธ์ที่ต้องการ

รูปแบบความรู้จากการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม็งราย และนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนดอยเขาควายต่อ

๓. แนวคำถามสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

เพื่อการวิจัยในหัวข้อ “The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม

กรณีศึกษา แมงสีหุหัตตาของเมืองเชียงราย”

(เวทีถอดเผยแพร่องค์ความรู้ การสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม้งราย ในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖)

๑. เครื่องมือในการปฏิบัติการ

- ๑.๑ รูปภาพแมงสีหุหัตตาของแต่ละชุมชนของอำเภอพญาเม้งราย
- ๑.๒ รูปภาพริ้วขบวนของแต่ละอำเภอในจังหวัดเชียงราย
- ๑.๓ รูปภาพมาทคอตแมงสีหุหัตตาของชุมชนที่ชนะในการประกวดของอำเภอพญาเม้งราย
- ๑.๔ ชุดความรู้ รูปแบบการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม้งราย ในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖

๒. กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม

- ๒.๑ พระสงฆ์ กลุ่มชาวบ้านในชุมชนดอยเขาควาย

๓. หัวข้อประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- ๓.๑ จากกระบวนการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม้งราย ในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ นั้น ชุมชนดอยเขาควายมีความคิดเห็นอย่างไร และจะนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอย่างไร
- ๓.๒ แนวทางการพัฒนา และส่งเสริมงานศิลปะ ตลอดจนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านตำนานวรรณกรรมท้องถิ่น แมงสีหุหัตตาของชุมชนในอนาคตเป็นอย่างไร ควรออกมาในรูปแบบไหน

ผลลัพธ์ที่ต้องการ

สรุปประเด็นจากชุมชนดอยเขาควาย

๔. ชุดเครื่องมือปฏิบัติการ
คู่มือเรื่องแมงสีหูห้าตา

“แมง ๔ หู ๕ ตา”

ตำนานและความเชื่อของชาวล้านนา

สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“แมง ๔ หู ๕ ตา” ตำนานและความเชื่อของชาวล้านนา

ประวัติแมงสีหูห้าตา

แมงสีหูห้าตา มีต้นกำเนิดจากประวัติการสร้างวัดพระธาตุดอยเชาควายแก้ว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย มีลักษณะตัวดำดำอ้วนขนยาวคล้ายหมี กินถ่านไฟแดงร้อนๆ ซึ่เป็นก้อนทองคำอาศัย อยู่ในถ้ำดอยเชาควายแก้ว โดยอ้ายถูกกะตะนำไปเลี้ยงได้ทองคำมากมาย เหลือล้นจนได้สร้างรางรินคำพลาดบ้านตุน้อยของตนออกไปจนถึงปราสาทราชวังเจ้าเมือง แล้วได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาเจ้าเมืองพันธุมนครและได้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมือง ต่อมาเป็นพระราชาทรงพระนามว่าพระยาธรรมิกราชปกครองไพร่ฟ้าประชาชนอย่างมีความสงบสุขร่มเย็นพัฒนาบ้านเมืองและวัดวาอารามให้เจริญรุ่งเรืองงามโดยมาสร้างวัดพระธาตุดอยเชาควายแก้วแห่งนี้ให้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองในองค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนี้วก้อยข้างซ้ายขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า^๑

เรื่องเล่าเกี่ยวกับแมง ๔ หู ๕ ตา จากตำนานและวรรณกรรมจากคัมภีร์ใบลานของชาวล้านนา^๒

เรื่องแมงสีหูห้าตา จากวรรณกรรมจากคัมภีร์ใบลานของชาวล้านนา และจากนิทานมุขปาฐะที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมา มีจำนวนมากมายที่ให้ความเพลิดเพลินและได้สาระจากคติธรรมคำสอนหรือข้อคิดที่โบราณจารย์ได้สอดแทรกไว้ นิทานเรื่อง “แมงสีหูห้าตา” เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายมาก เป็นที่รู้จักกันดี ชาวบ้านที่เล่ามักบอกว่าเป็นเรื่องที่แสดงเหตุที่มาจากทำไมผู้ชายจึงรักเมียน้อยมากกว่าเมียหลวง

ในส่วนนี้ เป็นตำนานของแมงสีหูห้าตาตามฉบับวัดดอยเชาควายแก้วของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นเรื่องราวของ “อ้ายทุกคะ” มีความว่า

ในอดีตกาล ประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว มีเมืองหนึ่งที่ชื่อ นครพันธุมนคร มีพระเจ้าพันธุมนคราชปกครองอย่างร่มเย็นเป็นสุข และพระเจ้าพันธุมนคราชนั้นมีพระมเหสีเจ็ดพระองค์ ในเมืองนี้มีครอบครัวคนจนอยู่ มี ๓ พ่อแม่ลูก ออกขอทานหาเข้ากินค่า ลูกคนนี้มีชื่อว่า “อ้ายทุกคะ” เมื่อเขามีอายุ แค่เพียง ๔ ขวบ แม่ก็มาด่วนจากเสียชีวิตไป การออกขอทานของอ้ายทุกคะนั้น ก็มีทั้งชาวบ้านที่ใจดีที่ยอมให้ทานและชาวบ้านที่ไม่ชอบหน้าได้ขับไล่ไปก็มี เมื่ออ้ายทุกคะมีอายุได้ ๑๒ ปี พ่อก็ให้ลูกไปรับจ้างเลี้ยงวัวเลี้ยงควายของผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของเมืองนี้ แต่ไม่กี่ปี พ่อก็มาป่วยหนัก คิดว่าจะไม่รอด จึงอบรมและสั่งเสียให้อ้ายทุกคะเป็นคนดีมีศีลธรรม เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ เมื่อพ่อเสียชีวิต ให้ฝังศพไว้ที่ป่า จนกว่าห้วยกะโหลกของพ่อจะหลุด แล้วนำมาไหว้สักการบูชาที่บ้าน เมื่ออายุ ๑๗ ปี ก็ให้ลากห้วยขึ้นดอย ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถ้าห้วยติดตรงไหน ก็ให้ฝัง แล้วทำ

^๑ เอกสารประวัติแมงสีหูห้าตา วัดพระธาตุดอยเชาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, (ม.ป.ป), หน้า ๑

^๒ เอกสารประวัติแมงสีหูห้าตา วัดพระธาตุดอยเชาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, (ม.ป.ป), หน้า ๒-๖

บ่วงแร้วดักจับสัตว์ตรงนั้น ถ้าสัตว์ตัวใดมาติดบ่วงแร้ว ให้จับมาเลี้ยงไว้ หลังจากนั้นพ่อก็เสียชีวิตลง อ้ายทุกคตะทำตามคำสั่งเสียของพ่อทุกอย่าง จนกระทั่ง เมื่อมาดูศพของพ่อแล้ว หัวหลุด จึงทำตาม คำสั่งเสียของพ่อ และเมื่อถึงเวลา อ้ายทุกคตะลากหัวพ่อจนไปติดที่หน้าถ้ำแห่งหนึ่ง จึงได้ทำบ่วงแร้ว ดักจับสัตว์ที่นั่น และหลังจากนั้น ๒-๓ วัน เมื่ออ้ายทุกคตะมาดู ปรากฏว่า มีสัตว์ประหลาดมาติดบ่วง แร้ว ลักษณะตัวดำ ต่ำอ้วนเหมือนหมี ขนยาวสีดำ มีหู ๔ หู และ มีตา ๕ ตา จึงเป็นชื่อเรียกของ แมงสี หูห้าตนนั่นเอง

อ้ายทุกคตะได้เห็นแมงสีหูห้าตามาติดบ่วงแร้วนั้น ก็ไหวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า สัตว์ประหลาด ตัวนี้ ทำให้ตนเข้าใจว่า เป็นพ่อได้กลับมาเกิดเป็นแมงตัวประหลาดตัวนี้ หลังจากนั้น เขาก็นำแมงสีหู ห้าตาไปเลี้ยงที่บ้าน และล้อมคอกไว้โดยไม่ให้ใครเห็น เอาข้าวเอาน้ำให้มันกิน แต่มันก็ไม่ยอมกินอะไร ที่เขาให้เลย และเขาก็ไม่มีเวลามาดูแลหรือให้ความสนใจกับแมงสีหูห้าตามากนัก เพราะต้องเลี้ยงวัว เลี้ยงควายตามปกติ

ในช่วงนั้นเป็นฤดูหนาว เมื่ออ้ายทุกคตะกลับมา ก็เอาไม้มาจุดไฟเพื่อก่อกองไฟ จนเป็น ถ่าน และมีถ่านหนึ่งกระเด็นออกไปหาแมงสีหูห้าตา ด้วยความหิวกระหาย มันจึงกินถ่านไฟแดงตรง นั้น อ้ายทุกคตะเกิดความแปลกใจ จึงก่อกองไฟและเขี่ยถ่านให้แมงสีหูห้าตากินอย่างไม่ขาด วันต่อมา แมงสีหูห้าตาได้ถ่ายขี้ออกมาเป็นทองคำจำนวนมาก เมื่อคิดได้เช่นนั้น ในแต่ละวัน อ้ายทุกคตะจึงก่อ กองไฟแล้วนำถ่านไฟแดงร้อนๆ มาให้แมงสีหูห้าตากินอย่างไม่ขาด และมันก็ขี้ออกมาเป็นทองคำทุก ๆ วัน อ้ายทุกคตะก็ขุดดินฝังทองคำจนเต็มไร่เต็มสวน ต่อมา ก็มีข่าวการเผยโฉมของ "พระนางสีมา" พระ ราชธิดาของพระเจ้าพันธุมิตรราช ซึ่งเป็นพระราชธิดาที่มีรูปโฉมสวยงาม จนเหล่าบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ หลายร้อยเมือง มาขอเป็นมเหสี (ขอแต่งงาน) พระเจ้าพันธุมิตรราชจึงตัดสินใจว่า ถ้าต้องการพระนาง สีมาเป็นมเหสี ให้สร้างรางรับน้ำฝนทองคำจากบ้านมายังปราสาท ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ หรือเป็นไปได้ยาก แทบจะเป็นไปไม่ได้ จึงทำให้เรื่องนี้เงียบหายไป แต่อ้ายทุกคตะก็ได้ทราบถึงเรื่องนี้ ด้วย จึงไปจ้างช่างทำรางรับน้ำฝนไปสร้างด้วยทองคำ และสร้างจากบ้านมายังปราสาท

หลังจากนั้น ทำให้ชาวบ้านในเมืองได้เห็นสิ่งที่หน้าประหลาด นั่นคือ รางรับน้ำทองคำ กายพาดตามทาง ยาวสุดลูกหูลูกตา เมื่อพระเจ้าพันธุมิตรราชทรงทราบ จึงให้เสนาอำมาตย์ ไปติดตาม พบว่า รางน้ำนั้นมาจากบ้านของอ้ายทุกคตะ พระเจ้าพันธุมิตรราชจึงสั่งการให้ทำถนนเป็นอย่างดีไป จนถึงบ้านของอ้ายทุกคตะ เมื่อได้ฤกษ์ยามที่ดี อ้ายทุกคตะจึงได้อภิเษกสมรสกับพระนางสีมา และจัด แต่งองค์ให้กับอ้ายทุกคตะ

หลังจากที่อ้ายทุกคตะได้อภิเษกสมรสมาเป็นบุตรเขยแล้ว พระเจ้าพันธุมิตรราชจึงถามเรื่อง ทองคำว่าได้มาจากไหน เขาก็ตอบว่าได้มาจากแมงสีหูห้าตา พระราชาจึง สั่งให้ไปขุดทองที่บ้านในสวน จนหมด ใช้เวลา ๗ วัน ๗ คืนกว่าจะขุดได้หมด เพื่อเอาทองคำมาเป็นทรัพย์สมบัติ เมื่อถามถึงเรื่องตัว ของแมงสีหูห้าตาแล้ว จึงขอให้อ้ายทุกคตะไปเอาตัวมันมา แต่มันกลัวพระเจ้าพันธุมิตรราช จึงหลุดหนี ออกไป พระราชาจึงสั่งให้เสนาอำมาตย์ไปตามจับมา ซึ่งหนีได้ ๒ ครั้ง และครั้งที่ ๓ จับได้จึงใส่กรง

วันหนึ่ง เมื่อพระเจ้าพันธุมิตรราชต้องการจะสัมผัสตัวแมงสีหูห้าตา เมื่อเปิดกรงออก มันจึง หนีออกจากกรง พระราชาจึงวิ่งตาม จนมาถึงหน้าถ้ำอีกที่หนึ่ง พระราชาคิดว่าแมงสีหูห้าตาวิ่งหนีเข้า ไปในถ้ำ จึงตามเข้าไป ทำให้ถ้ำเกิดดินถล่มปิดปากถ้ำ พระเจ้าพันธุมิตรราชจึงถูกขังอยู่ในถ้ำ พวกเสนา อำมาตย์จึงหาไม่เจอ

พระเจ้าพนมุดิราชที่ถูกขังอยู่ในถ้ำนั้น ก็ได้แต่โทษตัวเองว่า ด้วยความโลภเพราะอยากได้แมงสีหูห้าตา จึงถูกกักขังไว้ในถ้ำแห่งนี้ และคาดว่าจะสวรรคต เมื่อถ้ำแตกออกเป็นรูเล็ก ๆ จึงเรียกพวกเสนาอำมาตย์ให้ไปตามพระมเหสีทั้ง ๗ มา และสั่งให้ ทั้ง ๗ คนพากันสละความอายด้วยการเปิดผ้าถุงให้เห็นสรีระและอวัยวะภายในของมเหสีทั้ง ๗ ให้เห็นเป็นครั้งสุดท้ายก่อนสวรรคต พระมเหสีของพระเจ้าพนมุดิราชต่างเกียวกัมนไปเกียวกัมนมาด้วยความอาย ไม่กล้าเปิดผ้าถุง แต่แล้ว พระมเหสีเมียน้อยคนที่ ๗ จึงตัดสละความอาย เปิดผ้าถุงให้ดู ทำให้เห็นอวัยวะเพศหญิง จึงเกิดสิ่งมหัศจรรย์ มีเสียงหัวเราะจากถ้ำทำให้ปากถ้ำเปิด พระเจ้าพนมุดิราชหนีรอดออกมาได้ และสวมกอดมเหสีคนที่ ๗ ว่าต่อไปนี้จะรักเมียน้อยมากกว่าเมียหลวงต่อไป ด้วยเหตุการณ์นี้ ทำให้ผู้ชายหลงรักเมียน้อยมากกว่าเมียหลวงนั่นเอง

เมื่อทั้งหมดกลับเมือง ก็มีความสุขเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา จนกระทั่งพระเจ้าพนมุดิราชได้สละราชสมบัติให้กับอ้ายทุกคตะซึ่งเป็นบุตรเขยได้สืบราชวงศ์ต่อไป และได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า "พระยาธรรมมิกะราช" และมีการเฉลิมฉลองนับ ๗ วัน ๗ คืน มีพระสงฆ์มาเผยแพร่พระพุทธศาสนา แล้วนำพระบรมพุทธรูปที่นำมาจากของพระพุทธรูปเจ้ามาถวาย ในฐานะที่เป็นเจ้าเมือง พระยาธรรมมิกะราชจึง โปรดให้สร้างวัดวาอารามต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และได้สร้างวัดดอยเขาควายแก้วโดยนำเอาพระบรมพุทธรูปที่นำมาจากของพระพุทธรูปเจ้าบรรจุใส่ไว้ในเจดีย์ของวัดดอยเขาควายแก้วอีกด้วย

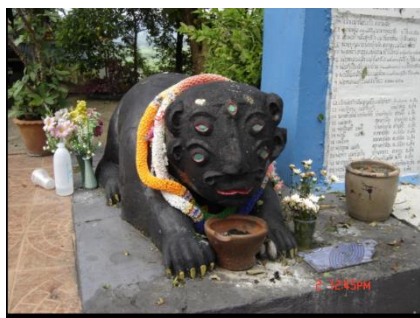
ลักษณะของแมงสีหูห้าตา

ลักษณะของแมงสีหูห้าตา ตามตำนานของวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย เชื่อกันว่า แมงสีหูห้าตามีลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย มีกายภาพอย่างหมี และมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย นอกจากนี้ยังมีหูสองคู่และมีตาห้าดวง โดยที่ดวงตาของแมงสีหูห้าตาเป็นสีเขียว รับประทานถ่านไฟร้อนเป็นอาหาร และมูลของแมงสีหูห้าตานี้เป็นทองคำ อย่างไรก็ตาม ใ้มีได้ปรากฏว่ามีอุปนิสัยดุร้ายหรืออย่างอื่นใด

คำว่า “แมง” นอกจากจะใช้เป็นคำนำหน้าสัตว์เล็กๆ แล้ว ยังใช้เป็นคำนำหน้าสัตว์ใหญ่ ๆ ในเชิงตลกขบขันได้อีกด้วย แต่ในความเป็นจริงไม่ปรากฏสัตว์ประเภทนี้ในโลก

บางตำรากล่าวถึงลักษณะของ แมงสีหูห้าตา คือ พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็นแมงสีหูห้าตาเพื่อช่วยคนทุกข์ยากเดือดร้อน จึงมีลักษณะ คล้ายลิงมีหูอยู่ ๔ หู มีตา ๕ ตา เช่น รูปปั้น พญาอินแปลงแมง ๔ หู ๕ ตาจาก คุรบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธรูปท้าวตัม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยท่านได้ถอดรูปแบบมาจากคัมภีร์ไบเบิลชื่อ “ธัมมสีหูห้าตา” ของวัดแช่ช้าง ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจารด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๑ ผูก (๖๑ หน้าลาน) ผู้จารคือ “พินมสารภิกขุ” เมื่อจุลศักราช ๑๒๗๖ (พ.ศ. ๒๔๕๗)^๓ และเป็นความเชื่อที่แพร่หลายในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรูปวัตถุมงคลที่ผลิตขึ้นโดย พระโต ฐิตวิริโย เช่นกัน

^๓ สีหูห้าตา คุรบาวงศ์, <https://palungjit.org/threads>

ภาพซ้าย รูปปั้นแมงสีหุห้ำตาที่มีลักษณะตามตำนาน บนวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย

ภาพขวา รูปปั้นวัดถุ่มงคลแมงสีหุห้ำตาที่มีลักษณะตามตำนาน บนวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย ที่ปั้นขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑

ภาพวาดแมงสีหุห้ำตาตามตำนานวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว จังหวัดเชียงราย โดย พระครูบาสนอง สุมะโน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘

รูปปั้น เทพอินแปงแมงสีหุห้ำตาตามตำนานของหลวงปู่ครูบาเจ้าชัยวงศาพัฒนา วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

รูปวัตถุมงคลแมงสีหุห้ำตา ผลิตโดยพระโต ฐิตวิริโย แห่งจังหวัดเชียงใหม่

ปรีชาธรรมของแมงสีหุห้ำตา

ตัวแมง ๔ หู ๕ ตา ได้แก่ จิตใจของคนเรา แต่ประกอบไปด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ ๙ ประการ

๔ หู ได้แก่

๑. **หลักธรรมอริยสัจ ๔** เป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มีอยู่สี่ประการ ได้แก่ **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**

ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น

สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ ๑) กามตัณหา-ความทะยานอยากในกาม ๒. ความอยากได้ทางกามารมณ์ ๓. ภวตัณหา-ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง ๓ ได้อย่างสิ้นเชิง

มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่แปดประการ คือ ๑. สัมมาทิฐิ-ความเห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ-ความดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา-เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ-ทำกรณงานชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ-เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ-พยายามชอบ ๗. สัมมาสติ-ระลึกชอบ และ ๘. สัมมาสมาธิ-ตั้งใจชอบ ซึ่งรวมเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" หรือทางสายกลาง

๒. **หลักพรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม** เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ **เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา**

เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามทีพิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน

๕. ตา ได้แก่

๑. **ศีล ๕** คือ ความตั้งใจ ที่จะงดเว้นจากความชั่ว ความทุจริต สิ่งที่ไม่ดีทุกประการ ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วทำให้ศีล ๕ นั้นมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษยธรรม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่มนุษย์นั้นบัญญัติขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการกำหนดหลักต่างๆ ขึ้นจากสามัญสำนึกที่รู้สึกตัวว่า เมื่อเรามีความรักตัวเอง ต้องการความสุข รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต คนอื่นๆ ก็ย่อมต้องรู้สึกและมีความต้องการเช่นเดียวกับเรา เหตุนี้เองถึงแม้ว่าโลกใบนี้จะไม่มีการมีพุทธศาสนา หรือแม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ศีล ๕ ก็มิใช่อยู่ในการดำเนินชีวิตของเราอยู่แล้ว ฉะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีเหตุมีผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ แต่สัตว์เดียรฉานไม่มีสิ่งเหล่านี้ จึงอาจเห็นได้ว่า เมื่อใดที่มนุษย์มีศีล ๕ อย่างครบถ้วน ความเป็นมนุษย์จึงสมบูรณ์ ความเป็นปกติ วาจาก็เป็นปกติ เมื่อใดที่มนุษย์ขาดศีล ๕ ไป ความเป็นมนุษย์ก็ลดลง

ได้แก่ ปาณา, อทินนา, กาเม, มุสา, สุรา

ปาณาติปาตา เวรมณี (สิกขาปทสมาทิยามิ) เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง รวมถึงการทำร้ายสัตว์ หรือมนุษย์ด้วย แม้แต่คิด หรือวางแผน ก็ถือว่าผิดศีลข้อนี้แล้ว

อทินนาทานา เวรมณี (สิกขาปทสมาทิยามิ) เว้นจากการลักทรัพย์ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ รวมถึงการเบียดบัง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเปรียบคนอื่นด้วย แม้แต่คิด หรือวางแผน ก็ถือว่าผิดศีลข้อนี้แล้ว

กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (สิกขาปทสมาทิยามิ) เว้นจากการประพฤติดนินาการทั้งหลาย ข้อนี้เพียงแค่ว่าคิดก็ผิดแล้ว

มุสาวาทา เวรมณี (สิกขาปทสมาทิยามิ) เว้นจากการพูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด รวมถึงการพูดให้คนแตกสามัคคีกันด้วย

สุราเมรยมชขพมาทภูฏานา เวรมณี (สิกขาปทสมาทิยามิ) เว้นจากการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๒. จักขุทั้ง ๕ ได้แก่ มังสจักขุ พุทธจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ สมันตจักขุ

มังสจักขุ นัยน์ตาเนื้อใช้มองดูสิ่งต่างๆได้ เช่น นัยน์ตาของสัตว์ทั้งหลาย

พุทฺธจักขุ ดวงตาของพระพุทธเจ้า ซึ่งมองเห็นได้กว้างไกลกว่าวิสัย ตาคนธรรมดา

ทิพยจักขุ ดวงตาทิพย์ สามารถมองเห็นผ่านสิ่งกีดขวางทางกั้นมอง ทะลุ ฝา-กำแพง หรือของมีในหีบห่อมิดชิดก็มองเห็นได้

ปัญญาจักขุ ดวงตาคือความเฉลียวฉลาดรอบคอบ

สมันตจักขุ ดวงตาปัญญา ซึ่งประกอบด้วย วิชา ความรู้แจ้งแทงทะลุปรุโปร่งในอรรถในธรรม

ถ่านไฟกองใหญ่ ๓ กอง ที่แมงสี้หูห้ำตากิน ได้แก่ ราคคคิไฟ โทสคคิไฟ โมหคคิไฟ

ราคคคิไฟ คือ ราคะความรักฉันทุสวเป็นกิเลสราคะตัณหา

โทสคคิไฟ คือ โทสะความโกรธเกลียดเคียดแค้นอาฆาตพยาบาทอะไรทำนองนั้น

โมหคคิไฟ คือ โมหะความลุ่มหลงถ้าได้รักใคร่ชอบใคร่หลงการพนันหรือหลงไหลในสิ่งใดจนลืมหุสุมิตาไม่ขึ้น หลงจนหัวปลุกหัวปล้ำ ถลาคัวเข้าไปแล้วยากที่จะถอนออกมาได้ ใครจะแนะนำพร้าสอนตักเตือนอย่างไรก็ไม่เชื่อ ความรักความโกรธและความหลงเป็นไฟร้อนทั้งใจให้ร้อนรนอยู่ไม่ได้บางทีก็ทำลายชีวิตและทรัพย์สินทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

แมง ๔ หู ๕ ตากินถ่านไฟทั้ง ๓ กองนี้คือ กิเลสตัวไหนเกิดขึ้นก็สงบคมระงับดับชะไม่ให้ไหม้ลูกกลมไหม้ตัวเองและผู้อื่น

ปริศนาธรรมของแมงสี้หูห้ำตากิน		
๔ หู	๕ ตา	ถ่านไฟกองใหญ่ ๓ กอง
หลักธรรมอริยสัจจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	ศีล ๕ ปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา	ราคคคิไฟ โทสคคิไฟ โมหคคิไฟ
หลักพรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	จักขุทั้ง ๕ มังสจักขุ พุทธจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ สมันตจักขุ	

คำถาม

ธรรมะจากแมงสีหุห้ำตามความหมายของท่านคืออะไร

๔ หุ หมายถึง.....

.....

.....

.....

๕ ตา หมายถึง.....

.....

.....

.....

ท่านจะนำหลักธรรมจากแมงสีหุห้ำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

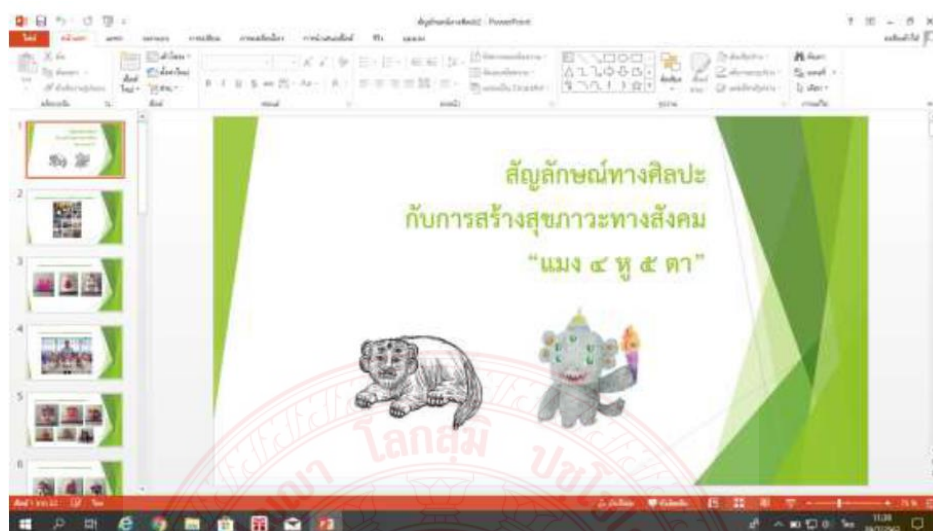
ขอบคุณครับ/ค่ะ

๕.สื่อในการให้ความรู้

๑. ภาพตัวอย่างการทำป้ายบอกทางที่สร้างสัญลักษณ์ในชุมชน เป็นตัวอย่างประกอบให้แก่ชุมชนในการจัดเวทีเวทีถอดองค์ความรู้ การมีส่วนร่วมในงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ และสร้างศิลปะกับสุขภาวะชุมชน ณ ชุมชนดอยเขาควาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๒. Power Point นำเสนอตัวอย่างรูปแบบการพัฒนานวัตกรรมศิลปะแก่ชุมชน เพื่อกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ชุมชน ณ อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

๓. เพลงตำนานแมงสี่หูห้าตา จากสื่อออนไลน์ เพื่อให้ชุมชนได้มองเห็นภาพแมงสี่หูห้าตาจากตำนานได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากการจัดเวที ณ วัดพระธาตุดอยเขาควาย อำเภอเมือง และอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

ภาคผนวก ค

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล/ กำหนดการกิจกรรม

ที่ พิเศษ/01

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art :
กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา
แมงสืห้าตาของเมืองเชียงราย
สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ศาลากลางหลังเก่า ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
57000

3 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระอริการสันถ์ สุ่มโน

ด้วยข้าพเจ้า นายมานิตย์ กันทะลัก อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อ “The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสืห้าตาของเมืองเชียงราย”

ในการนี้ ทางโครงการวิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดังกล่าวเป็นอย่างดีจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลการวิจัยในหัวข้อดังกล่าวข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอนมัสการกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้.

กราบนมัสการด้วยความเคารพ

(นายมานิตย์ กันทะลัก)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ประธานงานโครงการวิจัย

090 914 4165

ที่พิเศษ/01

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art :
กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา
แมงสืหนู้าตาของเมืองเชียงราย
สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ศาลากลางหลังเก่า ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
57000

3 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูมงคลโสภณ ผศ.ดร.

ด้วยข้าพเจ้า นายมานิตย์ กันทะลัก อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อ "The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสืหนู้าตาของเมืองเชียงราย"

ในการนี้ ทางโครงการวิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดังกล่าวเป็นอย่างดีจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลการวิจัยในหัวข้อดังกล่าวข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอนมัสการกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้.

กราบนมัสการด้วยความเคารพ

(นายมานิตย์ กันทะลัก)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ประสานงานโครงการวิจัย
090 914 4165

รับทราบ 11.2.62 จ.เชียงใหม่

(พระครูมงคลโสภณ, ผศ.ดร.)

ที่ พิเศษ/01

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art :
กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม ภูมิศึกษา
แมงสืห้ห้าตาของเมืองเชียงใหม่
สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
ศาลากลางหลังเก่า ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
57000

3 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนเพื่อการวิจัย

เรียน ศาสตราจารย์ ดร. กนกพร แจ่มจิต

ด้วยข้าพเจ้า นายมานิตย์ กันทะลัก อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อ “The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม ภูมิศึกษา แมงสืห้ห้าตาของเมืองเชียงใหม่”

ในการนี้ ทางโครงการวิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดังกล่าวเป็นอย่างดีจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลการวิจัยในหัวข้อดังกล่าวข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้.

เรียนมาด้วยความนับถือ/เคารพ

(นายมานิตย์ กันทะลัก)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ประสานงานโครงการวิจัย
090 914 4165

ที่พิเศษ/01

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art :
กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา
แมงสืห้าตาของเมืองเชียงราย
สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ศาลากลางหลังเก่า ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
57000

3 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนเพื่อการวิจัย

เรียน คุณสุวรรณา ไชยชมภู

ด้วยข้าพเจ้า นายมานิตย์ กันทะลัก อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อ "The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสืห้าตาของเมืองเชียงราย"

ในการนี้ ทางโครงการวิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดังกล่าวเป็นอย่างดีจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลการวิจัยในหัวข้อดังกล่าวข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้.

เรียนมาด้วยความนับถือ/เคารพ

(นายมานิตย์ กันทะลัก)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

อ.สมชาย ไชยชมภู
รอง

ประสานงานโครงการวิจัย
090 914 4165

(อ.สุวรรณา ไชยชมภู)

ที่พิเศษ/01

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art :
กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา
แมงสืหนู้าตาของเมืองเชียงราย
สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ศาลากลางหลังเก่า ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย
57000

3 พฤษภาคม 2562

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนเพื่อการวิจัย

เรียน คุณบรรจง วงศ์ตระกูล

ด้วยข้าพเจ้า นายมานิตย์ กันทะลัก อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อ "The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสืหนู้าตาของเมืองเชียงราย"

ในการนี้ ทางโครงการวิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดังกล่าวเป็นอย่างดีจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลการวิจัยในหัวข้อดังกล่าวข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้.

เรียนมาด้วยความนับถือ/เคารพ

(นายมานิตย์ กันทะลัก)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ประสานงานโครงการวิจัย
090 914 4165

รับทราบ
อ.มานิตย์ กันทะลัก 11/5/62
- เคารพ

นางบรรจง วงศ์ตระกูล
ประธานชุมชนคอยเขาควาย
086-1895954

ที่พิเศษ/๐๒

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art
สาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ศาลากลางหลังเก่า ต.เวียง อ.เมือง
จ.เชียงราย 57000 .

27 มิถุนายน 2562

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมกิจกรรมและแสดงความคิดเห็น

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. กำหนดการจัดกิจกรรมการสร้างแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างศิลปะ
กับชุมชน โดยใช้สัญลักษณ์แมงสีหุหาคา

ด้วยโครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา
แมงสีหุหาคาของเมืองเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้สัญลักษณ์ของท้องถิ่น
แมงสีหุหาคา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทาง
สังคม และเพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม จึงได้คัดเลือกชุมชนดอยเขาควาย
เป็นพื้นที่ในการสร้างนวัตกรรมศิลปะชุมชน ดังนั้นจึงได้มีการจัดประชุมและทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ โดยมี
เป้าหมายในการจัดประชุม เพื่อให้ชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาวัดและ
ชุมชนดอยเขาควายด้วยศิลปะชุมชน ในวันที่ 7 กรกฎาคม 2562 ตามรายละเอียดในกำหนดการที่ส่งมาพร้อม
หนังสือนี้ โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Artฯ พิจารณาแล้วเล็งเห็นว่าการประชุมดังกล่าวจะเป็นประโยชน์
ต่อชุมชน จึงขอเรียนเชิญท่านเข้าประชุมในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(นายมานิตย์ กันทะสัก)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ติดต่อประสานงานโครงการ

โทรศัพท์ 090 914 4165, E-mail: praeuw_pr@hotmail.com

กำหนดการ

กิจกรรมการสร้างแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างศิลปะกับชุมชน

โดยใช้สัญลักษณ์แมงสีหุหาคา

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม

กรณีศึกษา แมงสีหุหาคาของเมืองเชียงราย

วันอาทิตย์ ที่ 7 เดือน กรกฎาคม 2562

ณ วัดพระธาตุดอยเชาว์แก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย

เวลา	08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียน/ รับเอกสาร
เวลา	09.00 - 09.20 น.	อาจารย์มานิตย์ กันทะสัก หัวหน้าโครงการวิจัย/ ประธานหลักสูตรพุทธศิลปกรรม กล่าวนำบูชาพระรัตนไตร และกล่าวถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย และแนะนำทีมงานวิจัย
เวลา	09.20 - 10.20 น.	รับฟังการบรรยายเรื่อง ประวัติศาสตร์แมงสีหุหาคา ตำนานและความเชื่อของชาวล้านนา โดย อาจารย์ชินทร์ แจ่มจิตต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
เวลา	10.20 - 10.30 น.	ถาม-ตอบ
เวลา	10.30 - 10.50 น.	รับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม
เวลา	10.50 - 11.30 น.	รับฟังการบรรยายเรื่อง การบูรณาการศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการพัฒนาเมือง โดย วิทยากรจากวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
เวลา	11.30 - 12.30 น.	เพล/ รับประทานอาหารกลางวัน
เวลา	12.30 - 15.00 น.	กิจกรรมการสร้างแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างศิลปะกับชุมชน โดยใช้สัญลักษณ์แมงสีหุหาคา เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม หัวข้อ “ป้ายแมงสีหุหาคาสอนธรรมะ” โดยร่วมกันออกแบบป้ายระหว่างชุมชน/ วัดดอยเชาว์ และทีมวิจัย (รับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่มในระหว่างกิจกรรม)
เวลา	15.00 - 15.30 น.	สรุปผลกิจกรรม/ปิดการประชุม โดย คณะทีมวิจัย

*กำหนดการอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

กำหนดการ

กิจกรรมแสดงความคิดเห็นจากการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม
ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม
จากการร่วมรื้อขวัญวัฒนธรรมเชียงรายเกมส์

โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม
 กรณีศึกษา แมงสั้หู้หัดดาของเมืองเชียงราย
 วันศุกร์ ที่ ๑๒ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒
 ณ หอประชุมอำเภอพญาเม็งราย ที่ว่าการอำเภอพญาเม็งราย อ.เมือง จ.เชียงราย

เวลา	๑๒.๓๐ - ๑๓.๐๐ น.	ลงทะเบียน/ รับเอกสาร / รับอาหารว่าง
เวลา	๑๓.๐๐ น. - ๑๓.๑๐ น.	อาจารย์มานิตย์ กันทะลัก หัวหน้าโครงการวิจัย/ ประธานหลักสูตรพุทธศิลป์กรรม กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย
เวลา	๑๓.๑๐ น. - ๑๔.๔๐ น.	กิจกรรมแสดงความคิดเห็นจากการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมจากการร่วมรื้อขวัญวัฒนธรรมเชียงรายเกมส์ ดำเนินรายการโดย อาจารย์มานิตย์ กันทะลัก และทีมวิจัย
เวลา	๑๔.๔๐ น. - ๑๖.๐๐ น.	กิจกรรมการสร้างแนวทางพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างศิลปะกับชุมชน หัวข้อ “การบูรณาการชุดแมงสั้หู้หัดดา สู่งานช่วงวัฒนธรรมอำเภอพญาเม็งราย” ดำเนินรายการโดย อาจารย์มานิตย์ กันทะลัก และทีมวิจัย

*กำหนดการอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

* หมายเหตุ เนื่องจากการสัมภาษณ์ในบางครั้งเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และผู้ให้สัมภาษณ์มีความคุ้นเคย จึงทำให้ไม่มีหนังสือเชิญสัมภาษณ์ และบางกรณีผู้ให้ข้อมูลได้เก็บหนังสือไว้ จึงทำให้หนังสือเชิญสัมภาษณ์มีจำนวนไม่ครบตามจำนวนผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ใบลงทะเบียน

กิจกรรมการสร้างแนวทางการพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างศิลปะกับชุมชนโดยใช้สัญลักษณ์แห่งผู้ทำดา
ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสรรค์สู่สาธารณะทางสังคมกรณีศึกษา แม่สีผู้ทำดาของเมืองเชียงราย

วันอาทิตย์ ที่ 7 เดือน กรกฎาคม 2562

ณ วัดพระธาตุดอกขาวถ้ำแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ	ลายเซ็น
1	นางสุข อ้นคำฟู	191 ม. 24 ต. 3011 เวียง อ. เมือง จ. เชียงราย	053751999	สุข อ้นคำฟู
2	นางแก้ว อ้นคำฟู	191 ม. 24 ต. 3011 เวียง อ. เมือง จ. เชียงราย	053751999	แก้ว อ้นคำฟู
3	นางแก้ว อ้นคำฟู	0 เมือง จ. เชียงราย	063-8380231	แก้ว
4	นาง อมร จันทโอ	อ. เมือง จ. เชียงราย	093-2441618	อ. อมร
5	นาง อ้นคำฟู อ้นคำฟู	อ. เมือง จ. เชียงราย	0850395266	อ. อ้นคำฟู
6	นาง อ้นคำฟู	อ. เมือง จ. เชียงราย	085-8642222	อ. อ้นคำฟู
7	นาง อ้นคำฟู	อ. เมือง จ. เชียงราย	0633161511	อ. อ้นคำฟู

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ	ลายเซ็น
8	นายจอมแสง เกฬ ทา	611 หมู่ 6 ต.ระบือวงษ์	063-3161511	
9	นางจิรพร ชื่นว ดนพกร	613 ต.ระบือวงษ์	089 2667294	
10	นาง ศุภฉวีพร ปัญไชย	6 ต. 24 ต.ระบือวงษ์	0856194412	
11	นายเฉลิมพล งามา	214/2 ต.ระบือวงษ์	089-8538899	
12	นาง อารีย์ พันธ	406 ต. 24 ต.ระบือวงษ์		
13	นางอนงค์ ใจเย็น	31 หมู่ 6 ต.ระบือวงษ์	0947571034	
14	นายทศพร พันธุ์	127 หมู่ 8 ต.ระบือวงษ์	0865587113	
15	นาย ชินนท นวนิช	573 ต. 24 ต.ระบือวงษ์	0871869977	
16	นางวรรณ ชาญชัย	250/95 ต.ระบือวงษ์	094-625-444	
17	สุจิตต์ นาน	ท. 24 ต. ระบือวงษ์	082-6234851	
18	นางสาววิภา นาน	16/17 ต. ระบือวงษ์	0844981874	

9. เรียงราย

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ	ลายเซ็น
19	ปัทมา เวทล	16 หมู่ 24	081-2543589	manman
20	อ. งาม งามคำเขต	405 = 24	085-0417378	อ. งาม
21	นางสาวเสาวนีย์ นอนน้อม	401 ม. 24	053-712-772	นางสาว
22	นาง น.ส. อัมพร งามน้อม	6 หมู่ 9	099-95757 83	อัมพร
23	นายสุวิทย์ นอนน้อม	232 หมู่ 24	087-9909315	สุวิทย์
24	นาย อธิมา นอนน้อม	242 หมู่ 24	086-2121740	อธิมา
25	นายอดิษฐ์ นอนน้อม	วัดนันทนาราม	075-1464650	อดิษฐ์
26	นาง นิตยา นอนน้อม		064-5915645	นิตยา
27	นางสาวอภาดา นอนน้อม		0873854166	อภาดา
28	นายอัมพร นอนน้อม	45/1 ม. 24	0993826516	อัมพร
29	นายอัมพร นอนน้อม	16 ม. 24	086-1895954	อัมพร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ	ลายเซ็น
30	นางสาวณัฏฐ์ ทรัพย์คำ	417 ม. 24	087-1933655	ณัฏฐ์
31	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม	6 ม. 9		✓
32	นางสาว นพภัฏฐ์ ไชยธรรม	6 ม. 9	081-6803065	ณัฏฐ์
33	นาย ธีรเดช ธีรเดช	353/1	084-6117995	ธีรเดช
34	นางสาว นพภัฏฐ์ ไชยธรรม	329/2		ณัฏฐ์
35	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม	47		ณัฏฐ์
36	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม			ณัฏฐ์
37	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม			ณัฏฐ์
38	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม			ณัฏฐ์
39	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม		086-9159597	ณัฏฐ์
40	นาย นพภัฏฐ์ ไชยธรรม		0635196105	ณัฏฐ์

ภาคผนวก ง

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

๑. การเก็บข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลภาคสนาม

๑.๑ การสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

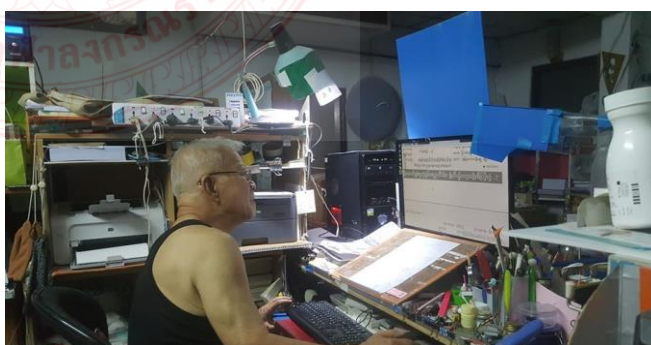
๒. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๒.๑ ครูบาสนอง สุ่มะโน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเขาคายแก้ว จังหวัดเชียงราย

๒.๒ พระครูวิมล ศิลปะกิจ ปราชญ์ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น วัดพนาลัยเกษม

๒.๓ พ่อชรินทร์ แจ่มจิตต์, ปราชญ์ด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น

๒.๔ อาจารย์ทรงเดช ทิพย์ทอง ศิลปินเชียงราย

๒.๕ อาจารย์ปรีชา ราชวงศ์ ศิลปินเชียงราย

๒.๖ ธนฤต อินทวงค์, เจ้าหน้าที่ปกครองปฏิบัติงาน อำเภอพญาเม็งราย

๒.๗ นายอำเภอ อำเภอพญาเม็งราย

๒.๘ แม่ฟองจันทร์ ช่วยบ้าน ชุมชนบ้านทุ่งเจ้าใต้ หมู่ ๑๘ ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

๒.๙ ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ ๑๓ ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

๒.๑๐ คุณบรรจง วงศ์ตระกูล ประธานชุมชนดอยเขาควาย ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๒.๑๑ คุณสุวรรณ ไชยชมภู ชาวบ้านชุมชนดอยเขาควาย ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๒.๑๒ ผู้สูงอายุ (เสื่อสีขาว) ชุมชนดอยเขาควาย ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๓. การเก็บข้อมูลการประชุม/เสวนากลุ่มย่อย

๓.๑ การประชุมกลุ่มย่อยบ้านแม่เปาเหนือ หมู่ ๑๒ ตำบลแม่เปา อำเภอฟญาเม็งราย จังหวัด เชียงราย

๓.๒ การประชุมร่วมกับอำเภอฟญาเม็งราย (ภาพบางส่วน)

๓.๓ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะและการต่อยอดการพัฒนาวัฒนธรรมศิลปะ ชุมชนดอยเขาควาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๓.๔ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การถอดองค์ความรู้ การพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะ และกระบวนการพัฒนาวัฒนธรรมศิลปะ อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

๔. การลงมือปฏิบัติการ

๔.๑ กระบวนการพัฒนานวัตกรรมศิลปะ การสร้างสรรค์แมงสีหุ้ห้ตาของชุมชน อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

๔.๒ กระบวนการพัฒนานวัตกรรมศิลปะ การสร้างสรรค์ป้ายแมงสีหู่ห้าตาสอนธรรมะของชุมชน โดย
เขาควาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ภาคผนวก จ

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ☒ ด้านวิชาการ
- ☐ ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
- ☒ ด้านสังคม/ชุมชน
- ☐ ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือยินยอม	จัดการ
๑	โรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรพ์ พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา	๐๕๓ ๖๖๒ ๖๕๑		
๒	ชุมชนดอยเขาควาย	๐๘๖ ๑๘๙ ๕๙๕๔		
๓	สมาคมข้าวสีละ			

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- ☐ พัฒนาบุคลากร
- ☒ ถ่ายทอดองค์ความรู้
- ☐ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
- ☐ อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

.....

.....

.....

.....

หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ๑) โรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรพ์วิทยาคม
- ๒) ชุมชนดอยเขาควาย
- ๓) สมาคมข้าวสีละ

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในลักษณะทั้งสิ้น ๔ ประการ ประกอบด้วย

๑. การเผยแพร่การให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องตำนานแมงสีหุห่าตาและส่งเสริม พัฒนาจิตใจผู้คนผ่านปรีชาธรรม
๒. การพัฒนาจิตใจ ผ่านป้ายบอกทางแมงสีหุห่า ด้วยการสอดแทรกปรีชาธรรมจากแมงสีหุห่าตาลงไปในป้ายบอกทาง
๓. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการสร้างการมีส่วนร่วมชุมชนด้วยการสร้างสรรค์จากงานศิลปะ
๔. การเผยแพร่งานวิจัย และให้ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูพิพัฒน์พิพิธนันท ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ
 ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา
 ที่อยู่ เลข ๑๑ หมู่ ๑๑ ต.วังน้อย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา
 โทรศัพท์ ๐๕๓ ๖๖๒ ๖๕๗ โทรสาร ๐๕๓ ๖๖๒ ๖๕๗
 ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสือห้าตาของเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ นายมานิตย์ กันทะลัก โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนตุลาคม ๒๕๖๒ จนถึง - ซึ่งการนำ
 ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ได้นำองค์ความรู้จากงานวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสือห้าตาของเมืองเชียงราย เป็นแนวทางในการเสริมสร้างศีลธรรมและปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชน ผู้สูงอายุ โดยการนำหลักธรรมจากปริศนาธรรมเรื่องเล่าที่ถอดจากแมงสือห้าตา มาช่วยในการเผยแผ่ สันสอน เพื่อให้มีจิตสำนึกในการปฏิบัติ ละเว้นความชั่ว และนำไปสู่สังคมสุข

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ (พระครูพิพัฒน์พิพิธนันท)
 ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาพกิจกรรมการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

การบรรยายเกี่ยวกับเรื่องลักษณะของแมงสีหูห้าตาจากตำนานและจากการสร้างสรรค์ของศิลปิน รวมถึง
 ปรีศนาธรรมจากแมงสีหูห้าตา ให้แก่ พระนิสิตโรงเรียนเวียงชัยพิทยฯ พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
 โดย พระครูพิธานพิพัฒนคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนเวียงชัยพิทยฯ ณ สิบปัญญาจะ อาร์ตสเปส ตำบลห้วย
 สัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ผศ.ดร.รังสรรค์ วงศ์ประทีป ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
 ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
 ที่อยู่ 164 ม.๑๑ ต.บางโพธิ์ อ.เมือง จ.นนทบุรี
 โทรศัพท์ ๐๙๖-๑๘๙๕๙๕๔ โทรสาร -

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
 The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสึหู้ห่าดาของเมืองเชียงราย
 ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ นายมานิตย์ กันทะลัก
 ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 ตุลาคม ๒๕๖๒ จนถึง ไม่ระบุ-เวลากำหนด ซึ่งการนำ
 ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ในฐานะที่เป็นประธานชุมชนคอยเขาควาย ได้นำองค์ความรู้จากงานวิจัยเรื่อง The Power of Art : กระบวนการ
 สร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสึหู้ห่าดาของเมืองเชียงราย ในการใช้ข้อมูลจากผลการวิจัยในเรื่องการ
 สร้างการเรียนรู้ในชุมชน โดยมีการใช้หลักธรรมคำสอนที่ได้จากปริศนาธรรมของแมงสึหู้ห่าดาเป็นแนวทางใน
 การเผยแพร่ให้แก่ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักศีลธรรม ถ้าประชาชนใน
 ชุมชนได้มีการตระหนักถึงเรื่องนี้ ก็จะนำไปสู่การสร้างชุมชนอย่างสงบสุขและมีความสามัคคี นอกจากนี้การ
 เผยแพร่หลักธรรมนั้นเราก็นำมาจากการใช้ป้ายบอกทางแมงสึหู้ห่าดาสอนธรรมะที่ทางโครงการวิจัยได้ทำร่วมกับ
 ชุมชนเป็นสื่อกลางในการปลูกฝังให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าใจถึงแก่นแท้ในเรื่องของแมงสึหู้ห่าดา มากกว่า
 การขอโชค

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นางบรรจง วงศ์ประทีป
 (ประธานชุมชนคอยเขาควาย)
 ตำแหน่ง ๐๙๖-๑๘๙๕๙๕๔

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

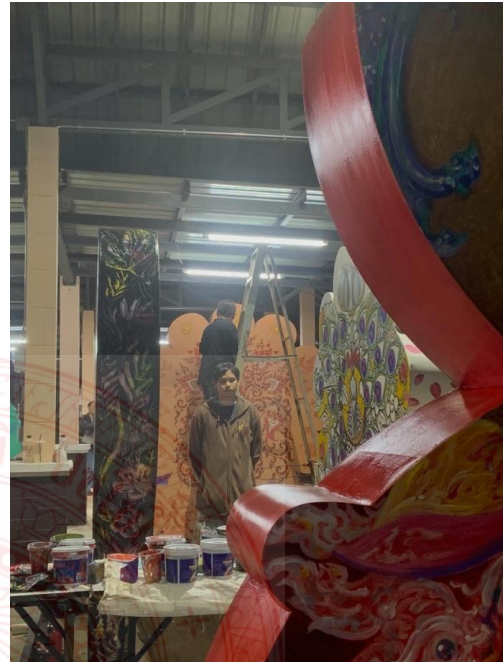
ภาพกิจกรรมการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

การให้ความรู้จากปรีชาธรรมของแมงสีหุห้ำตาจากหลักธรรม ศีล ๕ และ พรหมวิหาร ๔ เป็นการเตือนสติ เสริมสร้างการพัฒนากาย จิต ปัญญา ผ่านป้ายแมงสีหุห้ำตา ให้แก่ผู้เดินทางสัญจรในชุมชน ดอยเขาควาย ณ เส้นทางหลักตั้งแต่หน้าชุมชนดอยเขาควายไปจนถึงวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว

ภาพกิจกรรมการนำไปใช้ประโยชน์

การนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

การเผยแพร่งานวิจัย และให้ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์

บ้านmueปอง
เริ่มต้น ค้นเครื่อง เรื่องราว

พลาตครั้งนี้ รออีกทีปีหน้า - งานเคาท์ดาวน์ยิ่งใหญ่ประจำปี

งานสีไปกับ Jiffy, Paradox, Jiffy, Cocktail, Zee และอีกหลากหลายศิลปิน
crystaldesigncenter.com

เปิด

Home การเมือง อาชญากรรม เศรษฐกิจ ยานยนต์ บ้านเท่ง กีฬา การศึกษา กทม-สาธารณสุข ภูมิภาค สังคม-สตรี ไปรษณีย์

เกาะถนนดีเยี่ยม
ช่วงล่างนุ่ม มันใจ

เพิ่มเติมคลิก

Replay

การศึกษา

หน้าแรก > การศึกษา

'แมงสึหู้ดดา' ศิลปะด้วยเขาคาวายเชียงราย งานวิจัยสร้างสุขภาวะชุมชน 'วช.-มจร' หนุน

เวลาโดย 29 กันยายน พ.ศ. 2562, 15:34 น.

ถูกใจ 88 แชร์ 98 Tweet

ติดตามข่าวอื่น กระแสข่าวบน Facebook คลิกที่นี่

ถูกใจ พระสุธีวัชรบัณฑิต เจ้าคุณโอรหันต์คนสนิท อธิการบดี 1.1 แสน คนถูกใจสิ่งนี้

Pleno

โปรสุดฟิน

บันทึกโลก

APTHAI.COM | 1623

Top 5 ข่าวการศึกษา

- วัดพุทธธาลงอินโดนีเซียจัดบรรพชาสามเณรครั้งแรกในรอบ 100 ปี 20 ธ.ค. 2562
- ธรรมกายจัดธรรมยาตราตามเส้นทางพระผู้ปราบมารปีที่ 8 จำนวน 1,136 รูป 20 ธ.ค. 2562
- BDMS แนะนำ 9 วิธีรับมือเมื่อลูกโดนกลั่นแกล้งที่โรงเรียน 20 ธ.ค. 2562
- ราชมณฑลพระนคร จัดงานอาภากรรำลึก 19 ธันวาคม 20 ธ.ค. 2562
- เริ่มแล้ว "อาชีวะอาสาบริการพิภด พักคน" 20 ธ.ค. 2562

ข่าวในหมวดการศึกษา

- ธรรมกายจัดธรรมยาตราตามเส้นทางพระผู้ปราบมารปีที่ 8 จำนวน 1,136 รูป 17:24 น.
- ผอ.สพป.นศ.2 เยี่ยมโรงเรียนบ้านคลองขุด 17:17 น.
- ราชมณฑลพระนคร แข่งขันทักษะวิชาการ 16:04 น.

'แมงสึหู้ดดา' ศิลปะด้วยเขาคาวายเชียงราย

ศิลป:ด้วยเขาคาวายเชียงราย

'แมงสึหู้ดดา' จากตำนานสู่การสร้างสุขภาวะชุมชน ด้วยศิลปะด้วยเขาคาวายเชียงราย งานวิจัย 'วช.-มจร' หนุน

เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2562 ชาวชุมชนดอยเขาคาวาย อ. เมือง จ.เชียงราย ได้ร่วมกันจัดตั้งป้ายบอกทางวัดพระธาตุดอยเขาคาวาย ซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง "The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษาแมงสึหู้ดดาของเมืองเชียงราย" ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(มจร) อ. วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้ศักยภาพทางศิลปะแมงสึหู้ดดาไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

และคลิก 16:04 น.

- เกี่ยวกับ ส่วนกิจกรรม 15:15 น.
- BDMS แนะนำ 9 วิธีรับมือเมื่อลูกโดนกลั่นแกล้งที่โรงเรียน 14:01 น.

NISSAN NOTE คอปลิฟสไตล์สดตัว เทคโนโลยีอัจฉริยะและฟังก์ชันล้ำสมัย

Ads by Yengo Premium

เพิ่มความสะดวกสบาย หลากหลาย ด้วยแบบกัวหลิอง

สั่งซื้อ LAZADA

TOP

อาจารย์มานิตย์ กันทะลัก อาจารย์สาขาพุทธศิลปกรรมวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ได้กล่าวถึงกิจกรรมนี้ว่า ป้ายบอกทางแมงสีนุห์ดำนี้ เป็นศิลปะพัฒนาต่อยอดมาจากการจัดงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ 46 ที่ผ่าน มา หลังจากที่ได้ใช้ศิลปะเป็นกลไกในการเชื่อมชุมชน สังคม ให้เกิดความรักความสามัคคีในการร่วมกันสร้างมาตลอดแมงสีนุห์ดำซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานของจังหวัดเชียงรายขึ้นมาเพื่อร่วมขบวนงานกีฬาแห่งชาติ ซึ่งทางโครงการวิจัยฯได้ทำการขับเคลื่อนกิจกรรมโดยใช้สัญลักษณ์ของแมงสีนุห์ดำร่วมกับชุมชน ที่อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย และได้ต่อยอดพัฒนาเป็นนวัตกรรมศิลปะร่วมกับชุมชนโดยเขาควายอีกครั้ง โดยมีการสร้างสรรค์งานร่วมกับชุมชนตั้งแต่การร่วมคิด วิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ในการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบป้ายบอกทางในครั้งนี้ โดยมีชื่อเรียกว่า

“ป้ายแมงสีนุห์ดำสอนธรรม” ซึ่งลักษณะของป้ายนั้นได้นำขงรถยนต์เก่าซึ่งเป็นวัสดุที่เหลือใช้และมีมากมายในชุมชน มาดัดแปลงในการสร้างสรรค์และออกแบบเป็นรูปแมงสีนุห์ดำในตำนานเป็นแรงบันดาลใจคือ มีรูปร่างเป็นหมิววนดำ โดยในตัวหมินั้นจะมีปริศนาธรรมจากแมงสีนุห์ดำ ประกอบด้วย 4 หู หมายถึง การมีพรหมวิหารสี่ 5 ตา หมายถึงศีลห้า เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านป้ายบอกทาง นอกเหนือจากการสร้างสุนทรีย์จากงานศิลปะ

ด้านนางบรรจง วงศ์ตระกูล ประธานชุมชนโดยเขาควายเผยว่า รู้สึกดีใจที่หน่วยงานการศึกษาได้มาร่วมกันพัฒนาชุมชน และยังกระตุ้น สร้างความร่วมมือ ความสามัคคี ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ศิลปะแก่ชุมชน เพราะโดยปกติแล้วเรามักจะคิดว่า ศิลปะเป็นเรื่องที่หายาก แต่เมื่อเกิดกิจกรรมสร้างสรรค์แบบนี้ขึ้นมาทำให้ทราบว่า ศิลปะมีอยู่รอบตัวเรา คือ การใช้วัสดุที่มีอยู่ในชุมชนนำมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด กล่าวที่จะได้ความคิดร่วมกับอาจารย์หรือศิลปินโดยที่ไม่ต้องคิดว่ามันจะถูกหรือผิด ทั้งนี้คุณบรรจงกล่าวว่า การนำขงรถยนต์มาดัดแปลงทำป้ายนั้น นอกจากเป็นสื่อที่เตือนใจของผู้ที่พบเห็น เสริมสร้างธรรมเข้าไปในจิตใจแล้ว ขงรถยนต์ยังสามารถนำมาทำเป็นกันชน (Bunker) ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งยังช่วยลดขยะในชุมชนอีกด้วย

ติดตามข่าวด่วน กระแสวิพากษ์ Facebook คลิกที่นี่

 ถูกใจ Kanokwan Kerdpin และคนอื่นๆ อีก 1.1 แสน คนถูกใจสิ่งนี้

การเผยแพร่งานวิจัย และให้ความรู้ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์ บ้านเมือง
หมวดการศึกษา วันอาทิตย์ ที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☒ กระบวนการใหม่
- ☒ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☐ การพัฒนากำลังคน
- ☒ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☐ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- ☒ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☒ ระดับภาคสนาม
- ☐ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ได้ผลผลิตจากการพัฒนานวัตกรรมศิลปะ โดยจากการสร้างสรรค์ร่วมกับชุมชน และสร้างการเรียนรู้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน จำนวน ๒ ประเภทได้แก่ ๑.การสร้างสรรค์แม่สีหู้ห้าตาจากวัสดุของชุมชน ทุกชุมชนของอำเภอพญาเม็งราย จำนวนกว่า ๓๐๐ ชิ้น เพื่อร่วมเดินขบวนในริ้วขบวนงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ ๒. การพัฒนาต่อยอดการสร้างสรรค์แม่สีหู้ห้าตาจากวัสดุของชุมชน จากยางรถยนต์ โดยสร้างสรรค์เป็นป้ายแม่สีหู้ห้าตาสอนธรรมะ เป็นป้ายบอกทางไปวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว ซึ่งมีการสวดแทรกปริศนาธรรม คือ สีล ๕ และพรหมวิหาร ๔

จำนวนผลงาน ๒ หน่วยงาน: -

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์ ระดับบุคคล: กลุ่มประชาชน ศรัทธา พุทธศาสนิกชน ได้มีความเข้าใจถึงเรื่องหลักธรรมจากแมงสีหุห้ำตา มากกว่าการเข้าใจในเรื่องการขอโชคลาภ และมีจิตสำนึก มีความตระหนักในการทำความดีมากขึ้น ทั้งประชาชนที่ได้ร่วมกันพัฒนาการสร้างสรรค์งานแมงสีหุห้ำตา และผู้ที่พบเห็นป้ายบอกทางแมงสีหุห้ำตาสอนธรรมะ และจากการเผยแพร่ในสื่อต่างๆ

ระดับชุมชน: ชุมชนมีความสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ประเภท:

- ☐ เจริญปริมาณ
- ☒ เจริญคุณภาพ
- ☐ เจริญเวลา
- ☐ เจริญต้นทุน

รายละเอียด:

ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของแมงสีหุห้ำตามากขึ้นจากเดิม ตั้งแต่เรื่องกายภาพ รูปร่างลักษณะ ที่ไม่มีการยึดติดในรูปแบบเดิม สามารถเปิดรับการสร้างสรรค์ใหม่ และเข้าใจในเรื่องแก่นแท้มากขึ้น คือ ความเข้าใจในหลักคำสอนและนำไปปฏิบัติมากกว่าการหวังพึ่งในเรื่องโชคลาภ เป็นต้น.

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ☐ ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ☐ ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ☐ ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ☒ ผลกระทบต่อสังคม
- ☒ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- ☐ เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- ☐ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- ☐ สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

๑. ผลกระทบต่อสังคม สร้างสังคมให้สงบสุข มีความสามัคคี นำไปสู่ความสันติสุข
๒. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ช่วยในการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการรณรงค์ลดโลกร้อน การสร้างสรรค์งานศิลปะของการวิจัยชุดนี้ สามารถนำแนวทางไปต่อยอดในการสร้างสรรค์งานจากสิ่งของที่เหลือใช้แล้วจะกลายเป็นขยะ เช่น ยางรถยนต์ เป็นต้น

ภาคผนวก ข

Gantt chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ

และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย

The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม

กรณีศึกษา แมงสีหุห้าตาของเมืองเชียงใหม่

The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being Case Four ears

Five eyes Monster of Chiang Rai

๑. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้าตา
๒. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม
๓. เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ ๑๒ เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ	ผลที่ได้จริง		
๑. ศึกษาข้อมูล เรื่องเล่า ตำนานและอัตลักษณ์ของ แมงสีหุห้าตา	ได้ข้อมูล เรื่องเล่า ตำนานและอัต ลักษณ์ของแมงสีหุ ห้าตา	ได้ข้อมูล เรื่องเล่า ตำนานและอัตลักษณ์ของ แมงสีหุห้าตา	ข้อที่ ๑	๑๐๐ %
๒. ศึกษา วิเคราะห์ หลักการ แนวคิด เทคนิค กระบวนการของงานพุทธ ศิลปกรรมล้านนากับการ เสริมสร้างการเรียนรู้ของ สังคม	ได้ข้อมูล กระบวนการ สร้างสรรค์และ ส่งเสริมคุณค่าทาง จิตวิญญาณแห่งการ เรียนรู้ของสังคม	ได้ข้อมูลชุมชนและได้ กระบวนการสร้างสรรค์ ศิลปะในการใช้อัตลักษณ์ กับชุมชน	ข้อที่ ๑, ๒	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ	ผลที่ได้จริง		
๓. สร้างการเรียนรู้และ กระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนกับการทำกิจกรรม ในการใช้อัตลักษณ์ของ ชุมชนในท้องถิ่นของแมงสี หู้ห่าตามาพัฒนาเป็น นวัตกรรมศิลปะ	ได้สร้างการเรียนรู้ และสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมชุมชนกับการ ใช้อัตลักษณ์ของ ชุมชนในท้องถิ่น ของแมงสีหู้ห่า	ได้กระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนกับการใช้อัต ลักษณ์ของชุมชนใน ท้องถิ่นของแมงสีหู้ห่า	ข้อที่ ๒	๑๐๐ %
๔. วิเคราะห์ กระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนกับการสร้าง นวัตกรรมศิลปะ (โมเดล) จากการใช้อัตลักษณ์ของ ท้องถิ่นของแมงสีหู้ห่าตา และวิเคราะห์ผลการ ประเมินการมีส่วนร่วม ในการสร้างนวัตกรรม ศิลปะ (โมเดล) จากการ ใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่น ของแมงสีหู้ห่าตา	ได้สร้าง กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมี ส่วนร่วมชุมชนกับ การสร้างนวัตกรรม ศิลปะ(โมเดล) จาก การใช้อัตลักษณ์ ของท้องถิ่นของ แมงสีหู้ ห่าตา	สร้างกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วน ร่วมชุมชนกับการสร้าง นวัตกรรมศิลปะ(โมเดล) จากการใช้อัตลักษณ์ของ ท้องถิ่นของแมงสีหู้ ห่าตา	๒,๓	
๕. กิจกรรมอื่นๆ และการ รายงานความก้าวหน้า และรายงานร่างวิจัย ฉบับสมบูรณ์	รายงาน ความก้าวหน้า และรายงานร่าง วิจัย ฉบับสมบูรณ์ และ การ เผยแพร่งานวิจัย	รายงานความก้าวหน้า และรายงานการวิจัย และ การเผยแพร่งานวิจัยใน วารสาร ต่างๆ		

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

- ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ควรมีการจดลิขสิทธิ์ หรือจดทะเบียน นวัตกรรมทางศิลปะของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย เพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์

and the mean

ลงนาม.....

(นายมานิตย์ กันทะลัก)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

៣១ កក្កដា ២០២២

ตาราง Output

The Power of Art : กระบวนการสร้างสุขภาวะทางสังคม

กรณีศึกษา แม่งสี่หูห้าตาของเมืองเชียงใหม่

The Power of Art : The Process of Creating Social Well-being Case Four ears
Five eyes Monster of Chiang Rai

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ%	
๑.วัตถุประสงค์การวิจัย		
๑). เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแหม่งสี่หูห้าตา	๑๐๐ %	
๒). เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๑๐๐ %	
๓). เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๑๐๐ %	
๑. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์งานวิจัยให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์	๘๐ %	
๒. ลงพื้นที่เพื่อศึกษา สัมภาษณ์ภาคสนาม สัมภาษณ์แนวคิด กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแหม่งสี่หูห้าตา	๕๐ %	
๓. พัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๘๐ %	
๔. พัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม		
๕. วิเคราะห์ สังเคราะห์ - กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแหม่งสี่หูห้าตา - พัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม	๗๐ %	
๔. สร้างนวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคมร่วมกับชุมชน	๗๐ %	

ภาคผนวก ข
แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610762004

ชื่อโครงการ The Power of Art : กระบวนการสร้างสรรค์สุขภาวะทางสังคม กรณีศึกษา แมงสีหุ้ห้ำตา
ของเมืองเชียงราย

หัวหน้าโครงการ นายมานิตย์ กันทะลัก

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๖๔-๑๕๐-๑๕๕๕ Email : mr.kantasak@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

ชาวล้านนาได้รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์ ผสมผสานกับความเชื่อทางไสยศาสตร์อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีในการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันตัวอย่างเช่นความเชื่อในการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับภูเขา ป่า แหล่งน้ำ แม่น้ำ หรือพิธีเลี้ยงผี โดยมีการสักการบูชาสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีและถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานปรากฏในรูปแบบคติความเชื่อที่สอดคล้องกับระบอบอุดมการณ์ของสังคม และวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ด้วยเหตุนี้ศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏจึงเกิดจากแรงบันดาลใจ ความเลื่อมใสศรัทธาระหว่างพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพุทธศาสนา ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตความคิดและความเชื่อของชาวล้านนาในแต่ละช่วงสมัย ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยช่างหรือสล่าล้านนา ผ่านงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และประณีตศิลป์ ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๑ ซึ่งพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์กับแนวคิดความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวล้านนายังนับถือกันอยู่ คือ นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีสง เทวดา และบรรพบุรุษ ซึ่งลักษณะของการนับถือพระพุทธรูปในสมัยต้นราชวงศ์มังรายนั้น มีการนับถือแนวความคิดทั้งสองเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นผลให้การนับถือทั้งสองประเภทนี้ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การนับถือในเรื่องเทวดาอารักษ์ ที่เป็นผสมผสานกับพิธีกรรมทางพระพุทธรูปกับความเชื่อในท้องถิ่น เป็นต้น^๒

อิทธิพลความเชื่อท้องถิ่นมีบทบาทอย่างสูงในวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งระบบความเชื่อของคนไทย ย่อมรวมถึงศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่างๆ ศาสนา ในความหมายกว้างๆ คือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทาง

^๑ ธีรภานุ ธีรบรรณกุล, “อิทธิพลของคติชาวล้านนาที่ปรากฏผ่านประติมากรรมรูปตัวมอมในภาคเหนือของประเทศไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, (ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖) หน้า ๒.

^๒ พระมหาสุทิตย อาภากร (อบอุน), การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสสและคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา “วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔-๕๕.

มานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย^๓

ความเชื่อของคนในภาคเหนือก็เช่นกัน หรือที่คนทั่วไปมักเรียก "ล้านนา" นั้น นับเป็นดินแดนอีกแห่งหนึ่งที่มีมนต์เสน่ห์ดึงดูดใจให้คนอยากไปเยือนอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะวิถีชีวิตที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอันโดดเด่นได้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างไปจากภูมิภาคอื่นๆ จากหน้าบ้านที่ก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ในอดีต "ล้านนา" เป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งทางภาคเหนือตอนบนก่อนที่จะมาหลอมรวมกับกรุงรัตนโกสินทร์เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งแม้จะผ่านช่วงพัฒนาการที่ยาวนาน ทั้งการเป็นอาณาจักรที่เป็นอิสระปกครองโดยราชวงศ์มังราย มีความเจริญรุ่งเรืองและเสื่อม จนต่อมาต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและสยามนั้น อาณาจักรล้านนาก็ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชน ภายใต้ระบบความเชื่อแบบผสมผสานทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยสะท้อนให้เห็นจากมรดกวัฒนธรรม อาทิ ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเอกสารโบราณต่างๆ เช่น คัมภีร์ใบลาน พับสา สมุดไทย และจารึกล้านนาที่มีเป็นจำนวนมาก จากจารึกล้านนาอันเป็นเอกสารโบราณ จากการศึกษาวิเคราะห์จารึกข้างต้นพบว่า ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ผสมผสานอยู่ด้วย กล่าวคือ ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล

ความเชื่อของชาวล้านนาก็ไม่ต่างอะไรกับคนปัจจุบันที่เชื่อทั้งในเรื่องพุทธศาสนา โหราศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่โดยความเป็นจริงแล้วความเชื่อของชาวล้านนาดังกล่าวเป็นความเชื่อสั่งสม ที่ผ่านการสั่งสอน และปลูกฝังจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาด้วยระยะเวลาอันยาวนาน จึงปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นเด่นชัดทั้งในโบราณสถาน โบราณวัตถุ และจารึกต่างๆตามที่กล่าวข้างต้น และเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นให้คนประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ความเชื่อบางอย่างก็ได้สูญหายไปกับกาลเวลาและข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อหลายอย่างก็ยังอยู่ เพื่อท้าทายให้พิสูจน์ถึงสัจธรรมความเป็นจริงแห่งชีวิตที่คนทั้งหลายไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่น ตำนานหรือความเชื่อเรื่องแมงสี้หู่ห้าตา ที่มักจะพบในวัดทางภาคเหนือ ที่เป็นสัญลักษณ์ในการส่งเสริมให้คนเป็นคนดี^๔

^๓ ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๔.

^๔ ธนพร แดงขาว, **การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา**, “วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

แมงสึหู้ห้ำดามีลักษณะตัวอ้วนและเตี้ย มีกายภาพอย่างหมี และมีขนยาวสีดำปกคลุมร่างกาย เป็นสัตว์ใหญ่ อ้วนและเตี้ย มีกายภาพคล้ายหมี มีหู ๔ หู มีตา ๕ ตา โดยที่ดวงตาของแมงสึหู้ห้ำดามีเป็นสีเขียวรับประทานถ่านไฟร้อนเป็นอาหาร และมูลของแมงสึหู้ห้ำดามีเป็นทองคำ อย่างไรก็ตามแมงสึหู้ห้ำดามีได้ปรากฏว่ามีอุปนิสัยดุร้ายหรืออย่างอื่นใด แต่มีเรื่องเล่าในตำนานมาแต่โบราณกาล ไว้ว่า แมงสึหู้ห้ำดามี (พระอินทร์จำแลง กินไฟถ่านเป็นทอง) สร้างขึ้นจากนิทานพื้นของชาวล้านนาเล่าขานกันมาว่า กาลครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล มีชายหนุ่มกำพร้าผู้หนึ่งฐานะยากจนขัดสนมาก มีที่ดินทำกินเพียงน้อยนิดไว้สำหรับปลูกข้าว มีอยู่ปีหนึ่งเกิดความแห้งแล้งต้นข้าวที่ปลูกไว้แห้งตายไปมากพอสมควร มีพระอินทร์บนสวรรค์องค์หนึ่งซึ่งมองเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชายหนุ่มผู้นี้ จึงอยากช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยาก จึงจำแลงกายมาปรากฏเป็นสัตว์ประหลาดตัวหนึ่ง ซึ่งมีหูสี่หู มีดวงตาห้าดวง มาทำลายต้นข้าวในนา บังเอิญชายหนุ่มได้มาพบเห็น จึงเกิดความโมโห คิดจะฆ่าสัตว์ตัวนี้แต่ก็ไม่มีอาวุธใดทำร้ายได้ จึงคิดหาวิธีดักจับจนกระทั่งจับได้ จึงนำมาผูกติดไว้กับต้นเสากระท่อมที่พัก พอตกเย็นชายหนุ่มก็นำอาหารมาให้สัตว์ประหลาดตัวนั้นกิน แต่มันไม่ยอมกินอาหารแต่อย่างใด กลับยืนตัวสั่นดูเหมือนว่ากำลังหนาวจัด คงต้องการความอบอุ่น ชายหนุ่มจึงหาฟืนมาก่อไฟให้มัน และในขณะที่ชายหนุ่มจะเข้าพักผ่อนภายในกระท่อมเห็นสัตว์ประหลาดตัวนั้นกำลังจับถ่านไฟก้อนแดงๆ ที่กำลังร้อนจัดกินเข้าไป อย่างไม่รู้สึกร้อนแต่อย่างใด จนกระทั่งชายหนุ่มเผลอหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ต้องตกตะลึง เมื่อพบว่าสัตว์ประหลาดที่กินถ่านไฟก้อนแดงๆ เข้าไปได้ถ่ายออกมาเป็นทองคำ ชายหนุ่มกำพร้าจึงนำทองคำไปขายจนเกิดความร่ำรวย จึงได้ขบคิดไว้ว่า ถ้าชายหนุ่มกำพร้าใจร้อนฆ่าสัตว์ประหลาดตายเขาก็คงยากจนเหมือนเดิม คงเป็นเพราะมีความเมตตาที่คิดละเว้นชีวิตต่อสัตว์ประหลาดตนนั้น ถึงแม้จะเกิดความโมโหที่สัตว์ประหลาดมาทำลายต้นข้าวในนา ดังนั้นอยากให้ทุกคนหมั่นรักษาศีล ภาวนาให้มากๆ และมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าคนเรายึดถือสิ่งเหล่านี้ได้ชีวิตเราจะพบแต่ความสุขตลอดกาล^๕ เพราะมนุษย์นั้นประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ร่างกายอาศัยสิ่งที่มีรูปร่างเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ส่วนจิตใจก็มีอาหารเป็นเครื่องบำรุงเลี้ยง ได้แก่ ศาสนา ความรู้ และศิลปะ แต่ศาสนาถ้าขาดความรู้ก็จะเป็นความเชื่อที่มลาย ความรู้ทางศาสดาคำพูดจิตใจก็เชื่อทางวัตถุธรรมว่ามีและเป็นที่สุดเพียงนั้น (โลกายัต) สะพานซึ่งเชื่อมคติความเชื่อทางวัตถุนี้กับทางจิตใจให้ติดต่อกัน ได้แก่ ศิลปะ เพราะผู้ใดเข้าใจและรู้คุณค่าของศิลปะแล้ว ผู้นั้นก็เข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างแนบแน่น ซึ่งเป็นความสุขที่แท้จริง (นิรามิสสุข)^๖

แมงสึหู้ห้ำดามีเป็นสัตว์ในอุดมคติ จะเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของความเชื่อที่มลายหรือเป็นพลังแห่งความศรัทธาที่แผ่เร้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือจะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของการหลอมรวมอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น แต่ประเด็นที่สำคัญคือ แมงสึหู้ห้ำดามีจะส่งคุณประโยชน์ต่อ

^๕ พัน พงศ์พิพัฒน์, วัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว วัดแห่งตำนาน "แมงสึหู้ห้ำดามี"

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://phongphiphat1k.blogspot.com/2018/10/WatDoiKaoKwai-CR.html>. [๔ ต.ค.๒๕๖๐].

^๖ ศิลป์ พีระศรี, “พุ่มนี้ก็ซาไปเสียแล้ว”, ใน ศิลปะวิชาการ: ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

คนในสังคมปัจจุบันอย่างไร สามารถนำมาต่อยอดทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ศิลปะ และการท่องเที่ยวได้หรือไม่ ดังที่จังหวัดเชียงรายได้นำแมงสีหุห้ำมาใช้เป็นตัวมาศคอต ในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ “เจียงฮายเกมส์” ครั้งที่ ๓๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑

ด้วยเหตุนี้ เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยอยากทราบว่าเป็นสีหุห้ำตาของแต่ละคนจะมีหน้าตา รูปร่าง Art Form เป็นอย่างไร ซึ่งอยากให้คนเชียงรายได้คิดและจินตนาการสร้าง Art Form ที่ได้จากกระบวนการวิจัยร่วมกันและแมงสีหุห้ำตานี้ยังอาจทำให้คนในสังคมของเมืองเชียงรายเกิดปฏิสัมพันธ์กันเกิดกระบวนการคิดร่วมกัน และอาจทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางศิลปวัฒนธรรมและการใช้ต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมยังสามารถต่อยอดนำไปสู่การท่องเที่ยวการสร้างแบรนด์การสร้างเทศกาล และการสร้างรายได้จากต้นทุนทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมนี้ทำให้สังคม มีสุขภาพะที่ดีและมีการขับเคลื่อนเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองศิลปะ The City of Art และเกิดความยั่งยืนอย่างผลประโยชน์ในทุกๆ ด้านต่อไป

ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญจึงได้นำ แมงสีหุห้ำตา มาเป็นกรณีศึกษา โดยการเรียนรู้กับสังคม ด้วยกระบวนการศิลปะ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมทางศิลปะ เพื่อสร้างความยั่งยืน ของวิถีวัฒนธรรม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จากระดับปัจเจกสู่สังคม ด้วยความรู้ กระบวนการ การพัฒนาคน และการสร้างพลังสังคมด้วยศิลปะ The Power of Art นำไปสู่สร้างสุขภาวะทางสังคม ส่งผลต่อทั้งกาย จิต ปัญญา และยกระดับการใช้งานศิลปะเพื่อสร้างบริบทของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ให้กลายเป็นเชียงรายเมืองศิลปะ (Chiangrai the city of Art)

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา
๒. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม (ปฏิบัติการ)
๓. เพื่อพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

ผลการวิจัย

๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา

๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา

ผลการศึกษาพบว่า แมงสีหุห้ำตา เป็นสัตว์ในตำนาน มีต้นกำเนิดจากประวัติการสร้างวัดพระธาตุดอยเขาควายแก้ว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีลักษณะตัวดำดำอ้วนขนยาวคล้ายหมี กินถ่านไฟแดงร้อนๆ ถ่ายมูลเป็นก้อนทองคำ อาศัยอยู่ในถ้ำดอยเขาควายแก้ว โดยอ้ายถูกกะตะนำไปเลี้ยงใต้ทองคำมากมายเหลือล้นจนได้สร้างรางรินคำพลาตบ้านตูปน้อยของตนออกไปจนถึงปราสาทราชวังเจ้าเมือง แล้วได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาเจ้าเมืองพันธุมนครและได้เป็น

เจ้าเมืองปกครองเมือง ต่อมาเป็นพระราชาทรงพระนามว่าพระยาธรรมิกราชปกครองไพร่ฟ้าประชาชนอย่างมีความสุขร่มเย็นพัฒนาบ้านเมืองและวัดวาอารามให้เจริญรุ่งเรืองงามโดยมาสร้างวัดพระธาตุคอกยเขาควายแก้วแห่งนี้ให้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองในองค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนี้ไว้ก้อยข้างซ้ายขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า^๗

จากปรากฏการณ์เรื่องคติความเชื่อเรื่องราวของแมงสี้หู่ห่าตานั้นหากไม่มีการยึดติดในรูปแบบ หรือลักษณะ ว่าจะจะเป็นลักษณะเหมือนหมี่ เหมือนลิง หรือเป็นลักษณะอื่นๆ นั้น แก่นแท้คือเป็นนิทานศาสนา ประเภทชาดก ที่เน้นสอนให้คนเป็นคนดี ประพฤติดี ไม่ว่าการรับรู้ หรือความสนใจของแต่ละคนนั้นจะอยู่ในด้านไหนก็ตาม เช่น การรู้จักแมงสี้หู่ห่าตา จากการเล่าตำนาน หรือเป็นนิทาน หรือ จากความเชื่อความศรัทธา ถือว่าเป็นกลไกในการจรรโลงสังคมให้มีความสุข มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันได้ ซึ่งอาจจะเป็นการปลูกฝังในกลุ่มคนเล็กๆ แต่เมื่อสังคมมีกลุ่มคนที่ประพฤติชอบดี จำนวนมาก จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคมชุมชนต่อไป ปราศจากปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านอาชญากรรม หรือปัญหาภาวะหนี้สิน เพราะถ้าทุกคนมีความเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น

ดังนั้น ทั้งความเชื่อ นิทาน ตำนานเป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่องของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคม ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาและความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไปจนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความแตกต่างของแต่ละสภาพแวดล้อมของสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อยังคงมีอิทธิพล เป็นระบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอยู่มากและถือเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ระดับหนึ่ง

๑.๒ กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสี้หู่ห่าตา

การสร้างพลังทางศิลปะ จึงเป็นการสร้างสุขภาวะทางสังคม ทั้งการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี สร้างจิตสำนึก สร้างสุนทรียภาพในชุมชนได้ นำไปสู่การเกิดผลลัพธ์ในด้านดีแก่สังคม ทั้งในนามธรรม และรูปธรรม และเนื่องจากตำนานเรื่องของ แมงสี้หู่ห่าตา นั้น เป็นศิลปะจากสัตว์ในตำนานของชาวล้านนา จึงได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการสร้างพลังทางสังคมและพลังศิลปะได้โดยกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสี้หู่ห่าตาเป็นตัวขับเคลื่อน ผ่านกิจกรรมการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ มีรายละเอียดของกิจกรรมโดยผู้วิจัยได้อธิบายถึงกิจกรรมโดยการนำเสนอแบ่งเป็นช่วงเวลาดังต่อไปนี้

๑. ช่วงก่อนการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์
๒. ช่วงการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์
๓. ช่วงหลังการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์

จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสี้หู่ห่าตา ผ่านจากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม

^๗ สัมภาษณ์, อธิการสนอง สุมะโน, เจ้าอาวาสวัดคอกยเขาควาย, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ข้อมูลได้พบว่า กระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา เกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้ ๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. การสร้างสรรค์ใหม่ ๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ ๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้

๑. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังทางกระบวนการสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตา เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการวางแผนและการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีพื้นฐานมาจากความคิด ความเชื่อ ความสามารถที่ได้จากสิ่งสมประสมการณ์ไว้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดและพัฒนาการสืบสานกันมาส่งต่อให้คนรุ่นต่อรุ่น จนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น

และจากการศึกษาจากกิจกรรมสร้างพลังทางศิลปะ โดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุห้ำตานั้น ทำให้เกิดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นตอนแรก สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ตามแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักการดังต่อไปนี้

(๑.) การอนุรักษ์ (Conservation) การอนุรักษ์เป็นการทำให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อสังคมหรือชุมชนที่กำลังจะหายไป ให้ดำรงสืบทอดต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ โดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะเกิดขึ้นได้เมื่อสังคมหรือชุมชนมีความภาคภูมิใจเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และต้องการให้สืบทอดต่อไปโดยไม่ให้มีการสูญหาย ซึ่งจากปรากฏการณ์จากการการแข่งขันกีฬาแห่งชาตินั้น มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือตำนานแมงสีหุห้ำตาเป็นเรื่องราวที่มีต้นกำเนิดมาจากพระธาตุดอยเขาควายแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

(๒.) การรื้อฟื้น (Recovery) เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่า แต่หายไปแล้วถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และมีโอกาสประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น เอกลักษณ์ท้องถิ่นหายไป เมื่อทำการค้นหา รื้อฟื้น และสร้างชิ้นงานใหม่บนฐานภูมิปัญญาเดิม จะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมาได้ ดังเช่น การรื้อฟื้นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตา มาออกแบบและประยุกต์ให้เกิดความร่วมมือในปัจจุบัน และมีการเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายกว่าเดิม เช่น จากการออกแบบ นื่องคำสุขของผู้ที่ชนะการออกแบบสัญลักษณ์กีฬาแห่งชาติของคุณพจวรรณ พันธจินดา ศิลปินเชียงราย ที่มีการนำลักษณะของแมงสีหุห้ำตามาออกแบบที่เป็นรูปแบบใหม่ในอิริยาบถที่หลากหลาย

(๓.) การประยุกต์ (Modification) เป็นการทำให้ภูมิปัญญานั้นเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ โดยคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น การสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาโดยใช้วิธีการจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น จากการประกวดริ้วขบวนของ ๑๘ อำเภอ ในงานกีฬาแห่งชาติ โดยเฉพาะขบวนของกองกำลังอำเภอดอยหลวงที่มีการค้นถึงทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตา คือ อำเภอดอยหลวงมีทรัพยากรไม้ไผ่จำนวนมาก จึงได้นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้จากไม้ไผ่ที่มีลักษณะต่างจากเดิม แต่ยังคงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นคือ มีสีหุและห้ำตา หรือในขบวนของอำเภอพานก็ได้มีการจักรสานแมงสีหุห้ำตาโดยใช้ไม้ไผ่และใช้จินตนาการจากกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่ง

(๔.) การพัฒนาต่อยอด (Development) ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับ ภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือสิ่งใหม่ (นวัตกรรม : innovation) เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้ใช้ ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้สะดวกสบายขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่า หรือรากเหง้าเดิม พัฒนาต่อยอดเกิดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้า ภาพวาด ของที่ระลึก การสร้างนิทานการ์ตูนในแบบฉบับเยาวชน นำไปสู่เกิดรายได้ และคุณค่าทางจิตใจตามมา

ซึ่งการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังศิลปะ เพราะเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ของประชาชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อแมงสีหุห้ำตาที่ในตัวบุคคลก็เป็นแรงผลักดัน นำไปสู่การค้นคว้าหาความรู้ ความหมายของตัวแมงสีหุห้ำตา ซึ่งในการค้นคว้านั้นหากทราบถึงเรื่องปรีศนาธรรมแล้ว ก็นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตใจได้ นอกจากนี้นำไปสู่ความเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนที่ได้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์เกิดขึ้น

๒. การสร้างสรรค์ใหม่ เป็นขั้นตอนที่เกิดหลังจากการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างพลังทางทางศิลปะ เพราะเมื่อมีการได้รู้พื้นถึงเรื่องตำนานของแมงสีหุห้ำตาแล้ว ก็เป็นการนำอัตลักษณ์ของแมงสีหุห้ำตามาสร้างสรรค์ให้ร่วมสมัยและเข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เข้าถึงคนปัจจุบันในหลายๆ วัย ได้ง่ายมากขึ้น จากกิจกรรมงานกีฬาแห่งชาตินั้น จะเห็นได้จากการที่ศิลปินได้มีการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาให้มีลักษณะที่ต่างจากของเดิม คือ เป็นรูปหมี่ดำนั่งหมอบ มีหู ๔ หู ตา ๕ ตา ซึ่งรูปแบบเดิมนั้นทำให้ผู้คนรุ่นหลังยังมีการยึดติดในลักษณะเดิม แต่ถ้าในทางสร้างสรรค์งานจากศิลปินที่มีหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิดด้านศิลปะแล้วคิดว่าแมงสีหุ ห้ำตาน่าจะมีการสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ โดยที่ไม่มีการยึดติดว่าจะเป็นเฉพาะรูปหมี่ดำเท่านั้น น่าจะเป็นรูปสัตว์อื่นๆ ได้ด้วย และสามารถมีหลายอิริยาบถ เพราะเนื่องจากแก่นแท้ของแมงสีหุห้ำตานั้นเป็นเรื่องที่แฝงไป ด้วยหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งและเสริมสร้างจิตใจของคนมากกว่าการที่จะยึดเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น

๓. การเผยแพร่องค์ความรู้ เป็นขั้นตอนการที่นำองค์ความรู้หรือนวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับ และนำไปใช้โดยกลุ่มเป้าหมาย ฉะนั้นการเผยแพร่องค์ความรู้จึงเป็นนวัตกรรม (Innovation) จะถูกนำไปถ่ายทอดผ่านช่องทางของการสื่อสาร (Communication) ในช่วงเวลาหนึ่ง (Time) กับสมาชิกที่อยู่ในระบบสังคมหนึ่ง (Social System) ให้เกิดการยอมรับ (Adoption) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสำคัญที่ต่อเนื่องจากการสร้างสรรค์ใหม่ เมื่อเกิดการสร้างสรรค์แมงสีหุห้ำตาในรูปแบบใหม่แล้ว ก็จะมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะ การวาดรูป การทำหัตถกรรมเกี่ยวกับแมงสีหุห้ำตา โดยเฉพาะสมาคมชาวศิลปะก็ได้มีการสอนเทคนิค การให้ความรู้แก่ประชาชนในการสร้างสรรค์งาน เป็นต้น หรือในขณะการจัดกิจกรรมที่มีการเตรียมความพร้อมของการจัดริ้วขบวนของงานกีฬาแห่งชาตินั้น โดยเฉพาะการส่งศิลปินเข้าไปช่วยในแต่ละอำเภอ นั้น ก็ยังเป็นการถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้อีกทางหนึ่งให้แก่ประชาชน ผู้ที่ร่วมสร้างสรรค์ในริ้วขบวนของแต่ละอำเภอ

๔. การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้ การประชาสัมพันธ์เป็นการปลูกพลังศิลปะ

ให้แก่ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานศิลปะ ให้เกิดจิตสำนึกและทราบถึงของตำนานเก่าแก่ของเมืองเชียงราย ให้กลับมามีคุณค่าอีกครั้งในยุคนี้ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมไปในทิศทางเดียวกัน อันจะเป็นการสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจ ในการสื่อสารสร้างการรับรู้ และกระบวนการของการมีส่วนร่วมให้เกิดพลังทางสังคมด้วยการร่วมมือการสร้างสรรค์อันเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างสังคมศิลปะ สังคมแห่งการนำสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษเพื่อนำไปใช้งานอย่างไม่สูญเปล่า ให้อยู่ในความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างสัมพันธภาพระหว่างหน่วยงานและประชาชนชาวเชียงรายอย่างยั่งยืนต่อไป

๒ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

ขั้นตอนในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม ของทีมคณะผู้วิจัย นั้น สืบเนื่องมาจากการที่ ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นศิลปินเชียงรายและเป็นสมาชิกของสมาคมชาวศิลปะ ดังนั้นจึงได้มีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ตามที่นโยบาย ของการจัดเตรียมงานตามที่ประชุม ซึ่งผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ๑. ชื่ออำเภอพญาเม็งราย เป็นชื่อของเจ้าเมืองเชียงราย เป็นที่เคารพและศรัทธาอยู่แล้ว ๒. เป็นอำเภอที่ยังไม่มี ศิลปินเชียงราย (ตามฐานข้อมูลของสมาคมชาวศิลปะ) ๓. เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้บ้านตนเอง และ ๔. เป็นพื้นที่ที่เป็นวัฒนธรรมของคนอีสาน อีกทั้งชาวบ้านยังไม่ค่อยมีความรู้เรื่องแมงสีหุหัตตา อีกทั้งเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน จึงคิดว่าหากใช้พื้นที่นี้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ก็จะทำให้เราค้นพบวิธีการองค์ความรู้ และมุมมองใหม่ๆ จากกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะกับชุมชนได้ ในบทบาทที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีความตระหนักถึงการสร้างความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ในชุมชน การสร้างพลังชุมชน จากการมีส่วนร่วมและมีเป้าหมายว่าจะต้องสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้วย ซึ่งขั้นตอนนั้นประกอบด้วย ๑) การประชุมการจัดริ้วขบวนอำเภอพญาเม็งราย ๒) การออกแบบและสร้างชุดความรู้รูปแบบศิลปะโดยใช้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแมงสีหุหัตตา ร่วมกับชุมชน ๓) นำ Art form และชุดความรู้ ไปนำเสนอในการประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ๔) ชุมชนแต่ละชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย สร้างสรรค์แมงสีหุหัตตา ของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้การสร้างสรรค์จากจุดเด่นของแต่ละชุมชน ๕) จัดประกวดแมงสีหุหัตตาของแต่ละหมู่บ้าน และ ๖) การนำผลงานสร้างสรรค์แมงสีหุหัตตาแต่ละหมู่บ้านร่วมประกวดขบวนริ้วขบวนในงานกีฬาแห่งชาติ

๒.๑ เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการเรียนรู้หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เป็นสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิธีคิดและวิธีทำงาน) ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการ และแผนงานการแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองปฏิบัติ เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปทบทวนเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และ

จัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู^๔ และจากการวิจัยพบว่าการพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม็งราย ประกอบด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นการยึดหลักให้ผู้เรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาได้ โดยทุกคนที่อยู่ในกลุ่มหรือที่ร่วมกิจกรรมเป็นผู้ปฏิบัติเอง แต่อาจจะมีพี่เลี้ยงหรือเทรนเนอร์เป็นผู้แนะนำเท่านั้น และหากการปฏิบัติมีปัญหา พี่เลี้ยงก็จะให้คำแนะนำมากกว่าการที่จะลงมือปฏิบัติแทน เพราะเมื่อชุมชนเกิดการปฏิบัติจริงแล้วจะทำให้ค้นพบข้อเท็จจริง องค์ความรู้จากที่ลงมือทำ นอกจากนี้กิจกรรมที่นำมาใช้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ มีความเพลิดเพลิน น่าสนใจ ไม่ซ้ำซากและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน หรือพื้นที่นั้นๆ และก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน การพัฒนาการเรียนรู้ในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะผ่านกิจกรรมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนั้น เริ่มจากการจัดงานกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๔๖ เชียงรายเกมส์ เป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย เพราะงานกีฬาแห่งชาตินั้นมียุทธศาสตร์ในการให้อำเภอทุกอำเภอได้ร่วมสร้างสรรค์ริ้วขบวน และมีการกำหนดให้ทุกขบวนต้องมีสัญลักษณ์ของแมงสั้หู้ห้าตาปรากฏในขบวนด้วย จึงทำให้ทุกอำเภอต่างมีความกระตือรือร้นและมีการขับเคลื่อนกิจกรรมในอำเภอเพื่อมีการเตรียมความพร้อมในการที่จะจัดทำขบวนในครั้งนี้

๒. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านผู้นำ ผู้นำ (Leader) คือบุคคลที่สามารถชักจูงหรือชี้นำบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติงาน สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความสามารถที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย และลักษณะผู้นำนั้นจะต้อง ๑.เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังภักดีและเกิดความร่วมมือ ๒. มีการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดมุ่งหมาย ๓. เป็นรูปแบบของการชักจูงใจให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ยอมรับ ๔. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์มีการกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน ๓๖ ในการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายนี้ มีการพัฒนาการเรียนรู้ที่ได้จากผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเราจะเห็นว่า จากการที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้นำได้มีการให้ความรู้แก่ชุมชนทุกอำเภอ ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ เรื่องศิลปะ เป็นต้น ซึ่งจากการที่ได้ทำการวิจัยนั้น พบว่า ผู้นำที่มาช่วยในการสร้างความรู้ในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำที่เป็นทางการนั้นได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน

^๔ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน, มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.banrainarao.com/column/learn_commu, [๓ พ.ค.

ผู้ใหญ่บ้าน ด้านผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ศิลปินพื้นเลี่ยน

๓. การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน โดยมีการติดต่อสัมพันธ์กัน หรือปฏิสัมพันธ์กัน และมีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสัมพันธ์นี้ จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกันได้ในระดับที่พอดี การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มในการสร้างสรรค์โดยใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะของแมงสีหุห้าตานั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการได้รับมอบหมายให้สร้างแมงสีหุห้าตา เป็นผลงานของชุมชน ดังนั้นการสร้างสรรค์ผลงานก็ต้องออกมาจากพลังความสามารถของกลุ่มในชุมชน และจากการวิจัยนั้นทำให้ทราบว่า การเรียนรู้แบบกลุ่มของหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านในอำเภอฟุพญาเม็งรายนั้น เกิดจากขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี ๕ ขั้นตอน โดยเริ่มจาก “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ”

๔. การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในอำเภอฟุพญาเม็งราย เป็นการใช้กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และชวนฝึกประสาทสัมผัส การรู้จักใช้ความคิดของตนในการแสดงออกทางความคิดหลายๆ ด้าน เช่น การวาดภาพละเลงสี การฉีกกระดาษ การตัดกระดาษ การปั้นดินเหนียว การประดิษฐ์เศษวัสดุ เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ในการคิดสร้างสรรค์สร้างสุขภาวะทางสังคมหลายๆ ด้าน เป็นการค้นหาและพัฒนาวิทยาการใหม่ๆ มีความสนุกและเกิดทักษะการรอบรู้ในสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว เป็นคนฉลาดคิดแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบคอบ มีความสุข สร้างความเชื่อมั่น ความประทับใจ การยกย่องให้กับตัวเอง สร้างความอดทน ความตั้งใจ ความสามารถและแนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นเรื่องราวของการสร้างความสุข เป็นการพัฒนาในสิ่งที่สงสัย อยากรู้ อยากค้นหา จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ในการแก้ไขปัญหา แต่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดี ต้องเคารพและให้เกียรติในสิทธิของผู้อื่น และไม่ขโมยผลงานผู้อื่นมาสร้างสรรค์ผลงานตน โดยต้องยึดหลักจรรยาบรรณ ไมฉะนั้นจะไม่ถือว่าผู้นั้นได้คิดสร้างสรรค์ผลงานนั้นขึ้นมา ความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ในทุกสายวิชาชีพ หลายสาขาการเรียน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสสร้างทักษะที่คิดแตกต่างออกไป การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานที่ดี^๙

^๙ วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, กระบวนการกลุ่ม (ศึกษา ๓๒๕), (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒).

^{๑๐} กระบวนการของการคิดสร้างสรรค์ ,[ออนไลน์],แหล่งที่มา :<https://sites.google.com/site/edtechsukm/kar-cadkar-reiyn-kar-sxn-cheing-srangsrkh/krabwnkarkhxngkarkhidsrangsrkh> [๔ ต.ค.๒๕๖๒].

๒.๒ การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอ พญาเม็งราย เป็นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือ ร่วมทำกิจกรรมตามเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายในแต่ละหมู่บ้านนั้นประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้องความร่วมมือ การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งการร่วมทำกิจกรรมในครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ โดยมีรายละเอียดของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพญาเม็งราย ดังต่อไปนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ซึ่งวิธีการให้ข้อมูลของทางอำเภอพญาเม็งรายให้แก่ชุมชนในอำเภอพญาเม็งรายเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ผ่านการจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้ทราบถึงที่มาและความสำคัญของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ รวมถึงนโยบายต่างๆ ที่ต้องการให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และประชาชนก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดงานนี้ และมีความพร้อมในการที่จะให้ความร่วมมือ และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้

๒. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น โดยอำเภอพญาเม็งรายนั้นได้มีการใช้เวทีการประชุมประจำเดือนในการเป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นของประชาชน ในการเตรียมความพร้อมในการจัดริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานกีฬาแห่งชาติครั้งที่ ๔๖ ในครั้งนี้ ซึ่งจะมีการประชุมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อำเภอพญาเม็งราย กลุ่มศิลปินเชียงรายที่เป็นพี่เลี้ยง ผู้นำชุมชน และประชาชนที่มีบทบาทในชุมชนบางส่วน ได้ร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องของการจัดริ้วขบวน

๓. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการออกแบบริ้วขบวนและนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละชุมชนในระหว่างการจัดเตรียมงาน โดยที่ทางหน่วยงานของอำเภอไม่มีการปิดกั้นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด

๔. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดริ้วขบวนและมีส่วนร่วมหลักๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชน จากการใช้สัญลักษณ์ของแมงสีหุห้ำดาสร้างชุด และหน้ากาก เพื่อใช้ในการร่วมแสดงในขบวน ซึ่งพลังแห่งการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัด เพราะแต่ละชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น มีความโดดเด่นอย่างชัดเจนในขบวนแพนซี ที่เป็นการแสดงแมงสีหุห้ำดาที่เป็นพื้นที่ของชุมชนอย่างแท้จริง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ การทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความต้องการของประชาชน ในการร่วมมือกันออกแบบริ้วขบวนนั้น ทางหน่วยงานภาครัฐคืออำเภอพญาเม็งราย ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำ กิจกรรม ตามความถนัดและความต้องการของประชาชน โดยไม่มีการปิดกั้นโอกาสทางความคิด จึงทำให้ริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ถูกคัดเลือกจากบริษัทเวิร์คพ้อย โดยเฉพาะแมงสีหุห้ำดาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของชุมชนนั้น เข้าร่วมในขบวนพิธีปิดของงานกีฬา กีฬาแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่า ในริ้วขบวนของอำเภอพญาเม็งราย มีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มาจากชุมชนอย่างแท้จริง มีความเป็นพื้นถิ่น และแสดงถึงพลังการมีส่วนร่วมของของประชาชน เพราะหน้ากาก หรือชุดแมงสีหุห้ำดาที่ร่วมแสดงในขบวนในวันนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมูลค่ามากมาย แต่แฝงไปด้วย จิตวิญญาณ พลังกาย พลังใจ ของชุมชน ในทุกๆ พื้นที่ของอำเภอพญาเม็งราย ที่มาจากรากหลากหลายพื้นที่ ทั้งที่อยู่ในเมือง และห่างไกล แต่เมื่อมารวมกันในวันนั้นแสดงถึงการมีพลังและรวมกันเป็นหนึ่งใจเดียว

๕.๑.๓ พัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม

การพัฒนานวัตกรรมแห่งศิลปะในการสร้างสุขภาวะทางสังคม กล่าวคือจากความหมาย “นวัตกรรม” นั้น เป็นความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งนวัตกรรมทางศิลปะก็เช่นกัน คือ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม พร้อมทั้งความรู้สึกที่เป็นการเรียนรู้ในเชิงสุนทรียศาสตร์จากภายในที่มาจากการสร้างสรรค์สิ่งใหม่มีคุณค่าทางจิตใจจากภายใน ทั้งการสร้างสรรค์แบบระดับบุคคล หรือในระดับที่ใหญ่ขึ้นมา จึงมีผลทำให้เกิดการสร้างสุขภาวะทางสังคม คือ การความสุขจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีในทุกระดับ ตั้งแต่ ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคมใหญ่ โดยมีความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสร้างการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม สุขภาวะทางกาย ได้แก่

ร่างกายแข็งแรง ปลอดภัย สุขภาพดี มีสัมมาชีพ สุขภาวะทางจิต ได้แก่ ความดี ความงาม ความสวย ความมีสติ สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ สังคมสุขสัมพันธ์ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม สังคมสันติ สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ ปัญญารู้รอบรู้เท่าทัน ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็น ปัญญาบรรลุอิสรภาพ

ซึ่งจากการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับชุมชนนั้น ทำให้ได้นวัตกรรมแห่งศิลปะตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุหัตตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุหัตตา “น้องคำสุข” จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ครั้งที่ ๔๖ เป็นการสร้างนวัตกรรมศิลปะจากการนำรูปแบบของแมงสีหุหัตตามาดำเนิน มาสร้างสรรค์ใหม่ ให้เกิดเป็นลักษณะแบบใหม่ตามความคิด จินตนาการของผู้สร้าง เป็นการนำทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมนำมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากทุนทางสังคม ในด้านวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดั่งาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตน เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษามรดกภูมิปัญญาและพัฒนาและต่อยอด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ^{๑๑} การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะ มาทคอตแมงสีหุหัตตา ในครั้งนี้ นอกจากเป็นการสร้างสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็นแล้ว ยังเป็นการช่วยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดั่งามให้กับสังคมตามมา และการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ที่มีรากเหง้าวัฒนธรรมเดิม ที่มีพุทธศาสนาและหลักธรรมและหลักธรรมปรัชญาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้ชุมชน ประชาชน ในสังคมจังหวัดเชียงราย มีความรักความสามัคคี ตลอดจนเป็นการเรียนรู้ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้การเติมเต็มในมโนคติและเกิดความสัมพันธ์ตามหลักสุนทรียภาพในด้านศิลปวัฒนธรรมตามมา แมงสีหุหัตตาในตำนานมีลักษณะอัตลักษณ์ที่อยู่ในตำรา คือ เป็นหมิวอ้วนดำ ทำให้การสร้างสรรคมาทคอตของจังหวัดเชียงรายยังมีลักษณะเด่นของเหล่านี้อยู่ ซึ่งยังไม่ถึง แต่การสร้างในยุคสมัยปัจจุบัน มีการนำเอาเรื่องแนวความคิดที่หลากหลายรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ กระบวนการสร้าง ขนาด มีสีสันทันเพิ่ม และท่าทางบ้างก็แสดงออกถึงความน่ารัก ความร่าเริง แจ่มใส มีชีวิต มีการดีไซน์ให้มีลักษณะร่วมสมัยขึ้น จากงานกีฬาแห่งชาติเชียงรายเกมส์ ก็ได้มีการพัฒนา สร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะของทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย

๒. การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะการสร้างแมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งราย การพัฒนานวัตกรรมด้านศิลปะจากอำเภอพญาเม็งรายนั้น เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่ง

^{๑๑} บัวพันธ์ พรหมพักพิง, การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนในสังคมในชนบทอีสาน, (ภาควิชาการพัฒนาสังคม: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖).

เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ และพัฒนารูปแบบของแมงสีหุหัตตา ที่แปลงมาจากมาทคอต หรือ น้องคำสุข ที่เป็นสัญลักษณ์ของงานกีฬาแห่งชาติในครั้งนี้ ซึ่งในการสร้างสรรค์แมงสีหุหัตตาของอำเภอพญาเม็งรายนั้น ได้ศิลปินที่เป็นพี่เลี้ยงก็ได้มีการสำรวจถึงบริบทชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในอำเภอพญาเม็งราย ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยทราบถึงเรื่องตำนานแมงสีหุหัตตามากนัก และผู้คนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่มีวัฒนธรรมคล้ายชาวอีสาน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจักรสาน เป็นต้น และทางศิลปินคิดว่าชาวบ้านนั้นมีศักยภาพในการที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ และกระตุ้นให้เปิดใจรับในการทำงานศิลปะ ไม่ให้คิดว่าเป็นเรื่องยาก โดยให้มองถึงสิ่งใกล้ตัว ก็สามารถนำมาประยุกต์เป็นศิลปะได้ เช่น ความเชื่อ สิ่งของเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ วัสดุในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบเฉพาะอันเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชนในท้องถิ่น เป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าต่อไป ดังนั้นจึงเป็นที่มาของแนวคิดการสร้างแมงสีหุหัตตาที่เราจะเห็นในลักษณะต่างๆ ทั้งมีรูปแบบที่ทำจากไผ่ขาว จากกระดาษหนังสือพิมพ์ จากเศษผ้า และสร้างในรูปแบบลักษณะต่างๆ เช่น คล้ายผีตาโขนจังหวัดเลย บ้างก็เป็นหน้ากากรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งเสือ ไก่ ม้า วัว ควาย ตัวกว้าง แต่ยังคงอัตลักษณ์ที่สำคัญคือ มี ๔ หู และ ๕ ตา

๓. การพัฒนานวัตกรรมสร้างป้ายแมงสีหุหัตตาสอนธรรมะ เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชน โดย ในระดับ ชุมชนนั้นได้มีการสอบถามเรื่องความเชื่อแมงสีหุหัตตากับชุมชนดอยเขาควาย และสร้างนวัตกรรมศิลปะสู่ชุมชน แก่ดอยเขาควาย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นที่ที่เริ่มต้นกำเนิดตำนานแมงสีหุหัตตา และจากสภาพโดยทั่วไปของชุมชนแล้ว กลายเป็นชุมชนเมือง การรวมกลุ่มยาก และชุมชนยังรู้จักแมงสีหุหัตตาในมิติของการเสี่ยงโชคเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงอยากจะส่งเสริมด้านการพัฒนาจิตใจ โดยใช้กระบวนการศิลปะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชน โดยวิธีการดังต่อไปนี้ โดยมี การประชุมและระดมความคิด หาแนวทางร่วมกับชุมชน ในการสร้างนวัตกรรมศิลปะที่เกี่ยวกับแมงสีหุหัตตาและต้องสร้างสุขภาวะทางสังคมด้วย จากการประชุม ชุมชนได้มีมติว่า อยากสร้างป้ายบอกทางชุมชน แต่มีการสอดแทรกปรีชาธรรมในป้ายด้วย เพราะจะได้เป็นคติเตือนใจ เพื่อให้คนทำความดี และจะใช้ยางรถยนต์มาประยุกต์ใช้กับศิลปะ เพราะเนื่องจากชุมชนมียางรถยนต์อยู่มากมาย และประโยชน์ยางรถยนต์นั้นสามารถช่วยเป็นเกาะกำบัง และลดอุบัติเหตุได้ และทำป้ายบอกทางจำนวน ๙ จุด โดยแต่ละจุดนั้น เป็นจุดที่มักเกิดอุบัติเหตุบ่อยๆ

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายๆ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการเรียนการสอน สามารถนำเทคนิคและกระบวนการการสร้างสรรค์งานศิลปะมาถ่ายทอดสู่นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจหรือเกี่ยวข้อง ให้เกิดองค์ความรู้

๒.ด้านประโยชน์ต่อสังคม สามารถนำเทคนิคและกระบวนการการสร้างสรรค์งานศิลปะถ่ายทอดสู่ชุมชน และสามารถต่อยอดสร้างเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยไว้ ๓ ประเภท

๑)การนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติและนานาชาติ

๒) การนำบทความวิจัยลงตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI

๓) การนำรายงานการวิจัยเผยแพร่ความรู้ให้แก่ สมาคมข้าวศิลปะ, หน่วยงานภาคีเครือข่ายศิลปะทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดเชียงราย

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล(ภาษาไทย) นายมานิตย์ กันทะสัก
(ภาษาอังกฤษ) Mr. Manit Kantasak
๒. ประวัติการศึกษา ๒๕๔๙ ปริญญาตรี ศิลปบัณฑิต สาขาศิลปไทย
มหาวิทยาลัยศิลปากร
๒๕๕๔ ปริญญาโท ศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
๓. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม
๔. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ถนนฤทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖, มือถือ ๐๘๖-๐๙๖-๒๓๘๐
โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖
E-mail Mr.kantasak@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล(ภาษาไทย) นางอมลณัฐ กันทะสัก
(ภาษาอังกฤษ) Mrs. Amolnatha Kantasak
๒. ประวัติการศึกษา ๒๕๕๒ ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต
สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
๒๕๕๗ ปริญญาโท พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต
สาขาการพัฒนาชุมชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๓. ตำแหน่ง นักวิจัย
๔. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ถนนฤทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖, มือถือ ๐๙๐-๙๑๔-๔๑๖๕
โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖
E-mail: praew_prf@hotmail.com

ผู้ช่วยนักวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายศตวรรษ นน่อแก้ว
(ภาษาอังกฤษ) Mr. Sattawat Norkaew
๒. ประวัติการศึกษา ๒๕๔๘ ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๓. ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม
๔. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ถนนฤทธิ์ประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖, มือถือ ๐๙๔-๖๒๕-๔๔๔๑
โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖

